

GA-173

РУДОЛФ ЦАЙНЕР

КАРМА

НА

НЕИСТИНАТА

**Цикъл от 13 лекции изнесени в Дорнах
от 4 до 31. 12. 1916
и в Базел на 21. 12 1916 г.**

превод от немски: БОРИС ПАРАШКЕВОВ

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	СТР.
Предговор от немския издател.....	5
1. ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Дорнах, 4 Декември 1916.....	7
Главно условие за съставяне на преценката: Усет за фактите. Рудолф Шелен, Роза Майредер. Оформяне на политическите отношения в Европа от последната третина на XIX век насам. По повод избухването на войната през 1914 г. брошурата на Якоб Рухти; Георг Брандес. Александер фон Глайхен-Русвурм за човешкото достойнство.	
2. ВТОРА ЛЕКЦИЯ, 9 Декември 1916.....	32
Ентузиазъм на невниманието, ентузиазъм на вниманието. Ролята на окултните братства. Руският цар Александър III. Е. П. Блаватска. Мориц Бенедикт. Британският народ и славянските народи. Така нареченото завещание на Петър Велики. Успоредността между британство и романство. Панславизмът. Оповестеният заник на Австрия.	
3. ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, 10 Декември 1916.....	49
Съвременните събития и духовният свят. "Възнесение" на Херман Бар. Ерцхерцог Франц Фердинанд. Актът в Сараево. Ерцхерцог Рудолф "Народна одбрана". Жизненоважни противоречия. Предателството на Юда като предпоставка за Събитието на Голгота.	
4. ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, 11 Декември 1916.....	67
"Народна одбрана". Михаил Обренович. Руското влияние в Сърбия. "Братството на десетката". Убийството като средство за политическа борба. Съперническите си родове Обренович и Карагеоргиевич. Драга Машин. Английски и Френски империализъм. За избухването на войната.	
5. ПЕТА ЛЕКЦИЯ, 16 Декември 1916.....	86
Необходимости в световната история. Брукс Адамс за възрастовите степени на народите. Томас Морвата "Утопия". Карл Велики, Данте, Венеция, контрареформацията. Обединението на Италия и нейното отношение спрямо Централна Европа и Франция. Тройният съюз. Анексирането на Босна от Австрия, актът в Сараево. 1888 и 1914 г.	
6. ШЕСТА ЛЕКЦИЯ, 17 Декември 1916.....	108

Същност на Петия следатлантски период. Тайната на еволюцията. Познания за законите на народите сред западните братства. Упадъкът на романското и възходът на англофонския свят като експонент на петата подраса. Немският език и законът за звукоизместването.

7. СЕДМА ЛЕКЦИЯ, 18 Декември 1916.....127

Съвременни явления и съдбоносни дни. Централна Европа като едностранен народностен резервоар и като всеобщ театър на бойните действия най-вече през Тридесетгодишната война. Идеята за държавност в Германия. Великогерманци и малогерманци, основаване на империята през 1871 г. Сър Едуард Грей, Жорес, Делкасе, Клемансо. Европейски съюзнически системи. За избухването на войната. Дума и мисъл във френския, английския, немския и руския език. Задачата на германския народ. Законът за хармоничните трептения. Духовните сили на бъдещето в различните народи: сили на възникването и отмирането, евгеетика, духовна медицина. Лорд Актън, Майкъл Фарадей.

8. ОСМА ЛЕКЦИЯ, Базел, 21 Декември 1916.....162

"Коледа в най-съдбоносно време". Исус и Христос. Схващането за Христос при гнозиса и при догматическото вероизповедание. Изчезване на представата за Христос на юг поради изкореняване и изтпяване на гнозиса, първоначална липса на разбиране за Исус сред новопокръстените езичници на Север. Нордските мистерии на ингевоните. Вазите и азите. Преклонението пред Херта. Англосаксонската руническа песен. "Откровение от висините и мир на земята". "Обругаването" на човешкия копнеж за мир.

9. ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ, Дорнах, 24 Декември 1916.....176

Коледа по време на война. Към коледната сценка. Гнозисът. Мистерийна мъдрост у ингевоните. Балдур, Локи и Хьодур. Коледната и Великденската мистерия. Неправомерно използване на атавистични сили с цел оказване на влияние върху масите. "Делириумното" съзнание. Кола Риенци и д Анунцио, Петдесетница 1347 г. и Петдесетница 1915 г.

10. ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 25 Декември 1916.....195

Бягството от истината. Живата взаимовръзка на думата с действителността. Христос и Исус. Тайнството на годината. Значение на констелациите при взаимовръзката между земно и космическо. Предишна и сегашна общност на съдбата. Историята за Добрия Герхард.

ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 26 Декември 1916.....214

Окултни елементи в историята на съвременността. Спиритизмът като опит за доказване наличието на един духовен свят. Съдбата на Е. П. Блаватска. Христос и отделният човек. Добрия Герхард и появата на комерциалното. Реформацията, Тридесетгодишната война. Фридрих Пфалцки, зет на английския крал Джейкъб I. Седемгодишната война и борбата за Индия и Америка. Ернст Аугуст ХанOVERски. За избухването на войната: Ракоиджи 1909 г., Ернесто Натан. Бисмарк и Узедом. Австрия и Италия. Прецолини, за съвременна Италия и благодеянията на войната. "Охулването" на идеята за мир.

12. ДВНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 30 Декември 1916.....239

Никакви политически разсъждения, никаква пристрастност. Стремещт е единствено да се придобие познание. За избухването на войната. Нарушаването на белгийския неутралитет. Действията на държавите не подлежат на морално осъждане. Англия и Индия. Англия и Китай. "Опиумната" война.

13. ТРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 31 Декември 1916.....255

Отровни въздействия в социалния живот. Без "моралинови" преценки за историческите необходимиости. С времето преценките за историята се менят. Как привидното увеличаване броя на населението на Земята да се приведе в унисон с реинкарнацията? Духовните подбуди и последици на "опиумната" война. "Китаизирането" на Европа. "Социалният карцином". Действие и значение на отровите. Носители на Аза: преобразувани отровни субстанции от Луната. Съзнанието възниква чрез разрушаване на определени сили. Целебната сила на отровите: уравновесяване на луциферическото посредством ариманическото. Митът за Балдур като израз на отровните въздействия. Г. С. Фулъртън за Германия.

Бележки 277

ПРЕДГОВОР

Обстановката, в която Рудолф Щайнер изнася лекциите си през Декември 1916 и Януари 1917 г., е обрисувана от Мария Щайнер в предисловието ѝ към тяхното първо, размножено издание от 1948 г.:

"Когато след избухване на Световната война през 1914 г. мнозина работещи по изграждането на Гьотеанума трябваше да напуснат Дорнах, там все пак останаха достатъчно голям брой неутрални, та съвместно с призованите към удвоена енергия сили на представителките на изкуството да си поставят като твърда цел завършването на строежа. Всички те имаха честното намерение при общуване помежду си да не се увличат в застъпването на национални позиции и разгарянето на страсти чрез изразяване на симпатии и антипатии; обикновеното ежедневие обаче даваше достатъчно поводи за пререкания и емоции и д-р Щайнер непрекъснато биваше помолван да изрази мнение по един или друг спорен случай. Изслушвайки го, питащите не бяха лишени от определени очаквания. Те копнееха да чуят допадащ им отговор, за да могат да го споделят с още по-предубедени в очакванията и антипатиите си приятели, така че част от споделяното по този начин биваше украсявано, оцветявано и изкривявано и достигаше Дорнах в доста изопачен вид. Ето защо д-р Щайнер сметна за необходимо, макар и в тесен кръг, все пак да говори пред една група от антропософи, за да може непрестанно да подсеща към проява на обективност при търсене на истината и да школува слушателите си в тази насока. Поради естествена любов към своето отечество и поради доверчивост, отделният човек е изложен на внушения и е доста беззащитен спрямо умели машинации, които представляват страхотно действено средство за създаване на настроения. Оттук за Антропософското Общество, състоящо се от представители на различни нации, възникна ново затруднение..."

Така се стига до публикуването в тези томове лекции, изнесени от Рудолф Щайнер в Дорнах между 4 Декември 1916 и 15 Януари 1917 г. пред една аудитория от членове на Антропософското Общество, принадлежащи към различни, отчасти противостоящи си във войната нации. По-нататък Мария Щайнер казва:

"Стенограмите, съхранили устното му слово, се оказваха извънредно трудни за обработване поради присъщия за лекциите конврсационен тон, който въз основа на душевно лесно доловимите емоции у слушателите често като че ли се отклонява от главната тема и подема друга, за да изостави и нея на свой ред. Тогава записващият за миг загубва основната нишка на мисълта, така че се появяват празноти, чрез чието превъзможване отново трябва да се възстанови пропуснатата взаимовръзка. Макар и стилистично не съвсем безупречно, това след едно търпеливо препрочитане все пак е възможно и по такъв начин бива

спасена сърцевината на съдържанието. Очертанията на създаващата се цялостна картина могат да доведат до основаването на една нова наука за историята и до едно в днешно време особено необходимо възпитание на нашите души до възпитанието в истинност."

В дадения случай Рудолф Щайнер говори не само като изследвач на Духа, но и като човек, съпреживяващ болезнено събитията на деня. Първата световна война е стигнала до повратна точка предстои съдбоносната 1917 г., която ще донесе крушението на Русия, руската революция и влизането на Америка във войната. За Централните сили везните на съдбата се накланят към пропастта. В неговите очи сблъсъкът между Запада и Изтока върху руините на Централна Европа, чието пълно протичане стана през 1945 г., но чието задаване той е виждал, означава неизмеримо нещастие за бъдещето на човечеството.

В много лекции Рудолф Щайнер говори за народните души и за духовните взаимовръзки между европейските народи, за голямата противоположност между хората от Изтока и Запада. На първо място ще посочим цикъла "Мисията на отделни народни души" (Събр. Съч. № 121, вж. бел. 172) от 1910 г., но също така многобройните лекции през 1914 и 1915 г., представени вече в Събраните съчинения, както и лекциите от по-ново време, третиращи главно проблема Изток Запад. Той винаги, а най-вече през онези съдбовни седмици в края на 1916 и началото на 1917 г, се е опитвал да събуди разбиране за жизнените права на една Централна Европа, чието съществуване е трябвало да разглежда като необходимост за благоприятното развитие на човешката култура. Въпреки че на него му е бил чужд какъвто и да било национализъм, от една или друга страна са го упреквали в пристрастие спрямо Централните сили. Та нали излязлата още през 1915 г. публикация "Размисли по време на войната" (включена в Събр. Съч. № 24, срв. бел.22) беше дала повод на френския писател Едуард Шуре, който до Първата световна война бил близък приятел както на Рудолф Щайнер, така и на Мария Щайнер, да оклевети Рудолф Щайнер във Франция публично като германски шовинист. След войната пък истинските германски шовинисти бяха онези, които чрез опити за покушения, чрез провокиране на сбивания в залите и т.н.направиха иевъзможни публичните изяви на Рудолф Щайнер в Германия.

Тъкмо по онова време, през Декември 1916 г., става ясно, че вече няма надежда за ограничаване на конфликта и за скорошен край на войната. Страстите все повече се разгорещават. Чрез разюзданата военна пропаганда фразьорството и лъжата приемат и от двете страни необичайни дотогава измерения и форми. В лекцията си от 1 Януари 1917 г. Рудолф Щайнер говори за "Кармата на неистината". Желанието му е да бъде разсеяна илюзията, възникваща от системата, която се просмуква от миналото в настоящето на националните държави, и да се прозре, че

военните действия изобщо са нещо като було, зад което един нов свят чака своето зараждане: В действителност войната е революция в социалната структура на човечеството. Следователно при прочита на тези лекции трябва да имаме предвид и онова, което Рудолф Щайнер още през лятото на 1917 г. за първи път формулира като нов импулс към социалния въпрос, когато в така наречените "Меморандуми" (в Събр. Съч.№ 24) скицира троичното устройство на социалния организъм, намерило отражение през 1919 г. в "Призив към немския народ и културния свят" и в "Главни точки на социалния въпрос" (Събр. Съч.№ 23). Троичното устройство в различните му аспекти функционалния в отделния човек и социалния в човечеството става главна тема в лекциите на Рудолф Щайнер през следващите години и от него възниква също така "Свободното Валдорфско училище" в Щутгарт като първа институция на един "свободен" духовен живот и като изходна точка за една нова педагогика.

В тези лекции стремежът на Рудолф Щайнер е въз основа на духовно-научното познаване на по-дълбоките импулси за развитието на човечеството да насочи вниманието върху такива съществени моменти в историята на народите, за които никоя от страните не държи сметка. Лекциите би трябвало да се осмислят именно с оглед на едно такова "симптоматично разглеждане на историята" (срв. "Историческа симптоматология", Събр. Съч. № 185).

Лекциите биват записвани от повиканата в Дорнах от Рудолф Щайнер и Мария Щайнер професионална стенографка Хелене Финк, която от Януари 1916 г. стенографира почти всички лекции на Рудолф Щайнер. Многократните напомняния на оратора по време на тези лекции да не се водят записки са се отнасяли, разбира се, не за официалната стенографка, а за слушателите. Рудолф Щайнер не е разрешавал разпространяването и четенето на записките, а до 1948 г. те и в архива на Дорнах не са били достъпни. През 1948 г. Мария Щайнер взема решение за тяхното ограничено размножаване под формата на препечатки, раздавани лично. Първото им публикуване във вид на книга става през 1966 г. За настоящото издание бяха коригирани в общи линии само печатни грешки и цитати и добавени някои препратки.

Роберт Фридентал

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 4 Декември 1916

През всички наши разисквания, водени тук вече години наред, като червена нишка преминаваше констатацията колко важно е индивидът, обзет от импулсите на Духовната Наука, да придобие усет, чувство за това, доколко тя се вписва във всичко, което човечеството в досегашното

си развитие е извело на повърхността на повърхността на духовния живот, а в действителност на живота като цяло; защото тривиален е възгледът, че духовният живот можел да бъде нещо само за себе си. Всъщност целият привидно материалистически живот не е нищо друго освен последица на духовния живот.

Отпърво човек слабо разбира взаимовръзката между материалния и духовния живот, ако съзира както днес толкова често се случва духовния живот само в някакъв сбор от абстрактно-философски, абстрактно-научни и абстрактно-религиозни представи. Защото от досегашните разсъждения сигурно сте заключили, че религиозните представи на съвременността също са повлияни във висша степен от абстрактността, от представи и усещания, които биват разгръщани без участието на непосредствено реалния духовен живот. Такава абстрактна духовна култура не може да се намесва във външния живот това е възможно за култура, която черни от духовния живот. И ако човечеството не иска да се окаже изцяло в упадък, или по-нататъшния му развой една такава култура ще трябва все по-осезателно да се намесва във външния живот. Днес все още малцина го виждат, тъй като малцина имат усет за онова, което духовното всъщност представлява. Известно е колко често съм наблягал, че тъкмо в непосредственото настояще е извънредно трудно да се обсъжда как Духовната Наука се вписва в най-разнообразните явления на съвременността, които днес събуждат у нас толкова болезнени чувства.

Преди няколко години ние избрахме в известен смисъл за наш девиз Гьотевите думи "Мъдрост има само в истината"*1. Избрахме ги за девиз действително не под въздействието на повърхностни импулси, както днес нерядко се прави подобен избор, а със съзнанието, че човек трябва да бъде подготвен с цялата си душа, с цялото си сърце, ако иска правилно да възприеме в душата си Духовната Наука и да я превърне в истинския импулс за своя живот. Цялостната подготовка, необходима на човека, за да проникне точно днес по правилен начин в Духовната Наука, може да се обгърне с израза "Мъдрост има само в истината". В такъв случай обаче ще трябва думата "истина" да се приеме във всяко отношение насериозно и с достойнство. От чисто външно гледище в момента ние сме встъпили в едно развитие формално на европейския, а всъщност на цялостния земен живот, което развитие показва колко малко тъкмо в нашата днешна, така прехвалена съвременна култура душите са обсебени от онова, което трябва да изразява този девиз.

Не го схващайте така, като че ли бих искал да уязвя точно нашите антропософски кръгове! Това би означавало, че ме разбирате напълно погрешно. Духовната Наука е нещо, което поне засега трябва по идеален начин да опознае връзката си с цялостната съвременна култура. И ако в тази съвременна култура става дума за работи, които правят напълно

невъзможно заемането на правилно становище спрямо Духовната Наука, то с това ни най-малко не се има предвид кръгът, който като антропософски кръг съзнателно се опитва да вникне в духовните нужди на съвременността и се старее да открие кое е благотворно за нея, зачитайки коректно всичко създадено от тази съвременност.

Външно погледнато в основата му, разбира се, са заложени вътрешни необходиминости, които едва ли са се появили непредвидено, ние сме се озовали в една епоха, когато в рамките на духовния живот, излизащ на повърхността и заставащ пред душевния взор на всекиго, хората съвсем не са склонни да приемат истината в нейния буквален смисъл, в нейното изконно значение. Онова, което днес най-много интересува хората, те в никакъв случаи дори не за най-съкровени импулси на собствената си душа, нито в празнични мигове на своето усещане не го поставят в светлината на истината. Поставят го тъкмо днес, в наше време в светлината, взета от принадлежността към някоя народностна или друга някаква общност. По такива критерии съзнателно и несъзнателно преценяват хората днес и колкото по-кратко съставена е тяхната преценка, сиреч колкото по-малко реални виждания се влагат в една такава преценка, толкова по-удобно е това за днешната, за непосредствено днешната душа. Затова толкова често се правят съвсем невъзможни преценки и за големи, и за дребни неща от съвременността, след като тези преценки не се основават, пък и не искат да се основават на компетентни познания, ами винаги целят да отклонят вниманието от онова, за което действително става въпрос, и да го насочат към нещо съвсем друго, за което изобщо не става дума.

Така днес се обсъждат например противоположностите на народите, дават се оценки за народите. Сред нас това естествено не би трябвало да става; понякога обаче се налага да си изясним заобикалящата ни обстановка, за да се сдобием с правилен критерий за оценяване. Дават се значи оценки за народите и липсва разбиране за онзи, който, вместо да дава подобни оценки, просто разсъждава над реалното; защото такива оценки за народите никога не съвпадат с реалността. Но ако някой разсъждава над реалностите и при това трябва да каже едно или друго за това или онова правителство, за тогава или оногава, за нещо, което се е разиграло при тази или онази политика, било то в някоя по-ежедневна взаимовръзка или пък поставяйки го на по-високо оценъчно равнище, тогава за него разсъждават така, като че ли е имал нещо съвсем друго предвид, а не каквото наистина е възнамерявал. Колко му е човек да даде примерно оценка за някой днешен държавник, който е замесен в съвременните дела. Стигне ли тази оценка до ушите на някой сънародник на въпросния държавник, той се чувства засегнат; защото насоченото към реалността той отнася не към тази реалност, а към нещо, което изобщо не

може де се дефинира, ако не бъде разгледано в светлината на духовно-научната реалност отнася го към своя народ, както той твърди, или към никой друг народ.

И ето че днес навред по света витаят странни оценки. Представители на определени народи оценяват други народи, без да прозират, че една такава оценка е лишена от всякакво съдържание, че тя съвсем не излиза извън рамките на думите и затова не достига до каквото и да било преживяно съдържание. Помислете само колко много неща са необходими, за да се даде оценка за цял един народ, и в каква степен днес се дават оценки за цели народи! И не само това, а някои се ангажират, така да се каже, вътрешно с оценката си, без да привеждат дори най-елементарни доказателства, нужни за такава оценка. Вярно, че не от всеки го може да се изисква да разполага с доказателства, ала от всекиго явно може да се изисква да прави оценките си с известна съдържаност, а не да ги представя пред хората като абсолютни. Ала дори и да не се стига дотам, човек трябва да е наясно каква разлика съществува между една съдържателна оценка, между едно съдържателно изречение и едно безсъдържателно изречение. И може да се каже, че големият грях на нашата култура днес се състои в това, дето живеем в безсъдържателни изречения, без да си изясняваме колко безсъдържателни са те. Днес ние повече от всякога сме свидетели как "Със думи водят спорове най-сложни, система с думи можем да градим"*2.

Но сме свидетели и на още нещо свидетели сме как с думи, лишени от съдържание, се прави история, политика и печалното е колко малко склонност съществува да се вникне именно в това. Човек съвсем рядко се натъква на действителен усет относно онова, за което всъщност става въпрос в тази сфера. Тези дни ми се удаде да попадна на изречения, в които личи усет за големия недостатък на нашето време:

"С удивление обаче чуваме от пророците на новото време, че старите думи свобода, равенство, братство били "бакалски идеали" и трябвало да се заменят с нови. Така например неотдавна от професор Шелен, .."*3 тъй като понастоящем това е извънредно необходимо, изрично подчертавам, че професорът не е немец, а швед, ще рече неутрален "който в съчинението си за "идеите на 1914 г." на старите думи от 1789 противопоставя новите от 1914 г. Назовава ги ред, дълг, справедливост! Впрочем тези уж нови думи, строго погледнато, също така са доста овехтели и изгъркани. В това противопоставяне намира израз прастарата борба, която характеризира духовния живот на човека: Борбата между един вътрешен свят на свободна изява на личността и външния свят на закостенелия закон, на принудителните мерки. Още по времето на Христос справедливостта като изпълнение на закона намира своята противоположност в милосърдието, както дългът в любовта, а законният

ред в доброволното следване. Възшност професор Шелен също мисли не за безусловно премахване на думите свобода, равенство, братство, станали излишни с отмиране на Ancien regime*4, а за един синтез между тях и новите думи от 1914 ред, дълг, справедливост. Но и този синтез не би бил нещо ново, тъй като през XVIII и XIX век той явно е бил осъществен в Англия дотолкова, доколкото това се допуска от несъвършенството на всички човешки институции.

Това, че понастоящем този синтез вече не действа, доказва само как всички стойности и техните еквиваленти ведно с временния им синтез се превръщат във фраза, щом угасне божествената искра, която ги прави реални и живи. Свобода, равенство и братство означават една от формулите, получаващи действителна си сила посредством социалната съвест, докато ред, дълг и справедливост за да станат действени предпоставят сугестивната мощ на някой авторитет. И едва тук, а не в господството на определена формула, се проявява липсата, която из основи решава съдбата на съвременното човечество: за господството на освобождаващите стойности мнозинството не притежава силата на социалната съвест, за господството на обвързващите отвън стойности липсва авторитетът. Стойности, които не са залегнали дълбоко в развитието, много бързо могат да се превърнат във фраза и да послужат за злоупотреба..." и т.н.

Понякога се случва човек да долови звученето на едно толкова правилно усещане. Аз няма защо да съм особено изненадан от тези думи, които откривам като оазис сред пустинята на съвременния фразьорски живот. Написани са от една моя стара приятелка Роза Майредер*5, в ноемврийския брой (1916) на "Интернационале рундшау" и ми припомнят до голяма степен онова, за което сме разговаряли с нея преди много години. Ето защо не е нужно да съм особено изненадан, че се натъквам на тях; но в известен смисъл ми бе радостно да узная как продължава да мисли една такава личност. Макар и да не съумява да се извиси до едно духовнонаучно схващане за света и да остава при непродуктивната критика, тя все пак е принудена да каже:

"Всички проблеми на външното изграждане на света се свеждат до един: до проблема за властта."

Дори само това да се вземаше под внимание, пак нямаше да живеем сред толкова много фрази, както днес!

"В центъра на всички свади и размирици, царящи в човешките отношения, стои борбата на отделни групи и лица за власт. Извън всякакви фрази тази борба за власт между цели групи от народи или държавни формации е истинската причина за всяка война. Войната е неотделима от стремежа за власт; който иска да обори войната като такава, би трябвало преди туй да обезсили принципа на властта, както

впрочем много логично го е сторило прахристиянството. Но видът, в който принципът на властта се изявява понастоящем, е по-лош от когато и да било по-преди, защото застрашава човешката душа в нейните най-красиви и благородни черти. Той може да се окаже като механизирани на живота чрез техническо-икономическо овладяване на природата. Трагичната съдба на човека се състои в това, че той винаги се превръща в роб на собствените си творения, понеже не съумява да предвиди техните последици. Затова се получава така, че дори когато с проникателност и изобретателност поставя в своя услуга природните стихии, пред които е стоял безпомощен, той отново става роб на непредвидимите последствия, които те придобиват посредством връзката си с принципа на властта. Модерната техника, многократно облекчаваща човешкия живот, както и модерната икономика, безкрайно множаща материалните си средства, се насочват като инструменти на съвременния империализъм срещу природата на личността, като тласкат струпаните в бездушна маса хора в зъбчатия механизъм на интересите, които движат цивилизования живот. Човекът също се превръща в материал и в машинен детайл; доколкото подхожда за целта, дотолкова ще може да послужи. Но при това душевните стойности, изградени през отминалите културни епохи, трябва да рухнат... Днес тази култура е жива само в държавите извън империалистическата надпревара, или пък на село и в малките градове, където още има свободно време и спокойствие, съразмерност между дееспособност и натоваване онези задължителни предпоставки за една хубава култура на живеене, която в центровете на съвременната цивилизация бива стъпквана от убийствения вихър на прекомерността..."

Такива гласове несъмнено доказват, че някои прозират какво липсва на съвременността. Те не са чак толкова много, ала човек се плаши, когато целта е да се подхване живият импулс на Духовната Наука. Не му се иска да допусне до себе си онова, което е най-подходящо за разбиране на действителността. Това пък стои във взаимовръзка главно с липсата на определен основен импулс за стремежа, а това е основният импулс към истината. Съществува склонност истината да се търси във фрази. Хората може да възприемат тези фрази и, ако желаят, още по-въодушевено да се проникват от тях, но с тази склонност те никога не ще смогнат да намерят истината, тъй като е нужен усет за фактите, независимо дали тези факти трябва да се търсят във физическия план или в духовния свят.

Нека се вгледаме в живота днес: В крак ли върви стремежът към истината с интелекта, въплътен във външната култура, с достойния за огромно възхищение напредък, осъществен в тази външна култура? Не. Даже може да се каже, че в известно отношение хората са загубили доброто желание да проверяват дали съществуващото в действителността

по някакъв начин се корени в истинното. Но човек трябва да се сдобие с това чувство за истината във всекидневния живот, защото иначе не ще му се удаде да го извиси до разбирането на духовните светове.

За да видите какво имам предвид, бих искал с един пример да Ви илюстрирам как на вълните на съвременната цивилизация се носи и се намесва в живота не само фразьорската, но и фактическата лъжа. Сега може да се хвърли поглед назад към някои събития, които разтърсват цяла Европа. Но човек трябва да се върне десетилетия назад и през тези десетилетия да познава точно събитията в техните най-важни характерни черти, ако иска да се сдобие изобщо с оценка за онова, което разтърсва света в момента; необходимо е обаче наличието на поглед за реалностите.

Обръщам Ви внимание върху това*6, че в някои окултни братства на Запада по мои данни през девет десетте години е ставало дума за сегашната световна война и че учениците в тези окултни братства са били обучавани с географски карти*7, на които било отбелязано как тази война щяла да промени Европа. Най-вече в английски окултни братства се сочела война, която трябвало да настъпи, чисто настъпване буквално било направлявано, която била подготвяна. Позовавам се изцяло на факти; и само по понятни причини се въздържам да Ви нарисувам географски карти, което лесно бих могъл да сторя и които безспорно са фигурирали в окултните братства на Запада.

Тези окултни братства ведно с всичко присъединило се към тях са предугаждали големи преобразования, които във връзка с визираната от тях голяма европейска война трябвало да протекат произнасям всяко изречение напълно обмислено между Дунав и Егейско море и между Черно море и Адриатика. А едно от изреченията, които фигурирали там и което искам да цитирам почти буквално, гласи: Ако в мечтите си панславистите отидат още малко по-нататък, тогава отпърво на Балканите ще се осъществи нещо, което е в духа на европейското развитие (има се предвид в духа на тези окултни братства).

Става дума за една широка мрежа, с която искам да занимая душата Ви. В тези окултни братства непрекъснато се е подемала темата за панславистичните мечти. Но не за мечти в сферата на културата, които естествено биха били напълно мотивирани кой, ако не ние в нашето духовнонаучно движение, би обърнал по-задълбочено внимание на онова, което живее в душата на Изтока, а за политически мечти, за политически преобразования се е говорело. И понеже темата за панславистичните мечти е играела такава роля, може да се анализират малко реалности във физическия план, от които искам да приведа само един пример. Десетилетия наред имало един "Славянски благотворителен комитет"*8 под покровителството на руското правителство. Какво по-хубаво от един Славянски благотворителен комитет" под покровителството на едно

могъщо правителство, нали така? А сега искам да Ви прочета едно писъмце, което има нещо общо с този комитет и носи дата 5 Декември 1887 г. В него четем следното:

"Президентът на Петербургския комитет на Славянското благотворително дружество се обърна към министъра на външните работи с молба за оръжие и муниции за експедицията Набоков."

Значи не ризки и гащички за децата, а муниции за някаква експедиция, свързана с подбуждането на революции в отделните държави на Балканите! Оттук сигурно виждате как онова, което несъмнено е лъжа – реализираната лъжа плува във водите на обществения живот. Някакъв "благотворителен комитет" безобидно, разбира се, дори похвално! – върти сделките на различни свързани с руското правителство революционни комитети, чиято задача е да подкопаят балканските държави.

Не би ми било трудно да предложа десеторно, че дори и двадесеторно повече такива бележки. Може би ще ми позволите да прибавя още една кратка към тях: През съдбоносната 1914 г. начело на едно правителство на Балканите стоеше някой си Пашич*9. Това име сигурно все още се помни. По време на управлението на Обреновичите в Сърбия въпросният г-н Пашич минал в изгнание в една друга балканска държава. Може да се повдигне въпросът: Какво е вършил там? Не искам да давам собствен отзив за този господин, но отново бих желал да Ви прочета едно кратко писъмце. То гласи: "Поверително съобщение на президента на комитета на Славянското благотворително дружество в Петербург до управителя на консулството в Русчук, 3 Декември 1885 г., No. 4875." За да не смятате, че си измислям или че разказвам анекдоти, посочвам Ви и номера на преписката:

"Във връзка със съобщението на директора на Азиатския департамент имам честта приложено да изпратя на Ваше високоблагородие 6000 рубли с покорната молба да изплатите тази сума на сръбския емигрант Никола Пашич с посредничеството на живущата в Русчук вдовица Наталия Каравелова. Благоволете да ни уведомите за получаването и предаването на сумата."*10

Виждате как в съдбоносните събития в Европа известна роля са играли и онези, които са действали под формата на безобидното "Славянско благотворително дружество". Не би ли било добре да се развие, така да се каже, инстинкт за истината, като нещата се приемат не с лековерие направо според имената, сиреч според фразите, така както изглеждат отвън, а като се прояви воля да бъдат малко проучени? В противен случай се преценява крайно лекомислено, а при преценката лекомислието е онова, което все повече отдалечава човека от истината. Срещу факта, че лекомислието при преценката отдалечава от истината, е недопустимо

извинението, че някому не било известно едно или друго. Защото носеното от нас в душите ни като преценка е факт и действа в света, та редно е всеки да съзнава, че носеното от него в душата действа в света. Обикновеното представя отражение на онова, което действа, тъй като действащото над широкия хоризонт на живота властва над битието.

Днес могат да се чуят споменавам го само мимоходом най-странни преценки за отношенията на различните държави. Наричат ги, за да се постави една фраза на мястото на истината, "отношения на народите" Такива преценки се дават, без преценяващият да си е направил елементарен труд да провери данните, въпреки че те понякога биха могли да се намерят лесно. Естествено казаното от мен не бива да се схваща като характеристика на онези, които заедно с нас тук са обединени в Антропософското Общество. Но ние безспорно се намираме вътре в света и той ни въздейства най-малкото по един извънредно съдбоносен опосредствен начин, а именно като се оставяме да ни влияе нещо, наречено от някои хора велика сила пресата! Въздействието на пресата наистина е най-съдбоносното, което може да съществува, понеже то поначало фалшифицира и затъмнява всичко. Колко малко щеше да се пише, ако пишещите бяха призвани да пишат! Днес кой ли не пише каквото си иска за отношението на Румъния към Русия или на Румъния към останалите държави. Дори и през ум не им минава, че първата предпоставка за изявления относно това отношение би било прочитането на мемоарите на покойния крал Карол*11. Който пише, без да е сторил това, пише неща, които не си струва да бъдат четени даже и от най-простите хора. Времената са сериозни; ето защо на тези времена могат да служат само сериозни възгледи за света и живота. И тук целта е да се изпита известно усещане, което аз вече неведнъж съм окачествявал като необходимо: Преди всичко да не се преценява прибързано, ами нещата да бъдат съпоставяни и оглеждани, за да ни кажат нещо. С течение на времето те ще ни кажат какво ли не. Запознанството с възможно повече неща е най-добрата подготовка към истинското проникване в трудните и заплетени отношение на съвременния живот.

Без да целя формулирането на преценка, бих желал просто да разкажа нещо и по този начин да посоча как неща, подобни на разказаните от мен сега, би трябвало да бъдат поставени редом с други, които се случват. Общозвестно е каква значителна роля е изиграла румънската армия в Руско-турската война. След като руснаците предварително поискали разрешение да минат през Румъния, което не им било дадено, във войната настъпил момент, в който великият княз Николай*12, играл още тогава важна роля, написал следното послание към Румъния: "Елате ни на помощ, прекосете Дунав както искате и при каквито условия искате. Но

елате бързо, защото турците ни претрепват." Сетне, както е известно, чрез намесата на румънската армия се постига благоприятен за Русия изход.

Впоследствие румънският крал Карол поиска да участва и в мирните преговори, но не го допуснали. И тъй като заел доста рязка позиция спрямо руското правителство, получил един твърде странен урок. В Букурещ пребивавали руски войски и човек много лесно можел да се убеди, че се възнамерява при обстоятелства от рода на току-що обрисуваните разбирате, че са могли да съществуват такива намерения кралят да бъде отстранен. И понеже той настоял руските войски да се изтеглят, отговорът на тогавашния министър Горчаков*13 бил извънредно безцеремонен, направо противен. Тогаво кралят размислил понякога такива хора също размишляват и се утешил с това, че поне цар Александър не би одобрил такова не що и че то изцяло се дължи на вмешателство от страна на Горчаков. Затова той писал до царя и получил от него отговор, чиито съществени моменти искам да Ви прочета дословно.

"Тягостната обстановка, създадена от действията на Вашите министри, не можа да промени искрения интерес, който изпитвам към Вас; съжалявам, че трябваше да намекна за евентуалните мерки, към които би ме принудило поведението на Вашето правителство."

Разказвам един такъв факт само за да дам пример как човек би трябвало да подрежда събитията от последните десетилетия, та от самите тях да формира една или друга преценка. Защото единствено събитията могат да доведат до една наистина съдържателна преценка, а пък тъкмо събитията от последните десетилетия са от такъв вид, че поради преплитането на прекалено много нишки изобщо не се поддават на сумарна оценка. Но освен туй при всяка оценка трябва да се държи сметка дали оценъчните импулси, дали перспективите имат правилна нагласа. В това отношение може да се стигне до крайно горчив опит, а лично аз трябва да призная, че с оглед на нарасналата недружелюбност, с която понастоящем се сблъсквам във връзка тъкмо с този факт, изпитвам болезненото усещане колко малко склонност проявява светът към правилната перспективна нагласа и в какво нищожно количество съществува дори само желанието някой да бъде разбран, когато се опитва да оцени нещата по този начин, та за оценката си да може да постигне правилната перспективна нагласа.

Без да отдавам собственото си мнение в полза на едната или другата страна, трябва да призная, че извън Германия едва ли съм срещал действително съчувствено-дружелюбни оценки за Германия. На оценки, да вани с прекомерна сигурност, съм се натъквал, но на една действително съчувствено-дружелюбна оценка не. За сметка на това съм чувал невероятно много извънредно благосклонни оценки за

разположеното околоръст. Никой да не смята, че приемам това като факт, който ме учудва. Съвсем не е така. Напротив, ни най-малко не се учудвам, а се опитвам само да разбера защо е така. Става дума именно да бъде забелязано, че изобщо липсва желание за перспективна нагласа, че нейната необходимост дори не се предполага, че ако днес някой иска да оцени например живеещите в Централна Европа, оценката се нуждае от съвсем друга, перспективна нагласа в сравнение с тази, ако иска да оцени живеещите околоръст. Липсва най-малката представа какво значи, че там, където се простира Централна Европа всеки отделен човек като индивид е уязвим и застрашен, така че там въпросът опира до човешки работи, докато околоръст се касае за държавни и политически работи, и че това налага съвсем друг вид оценка. Преценява се, бих казал, с еднакъв аршин, което в случая е лишено от всякакъв смисъл. Защото при тези оценки както казах, аз искам не да изразявам мнение, а да говоря само за формалната страна на оценките никъде по света не се държи сметка, че към даден народ бива отнасяно нещо, което никой не е имал предвид по отношение на народа. Не се взема предвид, че онова, което се нарича Британска империя, е включвало в сферата на господството си една четвърт от цялата сегашна земна суша, Русия една седма, Франция една тринадесета. Сумирано, това прави приблизително половината от непокритата от море земна площ! Понятно ми е, че благоволенieto, което се отдава на тази страна, може, разбира се, да се пресметне, като математически изразено бъде умножено с определен коефициент, а именно с величината. Все пак естествена е зависимостта от онова, което властва над половината земя! Това ми е понятно. Но че това не се признава, ами са нужни какви ли не морални формули, тоест фрази това е, което се тълкува като злонамереност. В момента, в който то би се казало "Няма друг начин, освен да се върви с половината земя!", в този момент всичко би било наред. Ала човек положително би се пазил да го заяви. Само между другото ще спомена, че заедно с всички колонии, които е имала, Германия притежава една тридесет и трета от земната повърхност.

Тези неща безусловно трябва да се имат предвид и аз Ви питам: Нима включването на такива работи в оценката не е задължително? Онова, което по-горе бе наречено "империализъм", означаваше естествено разширяване на господството върху териториите на земята. Най-голям, разбира се, е британският империализъм. Мисля, че по това не може да има спор. Тук не става дума за мои виждания, а се цели единствено указването на факти. Моля в никакъв случай да не бъда разбран така, като че ли по някакъв начин бих искал да засегна някой, който е представител на даден народ.

След току-що обрисуваното няма защо да ни учудва, че Британската империя това несъмнено трябва да се знае и да се взема под внимание е

имала и продължава да има най-големия експорт. Но ето че възникна странно обстоятелство, а именно догонване на британския експорт от страна на Германия. Съпоставят ли се експортните цифри" на Германия за съвсем не много отдавна отминали години с тези на Британската империя, германският експорт се оказва много малък, а британският много голям. Сега ще напиша на дъската цифрите за периода Януари Юни 1914 г. През този период германският експорт е възлизал на 1 045 000 000 лири стерлинги, а британският на 1 075 000 000 лири стерлинги. Ако в европейското развитие беше изтекла още една година, без да избухне световната война, тогава срещу германския експорт може би щеше да стои по-голяма цифра, отколкото срещу британския. Това не биваше да се случи!

Нещата могат да се видят, без човек да се ангажира емоционално в една или друга насока. Много по-важно от субективните симпатии и антипатии, много по-важно от пулсиращото по такъв опустошителен на чин през всекидневната преса е преди всичко онова, което отделни лелеещи за обективност хора мислят за събитията на съвременността. В близко време на тези неща искам да се спра малко по-задълбочено и от окултна гледна точка. Но аз не бих изпълнил дълга си, ако чисто и просто осветля нещата окултно, без да съм посочил и онова, което е реалност във физическия план. Не мога да Ви създам удобството да превърна оценката така да се каже във въздушна кула, та никой да не пострада; казаното за духовните отношения е редно да хвърля поне малко светлина и върху онова, което може да се знае и би трябвало да се знае за физическия план. Затуй ми позволете да насоча вниманието Ви към нещо, което може би ще Ви заинтригува и което, струва ми се, при вече подразбиращата се непредубеденост на тук присъстващите приятели няма да предизвика осезаемо недоволство. Просто съм длъжен да изпълнявам своя дълг добросъвестно, като привеждам и такива доказателства.

В днешно време несъмнено има люде, които се стараят да се взират проникателно в нещата и да ги представят така, както са протекли. Първоначално би могло да се сметне, че всички хора са предубедени. Но все пак има разлики в предубедеността и на нея също би трябвало да се отдели малко внимание. Без да се схваща като препоръка иди хвалебствие, все пак бих искал да спомена интересния факт, че тук, в Швейцария, излезе една книжка: "Към историята на избухването на войната, представена според официалните документи на кралското великобританско правителство" от д-р Якоб Рухти*15. Тази публикация се различава значително от онова, което днес се среща навред по протежение на половината земя относно така наречената вина на Централните сили. Тя е издържана в строго научна форма, дори малко педантично, как то се процедира в исторически семинари, и използва

предимно документи на британското правителство. В нея се стига до едно заключение, което тук нарочно не искам да възпроизведа, понеже се отклонява много от онази оценка за центъра на Европа, която обикновено се чува в периферията. Накрая се казва:

"Историята обаче не може да се фалшифицира вечно, легендата не е способна да устои пред научното изследване, тъмните комбинации излизат на бял свят, колкото изкусно и фино да са били замислени."

Тази книга, възникнала в историческия семинар на един университет, бе наградена дори от Бернския университет. Следователно днес съществува наградена от швейцарски университет книга, която се опитва да представи нещата по-иначе, отколкото те понастоящем често се срещат според описанията от гледище на периферията. Това несъмнено е факт, заслужаващ респект, тъй като никой не ще посмее да обвини семинара по история към Бернския университет, че е бил подкупен или нещо подобно.

Нека приведа и още един факт. От известно време се води дискусия между Клемансо, мистър Арчър и Георг Брандес*16 с един акцент! Преди войната това не беше обичайно. Георг Брандес е датчанин, датски писател. Повечето от Вас сигурно го познават, защото той е един от най-успешните европейски писатели. Не смятайте, че днес го споменавам заради особено предпочитание, тъй като той се числи към най-несимпатичните ми писатели, към писателите, които понасям най-трудно.

След тези уводни думи ще Ви прочета последната статия, написана от Брандес по повод на един спор с Грей*17, мистър Арчър и Клемансо. Но, както казах, разчитам, че ще се потвърди онова, което предпоставих по отношение на нашия кръг: наличието на умение да се прави разлика и да не се допуска, че искам да злепоставя никой народ. Изразявам не свое мнение, а само Ви чета статия от Георг Брандес. Той пише:

"Тъй като било в чуждестранни вестници, било в онези анонимни писма, от които цветът на датския плебс излъчва своя аромат съм срещал нападки и лично срещу мен, нека веднъж завинаги да отбележа само следното: Имам честта да бъда член на три видни лондонски клуба, бях президент на единия и вицепрезидент на другия, почетен член съм на три научни дружества и почетен доктор на един шотландски университет. Следователно с Великобритания ме свързват здрави връзки, дължа дълбока благодарност на литературната и художествената общественост в Англия и винаги съм изпитвал силна привързаност към британския начин на живот и дух.

От страна на Германската империя и на Австро-Унгария никога не ми е била оказвана по някакъв начин дори най-малката чест, не съм получавал дори най-малкото "червено птиче" от четвърта степен", не съм бил член на

никог германско сдружение, нито на научно дружество и никога германски университет не ме е удостоявал с най-дребно отличие."

Въпреки че в тази сфера съм чувал доста много, аз също никога не съм чувал някое германско дружество да е било склонно да даде отличие на Георг Брандес; по-скоро би проявило склонност здравата да ругае по негов адрес!

"Заради изявленията ми относно Северен Шлезвиг от близо двацет години германската преса ме хули с все сила. Следователно изобщо не може да се твърди, че са ме били подкупили да защитавам каузата на Германия."

Съвсем вярно! Това, драги приятели, беше кратко въведение. Ще добавя само, че Брандес беше най-интимен приятел на Клемансо. Веднъж в Австрия, докато двамата пребиваваха в имението на едно познато семейство, лично аз попаднах на една пейка, на която както ми бе разказано Клемансо и Брандес са седели във великолепно, любвеобилно единение и на която бяха издълбани двете имена "Клемансо и Брандес" От тогава в това красиво силезийско обиталище" пейката се нарича пейка на Клемансо и Брандес. Един път, като изнасял лекция в Будапеща, Георг Брандес заявил:

"Тъй като не умея да си служа с унгарския език, няма да Ви говоря на унгарски, а понеже езика на немците харесвам толкова малко, колкото и тях самите, няма да говоря и на немски, а ще изнеса лекцията си на френски език."

Виждате, че за един германец не съществува никакво основание да изпитва особена любов към Георг Брандес. Сетне продължава:

"Следователно изобщо не може да се твърди, че са ме били подкупили да защитавам каузата на Германия. Ако смятаното от мене за истина съм изразявал безпристрастно, това положително се е дължало на нещо друго, а не заради туй, че съм разчитал на благоволенieto на кайзера, както неуместно внушава господин Клемансо."

Не знам дали след написването на това изречение едното от имената на пейката вече не е заличено! По-нататък Брандес пише:

"Мистър Арчър изхожда от постановката, че единствено Централните сили (известни лица от тези сили) били виновни за войната и се били подготвяли за нея. Това е все същата постановка, на която човек непрестанно се натъква при съюзниците: недостатъчната подготвеност за войната доказвала, че едната страна била агнето, а другата вълкът.

По мое мнение липсата на готовност за война у една сухоземна сила през лятото на 1914 г. не доказва сама по себе си нищо друго освен известно безгрижие, небрежност, немара и недостатъчна предвидливост на отговорните места. Ето защо една нация спокойно може да се е надявала чрез война да овладее насилствено откъснати нейни провинции.

Не е трудно човек да си представи, че общественото мнение отдавна е окачествявало една такава война като свещен дълг и че някой въпреки това е бил достатъчно нехаен да не поддържа военното си дело на равнище.

А важащото за една сухоземна сила е валидно в не по-малка степен за една военноморска.

I

На 27. Ноември 1911 г. в английския парламент се поставя въпросът, дали Мароканското споразумение между Англия и Франция от Април 1904 г. би могло да се тълкува било от страна на френското, било на английското правителство в смисъл, че при известни обстоятелства то включва военна подкрепа по суша и по море и кои евентуално са тези обстоятелства. Отговорът се свежда до това, че дипломатическата подкрепа не обуславя военна или морска. Същия ден сър Едуард Грей заявява: "Нека се опитаме да се освободим от цялото това подозрение за тайни спогодби. На долната камара предоставихме всички непубликувани клаузи на споразумението с Франция от 1904 г. Не съществуват никакви други задължения. Откакто правителството встъпи в длъжност, ние самите не сме сключили нито една тайна спогодба от каквото и да било род."

На 3 Август 1914 г. сър Едуард Грей прочита в парламента между другото следния пасаж от един документ, изпратен от него на 22 Ноември 1912 г. на френския посланик в Лондон: "Вие обърнахте внимание на това, че ако едно от правителствата има сериозна причина да очаква непредизвикана агресия от страна на трета сила, за него би било важно да знае дали в дадения случай въпросното правителство би могло да разчита на въоръжена помощ от другото. Съгласен съм с Вас, че доколкото едно от правителствата има сериозна причина да очаква непровокирано нападение от страна на трета сила или нещо ("something") застрашаващо всеобщия мир (едно извънредно разтегливо определение), то незабавно трябва да обсъди с друго то дали двете правителства да действат заедно, за да предотвратят нападението и да запазят мира, и в такъв случай какви съвместни мерки би било редно да вземат те." В същата реч се казва: "Ние не участваме във френско-руския съюз. Не познаваме дори изразите, с които той е дефиниран."

В скоби Брандес добавя: "Извънредно странно твърдение."

"По време на интерпелационните дебати през февруари 1913 г. лорд Хю Сесил казва: "Доста широко разпространено е убеждението, че страната се е обвързала с някакво задължение не точно договор, а задължение, което се основавало на дадено от правителството уверение да се съдейства на значителна въоръжена сила в Европа." Мистър Аскуит

прекъсва оратора с думите: "Чувствам се принуден да заявя, че това не е истина."

На 24 Март 1913 г. министър-председателят отново бива запитан дали при известни обстоятелства британски войски биха могли да бъдат свикани с цел прехвърлянето им на континента. Той отговаря: "Както вече нееднократно бе изтъквано, тази страна няма задължения, които да са останали неизвестни на обществеността и парламента, и които биха могли да я тласнат към участие в някаква война."

Дали този отговор съответства на истината? Когато през следващата година отново плъзват слухове, сър Едуард Грей отговаря на 28 Април 1914 г.: "В момента положението на нещата е същото, както министър-председателят го окачестви в отговора си на 24 Март 1913 г." При повторно запитване на 11 юни 1914 г. Сър Едуард Грей отвърща: "Не съществуват никакви неоповестени споразумения, които биха възпрепятствали или ограничили парламента или правителството в свободата им да вземат решения дали Великобритания да участва в една война."

Това явно и без преувеличение може да се нарече увъртане.

Нали все пак съществува писмото до М. Камбон от 22 Ноември 1912 г., където Англия с ужасния канцеларски стил на дипломатическия език, но недвусмислено се обвързва да участва във всяко военно начинание, към което Русия би съумяла да подбуди Франция."

Стильт наистина е нещо, което причинява страхотна болка.

"А още по-странно завършва речта на министъра на външните работи, който казва: "Но ако се наложи да бъде постигната някаква договореност, която да направи необходимо оттеглянето или изменянето на изявлението на министър-председателя, то тя по мое мнение би трябвало да се представи на парламента и аз приемам като даденост, че това непременно ще стане." Цял свят знае, че това не стана.

II

Приведените извадки от парламентарни речи доказват, че Великобритания не е била неподготвена за война с Германия. Мистър Арчър смята за установено, че от страна на Германия една война с Великобритания била страстно желана.

Общозвестна е констатацията, че за германското правителство обявяването на война от Англия е било толкова неочаквано, че е предизвикало стъписване. Във връзка с това германското правителство може да се нарече наивно, но неприятната му изненада е извън всяко съмнение. Както удостоверява сполучливо С. Х Нормън, кайзер Вилхелм е имал известно основание да се надява на неутралност от страна на Англия. През 1900-1901 г. той бе предотвратил една европейска

коалиция, която целяла да принуди Англия да гарантира на Южноафриканските републики мир при благоприятни условия. Своята дружелюбност към Англия бе доказал чрез отказа си да приеме в Берлин пратениците на бургския народ, които били аплодирани в цяла Европа; както изрично оповестил в известното интервю за "Дейли телеграф" през 1908 г.*20, той отклонил поканата на Русия и Франция съвместно с тях да направи постъпки пред Англия за прекратяване на Бургската война.

Нито Франция, нито Русия се осмеляват да му противоречат."

Бих могъл да добавя още нещо от писанията във въпросния "Дейли телеграф", което да прозвучи далеч по-ярко в сравнение с казаното от Георг Брандес тук, ала не желая да правя никакви добавки!

"Следователно по онова време кайзерът съвсем не е ламтял толкова за война с Англия. И никак не би било лесно да убедиш един мислещ човек в това, че шест години след публикуване на интервюто той усърдно се бил заел да поведе война едновременно с цялото земно кълбо. Няма съмнение, че правителството му е смятало погрешно, че си е правило сметката без кръчмаря. Но през 1914 г. то не желае никаква война с Англия, а необузданата народна омраза срещу англичаните, избухнала в Германия по толкова грозен начин, произтича именно от изненадата в лицето на Великобритания да се открие един неочакван, невероятно силен враг.

Германската дипломация прави всичко, което е по силите и, за да съхрани в последния момент неутралитета на Англия. Тя внимателно опипва почвата. Германският канцлер предлага на сър Едуард Гоушън застъпничеството си за ненакърняване на френската държавна територия, ако на Германия ѝ е отредено да надвие Франция и Русия. Сър Едуард Грей се отнася отрицателно, понеже Германия не иска да разпростре гаранцията си и върху френските колонии. После княз Лихновск*21, посланик на Германия в Лондон, запитва дали Англия ще се съгласи да остане неутрална, ако германците не нарушат неутралитета на Белгия. Такава гаранция сър Едуард Грей не желае да даде, той иска да си запази свобода на действие. (I did not think, we could give a promise of neutrality on that condition alone.) Дали би дал съгласието си, ако Германия гарантира целостта както на Франция, така и на coloniите и? Не, не желаел да се обвързва. А ще посочи ли тогава сам условията, при които би бил склонен да обещае неутралитета? Също така не. (The ambassador pressed me as to whether I could formulate conditions on which we would remain neutral. He even suggested that the integrity of France and her Colonies might be guaranteed. I said that I felt obliged to refuse definitely any promise to remain neutral on similar terms, and I could only say that we must keep our hands free.)

Когато впоследствие сър Едуард Грей твърди, че при тези предложения княз Лихновски положително ще да е превишил своите пълномощия, това е тъкмо защото британският външен министър е и остава убеден, че по онова време Германия изпитва непреодолимо желание да се бие едновременно с Русия, Франция, Англия и Белгия."

Позволете ми тук да вмъкна една кратка забележка. От току-що прочетеното следва, че е било нужно само едно единствено изречение от Грей, за да се предотврати нарушаването на неутралитета на Белгия. Аз обаче не виня Грей в нищо, тъй като той е марионетка на съвсем други сили, на които ми се иска да се спра по-нататък. Напротив, смятам го за съвсем честен, но извънредно равнодушен човек; все пак не знам до колко днес е допустимо да се дават подобни преценки! И така, нужно е било само едно-единствено изрече ние от него, за да се предотврати нарушаването на белгийския неутралитет, а би могло да се добави, че е било нужно едно-единствено изречение и войната на западния фронт е щяла да бъде избягната. Това са неща, които светът един ден ще узнае.

Мисля, че в известна степен тези неща все пак са от голяма важност, защото те са факти. А Брандес продължава:

"Както вече бе споменато и както става ясно за здравия човешки разум, Германия имала готовност за една германско-руска война, ако до нея се стигнело в резултат на нахлуването на Австрия в Сърбия. Германия нямало да посегне на Франция (и Белгия), стига да се държала неутрално. Но както се знае, Франция бе твърдо решена да се притече на помощ на Русия една политика, за чиято мъдрост бъдещето ще даде оценка, но която засега доведе дотам, че десет милиона души прекарват седемте дни на седмицата в отвратително взаимно избиване. Английското министерство на външните работи се бе задължило тайно, без знанието на парламента, в случай на европейска война да се притече на помощ на Франция. Ако това задължение се оповестеше, общественото мнение в Англия може би щеше да го одобри вследствие на новите, ала силни симпатии спрямо Франция. Но ако то знаеше всичко, положително нямаше да одобри принудата, в която Англия изпадаше, щом като чрез обвързаността на Франция с Русия (единствената сила, която в една война нямаше какво да загуби) Англия биваше заставяна да воюва. Човешките ресурси на Русия са толкова големи, че загубите на човешки живот през войната почти не се вземат под внимание, а ако националните страсти се разгорещат и войната се доведе до победен край, това само ще укрепи консервативното правителство.

Ако беше осведомено за реалното политическо положение, общественото мнение във Великобритания щеше да е разбрало, че изходът от спора не би могъл да предвещава нищо добро за свободата или благополучието на човечеството. Победяха ли съюзниците, това само щеше

да увеличи неимоверно домогването на Русия до победата на една система на управление, която бе противоположна на тази във Великобритания. За руския народ, който спечели сърцето на Европа, тази победа не би донесла никакъв напредък.

III

Не вярвам моят уважаван опонент мистър Арчър да ненавижда пруския милитаризъм повече, отколкото аз. Той е обусловен от двете дълги и застрашени гранични линии между Германия и Русия, от една страна, и между Германия и Франция, от друга."

Това, моля Ви се, го казва човек, който никога не е получавал най-малката "червена птица", пък било то и четвърта степен!

"Онова, което прави пруския милитаризъм извиним пред Франция, е фактът, че французите са завладявали Берлин около двайсет пъти, докато германците само на два пъти са бивали в Париж. Той отблъсква чрез своята кастовост и своето високомерие, но едва ли е по-лош от милитаризма на други страни."

Казва го Георг Брандес, който не притежава най-дребната "червена птица", пък дори и четвърта степен!

"По време на аферата Драйфус Европа, включително и Англия, наблюдаваше със загриженост какви форми е в състояние да приеме френският милитаризъм. Що се отнася до руския милитаризъм, то..."

същото като Георг Брандес чистосърдечно го казвам, разбира се, и аз!

"... идиличните и приветливи руснаци, за които толкова бленува моят почитан приятел Уелс и които на нас останалите също са завъртели главата, изклаха през 1900 г. безжалостно цялото китайско население в Благовешченск и околността му. Казаците навързвали китайците за плитките им и ги пускали да се носят по реката в лодки, които не могли да ги издържат. Когато жените хвърляли децата си на брега и се молели поне те да бъдат пощадени, казаците набучвали малчуганите на байонетите си. "Жестокост като масовото избиване в Благовешченск и турците никога не са си позволявали", пише някогашният английски цензор по печата мистър Ф. Е. Смит през 1907 г. годината, когато Англия и Русия подписах; договора, който гарантираше и подкопаваше независимостта на Персия.

Същият английски писател потвърждава описанието за японския милитаризъм, дадено навремето от кореспондента на "Таймс" На 21 Ноември 1894 г. японската войска щурмува Порт Артур и четири дни наред безчинстващи войници колит цивилното население, мъже, жени и деца с необузвано варварство. "От ранни зори до късна нощ дните минаваха в убийства, грабежи и осакатявания, във всевъзможни

неописуеми жестокости, докато градът заприлича на такава кошмарна картина, че всеки останал жив с ужас ще я помни до края на дните си."

Тези неща, казани от Георг Брандес, който не притежава най-дребната "червена птица" четвърта степен, естествено са били добре известни на човека, написал думите: "Войната сама поражда ужасите на войната и няма защо да се учудваме, когато тъкмо на война се използват модерни средства.*22 Неотдавна обаче чух, че точно това изречение от моята брошура е подразнило особено много някого. То може да подразни само хора, които изобщо не познават историята и на които не е известно последица на какво е едно такова нещо. По-нататък Георг Брандес казва:

"Следователно въпросът не се свежда толкова до това, от коя националност милитаризмът получава окраската си той навсякъде е доста сходен. На мен ми се ще мистър Арчър да се запознае с беседата за Германска Африка, изнесена от д-р Фьорингер*23 на 30 Януари 1915 г. в Хамбург. От нея би научил какво е трябвало да препратят германските обитатели на Камерун петдесетина госпожи и господа, изненадани там от обявяването на войната, когато английски офицери накарали да ги затворят и ги оставили под надзора на чернокожи, които ги малтретирали. Те страдали от глад и жажда. Помолели ли за вода, давали им я във ведра за нечистотии, а един британски офицер заявил: "Няма значение дали германските свине имат вода за пиене или не." Вода за миене също не получавали по време на пътуването си от Лаго до Англия."

В брошурата си не съм отегчавал никого с описването на такива факти; при все това ме упрекнаха, че не пригласям в същия тон, в който се приглася навред. Оспорваше се не казаното от мен в брошурата, ами се роптаеше, че в нея липсва онова, което се говори повсеместно. Към брошурата се отправяше упрекът, че не ругае така, както се ругае на всяка крачка. По-нататък Георг Брандес казва:

"Ето как изглежда английският милитаризъм. Да не би той да е значително по-добър от пруския, когато у англичаните, както и у другите народности на земята, националното чувство бъде разпалено до безумие?"

IV

Нека мистър Арчър ведно с други изтъкнати мъже във и извън Великобритания най-сетне прекрати безконечното разследване, в което бях въввлечен и аз, относно това, кой носел вината за войната и кой чрез изхода и трябвало да изкупи тази вина, и по-добре да се обърне към единствено важния и решителен въпрос, а именно как да се намери изходът от тази преизподня, към която наистина може да се отнесе казаното в "Макбет".

O horror horror, bonot! Tonkie not heart
Cannot conceive not nate thee... "*24

Воюващите са ненаситни. Нали в Париж бе решено търговската война да се води докрай, дори ако войната на оръжията бъде приключена. Нима тази лудост няма да бъде прекратена?

В края на войната при всички случаи ще трябва да се сключи споразумение; и тъй като тя имаше икономически характер, редно е споразумението също да бъде икономическо. Като фактор в свободната търговия Англия посочи пътя на целия свят. Спогодбите по митнически въпроси ще станат неизбежни, неминуемо ще трябва да се правят взаимни отстъпки и да се търси по-голяма свобода, та в крайна сметка да се стигне до световна свободна търговия.

Един мъж от страната, която поначало пострада най-много от войната, белгийският фабрикант от Шарлероа г-н Анри Ламбер*25, изрече спасителната дума, прокарваща пътя на мира, а именно, че единствената благоразумна и далновидна политика, в случая митническата политика, е да бъдеш справедлив, позволявайки на противниковата страна да живее. Той обърна внимание на това, че трайно подобряване на положението в Европа може да се постигне само ако стремящата се към мир част бъде принудена да премахне или поне да намали митата, но при осигуряване на напълно справедлива взаимност. Премахването на митото изглежда единственото разумно и ефикасно средство за елиминиране на известния в икономическата надпревара метод на борба, който англичаните наричат дъмпинг и в който разгорещено упрекуват германците. Митнически конвенции ще бъдат неизбежни дори в невероятния случай, че войната продължи до една унищожителна за противника победа, за която би трябвало още милиони и милиони хора да се пожертват по фронтовете или да погинат от рани, болести и лишения в тила. Ако приемем, че победителят реши да наложи (както го изисква Парижката икономическа конференция) на победения такова онеправдаване по отношение на митата, с което да го принизи на по-ниско стопанско равнище, тогава това би означавало връщане на човечеството към системата на поробване на народите!

Тогава потиснатият, разбира се, ще се стреми с все сила да се изправи на крака, ще използва всяка разпра между победителите и в течение на половин век ще се е освободил. Съюзите ни имат дори половинвековна трайност.

Следователно мирното бъдеще на Европа се базира на свободната търговия. По думите на Кобдън свободната търговия е най-добрият миротворец. Нещо повече дори тя е единственият възможен миротворец. В предишни времена на старите коне, които трябвало да въртят мелничните камъни, им избождали очите.

Точно така, със заслепени за заобикалящата ги реалност очи, нещастните народи в Европа въртят сега по принуда и доброволно мелничните камъни на войната."

Това е неутрална оценка, но от човек, който оценява не фразьорски, ами в оценката си привежда множество факти и посочва възможността за правилно съпоставяне на тези факти помежду им. Не изразяване на мнение, а посочване на онова, което е необходимо в наше време, когато трябва да се търси истината ето към какво съм се стремил аз. Защо да е невъзможно отлагането поне в собствената душа на дадена оценка, щом на човек му липсва време или желание по подходящ начин да се погрижи за фактите? Духовната Наука може да ни покаже, че оценките, които се дават днес и често се срещат обвити в думите "Борим се за свободата и правото на малките нации", наистина представляват най-безотговорни фрази. Защото всеки, който от малко познава действителността, знае, че такива приказки са равнозначни на това, една акула да желае сключването на мирен договор с онези морски рибки, които са определени да бъдат изядени от нея*26. Естествено не веднага, а може би едва след известно размишление ще се проумее, че многото говорене днес не е нещо по-друго от това, някой да се изправи и да каже: Защо акулите не сключат с рибките, които искат да изядат, договор за междурибно днес става дума за междудържавно рибно право? Людете, които днес говорят за вдвояване на мир, имат предвид, че избиването щяло да престане едва когато съществуват изгледи за настъпването на вечен мир. Всъщност човек не може да си представи нещо по-безумно от схващането, че избиването щяло да трае дотогава, докато в резултат на него се стигнело до прекратяване на войната. При това днес едва ли вече е нужно да си окулист, за да знаеш, че след свършването на тази война в Европа ще минат няколко години и още по-свирепа, още по-опустошителна война извън Европа ще разтърси света. Ала кой го е грижа днес за нещата, които присъстват в реалността? Хората предпочитат да слушат, когато държавниците декламират, че за свободата и за правото на малките нации също трябвало да се извърши едно или друго. Слушат дори когато избрани за президенти адвокати*27, които безспорно са били съвсем ловки адвокати за воденето на румънски процеси, се появяват в тогата на мюсюлманския княз... само че това не се забелязва, тъй като в случая се говори за "република" Какво може да се добави, когато хората още слушат лекциите на подобни лица, изнасяни на художествени и литературни теми, за връзките между легенди и митове и между литературните сюжети на Западна и Централна Европа, да не говорим за факти като споменатия неотдавна от мен, а именно как при бурни аплодисменти онзи Метерлинк нарекъл "посредствени духове" Гьоте, Шилер, Лесинг и други.*28 Аз обаче не искам ни най-малко да

влиятелна на Вашата оценка; обръщам само внимание, че при оценяването са необходими перспективи и че ако оценката трябва да бъде истинна, това изисква съвсем други неща в сравнение с широко използваните днес.

Трябва да сме напълно наясно, че е редно струпаното в Централна Европа население да се оценява под съвсем друг зрителен ъгъл, тъй като там човешкото е притеснено, докато обкръжението му подлежи единствено на държавна и политическа оценка поне още доста време, преди евентуално да са настъпили определени обстоятелства, в случай че войната се проточи години наред. По отношение на Централна Европа въпросът засяга духовното богатство, душевното развитие, всичко онова, което е било създавано в течение на столетия. Пълна нелепост би било да се смята, че в периферията би могло да става дума за нещо сходно; безсмислица би било да се твърди такова нещо. Безспорно е, че навсякъде има какво да се укорява, ала не е все едно дали се укоряват неща, които за да съпоставим разликата във величините се извършват в обсадена крепост, или такива, които стават сред обсаждащите я войски. От периферията все още не съм чул оценка, която под някаква форма да се е съобразила с подобни неща.

За да не бъде едностранчив, нека накрая да посоча още нещо. Когато някой иска да бъде справедлив, той винаги си въобразява, че оценява двете страни еднакво, като казва: тук е така, там е така и прочее. Никога обаче не си поставя въпроса: А дали в действителност е така? Неотдавна един швейцарски вестник публикува статия, която за да бъде справедлива към двете страни посочва но съвсем абстрактен начин, че и тук, и там се лъжело. Ами ако се окаже, че казаното в нея е невярно? Говореше се за недостоверността в световната война, а самата статия тъкмо по начина, по който бе написана, беше недостоверна. Сега искам да Ви прочета донякъде със страх и боязън нещо, взето произволно от някакво германско списание, за да изтъкна разликата; писаното в съседните страни несъмнено е достатъчно известно и също така достатъчно известно е, че то действително не се пише с благоразположение към народите от Централна Европа. Защото дори там, където се срещат малко или, да кажем, по-малко хапливи оценки, там въпреки това в предостатъчно количество са налице повече от нелюбезни неща за народността, родила все пак Гьоте, Шилер, Лесинг и други.

В ръцете ми случайно попадна една статия за човешкото достойнство от Александер фон Глайхен-Русвурм*29. Повод за написването и е дало това, че германците били наречени варвари, а в периферията и сега ги наричали така. Глайхен-Русвурм, правнук на Шилер, не се засяга особено от използването на думата варвари. Напротив, той съвсем любезно посочва какво са разбирали гърците и римляните под названието "варвари" и че в него положително не са влагали лош смисъл. Но не на

това искам да се спра. По-нататък той се изказва за различните народи; това е една от многобройните днешни статии, написани от хора, които в Централна Европа биха съответствали например на Метерлинк. Моля да ме извините! Глайхен-Русвурм прави разлика между народи и правителства, и то понякога с думи, които аз само ги предавам, не ги изказвам лично може би са страшни, ако читателят или слушателят се почувства уязвен като член на съответния народ; но аз не вярвам между нас да има такъв всички ние сме антропософи и имаме разбира не за тези неща.

Пък и ще чета не думите за правителствата, а статията, за да покажа как Глайхен-Русвурм, който не е толкова известен, но по интелигентност почти не отстъпва на Метерлинк, действително не се бои да каже на своите хора в крепостта каквото има да каже един смел, сериозно мислещ и пряк човек на своите, когато целта му не е да хвърля прах в очите им. От само себе си се разбира, че казаното в крепостта всъщност не засяга околността, тъй като то поначало изобщо не се отнася за нея. При малко по-тактично мислене всеки ще схване какво искам да кажа. Глайхен-Русвурм пише:

"Руският народ е добродушен и благ, каквото и да извършват неродствените му казаци. Престъпното правителство на царизма предизвика войната, но най-великият поет на страната Толстой, който за нас вина ги ще бъде достоен за уважение, проповядваше с вълнуващи думи отвращение към войната. Жестокостите на френската тълпа, глупостта на нейните министри и нескопосните изявления на парижките журналисти и писатели не обезсилват факта, че Франция е отечество на светеца на любовта към ближния Венсан дьо Пол, който и днес има последователи, и изобщо не са пречка народът в по-голямата си част да бъде трудолюбив и мирен."

Англия си остава родината на Шекспир, тя е дала на света нежни поети, жертвоготовни човеколюбци, философи от най-висок ранг, но при все това се управлява от лъжци и мошеници, а англичаните, които най-много се гордеят с културата си, достигнаха чрез своя начин на водене на война върха на най-гнусното съвременно варварство.

Безхарактерното бандитско правителство на Италия заслужава презрение. На приятелите на страната също бе неприятно и противно всичко свързано с Италия, но от Гьоте насам за древната култура, художественото чувство и красотата и, получихме такава съкровищница, че я пазим в сърцето си незабравима и все така плодородна.

Ненавистта на нашите врагове спаси може би най-ценното от същността ни. Огорчението, което преживях ме, усещането за небивала

антипатия от вси страни напомня предупреждението, което робът е трябвало да нашепне на триумфатора: "Не забравяй, че си смъртен!"

Макар и изречено от устата на нисш, то ни предпазва да не би великодушното да доведе до горделивост и хубавата радост от победата да не се изроди в "хибрис", сиреч в самонадеяност, за която гръцките поети предупреждавали героите си.

Загрижен за достойнството на хората, Шилер смятал, че благородните люде плащат не само с онова, което вършат, но и с онова, което са."

Виждате, че могат да се дават крайно отрицателни оценки за участниците в сегашните събития и въпреки това да не се изпада в хулени на цели народи. Оценки от този род могат да се приведат със стотици, а ако се направи статистическо сравнение как са окачествявани други народи от Август 1914 г. насам, как е ставало това в Централна Европа и как в околните региони, ще се получи странна представа по отношение историята на духовната култура! Засега обаче всеки е далеч от тази мисъл. Засега мистър Ледбийтър*30 се е заловил да съпоставя статистиките за престъпността в Германия и Англия и в "Тийсофикъл ривю" с големи букви пише колко пъти повече престъпници имало в Германия в сравнение с Англия. Но в един от следващите броеве някой отбелязва, че в статистиката си е пропуснал да вземе под внимание една цифра, която просто е била приведена в друга рубрика и която прави всичко на пух и прах. Струва ми се, че за Англия привежда двайсет и девет хиляди престъпници, а пропуска сто четирийсет и шест хиляди; за Германия са приведени всичките. Но докато статистиката, посочена от него, за да представи Германия като страна с най-многобройните престъпници, излиза в "Тийсофикъл ривю" със съвсем едри букви, опровержението в следващия брой стои най-отдолу с дребнички букви. Един ден подобни статистики ще бъдат заместени от други и тогава част от казаното в онази наградена в Берн публикация "Към историята на избухването на войната" наистина ще се окаже вярно:

"Историята обаче не може да се фалшифицира вечно, легендата не е способна да устои пред научното изследване, тъмните комбинации излизат на бил свят, колкото изкусно и фино да са били замислени."

Длъжен бях да дам тези предварителни пояснения, щом скоро възнамерявам да говоря за това, което някои очакват с нетърпение и което, отбелязвам го още веднъж, съвсем не бива да се предлага в удобен вид, както някой може би си мисли. На мен не ми е необходимо да застъпвам едно или друго мнение. Окултистът свиква да вижда и да представя фактите чисти и неподправени и аз много добре знам какво днес незабавно би възразил естествено не човек от нашия кръг, а някой външен относно известни злодеяния и други неща, които именно без необходимата за целта перспектива непрестанно се подемат и разказват.

Тези възражения са ми познати, но аз знам също така колко недалновидно е те да се правят и колко малко правещият ги има понятие как стоят нещата в действителност и какво място заемат въпросите за различната вината.

По време на нашия, ако мога така да се изразя, спор с мисис Безант*31 тя успя да ни припише цялата вина. По данни на едно дотогава предано и, но в онзи момент вече отцепило се от нея лице, по онова време тя е постъпвала според принципа: Ако някой бъде нападнат от друго и нападнатият вика "Помощ!", то на викация за помощ се казва, че вършел нещо неправомерно, понеже не се оставил доброволно да бъде заклан. От подобно естество са и някои оценки, които се правят понастоящем. В това отношение човек може да се сблъска с най-невероятни неща. Добронамерени, благоразположени хора, които в обикновения живот никога не биха преценявали по такъв начин, дават оценки от подобен род относно политически неща, за които не знаят нищо. На тези хора им липсва яснота в оценките и затова въпросът като че ли опира до някакво главно условие за всяко оценяване въобще, но не и до даването на една или друга оценка в една или друга насока.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Дорнах 9 Декември 1916

Днес бих искал да добавя още няколко бележки към онова, което подхванах в последната лекция. Понеже кореспондира с желанията на нашите приятели, днес и утре ще се опитам да навляза по-надълбоко в този въпрос, но се налагат някои предварителни пояснения, та когато ще трябва да го осветлявам главно откъм духовната страна, което предстои отсега нататък, да няма недоразумения, а да се разбираме правилно. Защото, ако не умее да съзира известни обстоятелства във физическия план на съвременността и във времената, когато те са се подготвяли, човек няма да бъде в състояние да насочи вниманието си към по-дълбоките окултни страни. Знаете, че тук не става дума за някаква пристрастност, за симпатии или антипатии, а за разясняването на известни обстоятелства, което както дочух някои желаят, за да разберат сегашното трудно време. Така че, доколкото ни позволява времето, днес първо искам да предложа някои уводни разяснения.

Най-напред трябва да ни е ясно, че всичко, което привидно се извършва във физическия план, зависи от лежащите в основата му духовни сили. Трудно е обаче да се установи как точно действат тези духовни сили във всеки конкретен случай. Защото на едни места във физическия план са разположени, така да се каже, по-отчетливи пробиви на духовния свят, отколкото на други места. Тук често съм изтъквал, че в известен смисъл съществуват свързващи линии, които с

посредничеството на най-разнообразни междинни обстоятелства водят от външния свят до окултни братства, а от окултните братства пък към вътрешността на духовния свят. Ако някой пожелае да разбере това правилно, ще трябва преди всичко да има предвид, че където хората работят било за добро, било за зло с помощта на духовно действащи сили, там винаги се борави с продължителни периоди от време и че нещо извънредно важно е обстоятелствата във физическия план да бъдат обзирани и използвани с определена доза хладнокръвие. Това е наложително най-вече тогава, когато човек иска да се възползва от наличните духовни течения, за да постигне едно или друго нещо. В самия ход на моето изложение ще видите доколко едното или другото се поставя като цел или се постига в добрия или в лошия смисъл. Характерна особеност на онези, които си служат с духовни сили, е това, че те много често казвам много често, а не винаги си имат причини да не се появяват лично върху сцената на физическия план, а си служат с посредници, чрез които могат да се осъществяват определени планове. Следователно често пъти се цели тези неща да протичат така, че да остават незабелязани за другите. Нали при различни обсъждания сме установявали, че хората, така да се каже, са невнимателни, не обичат да се вглеждат в онова, което става. От този факт се възползват мнозина от боравещите с някои окултни взаимовръзки, за да постигнат определен ефект. Който отправя поглед към света не по обичайния начин, както се гледа на него, ами го съзерцава с волен, открит поглед, той сигурно знае, че за онези, които желаят да си послужат с такива средства, съществуват подаващи се на внушение хора. Тогава, ако някой си постави за цел да упражни влияние върху лица и като окултист може би не е съвсем добросъвестен, той явно може да осъществи подобни внушения.

Нека вземем един пример. Ще процедирам съвсем просто, но Вие ще видите, че тази простота ни води към вникването в по-дълбоки неща. През 1889 г. Рихард граф фон Пфайл*32, който пребивавал в Петербург и познавал обстановката там, пише за властващия по онова време руски император следното:

"Цялостното впечатление, което ми направи император Александър III съответстваше на онова, което отдавна предполагах: неговото обкръжение умишлено подклажда у него дълбоко недоверие спрямо Германия и това недоверие е дотолкова вкоренено, че за промяна едва ли вече може да се мисли. Той с право беше убеден в собственото си миролюбие, ала също така вярваше на всички свои съветници и на останалите от говорни лица в Русия, много от които за разлика от него съвсем не желаеха мир."

И така, ето Ви на великолепно място човек, който трябва да бъде описан по следния начин: податлив на внушения от страна на онези, които се надпреварват да му повлияят, но които не се показват лично и не

искат да излизат на преден план. А сега помислете какво би предприел онзи, който познава определени взаимовръзки, произтичащи от импулса на Петия следатлантски период, и иска да ги използва за собствени цели или за целите на някоя общност? Ще гледа да се добере до подобна личност, като създава впечатление, че няма и най-малкото намерение да оказва някакво влияние върху нея, така че никой не забелязва желанието му да ѝ влияе. Фактически обаче той упражнява влияние. Нужно е само човек да прилага опре делени похвати, да наглася изреченията си, да използва изразните си средства,за да бъде в състояние просто чрез употребата на някои изречения, чрез изговарянето на някои думи и по други начини, които не искам да описвам, да настрои някого в определена посока. На това светът, бидейки в известна степен невнимателен, тоест благоразположен в оценката си за някои хора, естествено ще рече: Е, той с право е убеден в собственото си миролюбие;същевременно обаче вярва на всички свои съветници и на останалите отговорни лица!

Виждате с каква лекота е възможно в неограничен размер онова, което във връзка с друг случай съм разказвал за Блаватска*33. След като онзи махатма, означаван с инициалите К. Н., упражнявал известно време положително влияние върху нея, той бил заменен посредством разни интриги от друг, който бил шпионин в ръцете на някакво сдружение. Същият бил избягал от окултни братства, в чиито високи рангове бил посветен, така че като махатма можел да стои на заден план и посредством Блаватска да постигне неща, до които искал да се домогне.

Чрез привеждането на тези прости примери искам само да Ви посоча на какво трябва да се обръща внимание, когато човек рече да прави преценка; защото чрез начина,по който се пише история, светът нерядко бива напълно заблуждаван. При историографията наистина става дума и за нещо по-дълбоко. Върху най-външната повърхност на физическото битие, в най-външната Майя може примерно да се каже: Щом този или онзи професор е способен човек и познава историческите методи, той съумява да представи вярното исторически. В никакъв случай обаче не е наложително това да бъде така. Дали някой като историограф умее или не умее да представя вярното,зависи от това, да и Кармата го води към опознаване на вярното или не. До това се свеждат нещата. Нерядко вярното намира израз не в онова, към което човек произволно насочва поглед, а ми се разкрива доста често за оногова, който е в състояние да насочи поглед към верните места. Бих могъл да го кажа и другояче: То се разкрива за оногова, чиято Карма го отвежда да види вярното във верния миг там, където чрез едно единствено явление се проявява нещо значително. Защото често пъти в едно единствено явление намира израз онова, което хвърля светлина върху десетилетия и като мълния осветява

реално извършващото се. А сега искам да Ви разкажа една кратка история като подготовка за някои неща, които ще бъдат особено важни при предимно духовните разсъждения.

Във Виена имаше един медик*34, има го и сега, но вече не се интересува от тези неща. Още през осемдесетте години той се занимаваше в нормални граници не в такава степен, в каквата това се върши оттогава насам чрез Фройдовата теория с аналитична психология, с психоанализа. Чрез своята психоанализа той донякъде имаше големи успехи, понеже беше в състояние въз основа на особеността си метод на катехизация да изкопчва от хората какво ли не. През 1886 г. при този лекар доигра един мъж, който създавал впечатление, че таи доста работи в себе си. Налагало се да бъде лекуван, и то като нервен човек. Следователно един лекар, когото го бива в това отношение, имал какво да измъкне от душевния му живот златна мина, така да се каже. Касаело се за един извънредно интересен случай. Лекарят установил, че пациентът му бил личност, замесена в най-различни политически течения, и че умее както се казва да си пъха носа навсякъде и бил вътре в играта; той узнал, че освен туй въпросното лице пишело статии за някои списания и че тези статии оказвали голямо влияние върху владетеля на съответната страна*35.

Пациентът, който се казвал Войдаревич, бил дошлият много късно на бял свят потомък на някогашни воеводи от Херцеговина и доверил всякакви неща. Между другото бил точно осведомен накъде водели нишките, когато преди началото на Руско-турската война през седемдесетте години от Русия се плетяла мрежата в Херцеговина и Босна. При обикновени обстоятелства такъв човек не издава подобни работи, но зае ме ли се, с него психоаналитик, наяве излизат неща, които иначе не биха излезли. Та след като многократно бивал катехизиран, станало ясно, че навремето и той бил замесен, когато преди обявяване на войната, в края на седемдесетте години, крал Милан и Никита*36 се противопоставили на Турция и се извършвала подготовка за въстанията в Босна и Херцеговина. От руска земя на Никита и Милан бил даден повод да обявят война на Турция. И ето, външно погледнато, човек си казва: На Балканите хората се опълчват срещу лошото турско отношение. То сигурно е било такова, това не бива да се отрича. Аз само представям взаимовръзките и тук трябва да стане ясно, че причините често пъти се намират много по-назад в миналото и биват създавани. Останалото, каквото научил от онзи Войдаревич, дало повод на лекаря незабавно да се отнесе до едно отговорно място на своята страна; защото, макар и да се касаело само за откъслечни изречения, лекарят, който бил съобразителен човек, можал да си направи доста заключения. От Войдаревич той узнал, че пребиваващият във Виена руски посланик не заминавал за Цариград,

както съобщавали вестниците, ами за Петербург. Освен туй се оказвало, че руският външен министър" не отивал както твърде ли вестниците на бани в Чехия, ами си оставал вкъщи. Странно впечатление направили на лекаря тези положения, че руският посланик в Цариград пътувал през Виена за Петербург, че руският външен министър*37 не отивал на бани в Чехия, ами си оставал в Петербург, та там да приеме посланика, и че вестниците съобщавали съвършено друго. И тогава това са онези неясни, подобни на инстинкт интуиции през ума му като мълния минало: Цялата тази работа стои във връзка с това, че в България трябва да бъде свален Александър фон Батемберг*38. На лекаря това му се сторило доста нередно и той го съобщил на отговорно място. Но на отговорното място не знаели нищо повече, освен че руският посланик пътувал за Петербург, както се казва, по частна работа и те били, както много често се случва, доволни от такова сведение, тъй като понякога хората тъкмо на отговорно място са изпълнени с окова чувство на невнимание, за което вече говорих, и съвсем не са склонни да проверяват нещата по-задълбочено. И седмица подир това Батемберг бил принуден да абдикира.

Виждате едно за историка само по себе си незначително събитие, ала все пак такова, което хвърля светлина в най-широкия смисъл. И ако на лекаря не му се бе удало "случайно", както се казва, да измъкне тези неща психоаналитически от Войдаревич, те никога нямаше да станат известни. Но нишките на Кармата имат странни пътища и чрез катехизирането се знае просто, че Войдаревич, който бил издал още нещо в тази насока, е бил предопределен да стане воевода в Босна и Херцеговина, ако цялата тамошна история се развиеше сполучливо за потомците на старите воеводи. От светлината, хвърлена върху случая, се знае как са протичали нишките от руския Изток към Херцеговина и Босна и историята, която впоследствие е изиграла голяма роля, може да се долови от нейния първоизточник. Защото въпросният Войдаревич от самото начало е участвал в цялата работа в услуга на Русия.

Виждате, тук става дума съвсем определени цели да се осъществят не точно с помощта на чародейство, но при всички случаи чрез правилно използване на обстоятелствата във физическия план. Само поради това, че се бил изнервил, онзи Войдаревич стигнал до положение да не може да изпълнява правилно задачата си; защото на него са му били внушени много неща и той е бил избран за много работи. Ето Ви един превъзходен пример за това, как се действа на света, като в същото време съзнателно се заличават следите, в които ще се прояви действието. По този начин ще добиете представа, че оценяването на обстоятелствата в света съвсем не е толкова лесно, както обикновено си го мислим. Защото онези, които донякъде иззад кулисите на световната история искат систематично да участват в действието, знаят много точно по кой начин се употребяват

такива нишки и притежават хладнокръвието за използването им по съответния начин. А в това отношение има какво да се използва. Само стремежът към познание и волята за познание могат да доведат човека до ясно ориентиране в нещата на света.

Ако човек иска да разбере онова, което в момента се стараят да разберат и много от нашите приятели; той трябва да вземе под внимание какво е дадено, за да бъде употребено, за да бъде използвано. Нека вземем под внимание как се проявяват теченията на Петия следатлантски период чрез някои външно възприемаеми стремежи и факти от съвременността в най-широк смисъл. Да се спрем най-напред на руския народ в източната част на Европа, за който още миналия понеделник споменах, че е легнал тъй да се каже на сърцето на цяла Европа. В руския народ, ведно с различните други славянски племена, живее това нередко съм го посочвал народностният елемент на бъдещето; защото в народността, която там се свежда до славянското, живее онова, от което някой ден трябва да се вземе материалът за духовното течение на Шестия следатлантски период.

В рамките на славянския елемент пред нас на първо място застава самият руски народ, а подир туй останалите славянски племена, които безспорно се различават от руския етнос, но като славяни все пак се чувстват до известна степен свързани с руските славяни. От тази взаимовръзка произтича или е произтекло онова, което днес означават като панславизъм и което като своего рода усещане за съпринадлежност в духовното, в емоционалните изживявания, в политическото и в културния живот преминава през всички славяни. Доколкото е заложено в народната душа, то, разбира се, е нещо съвсем почтено и правилно във висшия смисъл на човешката еволюция, въпреки че днес прекалено много се злоупотребява с думата "пан".

Познаващият обстоятелствата е в състояние да нарече "панславизъм" онази духовна общност, която пронизва, ако мога така да се изразя, славянските души по току-що изложения начин. Да се говори за "пангерманизъм", независимо дали това става в Германия или извън нея, е безсмислица, а не само нелепост, защото не всички неща могат да се пхнат в един калъп. Което не съществува, за него не може и да се говори. Понякога нещо може да възникне като теория и да витае в нечи глави; с него обаче не се схожда реалното; което пронизва отделните славянски души и е различно за отделните славянски народности. Фактът, че в източната част на Европа установяваме наличието на един диференциран народностен елемент, е известен на всички, които от XIX век насам сериозно са се занимавали с определени окултни познания. Окултистът знае и винаги е знаел, че в славянската душевност живее бъдещия народностен елемент. И ако сред окултистите на Теософското

Общество се е твърдяло нещо друго, примерно, че този бъден елемент за шестата подраса се крие в американците, то това доказва само, че тези окултисти не са били или не са никакви окултисти или пък че искат да постигнат нещо друго в сравнение с онова, което е предвидено във фактите. Следователно ние трябва да държим сметка, че на изток от нас съществува един носещ в себе си определено бъдеще, произтичащ като че ли от кръвта елемент, който днес все още до голяма степен е наивен, не се е опознал, но пророчески-инстинктивно съдържа онова, което един ден трябва да се развие от него. Под формата на мечти то често е налице. И както също така на всеки окултист е известно имам предвид не външно, а като културен факт, като най-напреднал, религиозно и политически, а отгук и културно най-укрепнал по категоричен начин изпъква полският елемент, който се различава от всички останали славянски племена по това, че има единен, вътрешно укрепнал духовен живот с изключителен размах и устойчивост. Днес искам само да скицирам това, но с тия неща може би ще се занимаем и по-по дробно.

Нека поставим сега пред душата си онова, което току-що обрисовах. Като своеобразна противоположност на току-що обрисованото съществува духовният живот на британския народ, който в по-дълбокото си значение също така е добре познат на окултистите. Имам предвид образа на духовния живот, както го вижда светът с оглед на британските институции, на британския народен бит. В този елемент се съдържа най-вече един извънредно силен политически характер, той във висша степен притежава политическа предразположеност. Последицата от това е, че от този елемент е произлязло тъй възхитителното за целия останал свят политическо мислене, в известен смисъл най-прогресивното, най-свободното политическо мислене. И навред, където в останалите региони на земята са се търсили политически институции, в чиито рамки да може да се настани свободата във вида, в който е била схващана от края на XVIII до началото на XIX век, там се е заимствало от британското мислене. Френската революция от края на XVIII век е била всъщност по-скоро израз на емоции, била е по-скоро изблик на страсти, а доколкото в нея е имало мисли, те са били привнесени от британското мислене. Как да се изковават политическите понятия, как да се изграждат политическите групировки, как народната воля да бъде вливана във възможно по-свободни политически организации, та да може да въздейства от всички страни това съгласно първоначалната си уредба намира израз именно в британското политическо мислене. Отгук и толкова широкото подражание на британските институции в устремите към възход държави през XIX век. На много места са се правили опити за възприемане на нещо от британския начин да се живее парламентарно, да

се изграждат парламентарни институции, защото в тази насока британското мислене е главният учител през по-ново време.

През XIX век, приблизително до последните му десетилетия, именно в Англия това политическо мислене се проявява от страна на политически извънредно изтъкнати личности, които оформят мислите си напълно в духа на въпросното политическо мислене. И тогава се вижда преди всичко, че това политическо мислене би могло да допринесе за благополучието на света, стига човек да се довери само на него и да остави единствено това политическо мислене да се разгърне във външните структури на различните сдружения. Ето защо се появяват личности, които в една или друга насока може да са едностранчиви, но в мисловни те си форми изцяло се придържат към духа на това политическо мислене и по такъв начин се стараят да постъпват като особено изтъкнати и същевременно етични личности. Ще припомня Кобдън, Брайт*39 и т.н., пропускайки по-великите, които обикновено се посочват; защото в тази сфера някой много лесно може да кривне встрани, щом го поставят на доста видно място. Затова назовавам такива, които не са кривнали в никоя посока и наистина са значителни в смисъла, който имам предвид. Но биха могли да се посочат още много други имена. Там току-що обрисуваното от мен действително е било налице като един импулс до към деветдесетте години на XIX век и в известен смисъл представлява противоположност спрямо онова, което по-преди приведох като присъщо на славянството.

Защото този похват за изграждане на мисли при политическото ориентиране е заложен изцяло в характера на Петия следатлантски период. Там му е мястото, там подлежи на формиране. А от хората, за които стана дума, той е бил подет по правилен начин. Следователно в единия случай ние имаме това, което се проявява чрез разум, чрез мъдрост, чрез политически морал, а в другия онова, което не само в душите, но и в кръвта е заложено дълбоко като народностен елемент на бъдещето.

И трябва да бъдем наясно, че разказваното от мен тук не е просто плод на моята мъдрост през целия XIX век то е било виждано от хората, които са се интересували от тези неща, по същия начин, както Ви го изложих сега. В онези западни братства, за които специално Ви разказвах, е съществувало съвсем точно познание за описваното, както и за взаимовръзката на тези неща с еволюционното течение на Петия след атлантски период и с прехода към Шестия следатлантски период. А някои са проявявали желание ще видим доколко в добрия и доколко в лошия смисъл да използват съответните сили. Защото кали това са реално съществуващи сили: от една страна талантът за такова мислене, а от друга съответен народностен елемент на бъдещето.

Който рече сега да се възползва от такова нещо, може да го стори. Налице е естествено е не само описаното от мен това са течения, редом с тях има други течения и човек постепенно трябва да насочва внимание то си и върху тях. На света съществуват средства за извършването на, бих казал, внушения на едро. Ако никои поиска да извърши внушения на едро, умът му ще трябва да роди нещо впечатляващо. Както един отделен човек може да бъде подложен на внушение, за което вече Ви говорих, така чрез прилагане на подходящи средства може да се внушава на цели групи от хора, особено когато се знае какво конкретно свързва хората от тези групи. Силата, намираща се в един отделен човек, може да се отправи в определена посока. Тогава той може да е убеден в дълбокото си миролюбие, но делата си извършва поради това, че му се внушават отнякъде: Той е напълно различен от онова, което върши. Обаче при наличие на необходимото познание така може да се постъпва и с душите на цели групи, стига само да се изберат подходящите средства. Една сила, която е жива, но няма както силата в някои славянски племена определена посока, трябва, така да се каже, чрез внушение на едро да бъде гласната в определена посока.

Има едно такова внушение на едро, което е подействало чудесно, действията и ще продължи да действа така нареченото "Завещание на Петър Велики". Историята на Петър Велики*40 Ви е известна и Вие знаете как този Петър Велики се е стремил да въведе западен начин на живот в Русия. Не е нужно да Ви го представям, справка можете да направите във всеки енциклопедичен речник. Тук не искам да описвам външната история, нито да пораждам симпатии към едно или друго, а само насочвам вниманието отпърво по най-прост начин върху определени факти. Много от казаното за Петър Велики е вярно, ала не и това, че е написал въпросното завещание. По отношение на Петър Велики това завещание е фалшификат, то не е съставено от него, а се появява в даден момент, както се появяват такива неща, поради най-различни скрити подбуди. Бива подхвърлено в хода на развитието на човечеството, оказва се налице, няма нищо общо с Петър Велики, но явно е свързано с други скрити подбуди и действия убедително, защото предоставя на Русия не казвам на славянския народ, а на Русия занапред виндикация по такъв начин, че тя да се разпрости върху Балканите и Цариград, върху Дарданелите и т.н. Всичко това стои в завещанието на Петър Велики. Човек така се впечатлява от това завещание на Петър Велики, че си казва: Тази работа на истина не е шега, ами е извършена с широк, гениален размах! От време на време все още се замислям какво впечатление направи това завещание на Петър Велики, когато веднъж в един воден от мен учебен курс*41 го разгледах семинарно с някои слушатели, за да

покажа важността на отделните точки на завещанието и тяхното влияние върху културното развитие на Европа.

Но когато човек иска да се възползва от подобно действие, нещата винаги опират до това, не просто да бъде породено някакво течение, ами дадено течение да се остави да бъде пресечено от друго и двете някак си взаимно да си повлияят. Твърде малко се постига, ако с едно течение се тръгне, така да се каже, право напред; редно е навремени да има възможност върху това течение да се хвърля светлина от страни, та някои работи да се пообъркат, някои следи да се заличат, едно или друго да се губи в непроницаем гъсталак. Това е много важно. Оттук произтича и фактът, че някои окултни течения, които си поставят една или друга задача, понякога си поставят съвсем противоположни задачи. Тези противоположни задачи действат така, че в известна степен всички следи биват заличавани. Бих могъл да посоча едно място в Европа, където навремето в определен момент, в който се касаеше за нещо значително, голямо влияние упражняваха някакви така наречени франкмасони, така наречени тайни дружества, сиреч известни хора действаха под сугестивното влияние на определени франкмасонски общества, зад които обаче имаше окултен фон. Тогава целта беше следите на онова място да се замъглят. Ето защо на въпросното място бе включено малко йезуитско влияние, така че се получи смесване на франкмасонското и йезуитското влияние, понеже има доста високи инстанции, които в еднаква степен са франкмасонски и йезуитски, империи, които могат да си служат със средствата и на йезуитството, и на франкмасонството, та чрез взаимодействието си да постигнат каквото са си наумили. Не бива да се смята, че на света не може да има хора, които да са едновременно йезуити и франкмасони. Те просто са превъзмогнали положението да се действа само на една от двете страни. На тях им е известно как обстоятелствата трябва да се подемят от различни страни, щом се цели да бъдат тласнати в определена посока. Казвам това, за да насоча вниманието отново по най-прост начин върху известни взаимовръзки.

Та Петър Велики нека се върнем пак на него въвежда западен дух в Русия. Много истински славянски души дълбоко ненавиждат и изпитват силна антипатия към всичко, което именно Петър Велики внася в Русия като западен елемент. Възможно е по време на сегашната война това чувство да се е усилило особено много, но то винаги е било налице. Налице, от друга страна, е завещанието на Петър Велики, което без спорно не е негово, ала някак си се е появило, и което в същото време е способно сега да използва сугестивно не един отделен човек, а цели славянски комплекси, да оказва широко внушение върху огромни народни маси, в които същевременно живее антипатията срещу Запада, символизиран от името на Петър Велики. Тук в едно и също време имаме

по един, бих го нарекъл, исторически гениален начин две неща: симпатия към завещанието на Петър Велики и антипатия към всичко западно, които действат напълно безредно толкова безредно, че точно това безредно действие може да се окаже извънредно резултатно. По такъв начин изтъкнахме една друга страна на това течение в Източна Европа. В по-нататъшното си изложение ще посоча как след дългогодишната подготовка на едно такова течение от даден момент нататък може да бъде използвано. Тогава вече се разполага с такова течение, в което като че ли са се втели две отделни течения. В самото начало казах, че се разчита на продължителни периоди от време. След като едно такова течение бъде насочено, така че да се е превърнало в нещо, оттам насетне то вече може да бъде използвано.

Но нека извършим подготовката и по по-друг начин. Бих искал да Ви посоча още едно течение, което сега върви на запад успоредно с онова, чийто продукт в известна степен е най-зрялото досега политическо мислене за Петия следатлантски период. Това друго течение се е ограничавало повече в окултното и само от време на време, мистифицирано в разнообразни обществени дейности, е проявявало своя окултен фундамент. Отново ще трябва да се позова на някои западни окултни братства, които се характеризират най-вече с това, че имат точни познания за обстоятелства като описваните от мен сега и обучават учениците си какво представляват Петият, Шестият следатлантски развоен период и що за сили са замесени там как единият елемент действа като мъдростен, а другият като народностен, и които в същото време показват на своите ученици как такива неща могат да се използват в една или друга насока.

Основна теза при такива окултни направления, които както казах се извяват в братства, е това, че за Петия следатлантски период английски говорещите представлявали същото, каквото римският народ е представлявал за Четвъртия следатлантски период. Това е базисна постановка при тези окултни братства, като се настоява при всички положения да се взема предвид следното: Латинският елемент бил онова, върху което погледът трябвало да се насочва най-напред. Той намирал израз в различните романски култури и народности (не проповядвам нищо от себе си, а само повтарям постановката, която винаги е бивала привеждана) и бил обречен да затъва все повече и повече в материализма на науката, в материализма на живота, в материализма на вярата. Това само по себе си не бивало да тревожи, тъй като само ще изчезнело чрез упадъка, в който се озовавало. Ето защо, казват, вниманието трябвало да се насочва главно върху факта, че онова, което бивало наричано латинска раса, е на път съвсем да изчезне, представлявало загиващ елемент и че

задачата била грижливо да се подготви и предприеме всичко за загиването на латинския елемент.

Този възглед стига дотам, че според неговите твърдения във всички политически импулси, но също така и във всички окултни и религиозни импулси трябвало да бъдат възприемани онези сили, които придвижват латинския елемент надолу по наклонената плоскост. При това човек външно можел да показва, разбира се, каквото си иска; но подкрепяно трябвало да бъде всичко, което служи, тъй да се каже, за опразване на света от този латински елемент. Твърди се, че Петият следатлантски период имал специалната задача преди своя край да доведе нещата дотам, че както в края на Четвъртия следатлантски период всичко било пропито от романската култура, така в края на Петия всичко от запад на изток да бъдело пропито от културата, произтекла от английски говорещите народи. Говоря само за онова, което е било и е налице като постановка в онези окултни братства и което по съответен начин е могло да бъде извлечено и е извлечено. Освен туй винаги се е учело, че точно както германско-британският елемент, както се казва там, се бил противопоставил на римляните, така славянският елемент щял да се противопостави на английския елемент, защото такъв бил ходът на света. Само дете настъпвало своеобразно извъртане на ъгъла с деветдесет градуса докато романският елемент бил импулсиран от север, сега импулсът протичал от изток на запад.

Трябва да ни е ясно, че такива неща проникват в доста от онова, което сега може да се прочете публично, което се печата, което по някакъв друг начин се просмуква в съвместния живот на хората. Вече се разполага със средства и пътища за тяхното проникване, без да бъде разбрано това, което току-що разказах. Защото представяте ли си разказаното от мен да стане известно в определени региони? Това естествено би било недопустимо! Нещата всъщност се казват другояче нали става дума за сугестивното влияние, което може да се упражнява. И човек прави казвайки и казва правейки, като често пъти правеното от него може да изглежда противоположно на онова, което трябва да се получи и което реално се прави.

Разглеждайте скицираните тук от мен неща като своего рода духовна атмосфера; защото вече се полагат грижите да представляват своего рода духовна атмосфера. Тук-таме може да се прочете нещо много без обидно, но между редовете а това понятие "между редовете" в случая може да бъде нещо много реално се чете нещо съвсем друго, узнава се нещо съвсем друго, съзира се нещо съвсем друго. И ето хората са поставени в тази атмосфера, мислите им се оформят в нея. Случва се мислите на най-умните хора да приемат доста особени форми. Следователно, ако ще се преценява как мислят хората, не е достатъчно да се разкрие ентузиазмът

на невниманието, за което често загатвах, ами трябва внимателно да се следи каква е атмосферата, в която живеят хората. Защото тя е нещо конкретно, не е онова мъгляво, абстрактно, за което мнозина говорят и го наричат влияние на средата, както например Ойкен*42, дето говори за влиянието на средата и не забелязва, че в цялата си характеристика, от една страна, казва "Средата прави човека", а от друга "Средата се прави от човека", което означава ни повече, ни по-малко "Искам да се повдигна във въздуха, теглейки се за собствения си перчем" От това гледище трябва да се погледне присъствието на човека в нещото, означавано като среда. Тази среда именно произтича съвсем конкретно от известни течения. Тя не е неопределеното, както смятат много хора.

Нека вземем още един конкретен случай. Ще трябва да ме извините, ала и миналия понеделник Ви казах: Облекчения не мога да Ви създам, наложително е да се занимаете и с подробности взаимовръзката ще прозрете утре. Бих искал да Ви прочета отделни места от едно писмо на Митрофанов, професор по история в Санкт Петербург, написано в средата на Април 1914 г. до един германец, който бил негов учител и с когото останали приятели*43. Та този Митрофанов трябва да си го представяте като врял и кипял в различните течения. През Април 1914 г. той пише писмо, в което се натъкваме на следното.

"... неприязън към германците има във всяка душа и уста, и ми се струва, че общественото мнение рядко е бивало по-единодушно."

Особено интересен е следният пасаж. Моля да му обърнете специално внимание, но не заради фигуриращото в него име към тази личност може да се питае и симпатия, и антипатия. Искам да наблегна само на видимото, което се съдържа там.

"Може би най-голямата политическа грешка на Бисмарк е била, че той не е пожелал да бъде руснак в по-голяма степен, отколкото са били руснаците, които на конгреса от слабост и неразбиране недостойно са пожертвали интересите на своето отечество."

Представете си само какво прекрасно искане! Човекът упреква Бисмарк, че трябвало да бъде руснак в по-голяма степен от руските държавници, които навремето присъствали на Берлинския конгрес! Затова сънародниците на същия Бисмарк трябва да бъдат мразени! По въпроса всеки може да мисли каквото си иска, но това изречение при всички случаи е нещо извънредно куриозно. И тъкмо защото на добрия професор от Санкт Петербург му хрумват подобни мисли, той може да пише и следното:

"Като реакция [срещу възникналия в Централна Европа Троен съюз] бе сключен Двойният съюз и по такъв начин Русия, вместо да се присъедини към Тройния съюз, бе обвързана с жадуващата за мъст Франция.. За Русия Балканският въпрос не е guerre de luxe*44, не е авантюристична

мечта на славянофилите неговото решаване е безспорна икономическа и политическа необходимост. Целият руски бюджет се базира на износа в чужбина; ако търговският баланс се окаже пасивен, руската хазна ще банкрутира и няма да бъде в състояние да изплаща лихвите на огромните си външни дългове. А две трети от този износ минава през южните пристанища и продължава пътя си през двата турски протока. Затвори ли се тази врата някой ден, търговията на Русия ще секне, а икономическите последици от такава бариера биха били непредвидими последната турско-италианска война го илюстрира достатъчно добре. Само владенето на Босфора и Дарданелите може да сложи край на това непоносимо положение, защото съществуването на една световна сила като Русия не бива да зависи от случайности и чуждо своеволие. От друга страна, невъзможно е Русия да се отнася напълно безразлично към съдбините на южните славяни върху Балканския полуостров. Малките балкански държави първо са тилово прикритие към протоците и второ, в течение на векове бе пролята твърде много руска кръв и бе изразходвано твърде много руско злато за балканските герои, та цялата работа да бъде зарязана сега за всяко руско правителство това би било морално и политическо само убийство."

Съпоставете го с част от онова, което казах за Славянския благотворителен комитет. Твърде много руско злато било изразходвано! Митрофанов продължава:

"Разбира се, значението на панславистичната идея не бива да се преувеличава, но тя съществува и несъмнено е жива красноречиво доказателство за това са славянофилските демонстрации през 1913 г. по улици те на много руски градове, когато участваха дори опозиционните елементи."

В края на това писмо от Април 1914 г. се обобщава:

"Повтарям: натискът на юг представлява историческа, политическа и икономическа необходимост и чуждата държава, противопоставяща се на този натиск, е ео ipso*45 вражеска държава. Междувременно Тройният съюз последователно се движи по тази пътека на войната. В Австрия натискът на юг също се смята за историческа необходимост и от свое гледище австрийците са не по-малко прави, отколкото руснаците от руска гледна точка. През първата половина на XIX век могъщата Хабсбургска монархия е имала три направления, в които е можела да се разпростира към Италия, към Германия и към Балканския полуостров. След 1866 г. е останало само последното; Бисмарк този път може би без да иска отново противопостави Австрия и Русия за решителна битка, а чрез сключване на Тройния съюз предостави на Австрия силите на Германския райх. Австрия естествено се възползва навред и при всеки случай, когато е ставало дума за Балканите, тя се е изпречвала пред руснаците.

Присъединяването на Босна и Херцеговина, което в Русия направи поразяващо впечатление, беше всъщност само една страница от дебелия том на руско-австрийската вражда. Възмущението беше толкова голямо, опасността приближаваше толкова осезателно, че дори извънредно миролюбивото руско правителство беше готово за война, въпреки че финансите още по онова време бяха разклатени."

Има се предвид през 1908 г.

"Обаче "Нибелунгът" от Шпре заканително вдигна брониран юмрук и Русия, неуверена в съюзниците си, трябваше да отстъпи. През 1913 г. осъществяването на славянско-руската идея най-сетне изглеждаше съвсем близо: Турците бяха разгромени, победоносните южни славяни проникнаха до Солун и Цариград още малко усилие и работата щеше да бъде приключена."

Това писмо е невероятно интересно, защото насочва вниманието върху някои странни неща. Така например господинът недоволства заради следното.

"Есенските предприятия изпращаха на турската артилерия своите топове, които, макар и неравностойни на оръдията от Кръзо, все пак бяха направени много добре; а най-важното е, че редовната армия на османците се обучаваше от германски инструктори... На руснаците вече им стана ясно, че ако всичко се запази така, както е сега [през Април 1914 г.], пътят към Цариград преминава през Берлин. Виена всъщност остава на втори план."

Април 1914! Тогава се извършва немалко, което ясно показва, че в тази глава като в сън живее нещо, предстоящо да се случи в скоро време. Друг е въпросът, дали поменатата глава си го е представяла така близо; но тя естествено ведно с тялото и крайниците си гостувала на своя учител в Берлин. Там те разговаря ли за едно-друго и на мен ми се иска да приведа част от онова, което са обсъждали. Професорът по история казал:

"Не оставите ли Цариград за нас, войната е неизбежна."

При това той все повтарял: Германците, разбира се, си остават сложените от Бога учители на руския народ нужно е само да пазим мира, нужно е само германците да пазят мира, за да покоряват чрез духовно вътрешно превъзходство. Недейте обаче да смятате, че бихте могли да ни победите. В имението си край Саратов притежавам къща, която прадедите ми столетия наред са обитавали; но аз със собствените си ръце ще я запаля, преди да допуска германски войници да бъдат разквартирувани в нея. Защо ни е война? Бихме могли чудесно да се спогодим, като си поделим Австрия с нея, сиреч с Германия, и присъединим немска Австрия към Германския райх, а останалата част от нея влезе в Русия! Това става през Юни 1914 г.! По най-различен начин

би могло да се посочи как мисловните форми възникват в съответната среда. В по следно време се случи немалко, което можеше да предизвика удивление. Понякога там, където преобладават автократични форми, случващото се изхожда от отделни инстанции, а на други места тръгва главно от народни течения. Никога не бива да се обобщава, защото ако тук е така, другаде е иначе. Би могло например да се запита: На какво се е дължал странният и загадъчен начин на действие на една държава като Румъния? Тук няма да се спирам на онова, което е дало последния подтик, а ще говоря за течението. Но при всяко положение не така, както често намираме това там, където то бива представяно "исторически"; защото историята, която постепенно се е оформила в края на XIX и началото на XX век, не струва и пет пари. Една реална история трябва да процедира симптоматично, трябва да показва отделните ситуации, осветявани от обилна светлина. Бих искал да обърна внимание на едно такова обилно осветяване.

Ориентираните в обстановката знаят, че от известно време много неща в Румъния бяха загадъчни; това стои във връзка с факта, че навсякъде на изток се разчиташе на една определена предпоставка, която като сугестивна представа бе овладяла невероятно много хора. Тук няма да Ви я описвам въз основа на впечатления, а ще споделя с Вас само изявления, които не желая да Ви разказвам нещо неопределено министърът на вътрешните работи през 1913 г., Таке Йонеску*46, е направил пред някой си господин Редлих. Той почти дословно казал, че по негово мнение Австро-унгарската монархия щяла да просъществува до смъртта на Франц Йосиф, който пък трябвало да умре скоро. Тогава щяло да се стигне до разпадане на монархията на съставните и части. Ето едно здраво вкоренено мнение, в съответствие с което човек насочва целия ход на мислите си в определена посока. Това пък от своя страна представлява едно широко разпространено внушение.

В една написана от руснак статия се поставя въпросът, каква полза може да има Русия все още от Франция, и се разсъждава, че в действителност за същинските си планове Русия вече съвсем не може да има никаква по-особена полза от Франция, че Русия ще трябва да стане жертва на Франция, ако нещата не се променят. В тази статия, написана от княз Кочубей и публикувана в парижкия "Кореспондан" от 26 Юни 1914 г. (не вземам произволно някоя статия, а такава, написана от известен мъж, който познава изоснови битуващото в средата), авторът поставя също така въпроса, дали за Русия не ще да е по-добре да не залага повече на пакта с Франция, ами отново да се прикачи към Германия. Такава възможност се разисква от княз Кочубей. Това обаче, казва той, се оказва неизпълнимо поради френско-руския пакт, който превръща Русия в постоянен противник на своята могъща съседка на запад Германия.

Следователно в този ум не щата се отразяват в такъв вид: Под натиска на френския пакт Русия се превръща в противник на Германия, откъдето за Русия възниква алтернативата или да се откаже от съюза си с Франция в полза на евентуално сближаване с Германия, или да изостави плана си за разпростиране на изток, към Азия. И той продължава:

"Ала каквито и сюрпризи да ни подготвя бъдещето, едно е сигурно още отсега: Тройното съглашение ще бъде истинско политическо обединение едва тогава, когато във Франция бъде утвърдена тригодишната военна служба, а в Англия се въведе всеобща военна повинност."

Юни 1914! Така се разглежда от този княз Тройното съглашение, което лека-полека се бе оформило; защото по негово мнение сам по себе си френският пакт вече не стигал. Французите несъмнено би трябвало да бъдат доста силни, но това още не било достатъчно Англия трябвало да въведе всеобща военна повинност!

Както виждате, идеята е толкова пространна, че за нейното осъществяване преди избухването на войната вече не е имало време; но в Англия всеобща военна повинност все пак беше въведена. Когато човек има желание да разбере реалните обстоятелства в света, не е достатъчно да се спира наслуки на това или на онова, ами развива воля да се вглежда в същественото. Нали един човек може да каже нещо далеч по-важно от стотина други, които говорят като слепци за цветове и само се повтарят, без думите им да имат някакво въздействие.

И така, опитах се да Ви представя най-напред как, от една страна, възникват конкретни видове среда, а от друга да приведа поне няколко примера, които показват как хората са вмъкнати в отделните видове среда и как трябва да се опознае съответната среда, щом никой държи да разбере мисли, изказани на едно или друго място. Безспорна е необходимостта поне веднъж основно да се проникнем от изискването, което трябва да се постави към живота, какъвто ни се разкрива днес да се култивира не ентузиазмът на невниманието, а тъй да се каже ентузиазмът на вниманието.

Утре иде продължим да говорим за подобни неща и изхождайки от тях, ще се опитаме да проникваме все повече в сърцевината на въпроса. Редно е да разполагаме и с такива подробности. По-удобно би било човек да се носи само във висините, но комуто не са известни поне отделни случаи от реалността, той не може да поставя правилни въпроси и към духовния свят.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 10 Декември 1916

Когато речем от наше гледище да разсъдим върху неща като обсъжданите сега, ние никога не бива да изпускате от внимание какво

място въобще заема духовно-научното разглеждане със своето значение за развитието на човечеството през Петия следатлантски период и при подготовката на Шестия. Защото, ако не следим внимателно какви пропуски прави днешното материалистическо човечество по отношение на духовно-научното наблюдаване на света, ние не ще се доберем до онова, което лежи в основата на съвременните събития. За да се сдобием с определена изходна точка за по-нататъшни разсъждения, бих искал да посоча как отделни хора като че ли се виждат принудени да се взират нагоре към световите, към които има отношение нашата Духовна Наука. Много важно е да се осъзнае, че за сега това принудително ориентиране на подобни хора към определено светоусещане е съвсем спорадично; ала тъкмо от спорадичното му появяване проличава нещо извънредно характерно. Неотдавна пред Вас споменах факта, че от някой си Херман Бар*47 е излязла драма "Гласът", в която макар и по католицизиращ начин се прави опит обкръжаващият ни физическо-сетивен свят да бъде опрян на духовни събития и на духовни процеси. Преди не много време Херман Бар написа романа Възнесение*48, който действително представлява в известен смисъл документ на съвременността. Не искам да преувеличавам художествената и литературната му стойност, но това е документ за съвременността. И както си е по Кармата точно този Херман Бар аз го познавам от много отдавна, още от времето, когато беше млад студент. Та в романа "Възнесение" той рисува, както се казва в естетиката, един литературен герой на име Франц, който ми изглежда своеобразно копие не себеописание, а своеобразно копие на самия Херман Бар. В романа се случват всякакви интересни неща. Написан е по време на войната и в него австриецът Херман Бар очевидно прави разбор на настоящите събития.

А сега нека си представим, че героят на романа е своеобразно копие на един живеещ в наши дни човек, по настоящем вече на петдесет и две или петдесет и три години, преживял събитията на съвременността и от рано започнал много интензивно да общува с всякакви днешни течения, заради това общуване с различните днешни течения той като студент бил изключван от два университета и винаги се стремил най-вече ду шевно да се свърже с всевъзможните, включително с художествените духовни течения. Това не е себеописание, тук не се открива нищо от биографията на Херман Бар и въпреки това в героя Франц има нещо, по което се разпознава Бар. В този герой от романа виждаме обрисован един човек, опитващ се да вникне във всичко, което в момента може явно да се срещне по света във вид на духовни стремления, за да получи яснота относно взаимовръзките в света. И още в самото начало ни се описва как Франц се подвизавал къде ли не, за да му се избистри обстановката в света.

Първо като ботаник при Визнер*49 прочут ботаник, преподавал във Виенския университет. Сетне като химик при Оствалд*50, който след Хекел става председател на Съюза на монистите; подир туй в семинара на Шмолер*51, в клиниката на Рише*52, при Фройд*53 във Виена. От само себе си се разбира, че щом някой искал да навлезе в съвременните духовни течения, той трябвало да се запознае и с психоанализата. Бил също така при теософите в Лондон и се срещал с художници, гравьори, тенисисти и т.н. Ще рече, че не е бил едностранчив пребивавал както в лабораторията на Рише, така и при теософите в Лондон. Стараел се вредом да се оправи. После неговата орис, неговата Карма го повела по други пътища из света, разказва се как на едно или друго място забелязва, че в еволюцията на човечеството има определени скрити подбуди и че на тези скрити подбуди е редно да се обръща внимание. Вчера Ви запознах с една такава скрита подбуда, а сега ще Ви посоча как едно друго лице е било принудено да признае наличието на подобни скрити подбуди. За тази цел искам да Ви прочета един пасаж. Франц се запознава с някаква извънредно набожна дама, макар набожността на Клара да е доста своеобразна, но не за това смятам да говоря сега, а само намеквам, че за него това е важен подтик.

"Сега обаче за него по-важното беше дали и какво точно да и отговори. Дали учтиво да и благодари и сетне спокойно да изчака, докато случаят му я предостави? Или може би, вслушвайки се в съвета и, да се обърне към някой от набожните мъже и после да използва това като повод отново да и пише по този въпрос?*54

Набожните мъже в случая са католически духовници, при които той най-напред изпробва дали посредством онова, което те откриват, което те знаят, човек може да се оправи във всемирната взаимовръзка. По-нататък четем:

"Ала преди всичко трябваше все пак да си изясни какво собствено искаше той самият. Дали беше просто влюбен и дали склонността му към набожност не беше само прикрито желание да и допадне? Със сигурност не беше лъгал съзнателно, но съществуваше възможност всепревъзнасящото му чувство към нея да кара всяко нейно качество, всяка нейна привычка да му се струват желани. На човек неволно му се приисква да прилича на любимото същество и влюбеният обиква и цени същото, което то обича и цени. В случая обаче това съвсем не беше така! Той бе поел по пътя към вярата още преди запознанството им. И едва ли някога щеше да се запознае с нея без оня странен, за самия него съвсем необясним вътрешен порив, който нежно и най-ненадейно го отведе в църквата и му я откри пред светците самата тя почти светица. Иначе той дори не би я забелязал, а и навярно обичаше не нея, а посредством нея просто видението на собствения си копнеж. Пък и това не беше никаква

любов, не беше онова, което за него досега бе означавало любов, ами изпитване на блаженството да бъдеш набожен! Ала беше ли наистина набожен? Знаеше само, че го желае, но като че ли все още не си вярваше, може би от страх да не би пак да се измами, както досега всяко желание го бе мамило, та ако и този път отново се разочароваше, да остане без никакво! Охотно му се щеше да бъде набожен, но въпросът естествено беше дали можеше. Набожен като онези просяци, на които толкова завиждаше заради безмълвното щастие на тяхното смирено благоговение? Едва ли. Прекалено много вече беше вкусил от дървото на познанието. Набожен като Клара? Вече бе загубил състоянието си на духовна невинност. А може би пък съществуваше някакъв вид втора невинност, възстановена невинност? Дали нямаше някаква набожност на смирения разум, опознаващ своите граници, някаква вяра на знаещите, някаква надежда от отчаяние? Нима през всички времена не са живели самотни, потайни, мъдри мъже,обърнали гръб на света,общуващи помежду си с тайнствени знаци, чудотворстващи незабележимо с почти магическа сила в една по-висша сфера над народите, над вероизповеданията, в безграничното, в просторите на една по-чиста, по-близка до Бога човечност? Нямаше ли и днес все още едно рицарство на Свещения Граал, разпиляно и спотаено навред по света? Нямаше ли следовници на една може би невидима, недостъпна, само усещана, ала повсеместно действаща, всевластна, определяща съдбините бяла ложа? Нямаше ли открай време на земята една, тъй да се каже, анонимна общност от светци, които не се познават помежду си, не знаят нищо един за друг и въпреки това си въздействат, по-точно взаимодействат един с друг единствено чрез лъчите на своите молитви? Такива мисли широко го занимаваха още в теософския му период, той обаче явно се запознаваше все с лъжливи теософи или пък истинските не можеха да бъдат опознати."

Запознава се по-точно с един каноник, представил му се като човек, който до голяма степен е свободен от предубеждения.

"И изведнъж му хрумна: Да не би пък каноникът да беше един от тези истински учители, от неведомите духовни властници над света, от тайните пазители на Граала? Едва сега той си даде сметка как каноникът винаги го бе привличал като че ли е някакво обещание за велики откровения, сякаш в тях би трябвало да са скрити думите на живота. Уважението, на което се радваше този духовник, страхопочитанието и дори страхът, с които говореха за него, покорството, проявявано към него даже от непреклонните, заобикалящата го дълбока самота, загадъчната му способност да помага на приятели и да наврежда на врагове, която му приписваха, когато той усмихвайки се изразяваше съжаление, че не бил заслужил нито благодарността на приятелите, нито гнева на враговете

всичко това далеч превишаваше авторитета, влиятелността, достойнството на неговата служба, на външното му положение и когато едните си го обясняваха с "добрите връзки, с които просто разполагал", а другите с мълвата за потеклото му от някакъв високопоставен господар, необяснима все пак оставаше магическата сила на неговия поглед, на неговото присъствие, дори само на неговото име. В града имаше дузина каноници, но каноникът беше той. Който говореше за каноника, имаше предвид него. Който питаше за негово Превъзходителство, не биваше разбираан на часа. Все още не можеха да свикнат да го наричат така за тях си оставаше каноникът. В шествието скромно крачеше зад бляскавия в червените си одежди кардинал, всички обаче гледаха само в него."

В каноника, не в кардинала!

"Щом в определения час не извършеше обичайния си обход, в града веднага се знаеше: каноникът е заминал за някъде! Разчуеше ли се пък, че се е завърнал, това като че ли беше от изключителна важност за града. Франц си спомняше за един воден преди години в Рим разговор с някакъв..." извинете, загдето Ви, чета това, но така го е написал Херман Бар "... с някакъв англичанин, който след като обиколил целия свят се бе установил в свещения град, защото то по негово твърдение не бил срещал нищо по-загадъчно от монсиньорите. Който съумее да ги разбере, щял да има ключа към съдбата на човечеството. Беше умен човек на зряла възраст, от добро семейство, богат, независим, ерген и истински англичанин трезв, практичен, несантиментален, абсолютно немусикален, без интерес към изкуството, здравеняк, веселяк, човек на чувствените наслади, въдичар, гребец, ветроходец, добре похапващ си, голям пияч, епикуреец, чието доволство бе смущавано от една единствена страст: любопитството всичко да види, с всичко да се запознае, навсякъде да е бил, и то без никаква друга умисъл, освен в крайна сметка да може със задоволство да каже за което и място да става дума "О, да, знам го", да са му известни хотелът, в който го е настанил Кук, и забележителностите, които е издирил, хората с име и положение, с които е общувал. За да пътува удобно и да има достъп навсякъде, бяха го посъветва ли да стане франкмасон. Той хвалел полезността на това обединение, докато не му хрумнало, че би трябвало да има някакво сходно, но по-добре ръководено, по-могъщо обединение от най-висок ранг, в което сега с удоволствие би се включил, както естествено би се обърнал към някой друг, по-добър Кук, стига да можел да се намери отнякъде. Не даваше да бъде разубеден, че света се управлявал от съвсем малка група тайни водачи и че така наречената история се правела от тези скрити мъже, които били неизвестни дори на най-близките си служители, както те пък на своите служители, и твърдеше, че вървейки по дирите на това потайно световно правителство, на това истинско франкмасонство, в сравнение с

което другото представлявало само някакво безкрайно бледо копие, бил открил неговото седалище в Рим, и то точно при монсиньорите, повечето от които, разбира се, също така били нищо неподозиращи статисти, чийто гмеж целял единствено да прикрие четиримата или петимата истински господари на света. Франц и днес още го досмещаваше от забавното разочарование на неговия англичанин, който никога нямал късмет да стигне до истинските, ами все попадал на статисти, ала вместо да се разколебае, изпитвал все по-голям респект от някакво толкова добре пазено, непроницаемо обединение, в което той обзалагаше се накрая щял да бъде допуснат дори ако трябвало да остане в Рим до края на живота си, дори да се наложило да надене монашеското расо или даже да бъде обрязан, защото, след като навред бил усетил невидимите нишки на едно разперено върху целия свят могъщество, той нямал нищо против да цени високо даже евреите и понякога съвсем сериозно изказваше подозрението, че в последния, най-вътрешния кръг на тази скрита световна тъкан равини и монсиньори може би седели най-сговорчиво един до друг, което впрочем би му било без различно, стига и на него да му позволили да чудотворства ведно с тях."

Виждате, тук някой си търси! Вниманието ни бива насочено към някакъв търсещ човек. И макар това да не е автобиография, можете да бъдете напълно уверени, че Херман Бар е познавал този англичанин! Всичко това е взето от живота.

"Още по онова време Франц понякога се питаше дали пък не би било възможно в шуротиите на англичани на да се крие някаква истина. Животът било на индивидите, било на народите, на пръв поглед толкова безсмислен, от непосредствена близост нищо друго освен низ от случайности се оказва, погледнат от известно разстояние и от високо, все пак винаги добре планиран и твърдо направляван. Ако не желаем да приемем, че Бог се намесва пряко, та със собствена ръка да нагажда към своите цели безсмислието, лудостта на човешкото своеволие, ние сме принудени да си представим някакво междинно царство, опосредстващо неговата воля, някакъв кръг от тихо властващи хора, чрез който той въздейства на света, нещо като станции на божествената сила и мъдрост, от които техните лъчи достигат мрачното човечество и в крайна сметка вее пак оправят всичко. Тези божии лещи, събиращи творческия дух и пръскащи го по света, тези тайни уредници, тези скрити царе биха били онова, чрез което в края на краищата всяко безумие бива вразумявано, страстта бива укротявана, случайността става необходимост, хаосът придобива образ, мракът просветва; а кой не е срещал в живота си хора, които действително притежават невероятна извисеност и дистанцираност, известни са с това, че само с поглед могат да сеят прокоба или щастие, и колкото и да са кротки, явно умеят да влияят отдалече? Обикновено това

са съвсем непретенциозно живеещи хора пастири, селски лекари и свещеници, место пъти старици или пък преждевременно развити деца, които скоро умират, и у всички тях има нещо, което ги прави зловещи за другите и което им дава огромна сила да въздействат върху хората и животните, та дори както непрекъснато се чуват твърдения върху цялата природа, върху извори, руди, време, пек и дъжд, град и суша. Ако пътищата ни се кръстосат, още в същия миг, ала понякога чак след години ние долавяме ясното чувство, че от това е произтекло нещо съдбовно за живота ни. Самите те като че ли усещат силата си по-скоро като бreme, може би почти като проклятие, но при всички случаи като задължение. Живеят усамотено и са доволни, ако бъдат пощадени. Напълно мислимо е, че всички те поддържат взаимна връзка по широкия свят, подават си сигнали или пък може би препредават сигналите на още по-могъщи тайнствени князе, при това навярно съвсем несъзнателно или най-много полусъзнателно, по-скоро следвайки някакви вътрешни поръчения и подчинявайки се инстинктивно, отколкото вземайки самостоятелни решения, точно както те изобщо не владеят собствената си сила, ами сами биват надмогвани от нея; всички тези способности се проявяват почти винаги при замъглено или може би изключено съзнание. Франц още на млади години бе познавал такива хора, които съвсем не са рядкост в планините. За тях го накараха да си спомни чудатите приумици на англичанина. И едва много по-късно му хрумна мисълта дали някой, комуто подобни способности не са вродени, не би могъл да ги придобие, дали човек не би бил в състояние да развие такива сили, да ги усвои чрез трениране. Но теософските упражнения скоро го бяха разочаровали и едва видът на екстатичните богомолци в тъмните църкви му бе припомнил това. Чрез упражняване тези хора се бяха научили да изпадат в състояние, при което страданието, нуждата, завистта заглъхваше; те се връщаха от молитва облекчени, утешени и окуражени."

Следователно Франц, както виждате, не пожелал да си има работа с теософските упражнения не по този начин му се искало да открие подстъпите към опознаване на духовните светове. И все пак тук се прокрадват някои от нещата, за които се наложи да говорим вчера. Отделни лица биват подтикнати да признаят как тъй да се каже се движат конците и започват да обръщат внимание, че определени хора дърпат такива конци. Желателно би било впрочем личности като Херман Бар да пристъпват към въпроса с далеч по-голяма сериозност, отколкото досега. Дори срещнатият от Франц каноник го е сторил с по-голяма сериозност. Веднъж Франц бива поканен у въпросния каноник заедно с една странна компания, която авторът е описал. Оказва се, че каноникът общува с всякакви хора както с набожни монаси, така също с циници и фриволни миряни и вкупом ги кани на софрата си. Там на Франц правят

впечатление много неща. Каноникът го отвежда в работната си стая, докато останалите се забавляват по различни начини. Макар вече да са се нахранили, все още се поднася по нещо. И тъй, каноникът го отвежда в работната си стая:

"Племенницата се бе оттеглила, но почетният гост, чичо Ерхард и негово Превъзходителство, седнали в удобни столове и благоговейно отдали се на храносмилането, все още не бяха свършили приказките, историите ставаха по-грубовати, присмехът по-нагъл, намеците по-прями и целият наш свят, дворецът, аристокрацията и генералният щаб дефилираха в анекдоти, нищо не бе пощадено и изглеждаше, като че ли абсолютно всичко бе съставено от анекдоти. Отвратен, Франц се измъкна и влезе в библиотеката. Не беше голяма, но изискана. От богословието имаше най-нужното," нали е дом на каноник, за самия себе си той най-малко се нуждае от богословие.

"Да, именно боландистите, доста францисканска книжнина, Майстер Екхарт, свещенически наръчници, Катарина Генуезка, мистиката на Гьорес и символиката на Мьолер. Философията бе застъпена по-широко: целият Кант ведно с изданията на кантианското дружество, Упанишадите на Дойсен и неговата история на философията, Файингеровата философия на "като че ли" и всякакви писания относно критиката на познанието. Сегне гръцките и римските класици, Шекспир, Калдерон, Сервантес, Данте, Макиавели и Балзак в оригинал, но измежду германците само Новалис и Гьоте, последният в различни издания, а природонаучните му съчинения във ваймарското издание. Франц взе един том от тях и откри по полетата му многобройни бележки, нанесени от ръката на каноника, който в този миг се отдели от младия монах и йезуита и дойде при него. Той каза: Природонаучните съчинения на Гьоте не са известни никому. За съжаление! В тях старият езичник, какъвто той несъмнено трябва да е бил, изведнъж изглежда съвсем другояче и едва тогава става понятен и краят на Фауст. Аз никога не съм могъл да си представя, че там Гьоте най-ненадейно се правел на католик..." в случая нека на каноника му бъде простено, нали така на него му се ще всичко да бъде "католическо"; за нас по-важното е, че той повежда разговор за природонаучните съчинения "Гьоте най-ненадейно се правел на католик само заради художественото въздействие. Уважението ми пред поета, пред всеки поет все пак е твърде голямо, за да повярвам, че изричайки тъкмо последната си дума някой би трябвало да се костюмира. Но в природонаучните съчинения всяка страница издава какъв католик е бил Гьоте,"

нека му простим на каноника "може би без да го знае и при всяко положение без необходимата смелост за това. На читателя му се струва как някой незапознат с католическите истини като че ли неочаквано ги

открива на своя глава, от самия себе си, което естествено не минава без известни насилия и чудатости, но в общи линии не липсва нищо решаващо, необходимо и съществено, дори зрънцето суеверие, магия или както и другояче да го наричат, което за истинските, за родените протестанти винаги остава подозрително в нашето свято учение дори това не липсва! Често пъти едва съм вярвал на собствените си очи! Но долови ли се веднъж у Гьоте следата на тайно-брачния католик, скоро човек го вижда навред. Неговото доверие към Светия дух, когото той, разбира се, предпочита да нарича гений," Гьоте естествено с пълно основание!

"дълбокото му чувство за тайнствата, които все са му прекалено малко, неговият усет за интуитивното, неговата предразположеност към страхопочитанието, особено пък това, че той съвсем не по протестантски – никога не се задоволява с вярата, ами навред настоява за почитателност към Бога чрез живото дело, чрез благочестивата постъпка, а и това толкова рядко, върховно, най-трудно прозрение, че човек не може да бъде призван от Бога, ако сам не се призове при Бога, прозирането на тази страшна човешка свобода да трябва сам да избираш и да можеш да приемеш, но и да откажеш предлаганата милост, чрез която свобода единствено божията милост се превръща за човека, който се спира на нея и я приема, в негова собствена заслуга всичко това звучи дори в неговите преувеличения и дори в неговите деформации до такава степен определено католически, че аз, както виждаш,"каноникът говори на Франц на ти" доста често можех да нанасям по поетата местата от "Триденското вероизповедание", където понякога с почти същите думи е написано същото. И ако Цахариас Вернер е заявил, че едно изречение в "Родства по избор" го е направило католик, аз приемам това изявление буквално. С което естествено не искам да от река, че освен туй е имало също един езически, един протестантски, та дори и един кажи-речи еврейски Гьоте, и съвсем не желая да му правя реклама на образцов католик, какъвто той впрочем все пак е бил в по-голяма степен, отколкото доволстващия монистичен всезнайко, представян от новонемските гимназиални учители под неговото име.*55

Както проличава, дори в тези кръгове се търси някакъв друг Гьоте, който може да поеме по пътя към духовния свят, при всяко положение обаче един по-друг Гьоте в сравнение с "доволстващия монистичен всезнайко", описан от биографите на Гьоте и поднасян днес на света. Виждате, че изминаваните от Франц пътища не са чак толкова различни от онези, които Вие откривате втъкани в това, което наричаме наша Духовна Наука, и установявате, че тук сигурно ще да е налице някаква необходимост.

Сега Ви моля да си припомните, че както често съм споменавал към загадъчните събития на нашата съвременност, абстрахирайки се от всичко случило се във външен план, спада смъртта на австрийския ерцхерцог Франц Фердинанд*56. Специално съм подчертавал, че съвместим ли физическия и духовния свят преди и след убийството на Франц Фердинанд, налице е било нещо различно за света като цяло. В такива случаи никой не се интересува как изглеждат външните неща в Майя.

Важно е вътрешното протичане на нещата. И подир туй съм казвал: Възнеслото се в духовните светове като душа на този Франц Фердинанд се е превърнало в център на извънредно силни, мощни въздействия и голяма част от случващото се по настоящем е свързано именно с това, че тогава се е извършил своеобразен преход от живота към така наречената смърт, че тази душа е станала нещо свършено друго в сравнение с други души.

Казвал съм, че за човек, прекарал последните десетилетия в духовна будност, главната причина за сегашните болезнени събития се крие в пронизващия целия свят страх, който отделните хора са изпитвали един от друг, макар и да не са го осъзнавали, но който преди всичко са изпитвали отделните нации една от друга. И ако човек със зрящи очи можеше да проследи причината за този страх, той нямаше да изприказва толкова много безсмислици относно причините за войната, каквито се чуват днес. Този страх може да придобие подобни размери поради впитането му като емоционално състояние в онова, което вчера Ви описах с помощта на примери. Разглеждайте го като своеобразна схема. Сега обаче през всичко това преминава аурата на страха. С аурата на страха по съвсем определен начин е била свързана тази душа. Ето защо и насилствената смърт ни най-малко не е била нещо само външно. Казвал съм го, защото беше мое наблюдение, защото за мен то беше особено важно събитие, свързано с много от нещата, които стават понастоящем.

Не зная, но не искам да смятам, че работи, които безусловно би трябвало да си остават между нас, се разказват вредом извън нашия кръг. Факт е обаче, че от самото начало на войната аз съм излагал въпроса в най-различни антропософски групи*57. Имам свидетели за това.

Книгата на Херман Бар излезе много по-късно, фактически едва неотдавна. Независимо от това в нея откривам следния пасаж и аз Ви моля да държите сметка за факта, че в средите на нашата антропософски ориентирана Духовна Наука се посочва едно такова спиритуално знаменателно събитие, а в един написан подир туй роман четем пък следното: Появява се някакъв мъж, който създава впечатление на напълно скудоумен. Макар да е своего рода предрешен принц, той се държи като съвсем скудоумен човек, който приема нисши служби. Едва след като от една обява нали бил на село узнава, че над ерцхерцог Франц

Фердинанд е извършено покушение, той прави някакво изявление, заради което без малко не го линчуват, но го затварят; защото всяка полиция естествено не би се усъмнила, че щом някой непосредствено след дадено покушение прави подобно изявление, той явно е участник в заговора. Дори двете събития да отстоят на много мили едното е станало в Сараево, а другото се разиграва в Залцбург мъжът според полицейската логика безспорно е замесен в заговора.

При това излиза наяве, че човекът е предрешен принц, притежаващ някакъв особено важен, мистериозен дневник. Установява се обаче и защо собствено е направил въпросното изявление. Бидейки принц, на него тази участ му се сторила глупава и той се превърнал в предрешения стар несретник, който приемал нисши служби, преструвал се на доста глуповат, дори се оставял господарите му да го бият и обикновено нищо не приказвал; само при определени поводи ставал разговорлив, ала най-често не казвал нищо. И ето че при разследването открили някакъв мистериозен ръкопис, който бил написан от него и гласял:

"Омагьосаният, сега вече освободен от магията принц, все още в предишните си одежди, а и иначе съвсем предишният, но при все това по-друг, откакто Франц знаеше, че това е било предрешване, каза с усмивка: "Простете ми за измамата, която по мое виждане не беше абсолютно никаква измама. Отдавна вече не съм инфантът Дон Тадео. Ако сега обстоятелствата ме принуждават отново да го представям за известно време, то тази роля ме затруднява много. За себе си аз действително бях старият несретник и ако действително съм лъгал, лъгал съм себе си, а не вас. Не съм могъл да зная, че ще ви създам неприятности. Безкрайно много съжалявам. Това естествено беше ужасно глупаво недоразумение. Без, разбира се, да съм срещал престолонаследника, аз го познавах отлично, ценях го много, ние поддържахме контакт, макар и не по тукашния начин."

С "по тукашния начин" се има предвид физическия план поддържахме контакт, макар и не във физическия план.

"Той отдавна бе прекрачил границите на земната деятелност и с единия крак вече стоеше в пространството на чисто духовната дейност. Сега вече трябваше изцяло да мине отвъд, знаех го: за да се осъществи, той повече не можеше да остане. Оттам тепърва ще се изпълняват делата му. Учудва ме само дето съдбата го забави толкова дълго. И когато онази неделя на излизане от църквата, където чрез молитва току-що отново бях придобил увереност, съзрях покрусената тълпа, начаса се досетих, че той най-сетне е бил освободен. Каквото има да става чрез него, занаятът му ще го извършва от отвъдното. Тук можеше само да го обещае, животът му беше само едно предизвестие. Едва сега то може да се случи. Никога не съм бил в състояние да си го представя като конституционен монарх, с

парламентаризъм и всички останали измишльотини. Твърде величав беше за такова нещо. Сега обаче с един замах грабна инициативата в свои ръце. Този мъртвец тепърва ще живее, и то изначално.

Узнах го при вестта, това имах предвид с думите си. Но вие ще проявите разбиране, че изгледите ми да се изясня с онези селяни бяха нищожни. Предпочетох да се предам безмълвно и още се чудя, че не ме претрепаха. Бях се приготвил и вече щеше да е станало. А сега все още ми предстои нещо несторено. Така да бъде!" Всичко това го изрече с равен глас, който тъй да се каже не поставяше препинателни знаци, и само рядко поглеждайки с угасналите си очи втръчено към Франц. Сетне го помоли да не поменава нищо за тетрадките му, а и сам да ги забрави.

"Написаното в тях е истина, но само за мен за да бъде разбрана, трябва да се познава езикът на моите знаци. Написаното в тях е вярно, само че думите нямат валидност." Франц не можеше да не му опише какво впечатление му бяха направили тетрадките.*58

Всъщност в онзи град Франц бил единственият, който разбирал испански, та го привлекли, понеже тетрадките били изписани на испански; при това нека припомним, че в случая има известна доза ирония: в Австрия с израза "на испански" наричат всичко, което човек не разбира веднага. След като съществувало подозрение, че несретникът, респективно инфантът е участвал в заговора, налагало се тетрадките да бъдат прочетени и това трябвало да стори Франц, понеже никога пребивавал в Испания. Впрочем Херман Бар също е пребивавал в Испания.

Тъй като трябва да се приеме, че тази работа не е подшушната на Херман Бар, вие виждате следователно едно знаменателно ориентиране на един човек към тези неща, една необходимост в наши дни да се занимава с тях. Смятам за напълно оправдано човек донякъде да се учудва, че в момента подобни неща се появяват в романи, защото това е свързано с вътрешната структура на нашето време. Отпърво, разбира се, биват заинтригувани само хора като Херман Бар или лица със сходни преживявания като него, който крачка по крачка е минал през всичко възможно. Сега, в дните на неговата старост, след като дълго време е изповядвал импресионистични убеждения, той все още се опитва да проумее експресионизма и други подобни неща. Той е един човек, който наистина е в състояние с душата си да се свърже външно и вътрешно с различните течения, който лично е общувал с оствалдианците, с Рише и с теософите в Лондон и се е опитал да ги опознае, ала накрая, когато вече му е липсвала издръжливост, стигнал до каноника Цингерл, когото понастоящем смята за най-вещ. Да, той действително е минал през вътрешни и външни течения.

Когато се запознах с него, тъкмо бе написал драмата си "Новите хора"*59, заради която сега се срамува много; тя бе издържана в строго социалдемократически дух, а по онова време нямаше позапален социалдемократ от Херман Бар. После създаде една малка едноактна пиеса*60, която има по-малка стойност. След туй обаче се присъедини към Немсконационалното движение*61, от чието гледище написа "Големият грях"*63. И отново нямаше друг по-радикален немсконационалист от Херман Бар. Междувременно беше станал на деветнайсет години и трябваше да се яви пред наборна комисия; стана доброволец за една годи на и ето че нямаше друг толкова крайно милитаристично настроен човек като Херман Бар, който сега вече беше изцяло проникнат от воински дух. Виждате, че той умееше да свързва душата си с външните течения, ала никога не пропускаше да се запознае съвсем сериозно и с вътрешните течения. След приключва не на военната си служба отиде за кратко време в Берлин, където редактираше модерния седмичник "Свободна сцена" Той наистина бе способен да се превръща във всичко, но не и в берлинчанин! Оттам замина за Париж. Едва-що пристигнал, още неумеещ да образува един възвратен глагол с *tre*, ами всичко все с *avoir*, той вече пишеше възторжени писма за човека слънце Буланже*63, който щял да покаже на Европа какво значи истинска, неподправена култура. Сетне продължи за Испания, стана върл противник на султана на Мароко, срещу когото пишеше статии на испански език. Накрая се върна не като копие на Доде *64, защото той вече е своего рода расов човек, но външно все пак много приличаше на него.

За всичко това той ни разказваше навремето в прочутото старо кафене "Гринщайдъл"*65, приемало в помещенията си кои ли не изтъкнати личности още от 1848 година насам, където бяха наминавали Ленау*66, Анистазийс Грюн*67 и други. В това кафене дори сервитьорите се ползваха с особена известност кой във Виена не познаваше прочутия Франц, а по-късно и Хайнрих от "Гринщайдъл"? Сега то е съборено, но тъкмо защото Херман Бар е говорил в него толкова много за начина, по който душата му се вживяла в естеството на французите, за човека слънце Буланже, появи се друг размирник и когато кафене "Гринщайдъл" бе съборено, Карл Краус написа брошурата "Порутената литература"*68. Все още живо си спомням как Херман Бар ни разказваше за великолепните си впечатления и за това, че той, роденият в град Линц, имал най-красивата глава на човек на изкуството в цял Париж. Той превъзнасяше Морис Барес*69 и страстно подкрепяше всичко, което по онова време се афишираше като младо представителство на френското, така че чрез излиянията на едно възторжено сърце човек наистина съпреживяваше цяло едно литературно течение заедно с всичките му

претенции. Сетне съвместно с неколцина други той основа във Виена седмичник, в който отпечатваше наистина забележителни статии. Накрая започна все повече и повече да се задълбочава, само че при него задълбочаването винаги вървеше ръка за ръка с тривиализирането. И така той непрестанно се променяше: От социалдемократ в немсконационалист, от милитаристично настроен в разпален буланжист, в привърженик на Морис Барес и други, а впоследствие стана ценител на импресионистичното изкуство. От време на време идваше в Берлин, но винаги много скоро пак си заминаваше това беше единственото място, което не можеше да понася. В замяна на това страшно много обичаше Виена и тази своя обич проявяваше по всякакъв начин.

През последните години често биваше канен от обичните си данцигчани да им изнася беседи за експресионизма, които те трябва да са разбирали много добре и които излязоха също така в книгата му за експресионизма*70. В нея превъзнася вече и Гьотевите природонаучни съчинения и показва, че се е доближил малко до онова, което ние опознаваме като антропософия; той обаче се намира именно в самото начало. Съвсем мимоходом ще отбележа, че в последната си книга за експресионизма той посочва на данцигчаните всичко красиво, с което, разбира се, иска да представи във вярна светлина техните големи предимства спрямо берлинчаните.

Напоследък разправят, че Херман Бар се бил покатоличил. Е, изцяло католик едва ли е станал. Станал е вероятно в същата степен, в каквата беше буланжист. Ала той е човек! В най-новия му роман също сте видели, че тъкмо чрез светското, което му е присъщо, чрез копнежа именно по свой начин да опознава всичко, той е усетил необходимостта в днешно време да вникне в такова нещо, каквото е извисяването на човека в духовния свят, и да установи, че между хората съществуват връзки от по-друг вид в сравнение с онези, осъществявани единствено чрез обичайните физически средства; иначе казано, това са връзки като разгледаните от нас вчера.

И все пак Вие ще проявите разбиране, ако на мен ми се струва донякъде немаловажно, че в един такъв роман има не просто смътни намеци, ами нещата са доведени до една толкова конкретна точка, каквата е смъртта на ерцхерцог Франц Фердинанд. Оттук проличава, че към нещата е рядко да се пристъпва много по-конкретно, отколкото обикновено се смята. Тъкмо това трябва да ни навежда на мисълта, че извършва щото се във физическия план до голяма степен е само нещо като символ на онова, което реално протича, така да се каже, "зад кулисите на битието". Защото, ако прочетете какво се е случило във връзка с това събитие, с това покушение, но пропуснете да се призовете духовното, Вие не ще бъдете в състояние да си представите, че по този

начин човек бива накаран да отдаде такова значение на случая. Днес обаче все още не е възможно да се говори съвсем непредубедено за тези неща и да се изразява всичко, стоящо във връзка с тях. Допустимо е може би да се посочват само някои, на първо място повече външни моменти.

Нека си припомним казаното вчера за славянския свят, за славянската душа. Чрез завещанието на Петър Велики, което се появява приблизително в 1813 г., а може би и малко по-рано и умишлено се разгласява като водещо началото си от самия Петър Велики, се подема донякъде едно природосъобразно течение, каквото е славянското душевно течение, за да бъде сугестивно насочвано и направлявано. Направлявано накъде? В руслото на русизма, така че старото славянство да стане нещо като носител на руската идея за държавност! Бидейки така, редно е непременно да се прави разлика между духовното у славянството, между това, което съществува като течение на старото славянство, и онова, което желае, приемайки формата на външна черупка, да обгърне цялото това славянство, ще рече русизмът, русщината.

По-нататък не бива да се забравя, че в рамките на Австро-унгарската монархия живеят голям брой славянски народности или поне народностни съставки. В своите граници Австро-унгарската монархия се населява позволете ми при изброяването да си послужи с пръсти от германци, чехи, славонци, словаци, сърбохървати, хървати, поляци, румънци, украинци, унгарци, италианци и сърби*71. Виждате, много повече народности, отколкото в Швейцария. Обитателите може да познава само онзи, който пребивавайки по-продължително време сред народностите действително е съпреживявал събитията и е разбрал различните течения, изявили се в общността, наричана Австро-Унгария. Що се отнася до славянския елемент, през последните десетилетия на XIX век като всепронизващ стремеж се е откроявало намирането на възможност за съвместен живот на различните славянски народности в мир и свобода. Цялостната история на Австро-Унгария през последните десетилетия с всичките и остри схватки може да се разбере само ако се схване като опит да се осъществи принципът за индивидуализиране на отделните народности. То естествено не става лесно, понеже хората не живеят удобно разположени едни до други, ами са доста размесени. Сред австрийските германци има твърде много, които виждат благото и на самите германците във възможното индивидуализиране на отделните славянски народности в Австрия, тоест в намирането на форма те да могат самостоятелно и свободно да се развиват индивидуално. От само себе си се разбира, че такива неща не се откриват бързо нужно е време; и все пак едно такова движение несъмнено е налице.

Освен тези обединени в рамките на Австро-Унгария славянски народности имаме също така балканските славяни, прекарвали дълго

време под турско владичество, от което обаче те се отърсиха през последните десетилетия, за да основат отделни държави България, Сърбия, Черна гора и т.н. Вчера вече споменах за съществуващия извън тях и най-напреднал в духовния живот народ на полските славяни. Сега искам да насоча вниманието Ви върху най-важните подразделения, защото тези неща мога да ги развия само едно по едно. Във всички споменати славянски народи и народности живее онова, което вчера означих като единен основен народностен елемент и което именно е подготовка за бъдещето.

Защо погледнато най-напред външно на въпросния Франц Фердинанд се е отдавало някакво значение? Затуй, защото със своето същество, с всичките си наклонности той е бил външният израз на определени течения, като външното обаче ще трябва да схващате символично за нещо, което е стаено вътрешно. В неговото същество е живеело нещо, което стига да можело веднъж да се освободи изцяло е било изключително благосклонно разположено към индивидуалното развитие на славянството. Той просто може да бъде наречен активен приятел на славянството, имал е разбиране или може би е редно да кажа, че онова, което е живеело в него и което той самият не е осъзнавал напълно, е имало разбиране за това, какви форми трябва да приеме съвместният живот на славяните, ако те ще се развиват индивидуално.

Трябва обаче да се има предвид, че от Кармата е било отредено ходът на тази Карма да бъде извънредно своеобразен. Нека да не забравяме, че никога е живял един престолонаследник ерцхерцог Рудолф*72, на когото се възлагали големи надежди най-вече в онова направление, в което се взират много от съвременните либерални и свободомислещи хора. За лицата, познаващи обстоятелствата и човека, било ясно, че чрез неговата душа действало нещо, което щяло да доведе до пренасяне на австрийска почва на онова, което вчера нарекох английско политическо мислене, английски мисловни форми за начина на държавното управление. Това се очаквало от него, натам клонели неговите симпатии. Но Вие знаете как е действала Кармата и как онова, което трябвало да се случи, било осуетено. Тогава станало възможно обратното значение придобил един мъж, движещ се в съвсем друга посока. И ето как наистина не е маловажно да се обърне внимание: "Тук той можеше само да го обещае, животът му беше само едно предизвестие. Едва сега то може да се случи. Никога не съм бил в състояние да си го представя като конституционен монарх, с парламентаризъм и всички останали измишльотини."

Точно така обаче човек би трябвало да си представя другия! Виждате как Кармата върши своята работа и ние трябва да съзрем тази работеща Карма, за да можем да изкачим още по-големи висоти на познанието. Онова, което е трябвало или е могло да се уреди (вече не по волята на

едни или други хора, а поинтенциите на всемирната еволюция), което е могло да бъде подето от тази душа, наблюдаваща славянството с разбиране (засега ще се задоволя само с абстрактна характеристика), то действително е щяло да има освобождаващи последствия за славянството. Но в същото време то е щяло да бъде унищожително за онова, което русизмът възнамерява за славянството. Защото русизмът иска да обхване славянството в своите рамки и да го използва като свой инструмент. Исква да го обрамчи в завещанието на Петър Велики. Бързината, с която се осъществяват такива неща, зависи естествено от разни вторични течения и вторични обстоятелства. Важното обаче е да имаме верен поглед за онова, което си проправя път в определена посока. Ето защо е разбираемо, че представа за действително назряващото са могли да имат единствено хората, които наблюдавали славянството малко по-задълбочено, и че на здравите стремления се е налагало да противодействат онези, които всъщност чрез русизма искали да унищожат славянското.

Особено деликатни, особено тягостни стават нещата, когато трябва да се нагазва в течения и да се разчита на средства, свързани с тези на окултните течения, а такива общества има навред по земята. Някои са по-задълбочени, както например онези, с които ще се запознаем утре. Други са само докоснати, но макар и да са само докоснати, те именно затова трябва да се схващат като съдове, през които преминават окултни течения. А формирането, за чието разтурване се настояваше след смъртта на ерцхерцог Франц Фердинанд, сръбската "Народна отбрана", беше пряко продължение на едно по-предишно изцяло окултно общество*73, което съвсем малко беше променило метода си. Но нали единствената ми цел е да излагам факти.

Ето Ви един допир между политически домогвания и едно окултно общество, чийто център на действие беше в Сърбия, но нишките му се простираха навсякъде, където имаше славяни, и което поддържаше взаимоотношения с най-разнообразни други сдружения, но вътрешна взаимовръзка имаше преди всичко със западни общества. Затова в едно такова сдружение могат да се преподават неща, свързани с окултните влияния, шестващи по света.

Защо се налага да изминаваме какви ли не заобиколни пътища, та само донякъде да стигнем до прозирането на онова, което всъщност трябва да разберем? Не се учудвайте, загдето се налага да се изминават за обиколни пътища, защото човек много лесно изпада в повърхностно оценяване, когато рече да прилага виждания по отношение на непосредствени процеси, в които участва със симпатии и антипатии; тогава много лесно възникват погрешни представи и недоразумения. Защото какво се получава често? В душата си човек носи своите

симпатии и антипатии, на каквито естествено всеки има пълно право; но често пъти той има основание да не си дава сметка за това и да се поддаде да не казвам направо на самозаблудението, но все пак на самовнушението, че преценява обективно. Признае ли пред себе си откровено, че изпитва едни или други симпатии, ще признае истината; но желаейки да преценява "обективно", човек не признава пред себе си истината, ами в известна степен се прави на глух за нея.

Защо е възможно човек да проявява такива склонности? Просто затуй, защото той много лесно се натъква на странни противоречия, когато се помъчи да разбере действителността. А натъкне ли се на противоречия, той гледа да ги превъзмогне, приемайки едното от две противоречащи си неща и отхвърляйки другото. Това обаче често означава нежелание изобщо да бъде разбрана действителността.

Искам да Ви дам един пример как човек може да се заплете в някое сериозно противоречие, когато не разбира жизнената взаимовръзка между противоречивото и цялостната действителност. В рамките на нашата антропософски ориентирана Духовна Наука ние наричаме християнство онова, което е почерпано от значението на Мистерията на Голгота, което е почерпано от това, че Христос е бил осъден, умрял е, погребан ли са го, но също така в реален, истински смисъл е възкръснал и продължава да живее като възкръснал. За нас това е Мистерията на Голгота и ако някой не го признава, ние не можем да зачетем правото му да се нарича християнин. А какво е било необходимо, та заради човешкото развитие Христос да изстрада току-що описаното от мен? Било е необходимо Юда да го предаде и Христос да бъде разпънат на кръста; ако обаче разпъналите го на кръста не бяха сторили това, тогава Мистерията на Голгота нямаше да се изпълни за спасението на човечеството.

Ето Ви едно страхотно, реално, едно бих казал доведено до крайност, до абсурд противоречие! Мисли моли е някой да твърди: Вие, християните, дължите на Юда факта, че вашата Мистерия на Голгота изобщо се е изпълнила! На палачите, разпънали Христос на кръста, Вие, християните, дължите разигралата се на Голгота мистерия! Нима би било оправдано да се защитават Юда и палачите, макар да е вярно, че смисълът на Земната история се дължи на тях? Възможно ли е на един такъв въпрос да се отговори толкова просто? Човек не се ли натъква на противоречия, които съществуват и представляват ужасна орисия?

Размислете над това, което изложих сега пред Вас! Утре ще продължим тези разсъждения. В самия край Ви разказах това само за да можете да се замислите, че не е толкова лесно да се каже: от две противоречащи си неща аз приемам едното, а другото отхвърлям. Действителността е по-дълбока от онова, което човек често пъти иска да обгърне с мисълта си, и

съвсем не без причина от почти замъгленото съзнание на Ницше се ражда изразът: "Светът е дълбок по-дълбок, отколкото си мислел денят.*74

След като се опитам формално да насоча вниманието Ви върху естеството на реалното противоречие, утре ще се постарая да навлезем още по-дълбоко в материята, която сега засегнахме само отчасти.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 11 Декември 1916

Продължавайки започнатите преди осем дни разсъждения, бих искал още веднъж да отбележа: За да не възникват недоразумения, нека казаното да се схваща така, че един или друг народ като цяло или народът като такъв в никакъв случай да не се засяга от една оценка, която трябва да се направи въз основа на фактите. Всеки щеше да бъде разбран напълно погрешно, ако при всяко едно обобщение се стигаше дотам, че валидността на казаното по отношение на действителни, реални елементи примерно за личности бъдеше отнасяна към народи. Повечето хора изобщо не знаят за какво собствено става дума, когато казвайки "Аз също съм от този народ!" се отъждествяват с една или друга личност, която в известен смисъл е представителна или поне изглежда представителна за този или онзи народ. Казват го, без да имат някаква представа. А какво ще се постигне с оценките на хората, ако те биват давани, без оценката всъщност да засяга нещо по друг начин освен словесно чрез фразата, докато в действителност не може да засегне нищо, тъй като при такова оценяване човек въобще не се добира до реалните, истинските факти?

Доколкото ми е възможно, възнамерявам да насоча душевния Ви взор в три направления. Първо, към известно разбиране (освен известно разбиране друго естествено не може да има) на онова, което под формата на велики духовни течения лежи в основата на съвременните събития; сетне към въпроса, как тези течения се извяват на едно или друго място, как те в известен смисъл пронизват с действието си човека било посредством общества, братства и т.н., било повече или по-малко осъзнато чрез самите индивиди. И накрая ми се ще да покажа как трябва да се гледа на характерните неща, на онези неща, които придобиват важност, когато никой иска да разбере как извършващото се във физическия план може да се обясни въз основа на големите взаимовръзки.

Ако за момент заемем едно по-високо гледище и спрем вниманието си върху големите взаимовръзки, тогава някои неща ще се открият по-иначе, отколкото при огледа на безразборно струпаните отделни факти във вида, както те застават пред нас. Защото историята на човечеството ведно с най-тягостните събития се насочва и направлява от духовни импулси. Но

тези духовни импулси си и противодействат, а хората са включени в течения с нерядко противоположни тенденции. Лекомислено е, когато някой все си въобразява, че премъдрият всемирнен ред си знаел работата. Ако беше така, в широкия физически обхват на света щеше да липсва онова, което сега все пак го има една човешка свобода. От друга страна пък несъмнено съществуват импулси на необходимостта, големи кармически импулси, действащи във всичко, и нека тъкмо при тези разсъждения да вземем под внимание как действат кармическите импулси. Но тогава вече човек ще трябва да навлезе в подробностите, ще трябва да насочи поглед към това, какъв вид приемат нещата, когато е налице определена голяма противоположност, която оказва някакво значение върху хода на непрестанното развитие на човечеството. От такъв род е противоположността, съществуваща между Запада и Изтока на европейската култура и аз вече изтъкнах какво се е получило на запад и какво битува на изток като народностен елемент на бъдещето. Това са реално съществуващи сили. Вярно е, че повечето хора не знаят нищо за тези реални сили, ала отделни лица винаги са опознавали нещичко от тях.

И ето че има две възможности: Едната е хората да не знаят нищо за тези реални сили; тогава лесно може да се случи те да се превърнат в несъзнателни инструменти, като по невнимание без сами да са в обичайния смисъл особено виновни за това се оставят да бъдат използвани от други хора, които повече или по-малко са били въввлечени в течения и чието действие представлява своего рода резултанта от същинските течения и от собствения им егоизъм, от собственото им честолюбие. Тези хора притежават способността да въздействат сугестивно на други, които са невнимателни. Възможно е обаче да се получи и второто, което е от особена важност и значение именно за живота в Европа през последните десетилетия да се намерят отделни хора, които чрез окултните братства никак си узнават нещо за съществуващото във вид на духовни сили и съзнателно злоупотребяват, съзнателно използват в някакъв смисъл това свое знание. Може би не съвсем в смисъл, за който е допустимо да се каже, че заслужава да получи унищожително морално осъждане, но все пак игра с огъня е, когато хора, които не знаят как се борави с духовни импулси, дават известна насока на такива импулси, и най-вече когато се стига до неща като например случилите се поради това, че през втората половина на XIX век в Централна Европа възникнали различни повече или по-малко окултни братства, които били силно повлияни от периферията на Европа и до голяма степен работели с окултни средства, както например "Омладина", която чрез битуващите в нея импулси постигнала немалко*75. "Омладина" била корпорация, която сред своите привърженици си служела с определен култ, какъв то иначе сред окултните братства се

използва при ранговете. В Централна Европа тя основала извънредно потайни братства, които били разпространени по различните славянски земи, както и в балканските страни, и които наистина си служели с окултни средства дотолкова, доколкото имали свой церемониал. Голяма дейност развили те, докато един ден чрез онова, което обикновено наричаме случайност, но просто само така го наричаме, а именно чрез един състоял се в Чехия процес, работата излязла наяве. Тези сдружения, които поддържали връзка помежду си, подмолно разровили много нещо и, бих казал, под маскировка отново продължили съществуването си. Една такава маскировка била прословутата "Народна отбрана" в Сърбия, която многократно бивала назовавана в началото на сегашните тягостни събития. От това течение, което вече било преминало през нещо, служещо си с окултни средства, и в чийто обсег имало както хора, посветени в каузата, така и такива, които не знаели нищо за нея, били импулсирани много неща, разигра ли се през последните десетилетия в европейския югоизток. И когато през последните десетилетия на XIX век в западните и по-специално в английските братства се говорело за предстоящата голяма световна война (а както Ви съобщих, за нея винаги се е говорело), неизменно се подчертавала важноста на онова, което трябвало да се разиграе в балканските страни.

Позволете ми в началото да добавя още нещо тъкмо в тази насока. Защото, отправим ли поглед единствено към духовното, което пронизва нещата, ще липсва основанието за поставяне на правилните въпроси. Тогава няма да се знае как духовно протичащото се отразява долу във физическия план. И точно този важен въпрос искам да развия в разсъжденията си пред Вас, след като вчера Ви призовах да поразмишлява те върху голямото противоречие на Мистерията на Голгота. При това специално искам да подчертая следното: Представяйки чрез уводните си думи онова, което по-сетне ще ни послужи като база за други неща, аз Ви моля да не смятате, че казаното от мен се отнася за някой народ като такъв. Никой не може да изпитва повече симпатии към злосъщия сръбски народ от мен; не само защото в последно време той страдеше толкова болезнено, но преди всичко затуй, защото като народ той десетилетия наред е бил играчка на най-различни интриги, на най-различни елементи, които с битувашото в този народ са си служили за неща, за които можем единствено да кажем: в основата лежи едно неправомерно насочване в определено направление на онова, което в Петия следатлантски период съществува във вид на реални импулси за еволюцията на човечеството.

Няма да се връщам във времето по-далеч от втората половина на XIX век. Днес съвсем рядко се провеждат обсъждания, които действително могат да имат просветителски характер. Предлаганото от мен е само

скица, а в скицата естествено някои неща все още са означени с контурни линии. Знаем колко малко човек е предразположен да разглежда реални факти, но с някои от тях той безспорно трябва да е запознат. И така, бих желал да се върна назад само до Михаил Обренович*76, който като владетел в Сърбия е играл важна роля през втората половина на XIX век, бил е симпатична личност и за него наистина не може да се каже, че е насочвал по някакъв непочтен начин импулсите, виждани, разбира се, преди всичко от човек, който принадлежи към даден народ. Импулсите на един народ могат да се направляват така, че някой поради на роден или личен егоизъм да ги пренапругне и в известна степен да не движи импулсите на народа така, че да действат в хармония с импулсите на цялото човечество. В това отношение е извънредно трудно да се улучи вярното. При Михаил Обренович положението било такова, че със своите идеи той всъщност общо взето следвал разрешете ми да употребя този израз, макар да е може би малко едностранчив духа на добрите европейски импулси. Но от тези добри европейски импулси той се нуждаел само дотолкова, доколкото можел да действа като истински сръбски патриот. Човек трябва да съумее да заеме сръбско становище, за да изпита разбиране относно частичната едностранчивост у Михаил. Но това не е важно. Може да се каже, че когато един мъж като Михаил Обренович изявява патриотизма си по такъв начин, то това изявяване положително е понятно за всеки, който по рождение, потекло и възпитание трябва да има друг патриотизъм. Достатъчно е само с няколко думи да Ви предам какво е заявил за идеала на Михаил Обренович човек, който го е познавал добре. Милан Пиротшанац казва:

"Крайната му политическа цел беше не създаването на велика Сърбия, а изграждането на югославянска конфедерация под хегемонията на Сърбия."

И тъй, Михаил замислял балканска конфедерация. За такава конфедерация говорели също така осведомените и действащи в най-положителен смисъл на думата окултисти на Западна Европа в добрите време на западноевропейския окултизъм. И макар този идеал навярно да не е бил по вкуса на някого, все пак трябва да се каже, че е бил идеал, който стоял във взаимовръзка с определени реални импулси на Петата следатлантска епоха.

Но ето че срещу този идеал на Михаил Обренович се надигнало онова, което може да се окачестви като голяма част от сръбската интелигенция, и то под предводителството на Йован Ристич*77. Тази сръбска интелигенция привнесла друг елемент, различаващ се от онова, което водело началото си от Михаил. Докато той искал да създаде балканска федерация със силите на балканските славяни и без помощта на Русия и Австрия, за ония, към чиито водачи се числил Йован Ристич, целта била

да поставят Сърбия на всяка цена в услуга на водещото началото си от Русия, та чрез сугестиране на славянската душа посредством завещанието на Петър Велики да създадат рамка за русизма.

От този друг, намиращ се под влиянието на "Омладина" елемент по онова време излязъл призивът да се положат основите на движение за противодействие на стремежите на Михаил, като Русия на всяка цена трябвало да изиграе за Сърбия същата роля, каквато Франция изиграла за Пиемонт при изграждането на нова Италия. Както Франция извършила услуга при прерастването на Пиемонт в съвременна Италия, така и Русия трябвало да послужи на Сърбия да се превърне върху отвъдната страна на Адриатическо море в нещо на Балканите, но само под ръководството на онова, което трябвало да се въвлече в тайнствените импулси на завещанието на Петър Велики.

Сърбите обаче наброяват общо около шест милиона. От тих само три и половина милиона живеят в Сърбия и Черна гора; в стари времена два и половина милиона са се преселили в Австрия. Те отвсякъде са за обиколени и размесени с четири милиона католици и от половин милион помохамеданчени южни славяни. Разбирате, че от това трябва да произтекат сблъсъци. Представете си какъв духовен хаос живее и се среща там и какво означава да вкараш в този хаос определено движение, каквото било "Омладина" Може да се върши какво ли не, стига нещата да се използват по правилен начин. А хората, които прилагат такива средства, какъвто е случаят с "Омладина", винаги настройват едното течение срещу другото, така че от това да произтече нещо.

Получило се така, че Михаил Обренович се натъкнал на страхотна неприязненост и че тази неприязненост се сдобила с възможност да действа ефикасно срещу него, като извън Сърбия в Унгария, било организирано враждебна движение с враждебна преса. Ако сте разбрали, че "Омладина" не била само в Сърбия, ами имала връзки с всички държави в Централна Европа, ще схванете, че щом се окажело необходимо, "Омладина" в Сърбия можела да бъде накарана да замлъкне и в замяна на това отвън да се организира какво ли не. По такъв начин се поддържала открита възможността, ако работата някак си се разчуела, да се каже: Чуждата държава го е организирала. Тази възможност постоянно трябвало да се поддържа открита.

Към всичко това се прибавило, че Михаил Обренович бил много обичан сред народа и че това действително била елементарна обич. Това също е окултна сила. На тази народна обич трябвало да се противопостави или равностойна обич, което не било толкова просто, или пък нещо революционизиращо. Получило се така, че в различните свързани с "Омладина" домогвания се намесила династичната вражда между Обреновичите и Карагеоргиевичите. Карагеоргиевичите живеели в

Женева, били направили дългове в най-различни части на Европа и претендирали за сръбския трон. Отдала им се възможност да се запознаят с всякакви общества, чийто брой в Европа е голям, както и с действащите в тези общества импулси. Чрез известна задружност, особено пък когато се разполага със средства като споменатите от мен, човек може да постигне много. За целта обстоятелствата се подготвят така, че от различни места, които трябва да са разположени в различни държави, да могат да се предизвикат всякакви неща. Така Александър Карагеоргиевич*78 упълномощил човек от унгарския град Сегед да управлява имуществото му. Управляващият естествено бил banker. Нямащо нищо особено за управляване, но един ден той въздействал на неколцина затворници в такива случаи се използват затворници или подобни елементи и на 10 Юни 1868 г. те убили Михаил. Това бил първият етап, за да се продължи в определена посока. И тъй на 10 Юни 1868 г. Михаил Обренович бил убит.

Единственият наследник на Михаил от мъжки пол, някакъв племенник, бил крайно беден човек и освен туй още почти момче*79, така че цялото влияние минало в ръцете на споменатия по-преди Йован Ристич, който бил типичен представител на известен вид политици голям политик от определена гледна точка. Тъй като Ристич е представил всичко и в съчиненията си, човек може да проследи външните пътища, по които е искал да осъществи вътрешните си намерения. На първо място той издигал като висш принцип положението, че Сърбия неизменно трябва да следва само импулсите на Русия, без да е нужно това да става винаги явно. Ако за руските импулси щяло да бъде по-полезно да се направят известни отстъпки и да се тръгне към добросъседски споразумения с Хабсбургската монархия, в такъв случай съвместно с Австрия спокойно можело да се предприеме едно-друго срещу Русия. Защото в действителност ставало дума всичко да се върши в полза на Русия. За тази цел понякога трябвало привидно да се върви с другите. Ето кое той смятал за свой висш принцип.

Сега главната задача на Ристич била да се укрепи и да печели привърженици. Това се оказало трудно, понеже сърбите обичали Милан Обренович, а и никой естествено не бивало дори да подозира за тайните нишки, чрез които самият Ристич бил свързан с убийството на Михаил Обренович. Човек може да стои далече от такива работи и въпреки това да се намира в близост до тях. Тогава нишките трябва да се заличат. Това му се удало, след като по някакъв начин постигнал в Сърбия да бъде разгласено, че убийството на Михаил Обренович станало в резултат на подклаждане от Унгария, сиреч вината за него носели унгарците. Напълно му повярвали и кръговете, на които особено разчитал.

По-нататък в посоченото от мен тук течение се вляло още едно, основано през 1880 г. от десет души. То трябвало да действа в съзвучие с други европейски течения и затуй било основано в Цюрих. Един от десетимата съставил програмата на това "Братство на десетката", към което принадлежал и Никола Пашич. В програмата се казвало.

"Обединяването на всички сърби предполага разгромяване на Турция и разгромяване на Австрия, премахване на държавността на Черна гора и народна свобода в Сърбия.*80

Следователно изработената през 1880 г. програма на тази десетка била съвсем категорична. По-нататък целта била тази програма все повече и повече да се вгражда в радикалното течение на Ристич, който вече бил подходящата личност на подходящото място именно той, Ристич, държал ведно с малолетния Милан властта. Така нещата се схождали много добре. При някои течения въпросът винаги опира до това, да се спечели подходящия човек на подходящото място, та чрез него да се постигне всичко възможно.

Университетският професор Йован Скерлич, който поддържал връзки с това радикално направление, писал например: "Свободата на сръбския народ и съществуването на Австро-Унгария се изключват взаимно." Държа да предавам факти и ни най-малко не оспорвам, че за един сърбин от негова гледна точка една такава програма е напълно възможна. И когато Милан Обренович навършил пълнолетие, обстоятелствата породили желанието му да се освободи от това радикално течение. Той искал да провежда сръбски патриотизъм, но в разбирателство с Австро-Унгария. Оттам насетне не престанали да се впитат, от една страна, слабите, ала безспорно съществуващи импулси, които изхождали от Милан Обренович, а от друга всичко свързано с претендентството на Карагеоргиевичите. Заслужава да се отбележи, че за коронацията на руския император Александър III*81 не бил поканен никой от династията Обреновичи, а присъствал претендентът Петър Карагеоргиевич, който по-късно се възкачил на сръбския престол.

Връзките между Русия и Балканите трябвало да станат още по-тесни с това, че в даден момент Петър Карагеоргиевич бил оженен за най-голямата дъщеря на черногорския владетел Никита, от което последният не бил особено очарован, тъй като след Обреновичите той самият се канел да заеме сръбския престол. От руска страна обаче му дали един милион зестра, който старият Никита естествено прибрал; той проявявал известно разбиране за подобни трикове. Повече с външната история няма да Ви отегчавам, а само ще спомена, че по онова време се стига до неуспешната война на Сърбия срещу България*82 и че след като Сърбия загубила тази война, само благодарение на решителното застъпничество на Австро-Унгария за Сърбия тя могла да запази териториалната си цялост. Но към

всичко това партията "Омладина" била безразлична за нея важно било единствено да подкрепя течението, което щяло да вкара славизма в русизма. Тази партия можела да работи добре. Сърби, нечужденци са изготвили една забележителна статистика, която впрочем е по-скоро "статистика" и много в нея може да бъде пренебрегнато; но дори само половината там да е истина, тя продължава да бъде показателна. Твърди се, че от 1883 до 1887 година тази радикална партия на омладинистите успяла да се разрасне много силно, защото в този период извършила триста шейсет и четири политически убийства, да не би когато щяла да продължи да се разраства да и пречат като нарушители на спокойствието онези, за които нямало място във физическия план. Както казах, данните не са от чужденци, а от самите сърби: триста шейсет и четири политически убийства от 1883 до 1887 година! Дори само половината да е истина, пак е предостатъчно.

Нов голям подем тази партия преживяла през деветдесетте години. След като дълго време се работило систематично, бил постигнат мощен напредък, когато един ден през деветдесетте години всички сръбски градове се оказали окичени със знамена. В Австрия това предизвикало стъписване. Какво се било случило? Това станало в деня, когато бил сключен съюзът между Русия и Франция! През същата седмица зад гърба на династията Обреновичи във Франция били поръчани сто хиляди пушки за радикалната партия. Било по същото време, когато на сцената излязла една личност, чрез която се прокарвало многостранно въздействие, но за чието използване можело извънредно трудно да се получи съгласието на меродавните кръгове. От Русия тази личност се предвиждала за определени цели. Обаче партията, наследила "Омладина", се смущавала да превърне във важен инструмент точно една такава личност в такова положение. За сърбите това въпреки всичко било прекалено много. Става дума за Драга Машин*83, която Александър Обренович през 1886 година можел на първо време да издигне в своя метреса. Та тогава тази личност се появила в плана на събитията и един приятел на династията Обреновичи Владан Георгиевич, е написал солидна, хубава книга, от която може да се научи много: "Краят на Обреновичите". Особено Ви препоръчвам една глава от нея, където ще видите макар и намекнато от Георгиевич, така да се каже, с несъзнателна предпазливост колко странно протичат нишките на световната история. Там Георгиевич разказва за не обикновеното посещение, което трябвало да направи на Драга Машин като изтъкната личност, и посочва как обаянието, което ти действително упражнявала върху онзи, върху когото то трябвало да бъде упражнено, се излъчвало чрез точно определена парфюмна смес, нагодена при всички случаи по съответен начин към индивидуалността на сугестираната личност. Ако прочетете с разбиране завоалираното

изложение на Владан Георгиевич в тази глава на неговата дебела книга, Вие ще добиете някаква, в окултен смисъл също така важна представа за сферата на долнопробното чародейство. Ще бъдете изненадани колко много може да се постигне с това, че домогващите се до нещо остават на заден план, а онова, което предстои да се случи, се предоставя на изкусителните умения на една жена, владееща изкуството да смесва парфюми. В някои дворци то още през XVII век играело голяма роля в политиката, а дадени исторически моменти всъщност не могат да се опишат достоверно, ако човек същевременно не е запознат с определени въздействия на парфюмите в историята на определени времена и периоди.

Последвало събитие, което хвърлило известна светлина върху странни кармически взаимовръзки. Описаната от мен партия продължила да работи. Нещата били доведени дотам, че накрая отново чрез подклажда не, за каквото стана дума, бил извършен опит за покушение срещу отдавна оттеглилия се Милан, който обаче все още играл някаква роля и чрез когото най-вече били изпълнявани всякакви роли. Тогава и Никола Пашич, чието име Ви е известно, се озовал сред осъдените на смърт. Спасението си дължал единствено на факта, че император Франц Йосиф отправил възражение срещу екзекутирането му. Знаете, че Пашич е името на човека, който при избухване на войната беше министър-председател на Сърбия.

Във всички тези случаи се касаело за нещо, превърнало се в необходимост. Обърнете внимание, че онова, което някой желаел да постигне, не можело да бъде постигнато, ако Обреновичите останели. Затова с протекцията на Русия Карагеоргиевич трябвало да се възкачи на престола. Но ето че и Драга Машин, която междуременно се била омъжила за Александър, също се ползвала с руска протекция. В същото време обаче за радикалната партия Драга Машин била станала крайно неудобна, на нея гледали като на позорно петно. Но всичко това влизало изцяло в предварителните сметки, тъй като групировката, която я била подставила, нямала за цел да издигне непременно тази приятна личност с парфюмните й умения на сръбския престол, а се стремяла чрез Александър като представител на Обреновичите да предизвика нетърпимост към тази династия. По тази причина тя по-напред трябвало да бъде направена за смях и подбив, Драга Машин трябвало да бъде направена кралица, та подир туй да може да бъде убита. Целяло се да бъде извършена услуга тъкмо на онези, на които Драга Машин привидно била крайно неудобна; но с оглед на по-късното и премахване цялата комедия трябвало да се постави и Драга да я изиграе. Няма да се спирам на подробности като инсценираното очакване на бъдещ престолонаследник, който никога не се е задавал. Ще изтъкна само, че

били привлечани съвсем странни личности, които трябвало да осъществяват както връзките между Женева, където живеели Карагеоргиевичите, и Балканите, така и разни други връзки.

Петър Карагеоргиевич получил указание да си стои кротко в Женева и много да не шава. За сметка на това на най-различни места били разпратени множество емисари, които да придават облик на цялата акция и да я провеждат в духа на Русия. По този повод тук бих искал да Ви обърна внимание, че на личностите, извършващи нещо при такива взаимовръзки, често пъти не е нужно да се отдава особено значение. Така например в дадения случай имало един важен посредник, черногорец, който играел голяма роля при съвместните начинания на Русия и Карагеоргиевичите. Той обаче ни най-малко не държал да служи нито на радикалната сръбска партия, нито на някой друг. Това по-късно дал изрично да се разбере с факта, че през 1907 година във Виена предложил за продан обемистата кореспонденция, водена от него с Петър Карагеоргиевич във връзка с тази съдбоносна кауза. Така добрякът Карагеоргиевич се видял принуден да се раздели със сто и петдесет хиляди франка, за да откупи тези писма.

Тези неща ги посочвам само частично, но когато един ден бъде написана историята (а някога тя ще бъде написана) за разигралото се по онова време във виенския ресторант "Хопфнер", на 22 Януари в Линц и през Април в хотел "Биглер" в Мьодлинг, когато един ден се узнае как е възникнал оня документ, с който Карагеоргиевич се е задължил, че ако се възкачи на престола, няма да предприеме нищо срещу убийците на Александър Обренович и Драга Машин, тогава това ще бъде една глава, която ще осветли много неща. Важност ще представлява по-специално онова, което Петър Карагеоргиевич е подписал на 22 Януари 1903 в Линц, както и съвещанието, проведено от няколко служещи на тази кауза офицери в белградската странноприемница "Коларац.

След всички тези прелиминарии, през Юли 1903 било извършено убийството в Белграда*84, придобило в света известност по друг начин. Важна роля при това убийство изиграл някой си лейтенант Воя Танкосич. Не е маловажно, че по окова време предводител на една от групите, натоварени да ликвидират разните привърженици на Александър Обренович и Драга Машин, бил лейтенант Воя Танкосич; защото Вие може би знаете, че според извършените от австрийска страна разследвания сред лицата, организирани убийството на ерцхерцог Франц Фердинанд в Сараево, се споменава някой си майор Танкосич. Това е същият Воя Танкосич, който междувременно повишен в чин майор някога бил получил задачата да убие двамата братя Луневица брата на Драга Машин, а подир туй – вече като майор да изиграе прочулата се навред по света роля при убийството на Франц Фердинанд. Важно е на

основата на реални обекти взаимовръзките да се виждат и да се посочват по начина, по който едно нещо продължава действието си в следващото.

Така династията Обреновичи била ликвидирана и сега въпросът бил как Карагеоргиевич да бъде сложен на сръбския престол. Пашич например, макар да бил замесен във всичко това, още нямал готовност да даде веднага съгласието си за възкачване на Карагеоргиевич на престола по онова време той искал да издигне на сръбския престол един англичанин. Но даже и в Източна Европа не навсякъде се застъпвало едно и също мнение. Може например исторически да се удостовери, че след разгласяване на вестта за убийството на последния Обренович великата княгиня Милица възкликнала: Да пием за здравето на сръбския крал Никита! Следователно в тези кръгове съществувало също намерение на сръбския престол да бъде поставен Никита Черногорски. Но когато се стигнало до вземане на решение, Чариков, тогавашният руски шарже д'афер в Белград, се появил и заявил дословно: Дойдох да съобщя, че моето правителство ще изрази одобрение само ако при утрешния избор принц Карагеоргиевич единодушно бъде избран за крал на Сърбия.

Приведох редица факти, които трябва да Ви покажат как действат нещата, когато бъдат насочени в определено русло. Редно е да имаме конкретна представа за това, което се случва по света. Сега ми се ще да подходя, бих казал, симптоматично. Нещата явно могат да се обединят в цялостна картина и да ни извисят до главните истини на проблема едва тогава, когато се огледат различни обстоятелства. Независимо от това аз трябва непрекъснато да повтарям: човек може да има становище и всяко становище може да бъде разбрано, но той трябва да е наясно, че при всяко положение е длъжен да изхожда именно от едно или друго становище, а не да се прави, че дава оценка от някаква по-висока трибуна.

Особено в последно време често ми се налага да се питам на какво се дължи непрестанната поява на определени виждания. В началото на настоящите си разсъждения аз казах каква болка изпитах, узнавайки, че в една от насоките човек всъщност се сблъсква само с недружелюбни, най-малкото лишени от разбиране оценки и че тъкмо хората, които по този недружелюбен начин оценяват в една определена насока, си приписват способността за обективно разглеждане на нещата. Не е нужно да се отива надалеч, за да се види какъв род недружелюбност се има предвид. Продължавам да повтарям, че имам разбиране за всяко становище; не проумявам обаче, когато се твърди, че определени оценки, които са всичко друго, но не и обективни, почивали на обективна основа.

Когато се прочете примерно, че по въпроса относно вината за избухване на войната изключителна стойност имат известните вече дипломатически документи, срещу това не може да се възрази абсолютно нищо; не е така обаче по отношение на изводите, които често се вадят

отгук. Точно тези документи трябва да се проучват много позадълбочено, отколкото това се прави обикновено, щом се цели постигането на меродавна оценка. Смяя да твърдя, че аз действително съм проучвал основно повече от дузина пъти всички сини, червени и бели книги и за себе си съм допускал всяка насока на оценката; точно тогава човек би трябвало да намери възможност да се опре единствено на реалните факти! Но разсъждавайки глобално, трябва да кажа, че оценките, които чувам, ми напомнят дълги дискусии, завършващи с думите: "Това няма значение еврейният без друго ще отиде на кладата!"*85. И тъй като за категорични твърдения, каквито се правят, не може никога да се намери обективно основание, тези неща могат да се приемат само като нещо, което неминуемо трябва да прерасне във въпроса, на какво се дължи, че такава голяма част от хората застъпват оценката, която ако не буквално, то поне по смисъл се свежда до афоризма: "Това няма значение германецът бездруго ще отиде на кладата!"

В тази оценка се отразяват много неща най-вече затуй, защото е безполезно да се изтъкват едни или други доводи там, където в сила са аргументите, водещи до тази оценка. И въпреки това повдигнатият от мен тук въпрос представлява в абсолютния смисъл на думата върховен въпрос. Знам, че хората са си помислили какво ли не, когато вследствие на определена необходимост написах моята брошура "Размисли по време на войната"*86, предназначена, както се казва в подзаглавието, "за германци и за онези, които не смятат, че трябва да ги мразят" Знам, че в нея са изразени мисли, на които не ме считайте за нескромен, загдето го казвам историята никой ден ще гледа като на мисли, които ще се вземат под внимание, пък дори и още толкова време да изтече. Знам обаче също така, че поради вътрешни духовни взаимовръзки някои неща няма да бъдат възможни, докато поне на отделни места не се появи усещане за верността на тези мисли. А онези, които не допускат да бъдат убедени чрез вътрешната важност на такива мисли, ще трябва още дълго да бъдат поучавани.

С една солидна поука светът ще се слобие посредством осъществяване програмите на такива хора като Лойд Фжордж*87 Навярно ще бъдат нужни и още няколко урока. Но подобни уроци ще получат и някои лица от периферията. Доста неща биха могли да приемат друг вид, ако човек по-малко допускаше да бъде замайван от оценките, подложени от мен на разискване. Защото това, което Ви казвам, е безспорна истина. Не едно решение явно се крие в това, че на отделни места оценката бива насочвана в току-що споменатото русло. Та каква полза ще има, ако англичанинът се застъпи за един или друг човек, посредством когото действа едно или друго нещо, и ако сметне за лична обида, когато въпросната личност бъде характеризирана по обективен начин? Точно

защото от английската култура води началото си онова особено оформяне на политическите мисли, на което се спрях завчера, зад него може да се спотайва нещо, което преследва определени цели. Защото налице е странното обстоятелство, че за някои идващи от европейския Запад импулси онова, което аз окачествих като политическо мислене на английската култура, трябва да се разглежда като най-неподходящия инструмент.

Няма никакво съмнение, че от едната страна се намира онова, за чието осъществяване през Петия следатлантски период е призван тъкмо английският народ, ала от една съвсем друга страна то постоянно бива осуетявано. И макар хората да разполага с чудесните гласове, за които споменах завчера, човек трябва да се вслушва и в разни други гласове. Ето защо бих искала да насоча вниманието Ви към едно изказване на лорд Роузбъри*88 от 1893 г. не защото точно това негово изказване е особено важно, а защото то представлява симптоматичен израз за нещо реално съществуващо. Лорд Роузбъри заявил:

"Казват, че империята ни е достатъчно голяма и че притежаваме достатъчно територии... Ние обаче не бива да държим сметка само за това, което ни е нужно днес, но и за онова, което ще ни е нужно в бъдеще... Ние трябва да съзнаваме, че част от нашия дълг и от нашето наследство е да се грижим светът да носи отпечатъка на нашия народ, а не на някой друг народ..."

Важно е да се знае, че във всемирния хор се вмесват и такива гласове. Точно в тази насока лорд Роузбъри всъщност не е бил бележитата личност. Но в такъв един тон е прозвучало онова, което именно сме длъжни да изтъкнем. Важно е, че не от народа, а от един мъж, зад когото са стояли групи, е отправено изявлението, че целият свят придобива отпечатъка на английското. Това не е нищо друго освен отзвук от онова, което винаги се е преподавало в някои окултни братства*89, което например се е преподавало и с думите: латинската раса се намира в упадък и е нужно човек сам да реши тя повече да не ни досажда. Петият следатлантски период принадлежи единствено на английски говорещите народи, тъмна работа е да придадат на Земята такъв облик, какъвто се развива от тях.

Всичко, утвърдило се в окултните братства като здраво учение, не може да не се долови отново в изказва нето на лорд Роузбъри; защото целта е погледът да се насочва накъдето трябва. Каквото се вижда отвън, може да бъде комедия. Повелята е комедията да бъде прозрачна и да не бъде смятана за ошастливяващо света събитие.

Ако някой заеме становището на лорд Роузбъри, той не трябва да дискутира с него, защото при такива работи дискуссията е съвсем ненужна. Не може също да се твърди, че нямал право да заема такова становище. Всеки е в правото си да застъпва становището на лорд

Роузбъри. В такъв случай обаче ще трябва да каже "Крайната ми цел е да направя света английски", а не "Боря се за свободата и правата на малките народности". Ето за какво става дума. Погледнато от неговите позиции, лорд Роузбъри може да бъде разбран много добре; но не заеме ли неговото становище, човек по необходимост ще трябва да застъпи никакво друго, така че двете становища няма да се схождат и ще се наложи положението да бъде уравновесено чрез средствата, с които светът разполага за тази цел. Следователно такива становища понякога неминуемо трябва да довеждат до пламването на война. Това е напълно разбираемо, защото в противен случай би могло да се настоява другите доброволно да се подчинят на едно такова становище. И ако тяхното становище е те да не желаят това, тогава именно възникват конфликти. Затова и аз искам да се ограничи само с разглеждането на становища, тъй като при тях не се касае за обективни оценки, а просто за правенето на избор между две възможности.

Ето защо аз много добре мога да разбера едно становище като това на френския министър Аното, което той заел през 1909 г. в книгата си за фашода и подялбата на Африка. Там той казва*90.

"От десет години работата е приключена Франция утвърди ранга си сред четирите световни сили. По всички краища на света тя е у дома си. френски се говори и винаги ще се говори в Африка, в Азия, в Америка, в Океания. Кълновете на господството са посети по всички краища на земното кълбо. Те ще избуят под небесната закрила."

Едно такова становище, разбира се, също може да се проумее, но че и тук е възможно да възникнат колизии с евентуални други становища това несъмнено трябва да се има предвид.

Също така обективно трябва да се вземе под внимание и нещо друго. В намеренията на Бисмарк никога не е фигурирало воденето на колониална политика. Германия тепърва е трябвало да бъде насочена към колониалната политика. Тя дори не я е водила спонтанно, а по много показателен начин е била подбудена към нея съвсем от другаде. На това може да се спрем някой друг път. Всеки случай на немския народ не му е било в характера да предизвиква колизия в тази насока, а в прочутите речи на Фихте към германската нация можете изрично да прочетете, че германците никога не биха спорили с народ, който говори за свободата на моретата, а под това в действителност разбира да господства над моретата в ущърб на всички други*91. Най-вече пък във Франция се е знаело, че направо съществува предразположение целта, изказана тук от Аното, да не бъде зачертавана и Франция да се остави да върви спокойно по своя път на колонизаторски народ.

В посочената книга на министър Аното четем обаче и следния пасаж:

"Историята ще има за задача да установи от коя мисъл са се ръководили Германия и нейното правителство по време на заплетените спорове, при които протекоха подялбата на Африка и последната фаза от френската колониална политика. Може да се предположи, че в началото Бисмарковата политика с удовлетворение е гледала как Франция се впускаше в далечни и трудни начинания, които години напред трябваше напълно да ангажират вниманието на страната и на нейното правителство. Все пак не е сигурно доколко тази сметка в перспектива се оказва правилна, понеже Германия накрая пое от своя страна по същия път и естествено малко късно се опита да навакса загубеното време. Ако тази държава по своя воля..."

той казва "по своя воля", моля Ви се

"... е предоставила колониалната инициатива на други, то тя няма причина да се учудва, ако те са докопали най-вкусните мръвки."

Това становище естествено също е напълно разбираемо, но в него се съдържа вече и едно признание: че Германия по своя воля е предоставила на колониалната политика на Франция най-вкусните мръвки.

Не съдете веднага по подробностите, които давам, защото цялостна картина ще се получи едва когато ги събера в едно.

Вижте, би могло да се постави въпросът как въобще е възможно толкова лекомислено, както често се постъпва, да се създава взаимовръзка между събитията примерно от 24 и 25 Юли 1914 г. и ония през следващите дни. Вие нима да повярвате колко невероятно лекомислено е в тези събития да се търси обикновен континуитет и да се смята, че чисто и просто от ултиматума на Австрия към Сърбия е пламнала или даже е следвало да пламне голямата световна война. Още нещо е трябвало да бъде добавено, нещо друго трябва от десетилетия да е било подготвяно. Нужно е обаче наличието на поглед и съсредоточаване на вниманието върху някои отминали неща. На господата, които, без да се церемонят, дават оценки за многото книги, както Ви посочих с пример, бих дал съвет не само да четат по начина, по който често се чете, ами да четат така, че да забелязват какви неща собствено се разиграват. А освен туй, както може би знаете, някои работи изискват уменията да бъдат огледани най-внимателно. На първо време направо ще рискувам да бъда недоразбран, струпвайки всевъзможни неща, които не се поддават просто така на доказване. Но всички тези неща аз мога добре да ги докажа.

Нека в наличните репортажи бъдат препрочетени разговорите, водени през Юли 1914 г., като се следи как са протичали тези разговори. Понякога в обикновеното ежедневие по изражението на лицето също може да се установи нещо, което допълва голите думи. При политика тъкмо по изражението, по жеста може да се узнае какво иска той, и то понякога много повече от онова, което казва и което често пъти е

предназначено да прикрие какво всъщност трябва да се изложи. Освен туй съобщенията за подобни неизказаности най-често са формулирани по-добре от съобщенията за думите. И тук ми се ще да запитам: Защо през целите преговори една личност като Сазонов*92 недвусмислено е играла две роли? По време на преговорите с представители на Централните сили Сазонов играе ролята на извънредно възбуден човек, който полага всички усилия да бъде спокоен, така че спокойствието му прави впечатление на заучено. Защо той играе ролята, в която явно не слуша другия, а само казва каквото е приготвил и което не е никакъв отговор на поставяните му въпроси?

Защо той играе тази роля при преговорите с онези, които му биват изпращани от Австрия, и защо се държи съвсем другояче, когато преговаря с посланиците на Антантата? Защо тогава изслушва? Защо сред за писаните от него впоследствие изречения има такива, за които може да се знае, че първо са му били казани от посланиците на Антантата? Достатъчно е само да се сравнят! Защо той изслушва посланиците на Антантата и защо предварително знае какво ще каже, когато примерно говори с посланика на Австрия, където се стига дотам, че дори малко преиграва ролята? Защото при първите думи на австрийския посланик при посещението на 24 Юли Сазонов казва: "О, не е нужно да ми разказвате всичко това, аз вече зная всичко!" Притеснявало го е какво ще каже другият, защото отговорът му е бил вече готов. И защо при тази заучена реч е наблягал особено много на това, Австрия в никакъв случай да не поиска разпускането на "Народна одбрана", която продължила домогванията на "Омладина"? Поставям го само като въпрос на ли нерядко се налага човек да поставя отрицателни въпроси!

Определя се например вината на германското правителство за войната. В противовес на това може да се повдигне въпросът: Какво щеше да се получи, ако се беше изпълнило искането на германското правителство за локализиране на войната между Австрия и Сърбия? Защото от преговорите и едно дете може да установи, че целта на германското правителство е била войната да се локализира между Австрия и Сърбия, да не се допусне разрастването и в нещо повече от война между Австрия и Сърбия. Може да се постави въпросът, какво щеше да се получи, ако бъдеха следвани намеренията на германското правителство. Добросъвестен отговор на този въпрос би трябвало да си даде всеки.

Но и на един друг въпрос трябва да се отговори добросъвестно. За локализирането на войната е било наложително да се извърши едно нещо Русия трябвало да прояви въздържаност, не бивало да се намесва. Ако тя не се е била намесила, войната е щяла да бъде локализирана. От друга страна, роля естествено играят и някои необходими, но това са необходими, които нямат нищо общо с волята на хората и с въпроса за

вината. Защо обаче в дискусиите между сър Едуард Грей и всички останали никога не се появява гледната точка за локализацията, никога поне в сериозен вид, а вместо това още от 23 Юли насам се застъпва становището, че Русия трябвало да бъде удовлетворена? Никога не се появява като гледна точка, че Австрия и Сърбия трябва да разчитат сами на себе, а все се твърди, че било невъзможно от Русия да се очаква да изостави Сърбия. Гледището за локализиране на войната не се споменава дори тогава, когато Австрия дава обвързващото обещание да запази териториалната цялост на Сърбия. Може ли да се каже, че в него не се е вярвало? Но дори и тогава би могло да се изчака, защото друг път също се е случвало припомнете си по-предишни събития хората да бъдат оставени необезпокоявано да се разправят, а подир туй да се свика конференция. Защо онези, с които разговаря сър Едуард Грей, вземат незабавно присърце да представят работата така, като че ли се касае за руски въпрос? Това също е нещо, на което трябва да даде от говор никой, заловил се наистина добросъвестно с работата.

И по този начин се стига до важната точка за връзката между Централна Европа, Англия, Америка и т.н., с други думи до всичко свързано с изявлението на лорд Роузбъри, с всичко последващо от него и криещо се зад него. Стига се и до обрисувания вчера страх, който народите изпитват един от друг.

Ще отнеме доста време, ако днес изясня изцяло това, но някога ще трябва непременно да го разгледам, преди да доведе въпроса до целта, до която той следва да се доведе. Бих искал само да отбележа, че са се случили неща, от които не би било разумно да се вади някакво друго заключение освен установеното по-късно, а именно, че зад онези, които в известен смисъл са марионетки, в Англия съществува мощна, влиятелна група от хора, която неизменно е тласкала към война с Германия и чрез която отдавна предсказваната световна война е била насочена в определено русло. Защото предстоящото да се случи може естествено да бъде отправено в определено русло. Така в мнозина хора от Централна Европа и особено в Германия се създадо свързаното с голям страх твърдо убеждение, че в подходящия момент известна група от Англия непременно щяла да предизвика война, в която Германия и Англия щели да застанат една срещу друга като противници". Това нямало нищо общо с някакъв копнеж за водене на война с Англия от германска гледна точка той би бил напълно безсмислен.

Сега искам да насоча вниманието Ви към нещо важно за оценката. До към 1908, че даже и до 1909 г. в Англия имало широки кръгове, които стояли доста близо дори до крал Едуард VII*94 или, по-точно казано, до които той стоял доста близо и които смятали за невъзможно Русия някога да пристъпи до Цариград и да разполага с толкова желаното от нея

съвсем свободно преминаване през Дарданелите. По онова време обаче станало едно събитие, което за броени месеци променило много неща. В онези дни разговаряли двама мъже*95, от които особено единият разбирал невероятно много от гадаене. Ставало дума по-специално за това, да се получи съгласието на Австрия за свободното руско преминаване през Дарданелите като компенсация за анексирането на Босна и Херцеговина. Това целяла Русия и Изволски*96, един умен човек, който обаче се смятал за по-умен, отколкото бил в действителност, просто решил, че независимо от английските напъни вече разполага със съгласието на Австрия. Ала не било така и затуй трябвало да се вземе друг курс.

Това е едно от важните събития, чийто брой би могъл значително да се увеличи. Всичко през последните години е изпъстрено с хитрувания. Такива хитрувания нерядко се откриват в периферията. От тях отърва не няма. И ако човек разполага със съответните книги, които всъщност описват само крайната фаза на трагедията, и се поизмъчи с тях, както аз честно и почтено го сторих, изучавайки ги по дванайсет, петнайсет, двайсет пъти, тогава не може да не прозре колко могъща е била групата, която, бих казал, като изнесен пост за мощни импулси стояла зад онези видими отвън марионетки. Те, разбира се, са честни хора, но при все това марионетки, които сега слизат от сцената, за да може Европа да се убеди в онова, което следва.

Създадо се било все пак положение, когато човек в Централна Европа си поставял въпроса: Ще бъде ли възможно чрез подбор на повърхността да изплават толкова много честни хора, та да надвият онази мощ на група, или това няма да бъде възможно? Намерили се обаче хора, които се разтревожили, защото в случай на война предвидили коалицията Русия Франция Англия. Наистина не зная дали трябва да учудва, че хората се разтревожили. За много неща човек трябва да се учудва, но за това всъщност не би било редно. Мъдрите господа, дето се ровят в книгите, биха могли, струва ми се, да установят поне едно нещо, което било установило даже онова наградено от университета в Берн книжле, че когато бил нарушен белгийският неутралитет, Англия отдавна вече била направила войната абсолютно неизбежна. Всичко, всичко без изключение показва, че не съществувала никаква причина, която да може открито да се заяви пред английския народ. Защото наличните причини не бивало да се казват в никакъв случай! Ситуацията била такава, че ако някой в качеството си на английски министър излезел пред Парламента с фактическите причини, той просто щял да бъде пометен от настроението на народа. Затова например сър Едуард Грей е трябвало да държи такива странни речи.

Редно и справедливо е да се каже, че английският народ не е искал война. Излишно е дори да се казва то се разбира от само себе си и всеки го знае. Никой опиращ се на действителните факти не твърди, че самият английски народ е искал война; напротив той щял да помете всеки, който би назвал истинските причини. Ето защо било необходимо нещо друго, с което да се излезе пред английския народ, и това било именно нарушаването на белгийския неутралитет. То обаче трябвало първо да бъде предизвикано. Фактически нещата стоят така: Ако сър Едуард Грей казал само едно изречение, нахлуване нямало да има. И историята някой ден ще установи, че неутралитетът на Белгия никога нямало да бъде нарушен, стига сър Едуард Грей да направел декларацията, която нищо не му пречело да направи, ако можел да следва волята си. Но тъй като не бивало да следва своята воля, а някакъв импулс, идващ от другаде, той трябвало да на прави декларация, чрез която възникнала необходимостта да бъде нарушен неутралитетът на Белгия. На това обръща внимание Георг Брандес. Сега вече за Англия била създадена използвана причина в това се състояло намирането на причина! За заинтересуваните не би имало нищо по-неприятно от това, белгийският неутралитет да не бъде нарушен! Не за народа, разбира се, не и за мнозинството в парламента, но... ех, тези парламенти!

Всичко това било отдавна вече подготвено и отчасти излизало наяве. Имало хора с удивителни преживявания, както например един германец, на когото през Април 1914 г. при един разговор в Англия му съобщили странни неща. Ще се върна на това в друга връзка." С оглед на всички тези обстоятелства все още е разбираемо, дето някои хора си казвали: Трябва да имаме готовност най-лошото за Германия да дойде от Англия.

Тези хора естествено започнали да обсъждат в Германия публично подобни въпроси особено в началото на новото столетие. Искам да цитирам един такъв глас. Трябва да ме извините, загдето съм се спрял тъкмо на него, но в днешно време все се налага да молим за извинение, защото в света витаят толкова много странности, че човек фактически трябва, бих казал, да прибегва до парадокси, ако рече да каже истината. Ще приведа пасаж от една нашумяла книга, написана през 1911 г. и отнасяща се до това, каква заплаха от страна на Англия би могла евентуално да застрашава Германия.

"Английската политика все пак може да тръгне в друго русло и наместо война да потърси споразумение с Германия. За нас това решение при всички случаи би било по-приемливо."

Това е текст от нашумялата книга на Бернхарди "Германия и следващата война". Знаете, че редом с Трайчке, Бернхарди придоби известна популярност в чужбина. В Германия впрочем той не се радва на

такава популярност, но това е положението. Искам да Ви прочета още една извадка от неговата книга.

"При днешните условия за Германия би било изключено да търси подобно разширяване на могъществото си чрез териториални придобивки в самата Европа.

Загубените германски колониални земи на изток, завзети от Русия, биха могли да се възвърнат само в резултат на голяма и победоносна за нас война и впоследствие вероятно ще бъдат постоянен повод за нови войни."

Следователно като най-нежелателни се представят завоевателните начинания спрямо Русия!

"Крайно проблематична с оглед на полското население би била дори някогашна Южна Прусия, която при втората подялба на Полша беше обединена с Прусия."

Това са извадки от тази написана през 1911 г. книга, в която се изтъква, че на Германия и предстои извършването на много неща, ала и през ум да не и минава да води някакви завоевателни войни в Европа. Това място също е от книгата на Бернхарди и би било може би разумно хората от периферията, които говорят за Бернхарди, да погледнат с известна непредубеденост какво собствено пише в книгата му и преди всичко да се опитат да установят в каква връзка нещата се казват от него. Макар едно или друго в книгата да е изразено доста непохватно, при по-внимателно вглеждане ще се види най-малкото, че по-разумно би било нещата да се приемат такива, каквито са, а не такива, каквито биват приемани днес.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 16 Декември 1916

Ако не бяхме общност, чиято цел е да обсъжда всички неща от гледна точка на познанието, и то на задълбоченото духовно познание, щеше да бъде напълно естествено сега да прекратя желаните от мнозина разсъждения, които подхванахме през последните дни. Ако се касаеше не за познание, а за нещо друго, тези разсъждения, разбира се, би трябвало да се отложат до момента, когато ще се разполага с използваеми резултати от важните процеси на нашето съвремие.*99

Според мен от само себе си се разбира, че всяка душа, която сериозно и искрено желае доброто на човечеството, следи в тревожно очакване какво ще се случи през идните дни. Та нали в крайна сметка фактите ще покажат дали някои гласове откъм онова, което в нашите разсъждения нарекохме периферия или околност, са в състояние в достатъчна степен да осъзнаят, че не би трябвало да се очаква от цялото човечество, включително от бъдното, да повярва, че се води борба за мир, след като възможността за постигане на този мир, и то за сравнително кратко

време, бива отклонявана и изключвана. Никой повече няма даже формално да бъде задължен да даде вяра на частица искреност във всички декламации, звучащи за мира и дори за правото на народите, ако нещата продължат да протичат така, както ги представят вестникарските гласове, които днес, разбира се, вече не заслужават внимание от страна на нито един сериозен наблюдател. В близко бъдеще светът ще има удобен случай да узнае дали трябва да се реши да изслушва декламациите относно волята за мир с пълното съзнание за тяхната невярност и неистинност и по-нататък все така да ги намира някак си значими, или пък да се насочи към истината.

Ние обаче вече сме стъпили именно върху основата на познанието и затова не е нужно да прекъсваме тези разсъждения. Ние търсим истината, а истината при всички случаи трябва да се търси. Ето защо тя никога не може сериозно да вреди или да има вредни последици.

Днес искам да представя пред душата Ви нещо, което може да стане предпоставка за превръщане на оценката ни в известна степен в основателна. Не бих желал ни най-малко да влияя върху нечие становище или нечия оценка; става дума за това, спокойно да се застане очи в очи както с фактите във физическия план, така и с фактите и импулсите от духовния свят. Още преди време Ви казах, че е редно въпросът за необходимостта в световната история да се оглежда с достатъчно внимание дори по отношение на най-тягостни те събития. Ала антропософията никога не ще ни превърне във фаталисти, никога не ще може да ни накара да говорим за необходимостта така, че просто да изискваме човек да и се подчинява като на съдба. Въпросът, дали тези тягостни събития е трябвало да настъпят, е безспорно уместен, но дори човек да се чувства принуден да отговори утвърдително, не може да става дума за просто фаталистично подчиняване на тази необходимост. На първо време ще поясня с една притча какво имам предвид.

Нека си представим, че двама души водят спор каква ще бъде през идната година реколтата в определен край. Единият казва, че реколтата ще зависи от необходимите природни дадености и изброява всичко необходимо времето и останалите условия, които повече или по-малко не зависят от човешката воля. Добре, обаче другият би могъл да възрази: Прав си, всичко това може да е вярно; но важно е по-напред въпросът да се разгледа практически дотолкова, доколкото той изисква нашата собствена съпричастност. И тогава вече значение ще придобие не толкова сегашният ни разговор за времето и за други фактори, върху които нямам никакво влияние, ами главното за мен ще бъде аз, който участвам и искам да участвам в реколтата през идната година, от своя страна да посея най-доброто семе, което мога да намеря. Каквито и да са останалите фактори, моя задача е да посея най-добрите семена и аз ще се постарая да го сторя.

Макар че първият мъж може да е фаталист, вторият няма да отрече основанията за неговия фатализъм, но ще направи всичко възможно, за да посее добро семе. Сходно е положението с всеки човек, който иска да бъде благоразумен и гледа най-вече да открие възможността за посяване на доброто семе.

Разбира се, за духовното развитие на човечеството думите "посявам добро семе" представляват нещо много по-сложно, отколкото в току-що приведената от мен притча, тъй като целта ще бъде не само да се наложат няколко абстрактни принципа, но и с оглед на условията за развитие на човечеството по правилен начин да се установи от какво се нуждае това развитие на човечеството в настоящия момент. Защото, каквото и да е времето през идната година, каквито и пречки или неблагоприятни условия да настъпят, реколтата положително ще бъде лоша, ако вторият мъж не посее семето! Следователно става дума да се прозре, че понастоящем са необходими известни условия за благоприятното развитие на човечеството, срещу които днес се опълчва далеч по-многобройната част от хората, условия, които трябва да се инкорпорират в развитието на човечеството, за да може в бъдеще да настъпи благополучно, ползотворно развитие. Следва да се прозре също така, че в момента човечеството се намира в развойна фаза, през която в известни граници му се предоставя право само да се справя със своите заблуждения.

В по-ранни времена не е било така. Преди Петата следатлантска епоха, поне преди още голяма част от земните човеци да стигнат до пълното осъзнаване на своята свобода, божествено-духовни сили са се намесвали в земното развитие и може ясно да се забележи, че тази намеса на божествено-духовните сили е била усещана и от хората. Днес целта е на човечеството да се посочи по кой начин се стига до известни прозрения и преди всичко до това, за определени неща да се разполага със здрава оценка, която е в съответствие с условията за развитие на човечеството. И че съществуващото опълчване срещу тази оценка се числи към по-дълбоките причини за сегашните тягостни събития.

През следващите дни ще трябва да се спрем и на въпроса, защо човечеството още преди едно столетие не се е насочило към по-духовни тенденции. Защото ако го беше сторило, днешното плачевно положение нямаше да настъпи. Но нека отложим това още малко и да се занимаем с него утре или вдругиден. Преди всичко ще се придържаме към постановката, че тягостните събития до голяма степен произтичат от отхвърлянето на взаимовръзката с духовния свят. Затова нека днешните исторически събития бъдат наречени Карма на материализма; в такъв случай обаче този израз "Кармата на материализма" не бива отново да се приема като фраза, а е рядко да бъде схващан правилно.

През последните десетилетия на XIX и през първите на XX век, сиреч в повече или по-малко преживяното от нас време, са се появявали крайно спорадично прозрения, които биха били извънредно необходими. Някои прозрения а от прозренията зависи много несъмнено са били подхвърлени на човечеството. Правени са също опити те да бъдат подхвърлени на човечеството така, че от тях да бъдат обхванати значителен брой хора. Ала по причини, които можем да назовем по-късно, човечеството и сега продължава да се противи неимоверно срещу каквото и да било по-висше прозрение, почиващо на духовна основа.

А сега искам да спомена едно произведение, излязло преди години. Естествено Вие можете да кажете: Толкова много произведения излизат и какво значение има това? Нали дадено произведение може да притежава теоретическа важност най-много като поучение, тъй като благополучието на света не може да зависи от това, че хората четат едно или друго. От това обаче зависи повече, отколкото се предполага, когато биват разпространявани някакви идеи, някакви прозрения. Ако в душата си обгърнете с поглед още веднъж тъкмо онова, което съм изрекъл в последните две-три лекции, Вие сами ще можете да потвърдите това.

Произведението, за което става дума, излезе в Америка и авторът му е Брукс Адамс*100. Когато се появи преди години, тази книга ми се стори една от най-значителните прояви на по-новото човешко прозрение. Макар видът, в който тя бе издадена, да беше покварен от това, че предговорът към нея е написал един от най-големите фразьори на съвременността, а именно бившият президент Рузвелт*101, безспорен остава фактът, че идеите в тази книга на Брукс Адамс биха могли да въздействат в най-широк смисъл просветите ски. За духовния живот в Европа от значение беше също, че немският превод на тази книга се появи в едно издателство, за което се знаеше, че е в услуга на точно определени духовни направления, които проявяват съвсем неприкрита враждебност и злонамереност например спрямо нашето антропософско направление. Но не това е съществено по-същественото винаги е да проявиш усет за това, че има значение, когато определени идеи биват разпространявани по света под такъв бих казал подобаващ флаг. Защото има разлика дали една книга излиза, да речем, в "Cotta" едно реномирано, аристократично издателство, което просто издава книги, или книга като въпросната се появява в издателство, където по принцип се публикуват произведения, стоящи в услуга на едно съвсем специално общество. Огромна е разликата дали някой си има работа само с литература или борави с нарочни импулси!

Какво съдържа книгата на Брукс Адамс? Ще се спра само на основните идеи, които най-общо и абстрактно се поднасят по един нека го наречем дилетантски начин, доколкото тяхното значение изобщо е било до ловено

в Америка. Но важно е все пак да се знае, че от едно такова място в известен смисъл излита подобна птица. Брукс Адамс казва например: На света има различни народи, които са преживели продължително развитие. В развитието на народите може да се установи възход и залез те се раждат, минават през кармаческа възраст, младежки период, зряла възраст, старчество и отново изчезват.

Поначало това не е безспорна истина, а схема; но онова, което Брукс Адамс излага като закони за развитието на народите, все пак има известна стойност. Можело да се наблюдава, казва той, че в младостта си на родите по необходимост развиват две съпринадлежни склонности. Ако изобщо рече да се задълбочава в идеи като тези на Брукс Адамс, човек естествено е длъжен строго да разграничава самите народи от отделните човешки индивиди, числящи се към народите, и не бива да смесва понятието държава с понятието на род. И така, на определен период от развитието на народите Брукс Адамс приписва известни качества и по негово виждане тези качества са взаимно свързани. Според Брукс Адамс някои народи имат в епохата на своята младост отпърво склонност към имажинация, сиреч предразположени са да си създават представи, които са почерпани предимно вътрешно, представи, водещи началото си от продуктивното въображение не от разсъждението, не от онова, което днес се нарича наука, а от творческата вътрешна сила на човека. По мнение на Брукс Адамс с това качество на продуктивната имажинация по необходимост е свърза но едно друго качество: тези народи са войнствени. У народите качествата на имажинативната природа и на войнствената предразположеност били неразривно свързани. Брукс Адамс смята това за природен закон на духовния живот на народите. Така имажинативните и войнствените народи като че ли представляват своеобразен тип.

В противовес на имажинативния и войнствения народностен тип, за Брукс Адамс съществува един друг тип, при който имажинацията вече не преобладава, ами се е развила в онова, което се нарича хладна научна оценка. По своето естество народите, притежаващи хладна научна оценка, не са агресивни, а индустриални и комерсиални. Тези две народностни качества става дума не за хора, а за народи са съпринадлежни: научен и комерсиален; защото индустриалното в крайна сметка е просто основа на комерсиалното. Следователно имаме или научно-комерсиални, или имажинативно-войнствени народи.

На първо време няма да критикувам тези идеи, а само ще спомена, че тук, макар и по дилетантски начин, се проявява една оценка, която, понасяйки се преди години от Америка, гласи: Пазете се от илюзията, че можете да опънете човечеството или по-точно човешките ботуши на

който си искате калъп, не смятайте, че можете да създадете еднакви идеали за всички! Имайте предвид, че е допустимо да се говори само за онова, което се опира на еволюцията, и че от един народ, примерно от славянския, който притежава имагинативен характер, не може да се очаква да бъде неагресивен. За внимателния читател на книгата на Брукс Адамс особено се набляга именно на последния пример. Оценка е редно да се дава не по външни признаци, а по вътрешни стойности, по вътрешни афинитети.

Книгата е дилетантска преди всичко поради това, че ако изобщо ще се формулира, подобно познание трябва да се формулира само върху основата на духовни прозрения. Защото, докато не се разполага с духовни прозрения, оценките за еволюцията на човечеството, в която несъмнено участват духовни сили, естествено ще бъдат винаги едностранчиви, доколкото на първо място се изключва една голяма истина: че при физическия план както по отношение на събитията, така и по отношение волята на хората се остава вътре в Майя. Веднага щом областта на Майя започне да се третира не като Майя, а като реалност, човек неизбежно изпада в заблуждения; а като реалност Майя се третира най-често тогава, когато на развойните процеси вътре в Майя и на окова, което наподобява развойни процеси, не се отделя необходимото внимание.

Ако не беше безсмислица, щеше да бъде много хубаво да имаме например вечна пролет, непрекъснато цъфтящи растения, непрестанно никнещ и избуяващ живот. Може да се постави и въпросът: Защо творците на света не са направили така, че да имаме непрестанно никнещ и избуяващ живот? Защо красивите лалета, лилии, рози трябва да повяхват и изгниват? Отговорът е много прост: Те трябва да повехнат и изгният, именно за да могат да разцъфнат отново! Доколкото се намираме във физическия план, трябва да сме наясно, че едното не може без другото, че едното дори става заради другото и че е велика истина Гютевата мисъл: природата е произвела смъртта, за да има много живот*102. Тъй като физическият свят е Майя, то докато се остава в него, уравновесяване няма; уравновесяване има едва тогава, когато човек съумее да се извиси от физическия в духовния свят. Това уравновесяване впрочем се оказва по-друго от предполагаемото, докато физическият свят бива смятан за реалност. Налице е следователно необходимостта човек да се запознае със законите на Майя и да узнае, че вътре в Майя никъде не може да се намери уравновесяване нито от хора, нито от други същества, ако в Майя не е втъкано онова, което се намира извън нея, обаче разположено в рамките на духовната реалност.

Ето защо целта винаги е Майя да се опознава като Майя, да се опознава как стоят нещата, когато към поникването, към разцъфването трябва да се присъедини повяхването. За природата това всеки лесно ще го признае,

защото фактите сами застават пред погледа му. Всеки лесно ще стигне до прозрението, че през лятото или есента на 1917 г. трябва да изкласят житата, засети през съответния сеитбен период на предходната година. Ако са посети лоши жита, то и реколтата, разбира се, трябва да бъде лоша. Поради това човек ще бъде склонен да внимава при сеитбата и в този случай да не се оставя да бъде залъгван от Майя толкова лесно, както в други области на човешкия живот, където нещата се явяват по-замъглени.

Ако в живота на народите в даден момент се посочи по подобен начин нещо, както лошият посев по отношение изкласяването на житата, тогава човек начаса ще се натъкне на предразсъдъци. Те могат да се проявят примерно в това, аз да кажа някому "Не бива да се учудваш, че реколтата ти ще бъде лоша, защото посевът ти беше лош!", пък той да отговори: "Този посев е мой и ако говориш недобронамерено за него, ти уязвяваш мен!" А аз нямам никакво намерение да го уязвявам той може изобщо да не е виновен за своя посев. Тук не става въпрос да бъде уязвено едно лице, а обективно да се установи положението на нещата. Целта ми не е да правя оценка на взаимовръзката между него и неговия посев това си е негова работа и аз изцяло му я предоставим. За опознаване на обективността е необходимо посевът действително да се провери и да се види за какво всъщност става дума. И ако в случая се процедира обективно, тогава всичко може би ще бъде полезно и за сеяча. Той навярно ще може дори да извлече доста голяма полза, ако му бъде изяснена връзката между реколтата и посев. С това бих искал да Ви покажа колко важно е мислите да се отправят в правилна посока, издирването да става по правилен начин.

След тези предварителни бележки бих искал да се върна малко назад в историята. Причините скоро ще Ви станат ясни. В хода на тукашните ми разсъждения вече насочих вниманието към един английски крал Хенри VIII*103, изиграл голяма роля за Англия по отношение на религиозното развитие в полето на Майя. Знаете, че той притежавал богат опит да се освобождава от жените си, каквито имал доста на брой. Освен туй обаче имал, да речем, куража да се отрече от папата, понеже той не пожелал да разтрогне един от браковете му. Това отричане от папата вдъхнало на Хенри VIII смелостта да даде на Англия, доколкото тя зависела от него, една нова религия. За това вече разговаряхме.

По време на управлението на Хенри VIII живял великият, бележитият Томас Мор*104. Той бил човек с висока духовност, с духовност на такава висота, на каквата по онова време виждаме прекрасния Пико де ла Мирандола*105 и други видни личности. Томас Мор бил просветлен дух, ала макар и просветлен дух, взел, че станал лорд-канцлер на Хенри VIII и не презирал краля. Веднага ще приведа доказателства, че не току-така не

е презирал Хенри VIII. Всъщност той бил дух, който с просветления си инстинкт бил в състояние да приема Майята като Майя. Но точно като Пико дела Мирандола бил искрено набожен човек. Набожен не по начина на Хенри VIII нито като папата Томас Мор бил искрено, истински набожен човек и отхвърлял от своя гледна точка всички реформационни опити и реформаторски импулси, които по онова време вече бил просветнали.

В известно отношение Томас Мор бил верен син на католическата църква; и макар че от страна на Хенри VIII, чийто лорд-канцлер вече бил станал, щял да се сдобие с всички почести, стига да отстъпел пред исканията му, Мор все пак не бил склонен да се присъедини към друга вяра само защото Хенри VIII просто желяел да има друга жена. Затова той бил не само свален, но и осъден на смърт и документацията от процеса, чрез който го осъдили на смърт, е извънредно интересна и много показателна за тогавашното време. Съдебната присъда, с която Томас Мор бил осъден на смърт, има удивително звучене.

Тъй като отдавна е засягано в светски книги, повечето от Вас сигурно знаят, че във франкмасонския орден повишаването от една степен в друга е свързано с определени формули и че тези формули включват също данки за вида на смъртта, грозяща оногова, който не спазва тайната на съответната степен. Казва му се, че при тия и тия обстоятелства му предстои да умре от страшна смърт, че при определена степен при мерно тялото му ще бъде нарязано и ветровете ще разнесат прахта му в четирите посоки на света. Какао се спомена, днес тези неща са предмет на многобройни светски писания. Произнесената срещу Томас Мор присъда изцяло съпада с формулата за определена степен: той трябвало да бъде умъртвен по нечовешки начин. Но това не било всичко трупът му щял да бъде разчленен на толкова къса, колкото са посоките на света, а късовете щели да бъдат пръснати по различните краища на света. Отчасти присъдата била изпълнена именно така.

Не забравяйте, че това събитие се разиграва в началото на Петия следатлантски период. Томас Мор е роден през втората половина на XV век и умира през първата на XVI век. Уместно би било да се повдигне въпросът: Нищо друго ли не е сторил Томас Мор, освен дето не положил клетва за признаване на върховенството, сиреч не признал, че английската църква трябва да бъде независима от папата и да се подчинява на разпорежданията на Хенри VIII? Дали пък не е сторил и нещо друго?

Нека да спрем вниманието си върху неговото най-значително дело, което и днес още може да се окаже от изключителна важност за онзи, който се занимае с него по подходящ начин. Томас Мор е написал книгата "Утопия" ("За най-доброто състояние на държавата и новия

остров Утопия*106). В основния и раздел се описва уредбата на остров Утопия, буквално на страната "никое място", на "несъществуващата страна". Ако човек в истинския смисъл се зачете в тази книга, ще види, че Томас Мор държи на Утопия много повече, отколкото на някоя страна от привидната физическа реалност. Никой, разбира се, не бива да бъде толкова безразсъден, та да приеме, че Мор е написал "Утопия" просто въз основа на някакво хрумване. Томас Мор не бива да се причислява към утопистите; той не е искал да представи на хората някаква фантазмагория, ами е целял както това е било възможно по негово време с една такава история да каже много повече.

В основния раздел на книгата се описва Утопия; но има и един много обстоен предговор, който съдържа сведения относно това, защо Мор е написал книга за Утопия. Там има едно важно място, към което бих искал да насоча вниманието Ви, за да видите, че не е презирал Хенри VIII. Той подема по следния начин:

"Неотдавна Хенри VIII, непобедимият крал на Англия, един княз с рядък и непоколебим дух, имал известна свада със светлейшия Карлос, принц на Кастилия. Тогава аз бях изпратен като посланик във Фландрия с поръчението да подхвана тази работа и по възможност да я уредя."

При това пътуване, когато бил изпратен във Фландрия като посланик по поръчение на Хенри VIII когото нарича просветлен и велик крал, той се запознал с един мъж, смятан от него за изключително умен, за духовно извънредно забележителен, така че го запитал: Щом като знаете толкова много и умеете да преценявате нещата така вярно, защо не поставите прозренията си в услуга на някой княз? Всъщност Мор е на мнение, че лицата, служещи при князе, обикновено не са много просветлени и че на света би могло да има много доброта и благополучие, ако такива просветлени люде се поставят в услуга на князете. Другият от върнал: От това не би имало никаква полза, защото ако изложа в някоя висша служба вижданията си, не аз ще направя другите по-умни, ами те ще ме изхвърлят в най-скоро време. И за да подкрепи в известна степен, че този мъж, комуто от свое гледище уж не дава право, действително е живял, Томас Мор добавя: Срегнах този мъж в компанията на най-различни хора и тогава той ми разказа как веднъж в някаква друга компания се бил опитал да изложи вижданията си.

Тук не става въпрос само за един предговор към "Утопия" Томас Мор цели нещо повече. Любопитен е тъкмо фактът, че по този начин той критикува тогавашна Англия Англия в края на XV и началото на XVI век, че английският лорд-канцлер отправя критика към Англия. Човек с мисловната нагласа на Томас Мор, естествено, не критикува някаква абстракция. Говорейки за Англия, той знае, че английският народ е нещо по-различно от ония, които се имат предвид, когато се говори за

конфигурацията на английската държавност. Това му е много добре известно и той знае, че тази държавност също не е просто абстракция, ами се прави от индивиди и че английският народ действително не бива критикуван, когато се критикуват постъпките на тези индивиди, от които обаче зависи всичко съществено, имащо отношение към английската държавност. Следователно, Томас Мор избира възможно най-доброто встъпление, за да бъде конкретен, защото не конкретно встъпление, разбира се, а чиста безсмислица е, ако се каже Англия е такава, Германия е такава, Италия е такава и т.н., понеже с това наистина не се казва нищо.

И ето че в една по-многобройна компания Мор среща този умен, просветлен човек с един мъж, с един от личен юрист точно онова, което светът нарича "отличен юрист", и дава възможност на двамата сиреч на умния човек и на отличния според преценката на света юрист да подемат дискусия за английската юриспруденция. По онова време английската юриспруденция още не била като днешната, но това няма значение нали все още се намираме в началото на Петата следатлантска епоха. Умният и просветлен човек е на мнение, че се постъпва извънредно неразумно, когато срещу крадци се процедира така, както било обичайно в тогавашна Англия. Той, който бил видял Утопия и по-късно я описва, намира цялостното виждане за кражбата и други подобни неща за съвсем неразумно и смята, че преди всичко трябва да се разкриват по-дълбоките причини за такива явления. Така стига до отричане на всички съществуващи по онова време възгледи относно въпроса, какво поведение да се застъпва спрямо крадците. За отличния юрист това, разбира се, е нещо напълно непонятно. Нека сега поне отчасти да се запознаем с постановките на този умен човек не на отличния юрист! Той казва:

"Един ден бях поканен на обед у този прелат. Случи се така, че там срещнах един мирянин, който пък се славеше като голям правист. Този човек кой знае защо засипваше с хвалебствия строгото правосъдие срещу крадците и с голяма охота разказваше как на едно или друго място по двадесетина ги бесели на едно и също бесило.

И въпреки това додаде той каква напаст! Едва ли двама-трима от всички тези негодници отгърват въжето, а в Англия отвред се пръкват все нови. Със същата непринуденост в гласа, която съблюдвах спрямо кардинала, аз вметнах.

В това няма нищо, което би трябвало да ви учудва."

Сега, значи, говори умният човек!

"В дадения случай смъртта е едно колкото несправедливо, толкова и безполезно възмездие. То е твърде жестоко, за да накаже кражбата, и твърде слабо, за да я предотврати. Обикновената кражба не заслужава бесило, а заради страшното изкупление никой не ще се побои да краде,

щом това му е последното средство, за да не умре от глад. По това правосъдието в Англия и някои други страни прилича на лош учител, който бие учениците си, вместо да ги обучава. Крадците биват подлагани на страхотни мъчения. Не би ли било по-добре да се подсигури съществуването на всички членове на обществото, та никой да не се виж да принуден първо да краде, а сетне да се прости с живота си?

Обществото се е погрижило за това! отвърна правистът. Промислеността, земеделието предлагат на народа немалко средства за съществуване, ала има същества, които предпочитат престъплението пред труда.

Ето ви там, където очаквах да стигнете! рекох аз."

Сега пак говори умният.

"За покритите с рани възвръщенци от вътрешни и външни войни няма дори да говоря, макар че споменаването им не би било излишно. Защото малко ли са войниците, загубили в битката при Корнуолис или в по хода срещу Франция един или повече крайници в служба на краля и отечеството? Тези несретници бяха прекалено обезсилени, за да се върнат към стария си занаят, и твърде стари, за да усвояват нов. Но да оставим това ние не живеем непрекъснато във военно време. Да обърнем поглед към онова, което става всекидневно около нас.

Най-изящната причина за обществената нищета се крие в прекомерния брой благородници, които като лениви търтеи се хранят от потта и труда на ближния си и които предоставят полските си имоти за обработване, като изсмукват кръвта на своите арендаторите, за да увеличат приходите си; друга икономика не им е известна. Но стане ли дума да си доставят удоволствие, те са разточителни до безразсъдство, пък ако ще от това до просяшка тояга да стигнат. Не по-малко печално е, че в свитата си имат цяла тълпа ненужни служители, които нищо не са научили, за да подсигурят съществуването си.

Щом заболяят или господарят им почине, тези служители биват уволнявани, защото за предпочитане е да се хранят безделници вместо болници, а често пъти и наследникът на починалия не е в състояние да продължи поддържането на заварената прислуга.

И ето, ако сърце не им дава да крадат, точно тези хора са изложени на гладна смърт. Пък и какъв друг избор им остава? Докато дирят нов подслон, те съсипват здравето и облеклото си; а щом болестта ги омаломощи и с времето дрехите им се превърнат в дрипи, човек се стъписва пред мисълта да ги наеме на служба. Даже и селяните не се чувстват склонни да го сторят. За човек, който от младини е живял сред безделие и развлечения, който е свикнал да носи само сабя и щит, да поглежда надменно околните и да презира целия свят за такъв човек се знае много добре, че той едва ли е годен да борави с лопата и мотика и да

се глави на работа при някой беден селяк за нищожно възнаграждение и оскъдна храна.

Тъкмо тази е човешката класа обади се моят опонент, която държавата трябва да подкрепи и умножава най-грижовно. У тях има повече мъжество и духовна пригодност, отколкото у занаятчиите и земеделците. Те са по-снажни и по-силни и постъпят ли във войската, тъймо от тях човек може да очаква най-много, щом се наложи да се влезе в бой.

С други думи вметнах аз,"

следователно сега пак заговорва умният човек

"за да се подсигури славата и успехът на оръжията, трябва да се умножават крадците. Защото въпросните безделници са неизчерпаем разсадник на крадци, а строго погледнато, нехранимайковците не са най-лоши те войници, докато пък войниците не са най-плашливите нехранимайковци; тези два поминъка имат доста аналогично помежду си. За зла беда не само Англия страда от тази обществена рана ти е присъща на почти всички нации.

Далеч по-опасна язва разяжда вътрешния живот на Франция. Там всяка педя земя е заета от войска, която разпределена по полкове е на държавна издръжка. И това става в мирно време, ако речем да наименуваме така паузите, през които войната чисто и просто си поема дъх. Тази нерадостна система оправдават със същата причина, поради която на вас ви се струва необходимо поддържането на безчет бездейни служителите ли. Някои боязливи и мрачни политици са на мнение, че сигурността на държавата изисквала многобройна, силна армия, намираща се постоянно под оръжие и съставена от опитни войници. На новаци не смее ли да се доверят. Човек направо би помислил, че те предизвикват войни само за да се упражнява войникът и както казва Салустий чрез тези големи касапници да се попречи сърцето и ръката му да се отпуснат. Франция опознава за собствена сметка опасността от храненето на този вид месоядни твари. Все таки достатъчно би било ти да извърне поглед към римляните, картагенците и ред други народи в древността. Какво е последвало за тях от тези огромни и винаги боеготовни армии? Опустошаване на земите им, разрушаване на градовете им, гибел за империята им. На французите поне да им носеше някаква полза, че подготвят войниците си почти от пеленачета! А то опитните френски воители са си имали работа с новобранците на Англия, но не знам дали могат да се похвалят с често постигане на надмощие. По този въпрос предпочитам да мълча! Би могло да се създаде впечатление, че се опитвам да лаская слушателите си."

Това са думи на лорд-канцлера Томас Мор. Всъщност днес е достатъчно да се препише казаното някога от него относно войските на Франция. Така бихте могли да изфабрикувате великолепни изречения и

да ги предоставите на английските министри, за да се посипят ругатни срещу "пруския милитаризъм". Само че ние сме в началото на Петата следатлантска епоха и съпоставянето на днешните дрънканици с онова, което някога се е намирало в изходната точка на нещата, вероятно би могло да засегне неприятно никого.

Виждате как Томас Мор дава думата на един човек, който се опитва да вникне в дълбочината на нещата, и то по неприятен за някои хора начин, макар че нещата поначало могат само да се докоснат. Той обаче продължава, казвайки:

"От която и страна да подхожда към въпроса, тази необозрима маса бездейни хора ми се струва безполезна за една държава дори в случай на война, която впрочем винаги може да бъде избягната. За мира пък тя се превръща в истинско мъчение, а той несъмнено заслужава да му се отдели също така специално внимание, както на войната.

Но господарското и обслужваното съсловие не е единствената причина за кражбите, от които бивате сполитани. Има и една друга причина, присъща изключително за вашия остров."

Твърди го човекът, идващ от Утопия.

"И в какво се крие ти? запита кардиналт."

Още един, който се включва в разговора.

"В неизброимите стада овце, които понастоящем покриват цяла Англия. При вас тези на всяко друго място тъй кротки и невзискателни животни са толкова лакоми и свирепи, че нападат дори хората и ги прогонват от нивите, кзиците и селата.

И действително, вижда се как към всички точки на кралството, където събират най-фината и ценна вълна, бързат благородници, богаташи, че даже и достопочтени абати, за да си оспорват терена. Техните ренти, техните привилегии, приходите от техните полски имоти са недостатъчни за тези сиромаси; на тях не им стига да живеят в безделие и развлечения, в тежест на обществото и без полза за държавата. В радиус от много мили те лишават културите от земя, превръщат я в пасища, събарят къщи и села и пощадяват само черквите, за да намерят подслон за овните си. От най-населените и най-култивираните места създават пустош. Те явно се боят, че може да има твърде много градини и насаждения и на дивите животни да им липсва простор.

Така не един алчен ненаситник огражда с околоръстен зид няколко хиляди уврата земя; честни земеделци биват изгонвани от домовете им едни чрез измама, други насила, по-късметлиите чрез поредица от притеснения и тормоз, докато бъдат принудени да продадат имота си. И тогава тези семейства, които са не толкоз богати, колкото плодовици защото за земеобработването са нужни много ръце -, потеглят на път през полята мъже и жени, вдовици и сираци, бащи и майки с невръстни деца.

С вопли клетниците се разделят с покрива, под който са се родили, със земята, дето ги е хранила, и не знаят къде да търсят убежище. Тогава те на ниска цена разпродават онова от покъщнината си, което са могли да понесат със себе си по същество предмети с нищожна стойност. И какво им остава, щом този крехък източник се изчерпи? Кражбата, а подир туй по правило бесилката.

Може би ще предпочетат да продължат немотията си като просяци. Ала тогава кой няма да се поколебае да ги хвърли в затвора заради скитничество и бездомничество. И в какво все пак се крие тяхното престъпление? В нищо друго, освен дето не могат да намерят някой, който би им дал работа, колкото и усърдно да я търсят. Пък и кой би могъл да ги наеме? Единственото им умение е да обработват земята, така че те няма какво да вършат там, където не може да се мисли нито за сеитба, нито за жетва. Сега само един овчар или говедар е достатъчен при пасенето върху площите, чието обработване по-преди е изисквало по няколкостотин ръце.

Друга последица от тази пагубна система е много високата цена на хранителните стоки в много области. Ала това не е всичко. Откакто се множат пасищата, един подобен на чумата мор по животните изстреби не вероятен брой овце. Изглежда почти тъй, сякаш небето бе пожелало да накаже ненаситната алчност на грабилите се с тях чрез тази страшна смъртност, която то справедливо бе стоварило на собствената им глава. Цената на вълната съответно скочи толкоз на високо, че понастоящем безпаричните сукнари вече не могат да си я набавят. И ето ви отново маса от безработни хора. Не може да се отрече, че броят на овцете всекидневно нараства изключително бързо; независимо от това обаче цената им изобщо не е спаднала, тъй като търговията с вълна макар и по закон да не е монопол фактически се намира изцяло в ръцете на неколцина богати изкупвачи, които нищо не ги кара да пришпорват търговията с вълна и затуй я продават с максимална печалба."

Повече няма да Ви чета, а само ще подчертая, че тук лорд-канцлерът Томас Мор, съмишленник на Пико де ла Мирандола, отправя остра критика чрез един уж измислен човек, идващ от Утопия; самата критика обаче е насочена срещу нещо, което по онова време действително е ставало. Защото в рамките на обширни области хората, които със собствените си ръце са обработвали земята, действително са бивали прогонвани от своите имоти, превръщани в местонаходище за овчите стада на земевладелците, които по този начин са искали да се домогнат изцяло до добива на вълна.

Томас Мор е сметнал за необходимо да отбележи този факт и да насочи вниманието върху това, че има хора, които прокуждат селяните, за да използват земите и имотите им за овчите си стада. И който умее

обективно да съчетава следствия и причини, може да проследи във физическия план колко тясно днешният облик на английската държава е свързан със случилото се по онова време и с критикуваното по въпросния начин от Томас Мор. А ако това се обзре със средствата на Духа, каквито също има, тогава ще се установи, че английският народ не е отговорен за много неща, отговорност за които носи политическа Англия. Но носещите отговорност за политическа Англия са приемници и в известна степен дори потомци на онези, които Томас Мор критикува. Налице е непрекъснатата връзка от онези времена до днес. Вземат ли се такива неща под внимание, тогава ще може да се знае и да се отчита, че в речи като тази на Роузбъри, която наскоро Ви приведох, между другото се долавят гласовете на онези, които някога по описания способ са си докарвали печалба от своята вълна. Човек обаче трябва да държи най-много на обстоятелството да не би някак си да бъде разбран погрешно.

Как е възможно някому да се натяква, че следвало да бъде по-деликатен, понеже англичанинът трябвало да мисли еди как си? Въпросът изобщо не опира до това, ами става дума, че някои неща в сегашния ни живот се дължат на определени причини и че тези причини трябва да се търсят на вярното място. Не е довод някой поради това, че е англичанин да защитава импулсите в потомците на онези, които някога са прокуждали селяните от дома, имота и земята им, за да развъждат стада овце там, наместо да оставят нивите такива, каквито са си. Въпросът е човек поне малко да се запознае с причинно-следствените закони и да се вгледа в реалните дадености на света, а не да приказва, че еди коя си нация била виновна за едно или друго.

След като дотук се опитах да Ви изложа една характерна взаимозависимост между нещо в съвременността и нещо в миналото, сега ще премина към друга точка, а после пак ще възстановя връзката. Ще Ви представя няколко предимно външни факта, които също ще послужат като основа за съставянето на оценки.

Вгледаме ли се в съвременна Европа, изключвайки нейната обитавана от славяни източна част, установяваме, че голяма част от нея е произлязла от онова, което през VIII и IX век е принадлежало към империята на Карл Велики*107. Тук обаче не ни интересува нито Карл Велики, нито това, че днес нерядко се спори за него; защото спорът за Карл Велики действително не е нещо по-друго, отколкото ако трима сина спорят за своя баща. И ако тези трима сина водят спор помежду си, то този спор много често може да се дължи тъкмо на това, че и тримата имат право да нарекат въпросното лице свой баща. А трима души в редки случаи не биха влезли в спор за нещо, ако нямаха общ баща; защото тогава вероятно би отпаднал обектът на спора, а именно наследството!

Империята на Карл Велики, в общи линии се е разпаднала на три съставки: западна част, от която след различни обрати се появила днешна Франция, източна част, дала началото най-вече на днешна Германия и на Австрия, изключая славянските и унгарските земи, и една централна част, от която произлязла главно Италия. По принцип и трите части имат право да се възвеждат към Карл Велики. Но понякога и от паметни чувства може да зависи дали хората желаят или не желаят да бъдат възвеждани към Карл Велики. Като се има предвид колко саксонци са били изклани по волята на Карл Велики, нищо чудно някой да не държи особено да се смята за негов потомък. Всеки случай, тези три области водят началото си от империята на Карл Велики. Ако искаме да разберем много от онова, което се случва днес, трябва да имаме предвид, че в течение на цялото средновековие между същинската централна област и западната са съществували определени отношения от духовно естество, отношения, каквито днес вече изобщо не са познати в тази сфера, ако не се вземат на сериозно някои фрази. Защото онова, на което в крайна сметка се е основавала Свещената римска империя, са били в по-голямата си част духовни устои. Ако относно факта, че това са били духовни устои, някой не иска да повярва на други източници, нека прочете Дантевото съчинение за монархията или да се осведоми другаде за мнението на Данте по тези неща*108 Да не се забравя, че именно Данте например е упреждал Рудолф Хабсбургски¹⁰⁹, загдето се грижел твърде малко за Италия "най-красивата градина на империята"! Поне в този период на живота си, за който става дума, Данте бил безусловен радетел за онова духовно общество, което се било конституирало там и което се наричало Германия-Италия.

От XIII-XIV век насам виждаме как република Венеция в известен смисъл се противопоставя на всичко идващо от север. Отпърво Венеция поглъща патриаршията Аквилея*110, но венецианците се стремят най-вече да стъпят на Адриатическо море и да заемат крайбрежните области. По онова време Венеция постига големи успехи и ние виждаме как всичко проникващо от север действително бива отблъсквано именно под влияние на Венеция. Подир туй настъпва епохата, известна като Ренесанс, който донякъде под впечатление на процъфтяващите свободни градове придобива величие и в Италия. Последвали обаче контрареформацията и политикана, провеждана от папска и испанска страна, и ние виждаме, че в Италия, общо взето, едва от XVIII век отново може да се мисли за съземане от многовековните страдания и горчивини. Не е необходимо да преповтарям може да се прочете във всеки исторически справочник как сетне назрява моментът, когато Италия с одобрението на цял свят постига своето обединение. И който познава обстановката, знае, че на немска земя обединението на Италия

при всички случаи предизвиква не по-малко въодушевление, отколкото някъде другаде.

Тук може да се повдигне въпросът: Как е било осъществено съвременното единство на Италия? Длъжни сме да схващаме случая с Италия като извънредно важен пример за създаването на държавни единици; от друга страна пък, трябва да се опитаме да разберем взаимовръзката с онова, което преди осем дни Ви разказах за процесите в Сърбия и Италия. Защото тук има взаимовръзки, които са от огромна важност за разбиране на обстановката. Но най-напред трябва да се разгледа как е възникнала държавната структура на Италия, която положително заслужава благоразположено признание.

Достатъчно е да си припомним само битката при Солферино*111, където Франция заема страната на Италия и когато се прави първа стъпка към по-късното изграждане на съвременната италианска държава. Намираме се следователно в петдесетте години на XIX век. Кое в онези дни е дало възможност рискът на истина е бил голям Италия и Франция да направят при Солферино първата стъпка по пътя към съвременна Италия? Прочетете историята и ще намерите пълно потвърждение на казаното от мен било е възможно само затуй, защото по онова време Прусия и Австрия нали Австрия е трябвало да губи не са могли да се обединят!

Случилото се по-късно се дължи на факта, че в лицето на Какило Кавур*112 Италия наистина намира един величав държавник, в чиято душа покълва идеята от тази изходна точка Италия да бъде превърната в нещо, което да доведе до своеобразно съживяване на старата римска слава. Работата обаче взема друго развитие, бих казал нещо подобно макар може би със съвсем друга отсянка -, каквото установихме при благородния сръбски княз Михаил Обренович, когато той принася предишните си идеалистически възгледи в жертва на изискванията на държавната необходимост нещо подобно намираме във факта, че величавата душа на Какило Кавур се прекланя пред кармическата необходимост и извършва преход от идеала към привидния реализъм.

Ще представя нещата само схематично*113. Италия преминава от един етап към друг. Още през лятото на 1871 г. Виктор Емануил*114 може тържествено да пристигне в Рим. Как става възможно това? Чрез германските победи над Франция! Държавникът Франческо Криспи*115 е автор на изявлението: Благодарение на германските победи Италия тръгна за Рим, след като при Солферино Франция бе дала началния тласък за това. Но че Рим става столица на Кралство Италия, това се дължи на германските победи над Франция.

Оттук насетне между Италия и Франция се оформя странно отношение. Любопитно е да се види как изграждайки единството си

Италия се превръща едновременно в противник и в съюзник на Франция. Нека не се забравя, че някои италиански държавници държали много на факта, че като държавна структура Италия е сътворена отвън и че последният силен подтик към обединението и всъщност се дължи на Германия. Тези държавници виждали също, че за него едно тогавашно потенциално сътрудничество с Франция не би могло да бъде плодотворно. Но срещу това течение се възправило друго едно, което укрепнало особено много след 1876 г. течението на франкофилската демократична лява партия. Така тази държавност се люшкала между, бих казал, своето емоционално влечение към Франция и своето по-скоро практично влечение към Централна Европа. Забележителното обаче е, че каквито и процеси да протичали там, ситуацията винаги бивала такава, че практичното направление надделявало в Централна Европа.

Нов обрат настъпил, когато Франция посегнала към Тунис*116. Тунис винаги се е разглеждал като място, което логично би трябвало да се полага на Италия. А ето че Франция започнала да се домогва до него. Тогавашно в Италия върх взело практичното течение, което се осланяло на Централна Европа. Интересно е например, че на Берлинския конгрес италианският емисар запитал дали Бисмарк, който неприкрито предлагал на Франция да се разпростре в Африка, държи непременно да въвлече Италия във война с Франция. Всеки случай, за тогавашните италиански държавници Италия по този начин била зависима от Германия и понеже Бисмарк бил изказал мисълта "Пътят за Германия минава през Виена", то Италия била зависима също така от Австрия, поради което е трябвало да се забрави старата заклетата вражда, поета според мен от Австрия като нейна трагична орис. Защото с всичко, извършено от Република Венеция, от Италия всъщност били изгласкани елементите, присъединили се впоследствие към Германия. А пък Австрия трябвало да поеме именно прииждащите от север влияния.

Като последица от френските действия в Северна Африка се наложило франкофилското течение в Италия да отстъпи и тогавашното присъединяването към Централна Европа станало нещо естествено. Споменавам тези неща съвсем схематично, тъй като в крайна сметка целта ми не е да правя политика; редно е обаче някои неща да се знаят, а днес за съжаление те се знаят твърде малко. И ето, присъединяването на Италия към Централна Европа се осъществява през 1882 г. под формата на така наречения Троен съюз. Някои винаги ще оценяват този Троен съюз погрешно, понеже не могат да свикнат при такива неща да си служат с валидните понятия. Съществуват наистина хора, които приписват днешните тежки военни събития на Тройния съюз, а не на така нареченото Тройно съглашение Антантата. Но както виждате, при такива неща не винаги се използват валидните понятия. Обикновено за нещо, което дава някакъв резултат, се

пита дали действително дава такъв резултат и каква годност има. Участниците в Тройния съюз винаги са казвали, че целта му е опазването на мира. И той десетилетия наред се оказа годен да опазва мира, сиреч в течение на няколко десетилетия той допринасяше за това, за което според участващите в него е бил предназначен.

Впоследствие бе създадено Тройното съглашение, за което също се казваше, че целяло опазването на мира. Не изтекоха обаче и десет години и край на мира! Всяко друго нещо на света би било оценено по плодовете му, ала тъкмо по отношение на тези неща човек не благоволява да даде обективна оценка. Защото точно пет години по-късно бе скроена онази потайна работа, която дава възможност да се проучи по-прецизно алхимията на куршумите, използвани за атентата в Сараево. Невъзможно е било този атентат през Юни 1914 г. да не сполучи! Защото ако тези куршуми не улучели, други щели да го сторят! Тогава действително било подсигурано втория път да се успее, ако първият опит пропадне. Това било един толкова добре замислен, кажи-речи грандиозен атентат като никой друг по-преди в световната история.

Задълбочи ли се в нещата, които споменаваме тук по желание на нашите приятели, човек неминуемо ще успее да вникне, така да се каже, в алхимията на тези куршуми. На този въпрос ще се върна отново. Защо то само след пет години в цялостните отношения на Тройния съюз било привнесено нещо, което може да бъде окачествено като създаване на взаимовръзка между всяко събитие, ставащо в Италия, и всяко събитие, ставащо на Балканите. Стремехът бил да не се отминава нищо случващо се на Балканите, без да се случи нещо аналогично в Италия. Народните страсти трябвало да се съгласуват така, че на едното или другото място никога да не произтича едностранно някакво действие, ами винаги да се чувства и мисли паралелно. Десетилетия наред съществувала тясна връзка между различните импулси на Апенинския и на Балканския полуостров. По-някога в подобно нещо откриваме невероятна символика, направо "великолепие" по отношение на теорията, точно както лекарят нарича някой особено тежък случай на заболяване "великолепен", понеже му предлага възможност за добра операция; случаят сам по себе си не е нужно да бъде великолепен.

Веднъж бяхме в Италия и в Рим посетихме един наистина много мил, приятен, любезен господин*117, сега вече покойник. Той ни въведе в салона си и там на видно място видяхме два големи портрета със собственоръчно посвещение портретите на Драга Машин и Александър Обренович. Любезният домакин беше не само именит професор, но и учредител на така наречената "Латинска лига", чието занимание беше да подготви откъсването на Южен Тирол и Триест от Австрия и присъединяването им към Италия. Разбира се, от едно толкова

незначително преживяване няма да вадя големи заключения, но крайно показателно е, че някой, който е учредил "Латинска лига" не преценявам, не критикувам, а само разказвам, революционизира също така студентите от университета в Инсбрук и че в салона си, тоест там, където е видно за всекиго, държи портрети на Александър Обренович и Драга Машин със собственооръчно посвещение. Тъй като по онова време тайнствените нишки, които съществуваха между Рим и Белград, ми бяха много добре известни, това преживяване остави някакво симптоматично впечатление у мен.

Чрез своята Карма човек на този свят бива запознаван с онова, което е важно за него, и ако по правилен начин умее да се вглежда в нещата и да ги прозира, тогава той вече установява, че Кармата му го отвежда на мястото, където има възможност да "подуши" онова, което е нужно да долови за своето познание.

После нещата се развили така, че през 1888 г. година, в която спокойно можело да се стигне до война, както през 1914, кризата била преодоляна поради това, че Крипи държал на Тройния съюз. А причината да държи на Тройния съюз била тази, че Франция нахлула в Северна Африка и се разпростряла там. В онези дни Франция подела политика, окачествявана от самите французи в смисъл, че Франция искала "чрез глад отново да завладее" отврзицата се от нея Италия, сиреч правел се опит за своего рода търговска война срещу Италия и тогава тази търговска война наистина изиграла голяма роля. Последниците били, че точно практичните връзки с Централна Европа станали още по-тесни. Може би добре ще бъде, ако тук се позова не на оценката на един немец, а на французин, който казал, че съвременна Италия представлява икономическа организация на Германия.

Това означава чували сме често да се изтъква не само от германци, а и от други, че с оглед на опасността чрез глад да бъде завладяна от Франция, което никак не е приятна работа, Италия била спасена чрез изграждането на по-тесни икономически отношения с Германия. Взаимодействието на всичко това допринесло за мирното уреждане на кризата в края на осемдесетте години. Извънредно интересно е изучаването на тази криза в нейните подробности, защото тя предлага нещо изключително на онзи, който е склонен да оглежда взаимовръзките и да не се оставя да бъде заблуждаван. Аз направих следното: припомних си събитията от 1888 г. и срещу всичко случило се тогава поставих условно 1914. Оказа се същото абсолютно същото! Започналото през 1914 г. широко подстрекателство в печата, вдъхновявано от Петербург и обхванало Германия, бе точно както през 1888 г. Както и тогава, през 1914 г. трябвало да се предизвика конфликт между Германия и Австрия. Накратко, всички тези подробности съвпадаха. Любопитно е, че на

различни хора си позволих да прочета една реч, държана през 1888 г.*119, в която единствено на мястото на 1888 бях поставил 1914, и всеки смяташе, че речта се отнася за 1914 г.!

Щом такива неща са възможни, тогава няма защо да се говори за случайности, а ще трябва да се проумее, че съществуват движещи сили и че в тези движещи сили е заложена определена система. Следователно през 1888 г. работата се разминала по причини, които споменах. После възникнала по-трудна обстановка. Обстановката се затруднила най-вече затуй, защото от страна на Италия цялостната връзка на Апенинския полуостров с Централна Европа получила извънредно странен характер. Проучването на тези неща е психологически интересно, но действително се стигнало дотам, че Италия, политическа Италия трябвало да бъде третирана така, както биват третирани някои истерични дами. Разигрвали се най-невероятни неща особено поради това, че в Европа все повече и повече се оформяла и пропагандирала оценката: Австрия трябва да се разпадне. Тези неща не ги подлагам на критика, а само ги разказвам.

Представа за начина, по който тази оценка се пропагандирала в Европа, може да придобиете, ако се зачетете в публикации като тези на Лоазо, Шерадам*120 и други, общото в които е как Австрия в близко време ще бъде разделена. Тогава оценки като тези на Лоазо и Шерадам били подхвърлени в окова, което тлеело на юг. При такава обстановка наистина не било лесно да се води нещото, назовавано често пъти политика. Така например в Италия бил възхваляван Оберданк*121, извършил покушение срещу император Франц Йосиф. Във Виена пък при визитата на херцога на Аbruците една картина от изложбата, посетена от херцога, била преименувана специално по този повод. Картината се наричала "Морската битка при Лиса". Тази морска битка била спечелена от Австрия, но за да не бъде засегнат херцогът на Аbruците, платното трябвало да бъде преименувано в "Морска битка" Това е само един пример за много сходни случаи. Не отправям критика, но повдигам въпроса за реципрочността: Дали в Италия някой би се съгласил от деликатност да зачеркне името към спечелена морска битка? Във Виена са го сторили. Независимо дали се приема за неуместно или за правилно, аз просто поставям въпроса за реципрочността. Нека стане дума за това, за да може поне малко да се обрисуват настроенятия. Защото тези настроения придобиват важност, когато се намесват течения като произтичащото от "Grand Orient de France*122 и когато по този начин се вливат окултни импулси.

Някои неща, за които човечеството не го е било грижа, ще трябва вече да се превърнат в такива, към които то в бъдеще ще проявява грижи, защото масоните точно както и други окултни братства нямат навик да не забелязват какво е дадено, ами се стремят да включат наличните сили в

играта. Те знаят, че на отделни места са налице импулси, които подлежат на използване. И ако на Апенините има едно течение, а на Балканите друго, тези течения трябва да се използват по съответен начин, така че в подходящ момент, имам предвид в подходящ за тези хора момент, да се инсценира едно или друго нещо.

И така, нека това бъде подготовка за алхимистичното разглеждане, за което Ви загатнах и което ще ни отведе малко по-нататък. Моля да не се забравя, че ако трябва да откликна на желанията на нашите приятели, аз не мога да не спомена нещо от извършващото се понастоящем. Отправна точка трябва да бъдат неща, които съществуват, макар че може би не всеки е съгласен такива неща да се изкарват на бил свят. Аз обаче застъпвам убеждението, че тъкмо в затварянето на очите пред тези неща и в обсъждането на извършващото се от крайно необективни позиции се крие една от главните причини, поради които светът може да бъде спохожден от такива неприятности като сегашните. Защото и по отношение на тези големи неща е редно всеки да започне със самопознанието. А частица самопознание вече е налице, щом се знае, че в мига, когато човек казва "Такива неща не ни засягат, искаме да ни се говори единствено за чисто окултни работи", той на дребно насърчава онова, което като сглобено цяло довежда до такива събития, каквито изживяваме днес. Защото окултно е не само отнасящото се до висшите светове. То безспорно е окултното за всички хора, ала за мнозина окултно е и онова, което става във физическия план. И дано да съществува желание немалко от окултното в тази област да стане явно! Защото фактът, че толкова много неща остават окултни за мнозина, които впоследствие въпреки това дават оценки, представлява един от източниците за бедата, която изживяваме.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 17 Декември 1916

Желаем ли с нашите разсъждения да постигнем някаква цел, ще трябва да се постараяме да обхванем цялата същност на така наречения Пети следатлантски период с неговото огромно значение. Ако не иска да се занимава с конкретните неща и се ограничава само с най-общи разсъждения за света и човечеството, кои то се получават, когато не се вземат под внимание специалните неща, човек не може да вникне в събития от такава изключителна важност като тези на съвременността. За съжаление трябва да се подчертае, че на най-широки кръгове им липсва едно по-дълбоко разбиране за важността на тези събития.

Вчера по съвсем определени причини, които ще се изяснят от по-нататъшните разсъждения, Ви изложих две положения. Първо, че на човечеството, подобно на изпитателен балон, е било подхвърлено

съчинението на Брукс Адамс, за да се провери колко измежду подобни неща могат да бъдат прозрени поне от отделни индивиди. Във въпросната книга се твърди, че един народностен организъм трябвало да се схваща именно като организъм, тоест че той се раждал и преживявал свое детство, порасване, зрялост, остаряване като отделния човек, макар в случая, разбира се, да има само сходство, а не тъждественост. Сетне се посочва, че в определени епохи на своето развитие, народите оформяли по две съпринадлежни качества, а именно имагинативния и войнствения елемент през една възраст, респ. научния и индустриално-комерсиалния елемент през друга възраст. Следователно приема се съжителството на народи, едни от които по своето естество били имагинативно и войнствено, а други научно и индустриално-комерсиално предразположени, като от взаимодействието на такива народи се пораждало развитието на човечеството във всемирния процес.

Казах Ви, че това виждане е едностранчиво. По кой начин такива виждания се появяват изобщо на бял свят? Какво означава тяхното предоставяне на обществеността?

Такива виждания са правели впечатление на отделни влиятелни хора и се числят към импулсите, които действат в съвременността. При подобни работи целта винаги е била отделки части от обширното духовно познание, нека кажем от окултното познание за еволюцията на човечеството да бъдат изтръгнати от взаимовръзката им и било според нуждата от тях, било според очакването от тях да бъдат имплантирани в света. С това, че от общия обем правилни окултни прозрения за развитието на човечеството се измъква едно или друго, винаги може да се постигне нещо специално в услуга на някоя група, в услуга на някакъв групов егоизъм. Познанието като цяло служи винаги на цялото човечество. Произволно отделеното служи винаги на отделни групи. Това е същественото и важното, което трябва да се има предвид, защото много от нещата, правени от окултна страна достойно на обществеността, не са неверни, но представляват половината, четвъртината, осмината от истината, която тъкмо заради съдържащата се в нея част от истинното може да се използва за едностранчивото постигане на едно или друго. Ето защо на прозиралия такива неща прави голямо впечатление, когато откъм Америка началото на XX век се полага с това, че по книжарски канали, които са в услуга на някои ползващи се от окултни средства движения, по света се разпространяват определени идеи.

Второто, което посочих, беше забележителният трактат на благородния Томас Мор за най-добрата форма на обществените условия в държавата и за остров Утопия. От този трактат вчера Ви цитирах пасажа, където Томас Мор кара един чужд нему човек, който може и да е измислен – възможно е още днес да се запознаем по-обстойно с него и Вие ще

видите, че не е измислен -, да изрече каквото той иска да каже за Утопия. Изхождайки от определено настроение за своето време, което обрисовах вчера, той изтъква своите усещания и след туй описва самата Утопия.

Описанието на Утопия, предприето от Томас Мор, който в началото на Петата следатлантска епоха подхвърля точно тези идеи в развитието на човечеството, наистина е извънредно своеобразно. Открих доста хора, прочели "Утопия", ала нито един, който да я е чел достатъчно внимателно, за да доведе действително до съзнанието си дори само всевъзможните трикове, странните подробности, съдържащи се в тази книга. Хората възприемат описанието на остров Утопия изцяло като описание на някаква въображаема страна и поглъщат страница подир страница. В нашето лишено от всякаква духовност време, това е разбираемо, но би трябвало поне да се забележи, че или Томас Мор рисува нещо, което човек не може да схване даже като плод на някаква фантазия, или пък че той ще да е бил кръгъл глупак, обикновен празноглавец. Нашето време обаче не прави такива логични заключения, то предпочита да подминава всякакви подобни неща с една повърхностна оценка. А сега с няколко най-обща щрихи ще представя пред душата ни съдържание то на това произведение ако държите на всички подробности, ще трябва сами да прочетете "Утопия".

Най-напред трябва да обърнем внимание на това, че Утопия бива представена като държава, достигнала известна зрялост в своето устройство; защото изрично се казва, че описваната обстановка в Утопия не е съществувала открай време и че за нейното развитие са били нужни 1760 години, поради което в известен смисъл се касае за състояние на зрялост, на завършеност.

На първо място специално се подчертава, че имуществото е общо, че никой няма своя собственост и че държавата се подразделя на някакви родове, които избират нека ги наречем така старейшини. Измежду старейшините пък се избира княз, а в свиквано от време на време събрание пратениците обсъждат обществени дела в духа, в който това им е възложено от отделните членове на народа. Тук веднага се натъкваме на една крайно необичайна уредба обществени дела е разрешено да се обсъждат само по предписания начин. Ако някой жител на Утопия разговаря за обществени дела с други лица, грози го смъртно наказание. По-нататък откриваме една съвсем разумна уредба: Когато в общественото събрание се направи предложение, то никога не се разисква начаса хората първо трябва да си идат у дома и да поразмислят, а въпросът се разглежда при друга възможност. Онзи, който разказва това, обяснява, че но такъв начин хората могат да разсъдят, а не да бъдат принуждавани да дадат прибързана оценка, та отпосле естествено да имат твърдоглавието и егоизма да се придържат към тази оценка. Защото те се

придържат към нея не защото са извършили проверка и са намерили решението за правилно, ами защото веднъж вече са се ангажирали със своята оценка.

В Утопия всяко дете трябва да се учи на земеделие, а по-късно усвоява също един занаят по правило упражнявания от неговите родители; жителят на Утопия може да избере и друг занаят, стига да му идва отръки нещо друго. Трудът е строго регламентиран от никого не се изисква да работи повече от шест часа дневно.

Всичко останало също е установено по най-добрия начин: Работи се три часа преди пладне; преди това обаче, още при изгрев слънце, се събират всички желаещи да слушат духовни беседи и прочее. В Утопия няма игри от вида на съществуващите другаде; вместо това има едно подобно на шаха състезание, свое образна аритметична схватка, както и едно друго състезание, наподобяващо пак на шаха и представящо единоборството между пороци и добродетели.

Под надзора на публично избрани лица, от годните за наука се подготвят учени. Измежду тях пък се излъчват посланиците и жреците. Най-нечистата работа се извършва от роби, набирани от средата на покорени те народи или на престъпниците. Всеки коренен жител на Утопия е свободен. Има една уредба в Утопия, на която неутопийци като нас сега вече напълно се радват пътуване без разрешение на съответните власти не може да се предприема. За всяко, дори за най-краткото пътуване е нужен паспорт. Пари не съществуват. Каквото има в наличност, изнася се на пазара и от него може да си вземе всеки. Чрез уредбите, които са толкова хубави, че никой не взема повече, отколкото му трябва, става излишно хората да плащат всеки получава всичко, каквото му е нужно. Затова и не е необходимо да се разполага с пари или нещо подобно.

Единственият метал, който истински се цени, е желязото. Моля Ви да обърнете специално внимание на това, защото в него се крие нещо много съществено. По-малко ценено е среброто, а най-малко златото. От злато не се изготвят предмети, за каквито неутопийците използват този метал, а евентуално вериги за престъпници и тем подобни. Престъпниците биват оковавани в златни вериги тях те трябва да ги носят като позорно петно. Освен това от злато се правят определени съдове, за които в порядъчна компания е неприлично да се говори, и разни други неща. По тази причина например веднъж, когато в Утопия дошли пратеници на чужд народ и в желанието си да се харесат на местните жители се появили с разкошни златни на кити, утопийците ги взели за недоразвити хора, защото там от злато в краен случай се правят дрънкулки за най-малките деца, които те после захвърлят. Когато пратениците пристигнали, децата

се били наредили по улиците и завикали: Вижете, вижете, тези гламави старчоци все още пазят дрънкулките си!

В Утопия не прави никакво впечатление, ако някой се издокара с хубава дреха. Утопийците казват: Как може човек да се перчи с това, че носел дреха от една или друга вълна? Нали преди туй овцете са я носили? Не върви да се перчиш с нещо, което природата първоначално е дала на овцете!

Към своеобразията на Утопия спада, че там за добро и зло, за порок и добродетел се съди единствено в рамките на религиозните представи. Една форма на епикурейство сред развлечения се смята за достойно въздействие в живота на човека, така че в колкото по-голямо доволство живее някой, толкова по-добродетелен е той в Утопия. Утопийците вярват в безсмъртието на човешката душа и изповядват своего рода религия на разума. По техен възглед всеки човек чрез собствения си разум може да прозре, че Бог като вещ майстор направлява света, че човек притежава безсмъртна душа и подир смъртта преминава в един духовен свят, където за добродетелността и порочността има награди и наказания. Към драгоценните камъни те не проявяват интерес, защото разсъждават така: Когато някой купува драгоценен камък, той иска от продавача да му даде гаранция, че е истински; но какво значение има това, щом дори и погледът не открива дали драгоценният камък е истински или не? Следователно това си е чисто утопична работа. При тях ловът се обявява за нещо недостойно. Той е непочтена дейност и само на месарите се разрешава да я упражняват.

Мъжът, който споделя тези сведения, обяснява, че той лично запознал жителите на Утопия с гръцката литература и изкуство и че те се оказали извънредно схватливи, че даже техният език по звучене малко наподобявал гръцкия, както и културата им въобще притежавала особеността, че напомня някаква смесица от гръцки и персийски елементи. Начина, по който става изборът на съпруг и съпруга, няма да описвам по причини, които ще установите, ако прочетете книгата. В Утопия адвокати няма смятат ги за най-вредни те хора. Договори не се сключват, понеже утопийците са на мнение, че който желае да спази нещо, ще го спази и без договор, а ако човек не желае да спази нещо, той няма да го спази дори да е сключил договор.

На война избягват по всички възможни начини проливането на кръв; за тях то е най-позорното деяние, което съществува. Те казват: Проливали някой кръв на война, той заприличва на животните, на вълците и на тигрите. Редно е да се търсят други пътища, защото човекът притежавал интелигентност. Кръв те проливат само в крайно наложителен случай, когато не намерят никакъв друг изход. Сред ония, чиято страна възнамеряват да нападнат, обикновено изпращат разни хора със задачата

или да всеят раздор сред противниците, за да ги счепкат помежду им, или да погубят тогова или оногова и т.н. Следователно "чрез любов и разум", както казват, те се опитват да предизвикат раздор, несъгласие и взаимно изстребване на хората, с които смятат да воюват, и ако не им се удаде, едва тогава се решават на кръвопролитие. Но дори и тогава имат свои специфични похвати, които доказват, че желаят да прекратят проливането на кръв веднага, щом се появи някаква възможност за това.

По-нататък се разказва, че основна черта на утопийците е проявата на религиозна търпимост. Доколкото не престъпва законите, всеки може да се присъедини към която и да било секта и да изповядва всякакви религиозни възгледи. Така било постановено още от Утоп основателя на Утопия, всеки обаче е длъжен да вярва в едно върховно същество, наричано от тях Митра. Разказващият се опитал да въведе там и християнството, което било посрещнато много приветливо и реално признато за най-добрата религия. Пълна религиозна търпимост значи там всеки може да вярва в каквото си иска. В противовес на това на никой, който е материалист и не вярва в безсмъртието на душата, не се полагат никакви граждански или други права, каквито има обикновеният човек, и той бива обявяван, така да се каже, за безправен.

Там има една секта, смятаща животните за същества, чието тяло както при хората се обитава от душа. Има жреци, които в специални мистерийни църкви поучават хората и им показват култове. Празници се честват в края и в началото на годината. Музикалните инструменти донякъде се отличават от тези на не утопийците.

Те са особено пригодни да възпроизвеждат в тонове онова, което човешката душа изпитва при различните си настроения и т.н.

Представих Ви всичко така, както е описано в самата книга. Сигурно Ви е направило впечатление как веднъж споменах, че религията на утопийците е религия на разума и че всеки вярва в това, което му внушава разумът. Сетне пък се обяснява, че било въведено християнството и че всички вярвали в някакъв своеобразен Митра. Подир туй се говори, че хем царяла търпимост, хем пък че всеки, който е материалист, не се ползвал със същите права. С една дума в книгата ще откриете какви ли не противоречия.

За какво всъщност става въпрос в тази книга, какво собствено цели да опише тя? Това действително може да се разбере само ако се стъпи върху основите на Духовната Наука. Нека бъдем съвсем наясно, че Томас Мор подобно на Пико дела Мирандола и други бил човек, който с една част от съществото си все още се намирал под въздействието на Четвъртата следатлантска епоха, докато с другата вече бил прекрачил в Петата. Но в същото време той бил човек, който знаел това и го разгръщал с пълно съзнание, понеже притежавал някакъв духовен живот.

Денем Томас Мор прекарвал часове наред в медитации, чрез които достигнал до съвсем определени успехи. Тези успехи обаче са в резултат именно на това, че с една част на съществото си той както се каза живеел все още в Четвъртата следатлантска епоха и атаквистичното у него се съчетавало със съзнателен стремеж на душата към вживяване в духовния свят. При това животът му на земята все пак протичал едно столетие след началото на Петата следатлантска епоха и в душата му битувало всичко характерно за Петата следатлантска епоха: интелектуалността, разсъдъкът, каквото го познаваме днес и каквото през Четвъртата следатлантска епоха още не бил налице в отличие от мнението на онези, които застъпват крайно фантазмагорично гледище за историята. В душата му всичко това си взаимодействало и се обърквало. Какво е ставало в такива души можете да установите при Пико дела Мирандола и от неговото отношение към Савонарола.

И така, ние имаме работа с един човек, в чиято душа ще трябва малко да надзърнем, щом желяем да разберем за какво точно става дума при неговата Утопия. Такъв един човек е знаел съвсем определено, че в еволюцията на човечеството властват окултни импулси и че при прехода от Четвъртата към Петата следатлантска епоха се е касало на много хора да бъде даден верен импулс. Отделен е въпросът дали те ще го използват. Какво знаят такива хора по онова време е било така, днес нещата отново са другояче, но за това често сме разговаряли, та какво са знаели такива хора? Знаели са, че за човечеството ще трябва да настъпи упадък, ако то развива само онова, което е нека го наречем недуховно, което е само измислено, кое то е само дар на разума. Такива хора знаят, че човечеството ще се съсухри чак до физическото разбира се, не в течение на няколко столетия, а след продължително време -, ако бъде развиван само сухият разсъдък, само онзи духовен елемент, който лежи в основата на материалистическите възгледи. Такива хора имат съвсем друго схващане за истината в сравнение с постепенно формираното се през петата следатлантска епоха схващане за нея. Те знаят, че трябва да се мисли за неща, които не се отнасят до физическия план, тъй като без оглед на това, какво представлява истината за тези неща, човекът ако не иска да се съсухри трябва да има мисли, които не се отнасят до физическия план; защото това са живителните мисли, които правят възможен живота въобще и които го стимулират. Ето какво заслужава внимание наравно със стойността за истината на духовното.

Чрез своите медитации, на Томас Мор му се удавало по полуатаквистичен, полусъзнателен начин да придобива представи от повисшия свят, които обаче у него се размесвали с материалното от световите на мечти те. И от такива реални вътрешни преживявания произлязло разказаното от него в "Утопия" То не е измислица, не е

фантазия, а нещо, което наистина бил изживял като плод на своите медитации и което представил така, както го бил изживял, за да каже: Вижте как един човек, който живее в Англия по времето на Хенри VIII, който дори е държавен служител при Хенри VIII и в душата си носи чувствата, желанията, съкровенията цели на Англия от онова време, изживява когато виденията му разравят неговата вътрешност това като своеобразен идеал за държава. Искал е да изрази какви желаниа, цели, идеи дебнат в известен смисъл в подсъзнанието на онези, които са недоволни от външния свят. Това е искал да представи.

Ето защо може да се каже: Става дума за астралното себепознание на един човек от онова време. Един мъдър човек като Томас Мор представя не просто някакъв идеал за бъдещето, а изживяването от него, за щото така по свой начин и съобразно с епохата си иска да приближи до хората голямата истина, че външната сетивна действителност е само Майя и че тази външна сетивна действителност трябва да се съпостави със свръхсетивния свят. Но когато тя бъде съпоставена така, че в същото време се усеща въздействието на всички страсти, на всички желаниа, присъщи на определена епоха и отговарящи на естеството на тази епоха, тогава се получава нещо, което ако човек се взре в него ни най-малко не би му се искало да го представи като идеал. Защото, откровено казано, ако аз самият се бях родил в Утопия, за своя първа задача вероятно щях да смятам възможно по-бързото премахване на тези утопични условия и тяхното заместване с други. Абстрахирайки се от сегашните времена, условията, които царят тук-таме по земята, щяха може би да ми се сторят дори по-идеални от царящите в Утопия. Но и Томас Мор е искал да опише не идеални условия, а онова, което действително бил изживял при обрисуванията от мен обстоятелства. В известен смисъл, той е искал да каже на хората: Ако можехте да видите желанията си, ако можехте нагледно да видите окова, което ви се иска да си представите като идеални условия, то щеше да изглежда така, че сигурно нямаше да бъдете доволни от него.

Сега на нас ни е известен чужденецът, дал описанието на Утопия: Чужденецът е астралното "себе" на Томас Мор. На тези неща трябва да се гледа много по-реално, отколкото се случва на практика. За да бъде разбрана еволюцията на човечеството, наложително е на определени нейни места да се издирят основополагащите факти. Във всеки случай оценката не може да се оформи чрез извеждане от няколкото факта, намиращи се в непосредствена близост или пък приготвени от хора от обкръжението. От това валидна оценка не може да се получи, а само точно отражение на симпатиите и антипатиите. На него може да се отдаде каква ли не почит, но то не помага да се върви напред и не може да бъде в услуга на човечеството.

На всички тези неща ще се върнем отново, но на първо време исках да Ви представя един характерен за смяната на епохата, за прехода от Четвъртата към Петата следатлантска епоха човек, който изважда на повърхността свойственото за по-дълбоката душевност и го превръща в себепреживяване. Нека засега бъде представен само този факт.

Ако целим да разберем взаимовръзките, към които някои наши приятели съгласно изразеното от тях желание проявяват интерес, ние освен туй трябва да се помъчим да схванем конкретната реалност на онова, което представлява народната душа. Защото нашето материалистическо време и начинът ни да усещаме са доста предразположени да бъркат народната душа с отделната душа, сиреч, когато се говори за един народ, да се смята, че в реалността той има нещо общо с отделните членове на народа. За окултиста, ако ми бъде позволено да използвам едно малко грубо, но образно сравнение, е точно толкова безразсъдно да отъждествява някого, който нарича себе си англичанин или германец, с неговата народна душа, колкото безразсъдно би било отъждествяването на сина или дъщерята с бащата или майката. Сравнението, както казах, е грубо, тъй като в единия случай имаме работа с двама физически човека, а в другия с една физическа и с една нефизическа същност; конкретно погледнато обаче, двете са съвсем различни образувания. Човек безспорно ще разбере заложеното в основата, но онова, чието схващане е крайно необходимо, ако някой изобщо желае да говори за тези неща с реално основание, ще бъде разбрано едва от момента, когато се проумеят тайните на повтарящите се земни животи и на свързаната с тях Карма. Защото в това се крие невероятно важната истина, че сред даден народ човек се е озовал само посредством една инкарнация, докато в индивидуалната си същност той носи нещо съвсем друго, неимоверно повече, както и неимоверно по-малко от онова, което се съдържа в народната душа. По отношение на реалността, себеотъждествяването с народната душа няма абсолютно никакъв смисъл, ако излиза извън рамките на онова, което се означава с думи като любов към отечеството, любов към родината, патриотизъм и други подобни. Тези неща ще се видят в правилна светлина едва след като на истините за реинкарнацията и Кармата се поглед не сериозно и задълбочено.

В последно време на различни места говорих за взаимовръзката на човешката душа между смъртта и прераждането с онова, което настъпва, когато чрез раждането човек навлиза в битието. Обръщах внимание на положението, че между смъртта и новото раждане човек е свързан със силите, които събират хората през поколенията. Повтарящото се съчетаване на родителски двойки и прочее в потомството и в останалите условия, свързани с редуването на поколенията, има за последица, че

човекът, който между смъртта и раждането се намира в цялостния поток, накрая бива отведен при родителската двойка, чрез която може да придобие въплъщение. Както човек във физическия живот е свързан със своето физическо тяло, така между смъртта и новото раждане той е свързан с обстоятелствата, които подготвят раждането му от определена родителска двойка. В силите, които в крайна сметка отвеждат един човек при определена родителска двойка, които предизвикват този баща, тази майка отново да са имали същите родители и така нататък в обратна посока във всичко това, което после се разклонява на различни страни и взаимодействия по различен начин, във всичко това човек битува в течение на столетия!

Обръщам Ви внимание, че ако човек битува само в онова, което пронизва трийсет поколения, то това вече представлява внушителен брой столетия. Защото от Карл Велики до наше време се наброяват около трийсет поколения, а във всичко, което протича във вид на обичане, сближаване, създаване на потомство и в крайна сметка отвежда при родителската двойка, от която човек се ражда, във всичко това той битува лично, всичко това той лично си го е приготвил.

Повтарям това, тъй като при личностите, които биват наричани водещи и които по някакъв начин могат да бъдат признати за водещи, е важно да се прозре как тъкмо чрез току-що приведенния факт се осъществява онова, което те впоследствие означават за човечеството. Бих искал да насоча погледа Ви към една водеща личност, но онова, което трябва да се каже за нея, ще оставя накрая да достигне връхната си точка в едно изявление за тази личност, направено от другото. Веднага ще видите защо.

В лицето на Данте ние имаме една особено изтъкната личност от края на Четвъртата следатлантска епоха. Една такава изтъкната личност можем да я съпоставим с личностите, придобили известно значение след настъпване на Петата следатлантска епоха като Томас Мор например. Нека да се съсредоточим по-специално върху онова, което сме установили най-общо у една личност като Данте. Една личност като Данте действа извънредно импулсиращо, извънредно авторитетно. Интересно би било поне чрез догадки да се размишлява как една такава душа, преди още чрез раждането да встъпи в едно физическо земно битие, което ще се окаже важно за човечеството, в известна степен ако мога да си послужа с малко бароковия израз си е предвещала окова, което тя трябва да стане, та по правилен начин да бъде родена от правилната родителска двойка. Тези обстоятелства, разбира се, се създават в духовния свят, но се реализират с помощта на физическите инструменти. Следователно от средите на духовния свят, така да се каже, става насочването на една кръв към друга и т.н.

По правило една личност като Данте никога не може да се появи от хомогенна кръв. За една такава душа направо е невъзможно да принадлежи към един народ. Тук няма как да не се получи тайнствена алхимия, тоест трябва да се слее различна кръв. Каквото и да приказват онези, които поради прекален патриотизъм искат да ангажират великите личности за един народ, в думите им няма много истина!

Що се отнася до Данте, за да видите, че съм безпристрастен, бих искал най-напред да оставя друг да обрисова какво от същността му излиза наяве за всеки, който умее да насочи вниманието си към нея. Човек лесно би могъл да помисли, че правя някаква политическа пропаганда, което, разбира се, ми е безкрайно далечно. Ето защо направих справка у Кардучи*123 великия италиански поет от по-ново време, който беше голям познавач на Данте. Зад Кардучи и тази именно е причината да се позова на него стои също онова, което в Италия се нарича *massonier* и което е свързано с всичките окултни братства, към които вече на сочих вниманието Ви. Затова теоретичните занимания на Кардучи с реални неща от живота се характеризират до известна степен с такова задълбочено познание. Не твърдя, че това задълбочено познание той е излагал навред на показ, нито че е бил своего рода окултист, но в онова, което казва, все пак се крият неща, достигнали до него по какви ли не тайнствени канали.

И тъй, Кардучи казва*124, че в Данте си взаимодействали три елемента и само чрез взаимодействието на тези три елемента Дантевата същност могла да стане онова, което била. Първо, посредством някои брънки на потеклото му това бил староегипетският елемент. От него Данте получил нещото, което му разкрило свръхсетивните светове, той му давал способността да говори толкова задълбочено за свръхсетивните светове. На второ място у него бил заложен романският елемент, който му позволявал да има правилно отношение към съвременния живот и да изхожда от някои правни понятия. А третият елемент в Данте казва Кардучи бил германският. На него дължал смелостта и свежестта на възгледите си, известна прямота и решително отстояване на замисленото от него. От тези три елемента Кардучи съставя душевността на Данте.

Първият ни насочва към нещо старокелтско, което някак си го пропива и го възвръща към Третата след атлантска епоха, защото келтското на север отправя в миналото към онова, което опознахме като Трета следатлантска епоха. Освен туй Четвъртата следатлантска епоха откриваме в романския, а Петата в германския елемент. От трите епохи и техните импулси Кардучи съставя елементите в душата на Данте, така че ние действително имаме три пласта, разположени един до друг или по-скоро един върху друг Трета, Четвърта, Пета епоха, келтски, романски, германски елемент. Добри Дантеви изследователи са положили много

усилия, за да установят как с оглед на духовния свят Данте е могъл да смеси кръвта си по такъв начин, че да придобие такива съставки. Те естествено не са го формулирали със същите думи, както го изразявам аз сега, но са положили въпросните усилия и някои неща според тях са последица от това, че значителна част от Дантевите предци могат да се открият в Граубюнден. До известна степен то може да се потвърди от историята: Линиите на Дантевите прародственици отправят към всички посоки на света, включително към тази област, където се е смесила толкова много кръв.

Така установяваме как в една отделна личност се проявява забележителното взаимодействие на три пласта от европейския развой на човечеството. И Вие виждате как един човек като Кардучи, направил тази оценка не под влияние на днешната народностна полуда, а въз основа на известна обективност, посочва какво е било заложено в Данте.

С това вече се докосваме до обстоятелства, които там, където се познават реалностите на живота, са много добре известни, на които се разчита и които човек желае също да използва като сили, когато предприема различни неща. На окултните братства тези обстоятелства съвсем не са неизвестни нито на законните, нито на онези другите, дето поставят тайната наука в услуга на някакъв групов егоизъм в една или друга насока. Защото тайната за взаимодействието на трите последователни пласта, имаща голямо значение главно за Европа, се обсъжда във всички окултни братства, достойни да носят това име, с голяма грижливост, а понякога, естествено, по един или друг начин също за отклоняване на вниманието от онова, което може да се означае като добрата насока.

Моля Ви да запомните съвсем точно, че за такива неща съществуват познания, които подлежат на преподаване, въпреки че външният разумен свят често пъти не държи да знае много за тях, и които особено грижливо и систематично се преподават най-вече в западните и в американските окултни братства.

След като по този начин подготвих пътя и Ви запознах с учението за онова, което в известен смисъл е тайната на еволюцията и което макар и с най-различна цел бива преподавано, сега искам да насоча вниманието Ви върху някои специални учения, които ще представя просто реферативно. Тези учения оформяли съдържанието на наставленията на някои тайни школи особено от края на XIX век. През XX век те намират своето продължение, но наченките им са от края на XIX век, когато придобиват силно влияние. Направен бил опит да бъдат въведени навсякъде, където се смятало за необходимо да бъдат използвани с някаква цел. И така, без да упражнявам критика, бих искал най-напред чисто реферативно да

представя някои учения от окултните братства в Англия, като наблегна на онова, за което вече имате готовност.

Там се учело и се учи, че еволюцията на Европа може да бъде разбрана, ако по-напред ретроспективно се погледне към прехода от романската, от Четвъртата следатлантска епоха към Петата следатлантска епоха; учело се моля това да се схваща единствено като рефериране, че трябвало да се разбере тайната на прехода от Четвъртата към Петата епоха или както се казвало в тези братства от четвъртата към петата подраса. Знаете, че по нееднократно назовавани причини ние не можем да използваме термина подраса, тъй като с него вече се преследва едностранчива, групова цел, докато нас винаги са ни интересували не групите, а всеобщите цели на човечеството. Учено се, че в общи линии четвъртата подраса се представя от романските, латинските народности. Във всяка еволюция на човечеството става така, че развойното редуване не протича по начин, при който последващото просто стои след предходното, ами предходното остава да съществува редом със следващото подир него, тъй че отпосле предходно и последващо живеят съвместно в пространството. Така и четвъртата подраса, състояща се в общи линии от романско-латински елемент, останала да съществува чрез последните си представители и през епохата на петата подраса.

Петата подраса, появила се в началото на XV век, включва онези народи, които са призвани да говорят по света на английски. Англофонските народи представляват петата подраса, а цялостната задача на Петата следатлантска епоха се състои в това, светът да бъде завладян за английски говорещите народи. Остатъците от четвъртата подраса латински облъхнатите народи, очевидно ще изпаднат все повече и повече в някакъв материализъм, те съдържат в себе си елемента на своето вътрешно разложение, а и във физическо отношение са носители на упадъка. Както вече казах, аз само реферирам, без да излагам нещо като мое твърдение. Елементът на петата подраса бил съдържал обаче предразположеност към спиритуализъм, към възприемане на духовния свят. Трябвало да се разбере как четвъртата подраса е въздействала върху петата, като за целта погледът се извърне в миналото, където нордските народности, превърнали се впоследствие в брити, гали, германи*125, влезли в допир с Римската империя. Поставял се въпросът: какво собствено са били тези народности по времето, когато Римската империя повела война срещу тях, тоест когато в известен смисъл била подета битката между четвъртата и петата подраса? По възраст те като народи са били кърмачета! Важно е следователно да се изтъкне, че римляните, романският елемент, четвъртата подраса идват, за да се погрижат за тях като дойка. Тези изрази са нужни, за да се посочи аналогията между народностния елемент и елемента на отделния човек. Така римляните се

превърнали в дойка и тази им роля продължила дотогава, докато те повече или по-малко разпрострели в дълбочина господството си над северните народи, намиращи се в кърмаческа възраст.

Кърмачето става дете; това е времето, когато в Рим се учредява папската институция и със своята власт папата става настойник на детето, тъй както римляните били негова дойка. Както казах, аз не твърдя нищо, а само реферирам. После следва взаимодействието между папството и северните дадености, всичко, което пронизало Централна Европа чак до Британия това е възпитанието под папското настойничество, чрез което продължава въздействието на романския елемент от Четвъртата следатлантска епоха. Някъде към XII век, когато папството престанало да бъде такова, както по-преди, започнало юношеството на тези раз лични народности, което се характеризира с пробуждането на собствената им интелигентност. Настойникът се оттегля. Юношеството трае до към края на XVIII век. При преподаването на подобни неща настоящето по правило се изпуска, тъй като то поради определени съображения се смята за добро. Хората не трябва да чуват твърде ясно какво се мисли за настоящето предпочита се то да им бъде поднесено по сугестивен начин.

Така с течение на времето, на север под покровителството на дойката, на настойника и т.н. се оформила сегашната зрялост на онова, което вече съдържало предпоставката за постепенно превръщане на Британия в господстващия народ на Петата следатлантска епоха, какъвто били не само римляните, но и романизмът, когато от него произлязло папството. Следователно, докато от ствола на човечеството се отронват останките на латинския елемент, като нов плодоносен елемент според това виждане се разпростира онова, в което живее британската същност. И тук се намеква, че всички външни действия и мерки, които държат да имат някакъв смисъл и да бъдат плодотворни, трябва да се предприемат така, че да стоят под знака на тези виждания. Защото каквото и да става без тези виждания да се вярва например, че латинският елемент не се намира в упадък или че британският не е във възход, то е обречено на изсъхване. Подобни работи, казват тези хора, могат естествено да се вършат, но са осъдени да останат без значение, те така да се каже не поклъват. Все едно да хвърлиш семе в неподходяща почва.

Скицираното по този начин учение представлява фундамент, просмукан се във всички, дори в по-езотеричните братства, в онези окултни братства, които отпосле действали в западните региони като така наречено то високостепенно масонство и прочее. От хора, поддържали по-тясна или по-далечна връзка с тези братства, то било привнасяно в публичните дела нерядко по толкова прикрит начин, че хората, които трябвало да го застъпват в живота, нямали никаква представа как са им били предадени тези неща. В много събития, които ние изживяваме в

рамките на еволюцията на човечеството особено от XVI век насам, тези неща са били привнесени от Запада.

И още нещо твърди това учение. Казва се, че както онези хора северно от романския елемент се подготвя ли за петата подраса, по сходен начин днес славяните се изправят срещу Запада като възникваща шеста подраса точно както никога германските народности настъпили от север срещу романския елемент. Под управлението на едно водещо към гибел деспотично правителство твърди учението на изток живеят известен брой народности, които също като германите от времето, когато Римската империя се разпростирала на север, още не са народи, а само народности. Тези народности съставляват отделните елементи на така наречения славянски народ, който днес само формално се държи обединен от едно подлежащо на помита не деспотично правителство. Служа си с обичайните за тези окултни братства изрази.

Че наистина имаме работа с народности след всичко хубаво, което съм казвал за славяните, нека ми бъде позволено в скоби да отбележа и това, следва например от факта, че когато през 1848 г. в Прага се провеждал Славянският конгрес и всеки славянски представител искал да говори на своя си език. Това се оказало неизпълнимо, понеже не се разбирали; така се наложило да говорят на книжовен немски език. Споменавам го не за да предизвикам смях, а за да посоча, че има известно значение какво на Запад се преподава за славяните.

По-нататък в английските братства се говори, че спрямо останалите славяни, поляците имат предимство дотолкова, доколкото те единодушно са изградили свой религиозен и прочее културен живот на сравнително високо равнище. Сетне отчасти се обрисуват съдбините на поляците, ала се твърди, че те всъщност принадлежали към Руската империя. Посочват се и балканските славяни, за които се говори, че се освободили от потисничеството на Турция и основали самостоятелни славянски държави, които обаче и това изречение непрестанно бива повтаряно в тази си форма щели да просъществуват само до следващата голяма европейска война. В тези братства голямата европейска война се представя най-вече през 90-те години като предстояща в близко бъдеще и се свързва специално с еволюционните импулси, които щели да се излъчат от балканските славяни и които се характеризирали с това, че тези държави, възникнали чрез отделяне от Турската империя, трябвало да преминат в други форми. Тези балкански славяни се казва там ще можели да запазят самостоятелността си само до голямата европейска война, след което им предстояло да ги споходят съвсем други съдбини*126.

Сега тези народности гласи учението се намирали в пеленаческата възраст и понеже ги обявяват за бъдната шеста, а британците за петата

подраса, с това вече се намеква, че британците трябвало да заемат спрямо тях същото положение, което нявга римляните заели спрямо северните германски народности, си реч отпърво трябвало да бъдат дойка; в тази роля се криела първоначалната им задача. Според учението ролята на дойка щяла да приключи в момента, когато тези народи ще са стигнали дотам, че Руската империя вече да не съществува, а те въз основа на собствените си умствени заложи да си изградят специални форми. Лека-полека обаче дойката, разбира се, трябвало да отстъпи място на настойника, тоест от онези на Запад, които съставлявали същинската пета подраса, трябвало да се създаде своеобразно папство. Там духовността трябвало да се развие особено силно и както папството се отнасяло към Централна Европа, така трябвало да възникне някаква конфигурация, която да действа в широта от запад на изток, а това трябвало да доведе до използване на Изтока за създаването на някои институции в него по сходен начин, както папството било създавало свои институции в Европа.

Оттогава естествено налице бил напредък с една подраса и докато папството по най-различни начини основало църкви и църковни общини, то западното папство, което щяло да се развие от средите на британизма, имало за задача да проведе на изток точно определени икономически експерименти, сиреч да изгради някаква форма на икономическо съжителство по социалистически начин, за която се приема, че на запад ти е неприложима, доколкото Западът представлявал петата, а не шестата подраса. Изтокът трябвало, първоначално опитно, да се използва за такива насочени към бъдещето експерименти. Налагало се да бъдат проведени политически, духовни и икономически експерименти.

Никой естествено не е толкова неразумен, за да твърди, че господството на Запада ще трае вечно, защото никой сериозен ученик на окултизма няма да го повярва. Съществува обаче пълна яснота, че както най-напред се изпълнява ролята на дойка, така от тази роля трябва да произтече настойничеството, тоест своего рода бъдещо папство от страна на западната култура.

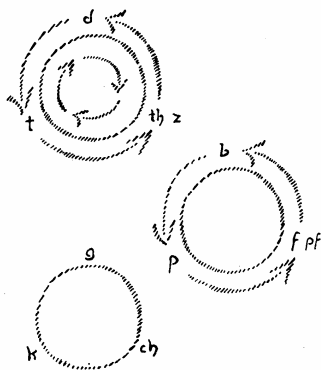
Това беше едно реферативно представяне, скъпи мои приятели! Тези неща лежат съвсем дълбоко в ученията на западното франкмасонство и целта е да се установи дали именно влиятелните учения, за които току-що говорих, действително са последица от еволюцията на човечеството и са създадени за благото на целия човешки род или човек трябва да си ги представя в донякъде коригирана форма. Такава е целта. Към обсъждането на всички тези неща ще се върнем отново.

А сега ми се иска да отбележа още, че някои степени на развитието наистина не са плод на фантазиране, а напротив с все по-задълбоченото разглеждане на реалните факти може да се докаже вече и във външно то онова, което първоначално е било установено по окултен път. Външната

наука и днес вече е на път да открие някои учения, които свидетелстват, че имаме работа с такива редуващи се развойни степени. Че в думите на окултиста наистина има нещо вярно, днес вече може да се констатира от отделни симптоми на външната наука, само че човек трябва да има добра воля за това.

Във връзка с това искам да приведа нещо, на което вече нееднократно съм обръщал внимание. В онова, което убягва на външната разсъдъчна култура, но безспорно представлява духовно развитие, намират израз определени закони по същия начин, както и природните. Веднъж вече спрях вниманието Ви върху един езиков закон. Ако се проследи възходящото развитие от Четвъртата следатлантска епоха до наше време, се установява, че гръцкият и латинският представят определена степен в езиковия развой; по-нататък тя преминава в готски, а като следваща степен се получава нововисоконемският език. Тук развитието протича по съвсем регулярен начин. Мога да Ви илюстрирам това съвсем схематично, но нещата се характеризират със същата абсолютна закономерност като природните закони и изключенията са само привидни.

Едно D в гръцки или латински преминава в T, а едно T преминава в Th, което по определени езикови закони може да се яви и като Z. Едно гръцко Th или Z дава готско D, което пък в нововисоконемски става на

T. Едно готско Th или Z става на новонемско T и така всичко продължава кръгообразно. По същия начин едно гръцко-латинско B преминава в готско P, в нововисоконемско F или Pf. Едно гръцко F или Pf би се явило в готски като B, в нововисоконемски като P. Кръгообразен е също така преходът на G през K в Ch. Вземете например числителното три: treis, threis, drei, където T = гръцки, Th = готски, D = нововисоконемски. Така е във всички случаи, а изключенията винаги могат да се възведат към отделни частни закони, допълващи основните закони.

Така ние имаме три степени, разположени една над друга: гръцко-латинска, готска съответстваща на времето, когато римляните се сблъскали с германите и нововисоконемската като по-нататъшна развойна степен. Както вече веднъж изтъкнах, странното е, че английският език е останал на степената на готския. Затова, ако искате да откриете английския, при всяка дума в нововисоконемски гласеж трябва да се върнете с една степен назад. Вземете немската дума Tag ден; за да минете към английски, ще трябва да се движите не напред, а назад: day. Вземете немски tief "дълбок" отново трябва да се върнете назад към английски deer. Ако вземете нововисоконемското zehn 'десет' и търсите английското му съответствие, ще трябва да се върнете към ten. Вземете ли немски Dieb 'крадец', пак трябва да се върнете назад: английски thief. При нововисоконемското dick 'дебел' чрез връщане ще получите английски thick. Следователно при преминаване от нововисоконемски към английски движението става в посока, обратна на часовниковата стрелка.

Ето защо съвсем обективно можем да кажем, че ако по отношение на английския искаме да издирим развитието на езика като народностен елемент, ще трябва да се върнем към степената на готския. В еволюцията си нововисоконемският език се е издигнал в специфичен елемент. Тези думи не са продиктувани от никакви патриотични или националистически съображения, а са истина като тази, че полярната мечка е бяла, което също не е нужно да се казва поради симпатия или антипатия към полярната мечка. Приведената от мен закономерност е един добре известен езиков закон така нареченият закон за звукоизместването. Представих Ви го само с оглед на звучните, беззвучните и аспируваните експлозивни *127, но той може да се приложи към цялата звукова система. Развитието на езика е строго установено и отговаря на импулсите, които господстват в еволюцията на човечеството. Стъпка по стъпка външната наука също изважда нещата най-вече, макар засега само спорадично; в окултизма Вие имате по-дълбоките подбуди за всичко, за което става дума тук.

Ние ще разговаряме за още много неща в духовния живот, които ще покажат, че положението и в други области е точно както в езика. Щом бъде разбулено, неосъзнатото дава доказателства за обективните закони. Те не могат да се въртят и сучат в зависимост от симпатиите или антипатиите.

Не смятайте, че този Гримов закон за звукоизместването може би е бил не известен на братствата, за които говорихме; утре ще чуем как те се справят с такива неща, как и за тях намират съответни обяснения. Тези обяснения съвсем не са нелепи, а се намират в някаква връзка изцяло в духа на един окултизъм, по отношение на който Вие, ако се запознаете с

нещата по-отблизо, ще трябва да решите как да го прецените дали да го смятате за правомерен или за неправомерен. Кармата в еволюцията на човечеството ще напра ви възможно някои неща да станат по-достъпни за екзотеричната общественост, и то поради това, че във франкмасонските ордени е настъпила известна бъркотия. При сегашните условия не малко неща излизат наяве, включително и за външния свят. Ние обаче искаме да опознаем по-дълбоките основи на всичко това.

Вече проличават доста забележителни явления. Днес например съществува интересна студия*128 от някакъв мъж, загинал на бойното поле отново знаменателно кармично обстоятелство по време на тази война. В нея се разглежда паралелизмът между френската политика и френските тайни ордени и се посочва как и на двете места нещата се движат успоредно, как и на двете места битуват едни и същи сили.

Много по-дискретно, много по-потайно е положението в английската политика, която изцяло е под влияние на стаеното по аналогичен начин зад нея. Там въпросът е да се намерят пътища, за да може съответните хора да се издигнат на подходящите места. Стоящите на заден план окултисти често пъти са само единици и сами по себе си не означават нищо особено; на тях им е нужно нещо, което се прибавя нужни са им нули. Нулите не са единици, но с тяхна помощ завчас се получава десетка. Прибавят ли се още нули, тогава ако единицата е застанала някъде скоро се получава множество, например хилядарка, макар всяка нула да си е просто нула; а когато единицата е покрита, видими остават само нулите. Следователно целта е нулите да бъдат комбинирани по определен начин с единиците, при което не е наложително нулите да знаят особено много за начина, по който са комбинирани с единиците.

Така например има един мъж, който е съвсем почтен човек. Вече посочих, че за мен той ни най-малко не е черен дявол, за каквото го смятат мнозина в Централна Европа, за мен той е почтен, приятен човек, който държи да казва истината по свой начин; но това не пречи да бъде нула. Първоначалното си възпитание получил в интерната на частно училище в Уинчестър, сетне продължил образованието си в оксфордския Бейлиъл Колидж. Тогава извоювал нещо много важно най-напред наградата по крикет "Мерилебън", а подир туй тениснаградата "Кралица Анна" На двайсет и три години станал депутат. В тази възраст човек се поддава на какви ли не влияния. На трийсет години станал държавен секретар по външната политика. От дълго време бил министър на външните работи, когато за първи път стъпил извън пределите на Англия, за да придружи английския крал при едно пътуване в Африка. Написал и една книжка за риболова, озаглавена "Въдичарстване с муха". Сега сър Едуард Грей* 129 напредва по социалната стълбица, преди да е слязъл от

сцената. Негов другар от колежа в Оксфорд, заедно с когото следвали там, е десет години по-възрастният Аскуит*130.

Така изглеждат онези, които изграждат външните стафажи. Дотук, скъпи ми приятели, доведохме днес нашите разисквания, които ще продължим утре.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 18 Декември 1916

Позволете ми в самото начало още веднъж да кажа, че Ви моля настоятелно да не водите записки по време на тези лекции*131. Доста странно е, че именно на едно такова желание, както проличава, не се откликва с абсолютно никакво разбиране. Но при настоящите лекции съм длъжен изрично да помоля за това, тъй като на първо място дните, в които живеем сега, не предоставят в ни най-малка степен подходяща възможност човек, който гледа сериозно на развитието на човечеството, да оформи неща от рода на онези, които възнамерявам да обобщя тук, в пълноценни завършени лекции, а най-много в отделни бележки. И второ, нали знаем какви недоразумения произтекоха поради това, че в началото на нашето толкова тягостно време, тук-таме се водеха всевъзможни записки на мои лекции и се разпрашаха къде ли не, отчасти с похвални, както и с не дотам похвални намерения, за да съобщят на този или онзи: вижте, той не говори толкова лоши неща за едно или друго; или пък за да изкарат някого окончателно от кожата и да му дадат повод за злонамерени действия.

Всъщност, извадени от контекста, отделните изречения особено при поредица от лекции никога не изразяват нещо, но винаги могат да се тълкуват по един или друг начин. Аз не се стремя към нищо друго освен към издирване на истината, а в случай като настоящиято е валидно толкова повече, след като немало наши приятели отправиха истинска молба и пожелаха това да става под формата на разсъждения във вида, по който те протичат сега. Целта ми съвсем не е някой да сподели относно казаното от мен с едното или другото, че то действително не било лошо, а се стремя единствено към истината. Към истината всъщност трябва да се стреми всеки, който гледа сериозно на духовното изследване и който по-специално държи сметка за задачите на духовното изследване по отношение развитието на човечеството в наше време.

Продължавайки изложеното дотук, днес бих искал да приведа някои гледни точки, на чиято основа може да се постигне, преценка за съвременността, и то не само за близките дни или седмици, или пък години, а за съвременността в по-широк смисъл. Преди всичко нека да не забравяме, че Духовната Наука е нещо сериозно и че ако някой иска да я разбере в истинския смисъл, за него тя трябва да бъде по-сериозна от

всичко останало. Но ако към нея се пристъпва с всевъзможни предубеждения и най-вече с предусещания, както това нерядко се случва там, където се е оформило някакво общество като инструмент за духовнонаучни възделения, и ако в резултат на тези предубеждения или предусещания човек се гневи за едно или друго, тогава той просто показва, че още не е дозрял за духовна наука; докато пък на противоположната страна днес вече може да се прозре, че единствено Духовната Наука е пригодна реално да култивира онази сериозност, която е необходима в нашите толкова трагични дни.

В случая индивидът трябва да подтисне съществуващите у него предпочитания в една или друга насока и да се опита да приема нещата без предубеждение. Не е нужно да бъде съгласен, но трябва да се опита да ги приема без предубеждение. Работата е там, че не всичко може да се каже, без да се изрекат неща, които са неприятни за този или онзи. В наше време има немалко хора, на които им се струва вече грях, щом само се споменат определени факти, понеже те смятат, че чрез споменаването на един или друг факт по някакъв начин се взема страна, което съвсем не е вярно. На някои факти човек трябва да гледа спокойно, за щото само тогава той може да се сдобие с една действително валидна преценка. Не че е необходимо да иска да се сдобие с нея, но той би могъл да я получи, ако пожелае да застане върху основата на Духовната Наука.

Сега първо ще направя няколко предварителни бележки, за да мога в края на днешните разисквания да изложа нещо, което е в състояние да събуди разбиране за начина, по който тъкмо определени, да речем, окултни познания напират да влязат в съвременното духовно развитие на човечеството. Всъщност чрез еволюцията на човечеството тези познания напират като че ли от само себе си да излязат на повърхността, те сякаш сами се представят, така че не се налага чрез някаква агитация да бъдат вмъквани в развитието на човечеството. Ще изхождам от подробности, които моля да приемете като база, а вниманието си да насочите главно върху онова, което ще бъде връхна точка на моите разсъждения.

Започнах тези разсъждения, казвайки, че ако човек като добър европеец положи максимални усилия реално да огледа и без предубеждение да се задълбочи във фактите, разигравали се десетилетия наред и излез ли в последно време на бял свят, и после размисли как от страна на периферията преценките се дават по привичка напълно съзнателно казвам по привичка, при това включително от хора, чиито имена с право са придобили известност във времената, предхождали тягостните събития, тогава той в последна сметка стига до прозрението, че някои насоки на отсъждането са от такъв вид, че каквото и да се казва и доказва, отговорите на хората в края на краищата винаги се свеждат до едно и също: „Това няма значение германецът бездруго ще отиде на

кладата!" в съзвучие със старата рецепта „Това няма значение еврейнът без друго ще отиде на кладата!" Защото в много, много преценки не се съдържа нищо друго освен някаква антипатия по чиято оправданост или неоправданост несъмнено може да се спори срещу всичко на света, носещо името германско. Ще използвам думите си съвсем премерено.

Напоследък тази антипатия прерасна в истинска пламтяща омраза, която не проявява никаква склонност да направи проверка, да допусне върху себе си въздействие от страна на нещо проверено, а чисто и просто се смята за обоснована омраза. Но използването на тази обоснованост не става неприкрито. Когато някой каже, че мрази, и иска това, показвайки, че го иска, в какво можеш да бъде упрекнат? Разбира се, всеки има право да мрази колкото си иска, срещу което нищо не може да се възрази. В случая обаче за твърде много хора е много важно да не се наложи да признаят чувството си на омраза, а да го приглушат и да се извисят над него, изричайки всевъзможни неща, които трябва да изличат омразата и да я заместят с някаква уж обективна, справедлива преценка. По такъв начин всичко се поставя в неправилна светлина. Когато някой признава честно, че ненавижда този или онзи, с него може или пък не може да се разговаря в зависи мост от степента на ненавистта. Но истина, реална истина спрямо себе си и света е необходима във всички неща и не разберем ли тъкмо тази необходимост от истина във всички неща, ние не ще можем да превърнем нерва на онова, което сега трябва да бъде именно Духовна Наука за човечеството, в най-съкровения импулс на собственото ни сърце и на собствената ни душа. В такъв случай можем да си речем: „Да, от Духовната Наука искаме една част, която не се занимава точно с нашите симпатии или антипатии и ни се отразява ползотворно; ала ако нещо не ни харесва, ще го отхвърлим." Това гледище може да се заеме, но като гледището не е благодатно за развитието на съвременното човечество. Бих желал да изхождам от отделни забележки, само че действително *sine ira**132

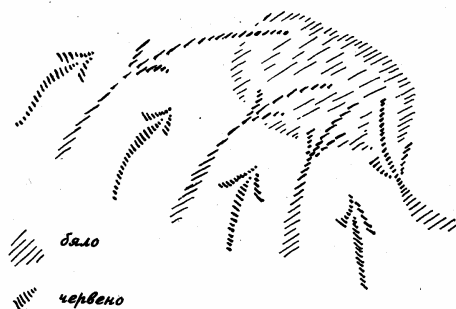
Общозвестен факт е, че доста много хора поставят днешните събития във връзка с основаването на Германската империя, разположена в центъра на Европа. Не ми е работа да говоря за политиката на Германската империя, както и за политика въобще и няма да го правя. Искам само да Ви дам отделни фактологични опорни точки. За събитията, довели до появата на Германската империя, човек може да си състави виждания, може дори да застъпва все едно основателно или не становището, че за човечеството е беда, де то изобщо ги има тези германци. Няма съмнение, че за тези неща също може да се дискутира. И защо не, щом някой честно и откровенно признава, че застъпва такова гледище? Но не за това става въпрос сега.

Нека спрем вниманието си на това, че през последната третина на XIX век германският дух довежда до основаването на Германската империя. Възможно е да има хора, които оборват създаването на Германската империя от съвсем други гледища и намират, че основаването на тази империя не е било добре за развитието на човечеството. Но хората, които застъпват становището на западните империи, нямат право да отсъждат по този начин. Защото не бива да се забравя, че тъкмо западните народи са извънредно привързани към онова, което може да се нарече идея за империята, идея за държавата, и че мисленето на западните народи също по отношение на националното е свързано с различните идеи за държавата. Ето защо за човек, който точно като при западните народи поначало съчетава патриотизма с идеята за държавата, е недопустимо да поставя идеята за империя изобщо под въпрос, тъй като по този начин ще заеме нелогичното становище, че друг народ няма право да върши същото, каквото върши собственият му народ. А когато се дискутира, човек трябва да заеме становище, което се превръща в дискуссионна база и предлага възможност да се запази логиката. Доста добра дискуссия би могла, да се проведе с Бакунин*¹³³ по темата, дали нали чистото на една Германска империя в Централна Европа е благотворно. Но тя би протекла на съвсем друга основа, ако въпросът се дискутирало дори не с държавници, а с повечето граждани на западните страни, които изцяло са пропити от идеята за държава. Следователно, за да не липсва основа. Непременно трябва да се предпоставя, че идеята за империя не бива да бъде отхвърляна. Съвсем безпристрастни преценки без спорно няма, но човек трябва да познава своите предпоставки, ако желае да прави валидни оценки.

Днес вече хората изобщо не се замислят от какви исторически импулси е произлязла тази империя в Централна Европа. Те например не се замислят над това, че земята, върху която е била основана тази империя, столетия наред е представлявала преди всичко своеобразен резервоар, своеобразен извор за останалата част на Европа. Погледнете, днес вече няма нищо романско в такъв смисъл, че то да може да се нарече продължител на някогашния романски елемент. Романското, ако ми е позволено да се изразя така, се е изпарило и само чрез отделни импулси се е настанило в други етнически елементи. Вземете земята на Италия. По протежение на цялото средновековие, в Италия непрекъснато са се заселвали всевъзможни германски елементи. По-нататък може би ще се наложи да дефинирам това по-прецизно. Дори в жилите на населението, наричано днес италианско, тече невероятно много от онова, което може да се нарече германско. То е било повлияно от романския елемент, но не дотолкова, че днешният италиански народ макар и в минимална степен да може да се разглежда примерно като продължител на древния римски

народ. Винаги е ставало така, че от Централна Европа като от резервоар за народи различни племена са се отправяли на вси страни към периферията чак до Испания, Северна Африка, Италия, Франция, Британия. И докато етническото е излъчвало по този начин, то е бивало пресрещало от неетническото от романското. По средата в, известен смисъл, се е намирал резервоарът:

Човек като Данте, за когото Ви говорих вчера, е само характерна проява на едно съвсем общо явление. Какво са днешните французи? При всички случаи потомци не само на латинския елемент! Франки, сиреч германски по своето потекло племена, се разселили по тези земи и били просмукани от онова, което не е вече присъщо на народа, ами по околени ако мога така да се изразя път посредством римското чиновническо тяло и прочее е възприело романски елемент в смесица със старинна келтска съставка, дало от своя страна началото на нещо, в което днес битуват много повече германски импулси, отколкото се предполага.

В съвременните италианци също битуват невероятно много германски импулси. Ако се стъпи на фактите, в Северна Италия ще може точно да се проследи проникването на лангобардския, ще рече на един германски елемент, който именно направо е погълнал в себе си другия романския елемент. Първоначално Британия се обитавала от елементи, които впоследствие били изтласкани в Уелс и Бретан, че дори и в Каледония, след като по-преди били разпратили вестители за привличането на юти, англи и сакси на острова, та да отблъснат напирашите от север разбойнически пикти и скота. Така се оформил елемент, в който, разбира се, германското преобладава в огромна степен.

Това излъчване протича във всички посоки. Резервоарът си останал в Централна Европа, а с това, че на централното се полагало друг вид развитие, е свързано положението, че то така да се каже извършило оня скок, който не ми се иска суетно да назовавам скок напред, а само скок, намерил израз в приведения вчера от мен закон за звукоизместването. Това са закони, които не е нужно да бъдат измервани с никакви симпатии или антипатии те чисто и просто са факти. А пък какви последици трябва

да имат тези факти за това всеки може да си създаде своя представа, но нека да не смесва тия неща със симпатии или антипатии.

Когато римските цезари предприемали военни походи срещу германите, войските им в преобладаващото си мнозинство всъщност се състояли от покорени по-преди германи, така че римляните воювали с германите посредством германи. В по-късни времена възникналите по периферията етнически маси също има ли към произтичащото в центъра отчасти такова отношение, че се появила необходимост да се основе тъкмо онзи вид империя, която в последната си фаза се превърнала в Свещената римска империя. Нали Ви е известен пасажът в Гьотения "Фауст", където студентите се радват, че не се налага да се грижат за Свещената римска империя*¹³⁴. От друга страна, стигнало се дотам, че централният елемент бил нападан най-много откъм периферията, че периферията непрестанно се бунтувала срещу него. Трябва да се има пред вид също така, че голяма част от онова, което в Централна Европа съществува като съзнание, е свързано с факта, че земята, върху която тази империя възникнала в Централна Европа, непрекъснато и отворед; бива ла избирана от враждуващите народности за арена на военни действия. Това достигнало връхната си точка през XVII век по време на Тридесетгодишната война, в която по вина на съседните народи Централна Европа загубила около една трета от жителите си, след като били опустошени не само градове и села, а и цели области и периферията направо смазала народите на Централна Европа. Такива са историческите факти, които просто не бива да се изпускат от внимание.

Следователно не трябва да буди учудване; че в Централна Европа се появили наченки на желанието да се притежава нещо, което другите народи вече били извоювали, а именно една империя. Но населението на тази земя е далеч по-слабо свързано с идеята за империя в сравнение с населението на Западна Европа, което по особен начин държи на тази идея, независимо дали става дума за република или за монархия. И все пак не това е най-важното; целта е да се прозира отвъд думите и да се оглежда каква позиция заема индивидът било то гражданин на република или на друга форма на държавата към държавното единение, да ли той по един или друг начин проявява в някаква степен чувство за такова единение. Казах, че не трябва да буди учудване, дето в Централна Европа се заражда импулсът за своеобразна империя, предлагаща, от една страна, възможност за известна защита срещу столетния натиск от запад, а от друга за такова ограничаване на въздействието от изток, каквото все още е необходимо естествено не за Изтока, а за Централна Европа. Мисля, че тези неща са разбираеми.

В отличие от западноевропейското население и по-специално от населението на Франция, централноевропейското има малко по-друго

отношение към онова, което може да се нарече идея за държава. В Централна Европа подобна идея не е била жива векове наред, както например във Франция, а една идея за държава като битуващата във Франция не била пригодна за онова, което било останало в Централна Европа. За това пък при прехода от XVIII към XIX век в онова, което било останало в Централна Европа, се развила духовна висота, която някой ден, когато отново зацари по-малко омраза, ще бъде призната и от Запада. В Централна Европа тази духовна висота, която за човечеството даже след векове съвсем не ще бъде изчерпана докрай, била достигната в момент, когато под влияние на Запада обстоятелствата в никакъв случай не позволявали на Централна Европа да изгради единно държавно цяло. Лесинг, Гьоте, Шилер, Хердер и всички свързани с това течение естествено не са станали велики в някакво единно държавно цяло; те са станали велики въпреки отсъствието на такова държавно цяло. Човек трудно може да си представи каква разлика се крие в това, че Гьоте не е станал велик в една държавна структура, докато Корней, Расин на право са немислими без фона на онази държавна цялост, която получила своя блясък и разцвет чрез Луи XIV краля произнесъл думите „L'etst, c'est moi"*135.

Ала в течение на XIX век от импулси, които първоначално били чисто вътрешни, сред обитателите на Централна Европа се появили признаци за желание да притежават някакъв вид държава. Най-напред тези признаци се оформили по много силно идеалистически начин и който познава развитието на XIX век, знае, че идеята за държава, обзела обитателите на Централна Европа, се била загнездила преди всичко в главите на чисти идеалисти, на хора, които навярно били настроени не толкова практично, колкото идеалистически и които специално по отношение на идеята за държава били абсолютно непрактични в сравнение с практичните западняци.

Така ние виждаме как се появяват идеалистически по своето естество стремежи за обединяване на централноевропейсконемските народи в една Германска империя. Виждаме как те особено през 1848 г. приемат определени форми, които са изцяло идеалистически обогрени. Но тъй като XIX столетие се оказва епоха на материализма, на идеалистически обогреното не му била отредена особена сполука не толкова по народностна вина, колкото поради онова, което тъкмо през XIX столетие възниква като материализъм. И ето че сега въпросът бил да се извоюва по практически начин онова, което по идеалистически не било възможно да бъде извоювано, сиреч то трябвало да се извоюва така, както е бивало извоювано и другаде в дотогавашната история на Европа. Защото по кой начин са възниквали държавите? Държавите са възниквали чрез войни,

държавите са възниквали чрез всички ония неща, чрез които от 1864 до 1870 г. е възникнал и Германският райх.

Който е съпреживял онези времена, знае колко болка е имало в сърцата на всички, които при основаването на съвременния Германски райх все още били радатели за идеите от 1848 г., когато съществувала воля та, изграждането на тази империя да се основава на усета, на чувството и на идеала. През шейсетте и седемдесетте години имало хора, принадлежащи към така наречената Великогерманска партия, а освен тях имало и малогерманци. Великогерманската партия се опирала на старите идеалистически принципи и на идейни основи и импулси искала да постигне изграждане на империята. Великогерманците не са имали желание да завладяват нещо, а целели да обединят всичко германско в едно общо имперско и държавно цяло. Който приписва на великогерманците дори най-незначителни завоевателни намерения, той просто не познава степента на народностния идеализъм, битувал в тях. Дълго време великогерманците били отявлени, безкомпромисни противници на така наречените малогерманци, основали при Бисмарк сегашния Германски райх, тоест Германския райх под егидата на Прусия. Но те се примирили с малогерманския райх, защото в края на краищата разбрали, че през XIX век нещата в Централна Европа не можели да протекат по друг начин, освен както било обичайно да протичат. Примирили се, понеже си казали: Както са били основани Франция и Англия, така е трябвало да бъде основана и Германия. По такъв начин велико германците постепенно се примирили с онова, което във всяко отношение противоречало на техния идеал. Тези неща трябва да се вземат под внимание.

Редно е по-нататък да се има предвид и следното: Както и да се гледа на събитията, разиграли се между 1866 и 1870/71 г., каквото и да се мисли за вината или липсата на вина за войната от 1870 г., не бива да се забравя, че от френска страна бил налице стремеж да се попречи за основаването на Германски райх*136 и че цялата политика била насочена към това, да не се стигне до неговото създаване. Всичко това естествено може, както се казва, да бъде опровергано, но независимо от опровержението нещата все пак остават верни. Когато говоря за френска или английска страна, аз винаги имам предвид не народността, а общността на онези, които в дадения момент стоят, както се казва, на кормилото хората, които правят външните събития. За наследяването на испанския трон, за някаква си френска или германска военна партия хората могат да говорят каквото си щат, в никакъв случай обаче няма място за спор, че във Франция имало хора, които полагали неимоверни усилия да превърнат в реалност мнението, че възникването на самостоятелен Германски райх в Централна Европа било несъвместимо с величието на френската държава.

Това мнение се числи към първопричините за войната през седемдесетте години. И тогава като противовес възникнал импулсът, за който всеки може също така да мисли каквото си ще, тоест че Германският райх може да се основе чрез абсолютно същите средства, с чиято помощ Франция се е превърнала в империя, а именно чрез водене на война със съседна държава. На тези неща просто трябва да се гледа съвсем хладнокръвно.

В крайна сметка Германският райх бил създаден по познатия Ви начин, макар че днес вече не се проявява склонност към точно вглеждане в историческите факти. Но тези данни или поне скелетът на фактите трябва да са Ви известни. Ето защо може да се каже: Този Германски райх бил създаден по време на водената между Франция и Германия война по такъв начин, че през тази война били произведени силите, довели да възникването на Германския райх.

Нека се спрем на момента, когато Париж още не бил обсаден, но чрез успехите на германците вече били налице изгледи за основаването на Германския райх. Имало причина съпротивата срещу основаването на този Германски райх да се смята за сломена и в Централна Европа възникнала идеята да се осъществи изграждането на малогермански райх. Следователно в момента съсредоточаваме вниманието си върху обстановката приблизително през декември 1870 г. Правейки това, ние заставаме пред факта, че онова, което се случва в по-късната Германия, респективно в Германския райх, поражда усещането, че чрез основаването на Германския райх, за Европа възниква голяма беда и че това имперско образование в Централна Европа в известен смисъл е опасно образувание. Да се казва „Германия“ си е просто недомислие на живеещите в периферията. Днес все още няма никаква Германия, както няма и кайзер на Германия. Има само отделни германски държави, а онзи, комуто се полага да застъпва тези държави пред света, носи изрично поради някакви предпоставки на централноевропейската същност не титлата „кайзер на Германия“, а „германски кайзер“, което не е все едно. Обръщам внимание, че при основаването на съвременната румънска държава се дискутираше твърде много дали новият крал да се нарича „крал на румънците“ или „крал на Румъния“. Тези неща придобиват голямо значение в момента, когато погледът се насочи към реалностите, а не само към някакви илюзии. Титлата „крал на Румъния“ е била избрана въз основа на точно определени исторически предпоставки наместо първоначално предлаганите „румънски крал“ или „крал на румънците“.

Ако човек допусне да му влияят преценки, които вече отдавна са се утвърдили и в съвременността понякога граничат с лудост, без при това да се обсъжда дали, отделно взето, нещо е оправдано отделно взето, всяко нещо по всяко време може да бъде или основателно, или неоснователно, и ако тези преценки се обобщят, тогава би могло да се каже: породило се

е усещането, че с основаването на Германския райх в Европа е възникнала голяма беда, че това имперско образование в Централна Европа в известен смисъл представлява опасно образувание. За да поясня какво имам предвид, бих искал да Ви прочета един текст, който поначало е показателен точно за разискваните от мен сега въпроси. Каза се, че по един или друг на чин Германия или германците се чувствали застрашени, но в действителност самата Германия била заплаха за цяла Европа. Тук определено значение в частност има една преценка, поместена във в. "Матен" от 8 Октомври 1905 г. Все пак, щом някой се осланя на реалности, редно е той да знае, че зад дадено мнение винаги стои оценката на безброй много хора, а пък нещата, протичащи в случая като реалности, произхождат от реалности. И така, в „Матен“ от 8 Октомври 1905 г. Четем"*137:

„Когато г-н фон Бюлов се оплаква, че бил налице стремеж да се изолира Германия, той по-напред би трябвало да си зададе въпроса, дали самата Германия чрез своя подход не се изолира от останалата Европа. Създателите на недоверие и на мнителна ненавист, които от ден на ден все повече сковават Германия, са не Делкасе, Лансдаун, не Едуард VII и Рузвелт, а Бисмарк и Молтке, Вилхелм II и Бюлов. Те създадоха и отгледаха въоръжения до зъби, бодлив, раздражен и дразнеш Райх, който от четвърт столетие предизвикателно оглежда Европа и когото Европа накрая по принуда сама трябваше да погледне накриво. Те са, които придавайки на Германия все повече прусашки облик я лишават от симпатиите, които по-рано и осигуряваха нейната дейна наука и нейната сериозна скромност. Те са, които в наше време, смятано за морно, бълват варварски закани или разпалват брутални страсти. Европа се бои от непрестанно тлеещия в Берлин огън и за всеки случай вече оформя кордон."

А какво всъщност е положението с преценката, че Германският райх се бил превърнал в заплаха за цяла Европа?

От лицата, правещи днес на Запад изявления, едва ли е възможно да се чуе друго нещо, освен че Германия се била превърнала в заплаха за цяла Европа и че всъщност не можело да се случи нищо по-лошо от това, този народ, който както тук е казано толкова красиво така блестял по-рано чрез своята наука и чрез своята сериозна скромност, се бил превърнал в опасност за цяла Европа. Защото от безброй гърла и особено посредством потоците печатарско мастило непрекъснато се преповтаря, че той се бил превърнал в това.

Лесно се казва, пък и като отсъждане често се дочува, че всъщност единствено „германското високомерие" като в случая се злоупотребява с думата „германски" -, а не някаква световноисторическа необходимост била причина за възникването на този Райх, обитаван от хора, които

непрекъснато изтъквали, че германецът бил най-напредничавият на света, че него трябвало да го има за добруването на света и т.н. Безброй пъти е могло да се дочуе, че германците били станали надменни хора, че се смятали за призвани да господстват над света, че гледали на основания от тях Райх като на нещо, което било станало извънредно необходимо за новото време и т.н., че гордостта и високомерието на германците ставали вече съвсем непоносими. От този род са преценките, които непрекъснато са бивали повтаряни под най-различна форма.

Аз нямам никакво намерение да разкрасявам нещата, а само ще Ви прочета една преценка, направена при самото основаване на Райха, сиреч във времето, което вече споменах. Нали казах: Нека се пренесем в Декември 1870 г. При вида на това, което ще Ви прочета сега, някой навярно би могъл простете ми за баналния израз направо да излезе от кожата си и да рече: Ето, тук ясно личи каква представа си създават хората относно важността на Германския райх! Веднага се вижда, че още не възникнал, а едва в наченките си той вече бивал представян така, като че ли е необходим за добруването не само на германците, но и на цяла Европа или дори на целия свят, че даже и за благо на самите французи. И така, за да видите, че не разкрасявам нищо, ще Ви прочета една преценка именно от 1870 г.*138 Тя гласи:

„За германците Франция от четиристотин години е най-злостният съсед, притеснявал някога един народ, нагла и хищна, винаги готова за набези, ненаситна и непримирима. Германия дълго проявяваше търпение, днес обаче би било глупаво да не се възползва от победата и да не си подсигури една граница, гарантираща и мира. Кой закон дава на французите право да задържат заграбеното някога имане, след като потърпевшият ги е пипнал за врата? Франция скимти пред заплахата от накърняване на честта ѝ. А ще опази ли тя честта си, отказвайки да заплати изпотрошените от нея прозорци? Франция никога не е изглеждала толкова неразумна и жалка до презряност, както в този час, когато се противи да признае истината и достойно да поеме подготвената от самата нея несрета. Министри, обременени с оповестяването на недостоверни победи и други лъжи, се измъкват с въздушни балони; едно правителство, което предпочита да се удължава кръвната жертва на народа, наместо да се откаже от своето диктаторско право в най-чудатия изкривен образ на една република, който е бил измислян някога; цели планини от лъжи и измами, около чиито върхове витае представата, че Франция била новият Цион, от който към света се излъчвала светлината на свръхчовешка премъдрост окото ни никога не е съзирало струпането на такъв позор върху един велик народ. От Елзас и Лотарингия Бисмарк ще отнеме толкова, колкото пожелае. Това ще бъде добре за него, за нас, за целия свят, а в крайна сметка и за Франция. Големите, сериозно

обмислени планове на този във висша степен способен държавник са насочени към една цел: благополучието на Германия. То е съвместимо с мирното щастие на всички страни. Германският народ е сериозен, има голямо сърце и воля за мир и за духовно просветление; когато той гради своето единство и когато на мястото, където досега владееше лекомислената, раздразнителна, честолюбива, свадлива Франция. Германия става царица на континента, ние сме свидетели на събитие, с което се изпълва надеждата, желанието на света. Възникването на силния Германски райх поражда нова ситуация. Ако войнолюбивите държави Франция и Русия се съюзяха, те са можели да унищожат намиращата се между тях раздробена Германия. Сега вече пред тяхното самодържавие се поставя здрава бариера..."

Тук ще изпусна една дума по причина, за която веднага ще се досетите: „Жадуването от всички английски държавници напуска сферата на мисленето и става реалност..."

В случая като че ли е уместен въпросът: Дали това не е мания за величие? Драги приятели, току-що Ви прочетох една уводна статия, публикувана през Декември 1870 г. в "Таймс", като в последното изречение изпуснах само една дума. Цялото изречение гласи:

„Сега вече пред тяхното своеволие се поставя здрава бариера. Силната централна власт, жадувана от всички английски държавници, напуска сферата на мисленето и става реалност."

Забелязвате, че все пак е нужно нещата да бъдат видени такива, каквито са в действителност. Защото, когато днес някой чете "Таймс", той би трябвало поне малко да се съобрази с преценката на „Таймс" от Декември 1870 г. И тогава човек може би ще придобие необикновена представа за най-отвратителното клише, което някога е било формулирано, а именно клишетото за „германския милитаризъм", стига да поразсъди, че навремето от английска страна е било казано: Възникването на силния Германски райх поражда нова ситуация. Ако войнолюбивите държави Франция и Русия се съюзяха, те са можели да унищожат намиращата се между тях раздробена Германия.

Времената, както виждате, се менят, ала хората продължават да вярват във възможността формулираните от тях преценки да бъдат безусловни и изживяват огромно задоволство от безусловните си преценки. Съвсем не е необходимо към английския манталитет и английската народност да се изпитва същата неприязън, каквато днес се надига у мнозина, смятащи себе си за добри англичани, когато човек направи някоя преценка, намирана може би от доста англичани за невярна, подобно на направената от мен вчера по адрес на сър Едуард Грей*139. Но аз нямам навик да давам преценки, без да съм ги опрял на нещо, и то откъм страната, която с пълно право може да се приеме за аргументираща. Те

могат да кажат: Авторът на тази преценка не е англичанин, а и не познава сър Едуард Грей отблизо. Сега обаче ще Ви прочета преценката на един мъж, който е англичанин и познава сър Едуард Грей отблизо, тъй като са били колеги като министри. През зимата на 1912-1913 г. този мъж е дал за сър Едуард Грей следния отзив:

„За нас, познаващите Грей от самото начало на неговата кариера, е много забавно да наблюдаваме каква възхита предизвиква той сред континенталните си колеги. В него те, изглежда,предполагат нещо, което из общо не му е присъщо. Той се числи към превъзходните състезатели по спортен риболов в кралството и е много добър тенисист. Политически или дипломатически способности наистина не притежава за такива би трябвало да му се признаят изтощително скучният начин, по който говори, и неговата странна издръжливост. Веднъж граф Роузбъри каза за него, че създавал впечатление за съсредоточеност поради това, че никога нямал собствена мисъл, която би могла да го отклони от някоя работа, възложена му с точни указания. Неотдавна, когато един малко по-темпераментен чуждестранен дипломат изразил удивлението си от потайността на Грей, която не позволявала да се разбере какво става в него, някакъв устат секретар вметнал: „Когато една глинена спестовна касичка е пълна догоре с пари, при разклащане тя не трака. Но тя не трака и тогава, когато в нея няма пукната пара. Няколкото гроша на Уинстън Чърчил тракат толкова силно, че ти късат нервите, а при Грей не се долавя никакво тракане. Само който държи касичката, може да знае дали тя е препълнена или е абсолютно празна." Малко остро, но пък добре казано. Смятам, че Грей има много благопристоен нрав, макар че някаква глуповата суетност понякога го подвежда да се забърква в работи, от които ръце, предпочитащи да се запазят чисти, гледат да останат настрана. Той обаче постоянно се извинява, загдето просто не бил в състояние да съобразява и да премисля каквото и да е. Ако някой ловък интригант рече да си послужи с него, той може да се прояви като съвършен интригант, въпреки че сам по себе си в никакъв случай не е такъв. Политическите интриганти винаги са се изкушавали да изберат тъкмо него за свой инструмент и единствено на това обстоятелство той дължи днешното си положение."

Следователно целта наистина е подобни неща да се оглеждат по-внимателно, за да не бъде смятано, че през Юли 1914 г. точно такива ръце са се грижили особено добре за опазването на мира в Европа. Защото с редица документи, приведени в разни книги, може да се докаже всичко. Въпросът е дали влиятелните силите, от които е зависело това, са подходили към тези неща по правилен начин.

При все това не бива да забравяте, че историческите събития произтичат едно от друго и се формират бавно. Онова, което в крайна

сметка доведе до събитията през 1914 г., се е подготвяло дълго време, доста дълго време. Относно тази подготовка се е твърдяло какво ли не. Казвано е например, че не било съществувало своеобразно споразумение на така нареченото Тройно съглашение, сиреч на Антантата, срещу Централна Европа; че постоянна цел на Антантата била да полага грижи за опазването на мира в Европа. Посочва ни са също така какви ли не факти, представяни като привидни доказателства за една такава постановка.

Би трябвало да Ви говоря надълго и нашироко, ако река да превърна в неопровержим аргумент онова, което имам да кажа. Понеже не е възможно, все пак ми се иска да Ви насоча към някои опорни точки. Тъй като някой ден това ще играе известна роля в историята, като пример бих искал да Ви прочета нещо от една реч, държана във Франция през Октомври 1905 г. Няма спор, че такива речи винаги са едностранчиви, но ако се държи сметка за всичко тук впрочем има немалко важни неща, за които трябва да се държи сметка -, тогава неминуемо се стига до някаква преценка, а от тази реч на Жорес*140 през 1905 г. могат да се узнаят доста важни неща. Позволявам си да избира точно този пример, защото неотдавна за Жорес казах нещо от съвсем друг ъгъл. Както знаете, той беше демократ, даже социалдемократ и каквото да се казва иначе за него, той бе ще човек, на чието сърце лежеше не само мирът, който оглед на някои други обстоятелства би бил толкова нужно на Европа или поне на Западна Европа, но също така и сплотяването на всички хора по света, застъпващи се най-сериозно за опазването на мира. Следователно Жорес вече имал някак си право да говори по начина, по който го правеше. През Октомври 1905 г., малко след като френското демократично правителство простете за баналния израз бе изхвърлило Делкасе, тъй като на едно съвещание на министрите се установило, че той бил в състояние при първа възможност да застраши европейския мир, Жорес казва по повод на това следното:

„Доловила мечтата на Делкасе, Англия тайно се готви да се възползва от нея. С всеки изминал ден германската промишленост и търговия застрашават с все по-нарастваща сила търговията и печалбите на Англия по всички световни пазари.

Би било цинично, би било скандално Англия да обяви война на Германия само за да унищожи военната и сила, да разруши флота и и да потопи търговията и на дъното на океаните.

Но ако един ден между Франция и Германия възникне спор, при който Франция да предяви правни основания и искането да възстанови своята национална цялост, тогава кроежите на английските капиталисти, които желаят със сила да премахнат германската конкуренция, лесно биха могли да се прикрият зад този великолепен претекст и по такъв начин да

се доберат до своята цел. Стигна се дотам, че когато заради Мароко между Франция и Германия възникнаха проблеми и последната, подозирайки френско-английска коалиция, се намеси най-безцеремонно, за да накара двата народа да излязат с декларации, Англия трябва да го кажа със съжаление прояви прекалена предразположеност към раздухване на конфликта. Факт е, че в момента, когато събитията достигнаха своята връхна точка, Англия предложи на Франция да бъде сключен отбранително-нападателен пакт, в който ни обеща безрезервна подкрепа и се задължи не само да потопи германския флот, но също така да окупира канала „Кайзер Вилхелм“ и да стовари в Шлезвиг-Холщайн стохилядна английска войска. Ако се беше стигнало до подписването на договора а такова било желание то на г-н Делкасе -, това щеше да означава незабавна война. Ето защо ние, социалистите, настояхме г-н Дилкасе да си отиде и по този начин направихме услуга на Франция, на Европа и на човечеството...”

На първо място Жорес знаеше неща, за които мнозина от даващите преценка днес не са били осведомени, при това неща извънредно съществени и важни. Беше и достатъчно нехаен да съобщава тези важни и съществени неща по начин, от който можеше да се заключи, че в бъдеще навярно ще продължи да говори. На окултистите е добре известно как през последната третина на XIX век един член на някакво братство направил обществено достойние неща, които по мнение на това братство не бивало да се разгласяват. След като бил говорил за нещата, човекът един ден изчезнал бил убит. Вярно е, че Жорес не беше окултист, но би могло да се прояви любопитство дали светът някога ще узнае взаимовръзките, довели до неговата гибел в навечерието на войната.

Нещата, за които е говорил Жорес, водят началото си именно от заседанието на министерския съвет, на което Делкасе, креатура на Едуард VII, ведно с други подкрепящи го креатури бил изхвърлен от тогавашното френско правителство, и то може би не толкова заради туй, че желяел да проправи пътищата към войната, колкото поради една съвсем друга причина.

Годината е 1905. Вниманието тъкмо на Русия все още е ангажирано на изток, а не може да се разчита, че ако раздухваният от Делкасе огън на запад наистина пламне, всичко ще протече точно така, както по-късно, когато Русия вече не би била ангажирана на изток. Но Делкасе не е от хората, които лесно се примиряват с нещата. Когато противниците на войната по онова време му казали, че е напълно способен да предизвика избухването на война, той отвърнал, че Англия била уведомила Франция за готовността си да окупира канала „Кайзер Вилхелм“ и да нахлуе в Шлезвиг-Холщайн със стохилядна войска; ако Франция желяела, Англия щяла писмено да повтори това свое предложение. Тази вест, съобщена

тогава от Делкасе на неговите колеги министри, които му били посочили вратата, била, разбира се, резултат от преговори, които той бил водил зад гърба на своите колеги министри и зад които в общи линии стоял също така тогавашният крал Едуард VII.

Бих могъл да Ви приведа много материал, който ще потвърди този факт, изнесен не само в "Матен", но по-късно и в други списания; аз обаче искам само да насоча вниманието върху това, че навремето все пак се намери някой, който да огледа историята малко по-отблизо и комуто тя да се стори съмнителна. Това беше една личност, която на някои точно във Франция може и да не е симпатична, а именно клерикалният сенатор Годен дьо Вилен*141. На 20 Ноември 1906 г., когато на кормилото вече беше кабинетът Клемансо, той внесе питане по въпроса, в какво състояние всъщност се намират отношенията между Франция и Англия, за които се говори толкова много. Тогава Клемансо казал приблизително следното: Що се отнася до идеята за реванш, той бил възмутен от това, че един френски сенатор искал да му постави капан и да го задължи или да разочарова Ложата на оранжевите братя, или пък да направи войнствено изявление; ето защо той нямало да отговори. Следователно на въпроса на сенатора дали има налице нещо, което посредством коалиция между Франция и Англия можело да доведе до европейска война, Клемансо отвърща, че нямало да отговори; защото, ако отговорел, би трябвало или да разочарова Ложата на оранжевите братя по отношение на идеята за реванш, или да направи войнствено изявление. Така Вие виждате, че ако речал да изрази мнение за тогавашните отношения между Франция и Англия, Клемансо трябвало да направи войнствено изявление; не миролюбиво, ами войнствено изявление се налагало да направи. Казал го е лично през 1906 г.

Не бива обаче да забравяме, че при всяко нещо на света въздействие има онова, което хората чуват един от друг. Можете ли да си представите, че в Централна Европа някой би трябвало да повярва в „миролюбивите“ намерения на Западна Европа, когато се налага да констатира не един, а много, много подобни факти от тази величина? Рече ли да прецени тези неща, редно е да се имат предвид най-различни положения. Редно е да се има предвид, че ако Централна Европа се разглежда в по-широк смисъл, най-голямата безсмислица е да се говори глобално за централноевропейски милитаризъм; защото за една страна, разположена между две войнлюбиви държави, този милитаризъм е най-естествената историческа последица, за да може просто да оцелее между двете войнлюбиви държави.

Хората, лишени от всяко чувство за реалност, могат впрочем да запитат: Нима не са правени какви ли не предложения за разоръжаване? Нека тези предложения за разоръжаване бъдат просто изпробвани. Нали

нещо, което човек желае да постигне, не е нужно да бъде постигнато непременно по един начин то може да се постигне по различни начини. На някои люде от Западна Европа не казвам на някои народи, а на някои люде естествено би им било доста приятно да постигнат желаното от тях и преди, и сега не чрез война, в която стотици хиляди от страна на всички участници да пролеят кръвта си, а биха предпочели впоследствие простете за баналния израз да могат да си оближат пръстите и да кажат: „Ние опазихме мир!“

За западноевропейските политици от определен тип едно от средствата представляваше пуснатото в обръщение предложение за разоръжаване*142, защото единствената цел на неговото наличие беше именно постигането по друг начин на онова, чието постигане е било преследвано. След като предложението за разоръжаване не бе осъществено, този начин трябваше да се изоставен като непригоден. Ако по пътя на разоръжаването се удадеше Централна Европа да бъде притисната без война, тогава естествено щеше да се пред почете това да стане без война; то обаче представляваше само друг начин за постигане на същото.

Човек не бива да се оставя да бъде заблуждавай с приказки, не бива да се оставя да бъде подвеждан с илюзии, а трябва да е наясно какво искат хората. И тогава здравомислещите, които действително искат каквото казват, трябва отново и отново да бъдат закриляни даже ако под влияние на омразата и на разни други чувства могат да бъдат отъждествявани с онези, дето причиняват една или друга беда. Човек трябва да ги закриля и да осъзнава колко несправедливо е да се заявява, че англичаните били извършили това или онова, че англичаните били виновни за едно или друго. Такава преценка не е разумна, ала също така неразумно е, когато някой англичанин се почувства засегнат, щом се изкарват наяве примерно неща като тия, как вито въз основа на факти бяха споменати току-що. Ето защо човек е длъжен да се вслушва, когато бих казал с пръст се посочват някои неща, заложен в комплекса от причини. Така например в "Дейли нюз" от 13 Октомври 1905 г.*143 четем декларация, в която тогавашното британско правителство, сиреч онова, което носи толкова голяма вина за всичко случило се до днес, заявява следното (тук ще добавя, че предшественикът на сър Едуард Грей не беше подобна нула лорд Лансдаун несъмнено знаеше далеч по-добре за какво става дума, но от даден момент нататък лицата, които стоят зад всичко, се нуждаеха от някоя нула, понеже с нея можеше да се оперира по-удобно):

„Крайно време е лорд Лансдаун да изясни и защити онази част от своята дипломация, за която той и колегите му са отговорни по конституция. Напоследък се проявява склонност към възхвала на лорд Лансдаун, ала страната не ще има голямо основание да му благодари, ако

се установи, че е допуснал да се стигне до усложнения, от които произтича рискът да избухне европейска война... Кавги понякога се вдигат и в най-добрите семейства, но какво общо имат с това народите на Великобритания или Германия? Единствено германофобски настроените луди глави в Англия и англофобски настроените луди глави в Германия пречат да се установят мирни отношения и някой ден велики народи може здраво да патят заради тях." Съществените неща трябва да се отчитат на вярното място. Въз основа не на много факти, а по-скоро на разума би могло да се докаже, че двете централноевропейски държавни формации нямаха ни най-малък повод за предизвикване на война. Защото как за имащия ум в главата си трябваше да изглежда подобна война? Франция трябваше да си каже, че при една война, която единствено ако не настъпеха извънредни обстоятелства неминуемо щеше да прерасне в европейска война, щяха да и предстоят тежки изпитания. Там обаче не се замисляха за това, тъй като съществува просто вярата във Франция, която векове наред е властвала над Европа. В Италия са налице съвсем специални отношения, за които ако се намери време ще поговорим при друг повод; но при определени условия Италия също не можеше да очаква големи предимства от една бъдеща война, която в Европа би обърнала всичко с главата надолу. В Русия е налице особена обстановка, както вече я охарактеризирах, когато Ви говорих за отношенията. на Русия със славянските народи, със славянската раса.

В дадения случай мимоходом искам да обърна внимание, че дълбочината на сър Едуард Грей проличава например от това, как веднъж, след като в неговата размиваляваща глава му внушили мисъл как се бе изразил колегата му Роузбъри: той винаги бил толкова съсредоточен, понеже никога нямал собствена мисъл от страната, откъдето му внушавали мисли, той заявил: Руската раса има голямо бъдеще и е предопределена за величави дела. Забравил бил, че се говорело за славянството и че руска раса няма. Когато става дума за реалности, между русизъм и славянство наистина трябва да се прави разлика.

В Русия единствено застъпниците на русизма можеха да очакват от една бъдеща война нещо величаво, а именно поне частично да се осъществи завещанието на Петър Велики. Освен туй можеше да се очаква голямо страдание, ала не чак такова, че русизмът да му обърне подобаващо внимание.

Англия можеше да си каже, че тя ще загуби или рискува най-малко. И ето вече месеци наред ние живеем сред тези пълни със страдания събития, но ако се помисли кой е пострадал най-малко или почти никак не е страдал от тях поне по отношение преценката пред световната история, тогава ще трябва да се заяви: това е Англия. И тя още дълго ще

бъде в състояние да воюва, без войната да ѝ причинява значителни страдания.

Така наречените Централни сили пък с положителност не можеха да спечелят от една такава война нищо и те не можеха да имат интерес от една такава война. Затуй при тях винаги са били налице две тенденции: първо, известно безгрижие, което произтича не от познаване на обстоятелствата, а си е особеност на характера; безгрижието в частност е характерна черта на австриеца. А от друга страна, непрестанно се изтъкваше изрично, че никой не искал нищо, освен и занаят да има онова, което притежава, тъй че всичко останало по принцип било глупости. И дума не може да става, че например от Сърбия щяло да може да се завладее нещо, ако се беше удало войната да бъде локализирана между Австрия и Сърбия.

Ако например Англия не се оглавяваше от държавник, който още на 23 Юли беше казал, че ако Австрия поведе война срещу Сърбия, от това може да пламне европейска война, а от някой друг, който би казал, че англичаните на всяка цена ще упражнят влиянието си, за да може войната да остане локална, тогава щеше да се получи нещо съвсем друго. Но тогава нямаше да се налага човек да си съставя преценка по начина на сър Едуард Грей, който от самото начало се е намирал под хипнотичното въздействие, че ако Австрия обяви война на Сърбия, от това ще пламне европейска война. Той никога не е повдигал въпроса: Какво общо има всъщност Русия с цялата война между Австрия и Сърбия? Това никога не му е хрумвало, то дори не е загатнато в някое изказано от него изречение; пред зора му винаги е стояло единствено правото на руско влияние в Сърбия, правото на едно влияние, което било подготвено по странен начин и се носело по гребените на странни вълни, както вече Ви го разясних.

Всичко разиграло се там, включително триста шейсет и четиримата души, убити между 1883 и 1887 г., няма нищо общо с каквато и да било преценка за сръбския народ, който дори в сегашното си състояние продължава да се сражава храбро и комуто изцяло се дължи заслугата за единствения успех, удържан от Антантата през последните седмици по онези места*144. Не е възможно човек, прозиращ нещата, да отправи присъда срещу който и да е народ, а още по-малко срещу един народ, който и в най-трагичните си дни е показвал, че не само желае да защити с кръвта си своята реална същност, но и умее да я защитава, и който в сериозни мигове удостоверява присъствието си там, където трябва да бъде. Но аз припомням, че атентатът срещу ерцхерцог Франц Фердинанд представляваше само едно последно голямо начинание, при бавило се към цяла поредица покушения, насочени в течение на няколко месеца срещу различни австрийски правителствени чиновници. Касаше се за

точно определена кампания, която се бе развихрила и за някои лица беше напълно разбираема. Спомнете си какво Ви казах за окултния фон на индивидуалността на ерцхерцог Франц Фердинанд, спомнете си парадоксалния, ала при все това реален факт, че тази двойка, която е била във висша степен славянофилски настроена, привидно беше погубена от славянска ръка привидно. Бих искал да знам дали въз основа дори на известно съкровено разбиране не може да се установи колко прав е човек, когато в случая търси по-дълбоки взаимовръзки. Въз основа на известно съкровено разбиране човек може да се доближи до същината на нещата. Виждаме един във висша степен славянофилски настроен човек да загива ведно със съпругата си от славянски куршуми. В последния момент херцогинята надниква от колата към една застанала наблизко млада жена, мигове, преди куршумите да я улучат, тя се усмихва, защото е съзряла една млада славянка, и възкликва: Ето една славянка!*145 И тогава куршумите я улучват. Несъмнено свидетелство за необикновена Карма е, че преди славянските куршуми да улучат херцогинята, тя изпитва възторг, тъй като погледът и се спира на обичания от нея славянски на род.

Изложих Ви каква широко простираща се взаимовръзка е съществувала между машинациите на Балканите и някои добре подготвени обстоятелства на Апенинския полуостров. И още един път ми се иска да поставя въпроса, който веднъж вече повдигнах: Защо всъщност в един макар и долнопробен парижки вестник*146 от януари 1913 г. пишеше, че за доброто на човечеството било необходимо ерцхерцог Франц Фердинанд непременно да бъде убит? Защо преди туй на два пъти в така наречения „Окултен алманах“, за който Ви говорих, се казваше, че той щял да бъде убит? Аз смятам, че нещата трябва да се разглеждат съвкупно. Тогава ще се установи, че алхимията на куршумите, използвани за този атентат, е била много сложна и че те, макар да са произхождали от една сръбска оръжейна, са били "миросани", ако ми е позволено да се изразя образно, от съвсем друго място.

Това са неща, намиращи израз в онова, с което човек се сблъскваше например в Австрия. Представете си, че Швейцария отвед е заобиколена от ненавистници. Не зная дали това би подействало особено успокоително, най-вече ако тази ненавист се проявява не само в това, че примерно в Румъния е станал пословичен изразът „Jos Austria perfida!“, сиреч „Долу коварната Австрия!“, или пък "По-добре руско, отколкото австрийско!" и така нататък. Когато са налице подобни неща и като се има предвид какво ли не се пишеше в Италия доста време преди избухването на войната срещу Австрия, тогава не можеше да има място за особено успокоение. Ето как беше разгърнат цяла една организирана

кампания, която се простираше нашироко около Австрия. Нямам намерение да се застъпвам за никоя държава и привеждам само факти.

Не забравяйте например следното: Когато на Берлинския конгрес под силното влияние на лорд Солбъри*147, на Австрия беше разпоредено да окупира Босна и Херцеговина, когато иначе казано през 70-те години Англия даде на Австрия мандат да извърши тази акция на Балканите за доброто на Европа, тогава в Австрия се надигна невероятна съпротива срещу присъединяването на Босна и Херцеговина, понеже германците в Австрия казваха: „Славяни без друго имаме предостатъчно, невъзможно е да приемем толкова много славяни.“ Ако в Австрия се беше появила идеята за завоюване на някаква част от Сърбия, тя щеше да предизвика в Австрия в името на добре разбраните интереси на страната най-разгорещена съпротива; защото не би могло да се извърши по-голяма глупост от тази, да се пожелае някаква част от сръбските земи. Налице беше единствено желанието да бъде запазена целостта на държавата, за да се устои на кампанията. Това вече трябва да се приеме като искреност, макар може би да граничеше с безгрижие. При обективно разглеждане на нещата трябва да отпадне предположението, че тази война е била предизвикана от ултиматума на Австрия към Сърбия, ако Русия не бе заела добре известната позиция, въпреки че тя нямаше основание да допуска, че Австрия възнамерява да предприеме някакви завоевания. Но с оглед на всички тези положения не бива да се забравя наличието на настроения. Всичкото онова, което Ви описах, породило, разбира се, настроения не само в периферията, но и в Централна Европа.

А сега бих искал да дам един малък пример, който да Ви покаже как човек все пак може да си състави преценка за подобни неща, когато сериозно се е заел да си състави валидна преценка. Интересно е в дадени моменти да се отправя поглед към определени точки, защото само това е пътят да се открие нещо. В този смисъл може да се постави въпросът: Как е трябвало да изглежда в душата на някой, който се е чувствал отговорен за Австрия, да речем по време на убийството на престолонаследника, непосредствено преди това, а също и подир туй?

За да стигнем до една валидна преценка относно настроението сред честните люде в Австрия, най-подходящо би било времето непосредствено преди покушението, тъй като тогава хората още не са се намирили под влияние на онова, което бе предизвикано от него. Виждате колко предпозлив се опитвам да бъда. Не се спирам на възбудените духове след покушението, ами казвам: Нека погледнем какво е битувало в душа на честния австриец, изложен на всички онези влияния, които от Делкасе насетне се излъчват от Запад на Европа във връзка с Източна Европа, с Русия. Една такава преценка мога да представя пред душата Ви,

като Ви прочета кратък откъс от една статия*148, написана тъкмо по времето, което току-що очертах.

Тя излиза след покушението, но при извършването му вече е била под печат. Следователно тя е възникнала през седмиците преди покушението и авторът ѝ е австриец:

[Пропуск в стенограмата/

Ето Ви преценката на един здравомислещ човек, който е имал поглед върху обстановката в Европа преди настъпване на последната причина покушението. Всеки знаеше, че подбуждани от Русия балканските държави ще бъдат принудени да воюват срещу Австрия. Ето защо, ако имаше налице желание войната да бъде избягната, най-добре щеше да бъде да се започне именно оттук, като се направи опит въпросът да се локализира, за което и външно съществуваха най-благоприятни изгледи.

Макар и да си съставя преценки по свое собствено чувство за нас преценките са факти -, необходимо е човек да се взира в самите факти и върху тях да надгражда. Аз и днес можех да привеждам само отделни факти като пояснение на онова, което всъщност имам предвид; но аз ги излагах пред Вас единствено с намерението да разкривам именно факти, а не нещо друго. Нека обаче да бъдем наясно какво цели привежда нето на такива факти. То цели да даде път на истината. Истината, дори когато тя простете за парадоксалния израз е вредна истина, не може никога да бъде толкова вредна, колкото заблудата.

На запознатите с фактите е известно какви невъобразими лъжи се изприказваха, откакто стана възможно да се лъже без задръжки, понеже човек можеше да се погрижи да бъде чуто само неговото лично слово, но не и това на политическите му противници, което често беше заглушавало по един изключително болезнен начин. Въпросът обаче опира до истината и до признаването на истината. Когато се заявява, че тази война била подбудена от Централна Европа, тъкмо това действително не е истина. Може би хората не са в състояние да кажат истината, понеже не я знаят.

Естествено, когато се стигне до нещо такова като тази война, тогава обикновено и двете страни някак си имат вина, но по различен начин. Ала не за вината ми е мисълта, а за непригодността на преценките, които се правят и които ни най-малко не се стремят да се вгледат в онова, за което реално става дума. Аз съвсем не настоявам такива преценки да не се правят, за щото на мен, разбира се, ми е известно как протича еволюцията на човечеството; известно ми е също, че особено в наше време липсва нагласа преценките да се поставят на валидни основи, понеже в наше време има много пречки преценките да се поставят на валидни основи. Но в такъв случай онова, за което става дума, трябва да се казва правилно.

Щом някой е свързан с определени центрове на тягостните световни събития, които поради небрежност на мисълта все още биват наричани „война“, и по тази причина се чувства свързан с онова, което поне с оглед на известни центрове протича в периферията, нека той спокойно да заяви: Да, аз искам същото, за което се настоява в определени центрове на тази периферия, аз искам населението на Централна Европа да бъде отчасти изтребено, отчасти поробено.

Определени лица в онези центрове положително не желаят духовният живот в Централна Европа да замре; те говорят за красивата научност и духовност и за сериозната скромност, битували по-преди. На тях, с други думи, би им допаднало, ако човек можеше да господства над тази територия на духовността и на скромността, но извършвайки го приблизително така, както римляните с гърците. Гръцката култура естествено била по-високата; римляните не унищожили гръцката култура. Също така никой от Антантата не желае да унищожи германската култура. Напротив, на хората ще им бъде доста удобно да онаследят добре поддържаната германска култура, но им се иска да създадат нещо наподобяващо отношението на римляните към гърците, сиреч съществуващото в Централна Европа да бъде подложено на своего рода духовно робство. Но нека тогава това да се каже! Нека да не бъде разкрсявано с нещо, което направо е смешно; защото германският милитаризъм който не трябва да се отрича по своето същинско потекло е френски и руски милитаризъм. Без френския и руския милитаризъм германски нямаше да има.

Но нека тогава да се каже: Цели се нещо, което може да бъде наречено поробване на Централна Европа! Нека да се каже, че щом това бъде постигнато, ще се изпита удовлетворение. Тогава нека спокойно да се признае: Противно ми е, че тук, в центъра на Европа, има един народ, който желае да постъпва като други те народи наоколо. Ако някой признава, че всичко германско му е ненавистно, че не желае германците да имат същото като останалите народи, тогава добре с него може да се разговаря или пък не може да се разговаря, щом не иска; той обаче казва истината. Но ако повтаря, че искал да унищожи германския милитаризъм, че не желаел германците да потискат други народи, че искал германците да извършат това или онова, както непрекъснато се говори днес и вече години наред, тогава той лъже; Възможно е да не знае, че лъже, но той лъже, той действително лъже; той лъже обективно, въпреки че може и да не го върши субективно.

Целта е човек да застане на страната на истината, дори тази истина понякога да е вредна, дори тя на него самия да му е неприятна. Нека обаче да си признае нещата и да не притъпява съзнанието си с фразите за германския милитаризъм, към който изпитва омраза, ала без да желае да

потвърди това пред себе си. Нека да си признае, че иска да създаде безправие на германците, само дето не желае да го изтъква. В случая може би съществува нужда от притъпяване; ала не това е истината! Важното е да се застане на страната на истината. При наличието на кураж за истината човек винаги се придвижва малко по-напред. Въпросът е да имаш този кураж към истината.

Няма съмнение, че в цялостната еволюция на човечеството всеки народ има, и като народ, своя мисия, свое поръчение и че тези различни мисии, тези различни поръчения, взети заедно, образуват едно цяло, а именно еволюцията на човечеството. Но вярно е също така, че отделни хора, особено такива, които се за познават с мисията на човечеството, се одързостяват в името на ограничени групови интереси да инсценират едно или друго нещо и за тази цел да използват заложеното в човечеството.

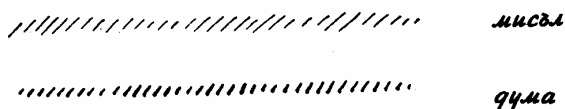
Да вземем английския народ. Ако се осъществява онова, което през Петия следатлантски период по необходимост подлежи на осъществяване именно от английския народ, тогава поради своеобразието на английския народностен дух не е възможно точно Англия някога да доведе до избухване на война. Защото същностната черта на английския народностен дух в неговото световноисторическо значение за еволюцията на човечеството стои в разрез с всякакъв милитаристичен импулс. Английският народностен характер превръща своя народ в най-немилитаристичния, какъвто изобщо може да има. При все това може би от столетия насам едва ли са изминавали десет последователни години, през които Англия да не е воювала. Ние просто живеем в царството на Майя. Ала тъкмо затуй истината е истина. В същността на английския народностен характер е заложено изключването на каквато и да било война, точно както в същността на френския народностен характер векове наред е било заложено непрестанното воюване; сега вече не е така, сега то изкуствено трябва да бъде поощрявано. Но в същността на английския народностен характер воюването не е заложено, и то тъкмо поради обстоятелството, че специфичната конфигурация на английския национален дух е насочена към формирането на онова, което следва да бъде инкорпорирано в Съзнаващата Душа от Петата следатлантска епоха. То пък се постига посредством всички онези междучовешки връзки, които, от една страна, са продукт на логично-научно, а от друга на комерсиалноиндустриално мислене. И когато споменатият Брукс Адамс*149 разви идеите, които Ви представих, това беше подемащ се от Америка пробив, който трябваше да посочи в какво въз основа на своята по-дълбока народна същност, в която, за разлика например от руската народна същност, няма следа от имагинация и агресивност, са мият английски народностен характер следва да съзре световната си мисия.

Сега вече нещата ще зависят от това, дали някой ден тази същност на английския народ ще бъде прозряна и в по-дълбокия, в духовно-научния смисъл. Отделни лица в общи линии са вникнали в нея, а който е добре запознат с Хърбърт Спенсър*150 и Джон Стюарт Мил*151, знае, че най-просветлените духове на Англия вече напълно са я прозрели, но все още не от духовно-научно, ами от своето по-скоро материалистическо гледище. Ето защо аз Ви съветвам да прочетете с доста голямо усърдие политическите статии най-вече на Хърбърт Спенсър или на Джон Стюарт Мил от тях можете да научите извънредно много. И този мирен дух, който в частност създава нагласа за определено политическо мислене, този дух, както вече загатнах, наистина е проникнал от Англия в Европа. Всеки, който е врял и кипял сред ширещите се в европейския живот толкова различни гледища, както аз без съмнение смея да твърдя за себе си, знае например, че всички политически науки в Централна Европа изцяло са били повлияни от Англия. И никак не е случайно, че основоположниците на германския социализъм Маркс, Енгелс, са основали германския социализъм под въздействието на Англия.

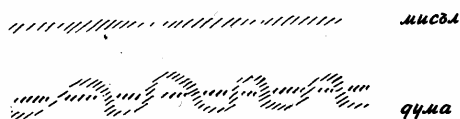
Изобщо много лесно се случва централноевропейският нрав да се натъква на погрешно разбиране. В Западна Европа истинският централноевропейски нрав и сега продължава почти винаги да бъде разбиран погрешно. Другояче впрочем не би могло и да бъде. В духовното оформление на Централна Европа френският елемент се е просмукал до такава степен, че Лесинговият "Лаокоон"*152, едно от най-големите, най-значителните произведения, давали тон през най-величавата епоха на Германия, е преживял участта Лесинг да се двоуми дали да напише тази своя творба на френски или на немски. През XVIII в. образованите люде от Централна Европа са пишели зле на немски и добре на френски език. Нека това да не се забравя. А през XIX в. Централна Европа се изправя пред опасността изцяло да се поангличанчи, изцяло да се проникне от английския нрав. Нищо чудно, дето този централноевропейски нрав е толкова слабо познат, щом непрестанно бива заливан от всички страни, включително в духовно отношение. Помислете само каква теория за еволюцията на животните и растенията е сътворена от Гьоте. Тя действително стои едно стъпало по-горе от материалистическия дарвинизъм, така както с оглед на закона за звукоизместването немският език се намира едно стъпало по-високо от готския и английския. Но ето че в самата Германия щастието се усмихва на материалистическия дарвинизъм, а не на същински немското Гьотево творение. Следователно няма защо да се учудваме, че германският нрав бива разбиран зле и че никой не си дава труд да разбере този германски нрав точно така, както трябва да бъде разбран, ако човек желае да се отнесе справедливо към него.

И тъй, както бе казано, най-вече в политическите науки всичко е било повлияно от английската насока на мисълта. Онова обаче, което се оказва наложително, е известно самопознание на народностните характери. И нещата няма да се оправят, преди да се стигне до такова самопознаване, за което впрочем Хърбърт Спенсър и Джон Стюарт Мил не са достатъчни, защото в основата му трябва да бъде заложена Духовна Наука и долавянето на онова, което е дадено чрез Духовната Наука.

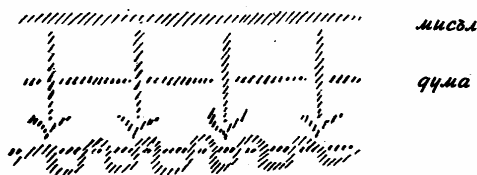
Обърнете внимание колко трудно е например да се схване следното онова, което се има предвид тук, не е суха теория то лежи в основата на живота: В душата съществува определена връзка между представата и думата. Това е факт, който веднага ще поясня. Да приемем, че в душевната конфигурация думата е разположена в това поле тук, а мисълта в другото:

Работата е в това, че френският народностен характер проявява тенденция да притиска мисълта надолу към думата, тоест при говорене мисълта да се втъква в изговарянето. Ето защо именно в това поле се стига толкова лесно до опияняване от думата, до опияняване от фразата, при което имам предвид фраза в добрия смисъл:

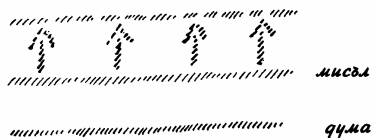
Английският народностен характер пък притиска мисълта под думата, така че, пронизвайки думата, мисълта търси изява отвъд нея:

Свойствено на немския език е мисълта да не се обвързва с думата. И само поради факта, че немският език не довежда мисълта до думата, а съхранява мисълта в мисълта, е станала възможна появата на философи като Фихте, Шелинг, Хегел, които другаде по света не биха били възможни. По този начин обаче в общуването на хората много лесно може да настъпят недоразумения. Защото превеждане в истинския

смисъл е просто невъзможно, то винаги ще бъде сурогат. Не съществува никаква възможност казаното от Хегел да се каже и на английски или на френски. Това е напълно изключено, такива преводи могат да представляват единствено сурогат. Възможност за разбиране е налице само поради това, че някои основни романски елементи продължават да са общи, защото дали ще се каже association на френски или association на английски е все едно и в двата случая думата възлиза към романския език. Такива неща улесняват общуването. Но всеки народностен характер си има своя мисия и човек може да се добере до него само въз основа на силното желание за постигане на такова разбирателство.

Славянският народностен характер избутва мисълта обратно във вътрешността и я разполага тук:

Там думата е съвсем отдалечена от мисълта и витае, като че ли е отделена от нея.

Най-силно прикритие между мисъл и дума до степен, когато мисълта изчезва по отношение на думата, има във френски. Най-силно самоизживяване на мисълта е налице в немски, поради което и формулираният от Хегел и хегелианците израз за „самосъзнанието на мисълта" има смисъл само в немския език*153. Онова, което за чужденеца е абстрактност, представлява за германеца върховно изживяване, което той може да изпита, ако го разбира в живия смисъл. Немският език се стреми да обоснове брака между духовното само по себе си и духовното на мисълта. Това не може да бъде постигнато никъде другаде по света, в никой друг народностен характер освен в немския.

Това няма нищо общо с някаква империя, но то е застрашено за столетия напред, ако хората се отнесат отрицателно спрямо онова, което сега обхожда света като миролюбива мисъл. В противен случай под заплахата се намира не само една империя в центъра, но и цялостният германски нрав. Ето защо тези дни действително са съдбоносни за онзи, който разбира нещата. И човек може, човек би могъл поне да се надява, че нещата се преценяват по-иначе в сравнение с първия път, когато в известен смисъл бе привнесена съдба, съдбовен импулс, и беше редно да се размисли, ала не беше, измислено по онова време, когато в Австрия доброволно изявиха готовност да бъде предоставено на Италия онова, което можеше да я накара да изостави иредентизма и франкмасонския „Grand-Orient"*154. В периферията обаче нямаха представа какво по онова време всъщност означаваше да не се размисля за извършването в Италия, респективно от три тамошни особи*155. Дано сега, каквото и да

Събр.сч.173 Карма на неистината // Copyright издателство Даскалов 151

се случи, светът да прояви по-голяма склонност към сериозно то оглеждане на тези неща.

Задачата на германския елемент е предопределена именно от особеното положение на мисълта. Ето защо без съдействие на въпросната живееща в себе си мисъл никога не ще бъде възможно протичането на онази духовна еволюция, която следва да протече. Редно е нещата да се разглеждат такива, каквито са. Английският народностен характер изисква духовното да бъде, така да се каже, донякъде материализирано. С това не се отправя упрек към английския народностен характер, а само се посочва един факт. В рамките на английския народностен характер, духовното до известна степен трябва да бъде материализирано. Затова там все повече ще се проявява разбиране за онова, което се стреми да произтича само от народностния характер, а не от общата човешка същност, сиреч за медиумното, медиумоподобното или нещо друго традиционно. Там именно винаги се намира първоначалото на старинното старите розенкройцери, старите индуси и т.н. Там то винаги трябва да бъде почитано по някакъв начин, както и самият език е из останал на стъпалото на готския, при което думата „изостанал“ не представлява морална или основаваща се на симпатия и антипатия оценка, а цели да означа само различното местоположение върху класификационната ос. Тя е въпрос на систематика и не, визира примерно изостаналост в развитието.

Нека да приемаме нещата такива, каквито са; днес всеки народ естествено е способен да разбира всичко; истина все пак е, че целият действително плодоносен английски спиритуализъм в най-добрия смисъл на думата е импортиран, че той произхожда от Централна Европа. Първоизточникът му е Централна Европа, тоест той е нещо заимствано от другаде. И тъй като в Англия е налице особено развита интелектуалност, там заимстваното може да бъде систематизирано, може да бъде и организирано. Във Франция например, един ум като Якоб Бьоме*156 би бил немислим; но след като Якоб Бьоме се появява изцяло като рожба на духовното мислене в Централна Европа, той се сдобива с многобройни съмишленици чрез Сен Мартен*157, така наречения *philosophe inconnu* непознатия философ, който бил последовател на Якоб Бьоме.

Ето как трябва да си взаимодействат тези неща и тогава преценката ще може да се прави не в зависимост от националните чувства, а според резултата, представен на човечеството. В момента, когато бъде осъзна то, че Кармата е нещо сериозно, че посредством нея сме свързани със своя народностен характер приблизително по изложения от мен вчера начин, когато обстоятелствата се разглеждат кармически, а не пристрастно, тогава човек открива правилната позиция. И аз мога да си представя, че някой ден ще настъпи времето, когато дори един толкова пристрастен

народ като французите ще може да се научи да схваща по-кармически мисълта за принадлежността към определен народностен характер. Бих могъл даже да предположа как с оглед на голямата си склонност към спиритуалистичното тъкмо английският народ въз основа на някаква спиритуалистична наука един ден ще смогне да забележи, че има и други народи, по отношение на които може мъничко да се помисли за равнопоставеност, за което понастоящем липсва каквото и да било разбиране. Това не е упрек, дума да не става! Човек обаче съвсем не е наясно, че непрестанно говори неща, които сам без съмнение разбира, докато другиму те изглеждат направо странни. Американците задминават всички в това. При тях състоянието на пълна неосъзнатост относно факта, че другият също има намерение да се развива донякъде по своему, е още по-парадоксално; разбира се, само за онзи, който не застъпва същата позиция.

Предвид голямата предразположеност именно на английския народ към спиритуалност, някои неща могат тъкмо по заобиколния път на спиритуалността да проникнат в този народностен характер, особено ако освен туй вземем под внимание, че там въз основа на народностния характер е налице максимална предразположеност за чисто логическо, тоест за неспиритуално мислене и същевременно за систематизиране. Така например няма друг случай, в който да проличава сходен организаторски талант, както в съчиненията на Хърбърт Спенсър. По отношение на всичко научно английският народностен характер проявява найголям организаторски талант, поради което той с невероятна дарба систематизира всичко вредом по света. И само човек, който обича приказките, а не реалността, отново може да твърди, че германците имали особен организаторски талант, независимо че този талант е съвсем неприсъщ на истинския германски характер.

Нека не се забравя, че онова, което германците напоследък привидно създадоха в различна степен както в териториално, така и в културно отношение, бе създадено от притеснеността на изток и запад. Тук впрочем в течение на XIX век бяха формирани качества по по-прецизен начин, отколкото са налице у народите, на които те всъщност принадлежат. Но точно това може да бъде добре разбрано. Самопознанието още не се е разпространило повсеместно и тъй като германците са толкова възприемчиви, така умеят да прие мат и усвояват определени неща, то особено народите на Запада не на Изтока имат възможност да се за познаят със значителна част от онова, което те самите са, поради факта, че то е било усвоено от германците. Понятно е човек винаги да намира нещата у себе си много хубави и естествени. Но когато ги установиш у друго, едва тогава забелязваш какво представляват те в действителност. Никой изобщо не подозира каква част

от онова, заради което Западът толкова много укорява Централна Европа, е просто отражение на привнесено от Запада в Централна Европа.

Никой изобщо не подозира каква тайна всъщност се крие в това. При обективно оглеждане на обстоятелствата много странно впечатление прави например как най-вече някой представител на френския народ въобще не е в състояние да види у себе си нещата, които той с такава страшна острота укорява, щом ги установи у някой друг, възприел ги под френско влияние. Навярно също така не е хубаво да се сблъскаш с имитация. Но ако човечеството действително трябва да прогресира, наложително е това сътрудничество на централноевропейската мисъл, както го описях в последното си съчинение „Върху загадките на човека“, да може да просъществува. То е необходимо, то не може да бъде преустановено, а не бива да бъде и брутално унищожено.

И ето сега човечеството стои пред решаването на точно определени проблеми*158. Преди всичко на нещо, върху което вече съм обръщал внимание и което е свързано с удивителната модерна техника, появила се в резултат на уважаваните и от Духовната Наука природни науки. В сравнително недалечно бъдеще тази удивителна модерна техника ще стигне до момент, когато тя самата по някакъв начин ще отрече себе си. На нейно място ще настъпи нещо, устроено както вече намекнах тук по такъв начин, че човек ще придобие възможност да използва фините вибрации, фините трептения в етерното си тяло, за да импулсира механизми. Ще има машини, които ще бъдат свързани с човека, но той ще им предава собствените си вибрации и само той, чрез въздействието на възбудени от него трептения, ще бъде в състояние да задвижва определени машини. В съвсем недалечно бъдеще хората, които днес се смятат за практики, ще се видят изправени пред едно цялостно преобразуване на схващаното сега като практика, когато човекът с волята си ще бъде включен в обективното усещане на света. Това като първо.

Второ, онова, което наричаме сили на възникването и изчезването, сили на раждането и смъртта, по някакъв начин ще бъде прозряно от хората. Нужно ще бъде само хората по-напред да съзреят морално за това. Тук обаче ще спада също презирането на неща, за които днес се говорят само недомислия. Обръщал съм внимание и съм казвал: Хората се питат как се повишава раждаемостта, когато броят на ражданията намалява. Но те говорят единствено недомислия, защото не знаят нищо по въпроса и защото по начина, по който той бива обсъждан, положително няма да се постигне онова, за което се говори.

Трето, в недалечно бъдеще ще настъпи пълен поврат в мисленето по отношение на боледуването и здравето. Медицината ще се проникне от онова, което може да бъде обхванато в Духа, защото човек ще се научи да познава болестта като резултат на духовни причини.

Както вече съм казвал, на днешния антропософ не може да се натяква, че в областта на лечението той не би могъл да прояви своето умение. По-напред нека да му бъдат развързани ръцете! Докато всичко е окупирано от материалистическата медицина, не е възможно да се предприеме дори нещо частично. Тук човек наистина трябва да постъпва по християнски, по-точно според св. Павел, и да знае, че грехът иде от закона, а не обратно законът от греха*159.

Но всички тези неща, които трябва да станат по време на Петия следатлантски период, няма да се сбъднат, ако човек не склони да допусне участието на спиритуалната мисъл в човешката еволюция. Спиритуалната мисъл е потребна. За тази цел обаче е необходимо презираното днес само от отделни лица да стане всеобщо прозрение. Необходимо е например, преди всичко в английския народностен характер, да настъпи основен поврат в определена посока. И за да видите, че моето твърдение е обосновано, ще споделя с Вас една преценка на лорд Актън*160, от която можете да извлечете много поука. Лорд Актън казва: "Чужденецът не вижда в своята държава никакво мистично образование, някакъв *arcana imperii**161". Вижда се, колко трезво мисли лорд Актън през деветдесетте години, свързвайки много добре английския рационализъм с предразположеността към спиритуалното, макар той още да не го притежава. Той прозира мистичния елемент, заложен в английския империализъм. Империализмът е продукт на новото време, но своя характерен образ той е придобил чрез мистичния облик, който проявява именно в английския империализъм. А това мистично изглежда странно, дето го наричам „мистично“, но то действително може с право да се нарече така е намерило израз и във външните събития.

До деветдесетте години Англия беше образец за честен и открит парламентаризъм, понеже от парламента зависеше какви импулси ще се дадат на външната политика; а чрез различните парламентарни институции народът в Англия наистина беше съпричастен във външната политика. По времето, когато започнаха да се проявяват обсъдените от нас по различен повод неща, в Англия се налагаше създаването на особена институция, защото не може, разбира се, да се разполага с цялостното дърпане на конците, когато пред парламента трябва да бъде поставяно всичко. Ето защо ръководенето на външните дела бе изведено от парламента, както и от външното министерство и бе пренесено в една вътрешна комисия, състояща се само от правителствения съвет и някаква канцелария на външното министерство. Там се извършва несравнимо повече, отколкото във всичко онова, начело на което стои един Грей. През деветдесетте години мястото, където се съсредоточават всички нишки, бе отделено от видимата външна политика, която тогава

всъщност беше само политика в сянка, от която не зависеше нищо и в която стига човек да налучка вярната точка в нея се вижда каква игра собствено се разиграва. Следователно в момента, когато се възнамеряваше да се поеме въпросното дърпане на конците, зоната на действие бе преместена от външното към вътрешното*162, в една така наречена комисия за министерството по външната политика. Лорд Актън казва*163:

„Чужденецът не вижда в своята държава някакво мистично образование, някакъв *agansum imperii*. Основите лежат отчетливо пред него, всеки мотив и всяка функция на механизма са му обяснени, прегледни са му като колелцата на часовник. Ние обаче с нашия локален дух, който нито е правен с ръце, нито е написан на хартия и който се слави със своя органически растеж, ние, които не вярваме в силата на дефинициите и общите принципи и се осланяме на относителни истини, ние не можем да притежаваме нищо, чиято стойност би могла да се сравни с дългите и оживени преговори, в които други държавности разкриха за всеки грамотен съкровениите тайни на политическата наука. Дебатите на учредителни събрания, във Филаделфия, Версай и Париж, в Кадикс и Брюксел, в Женева, Франкфурт и Берлин и в още по-голяма степен може би от всичките тях преговорите в просветлените щати на американския съюз, колкото и често да са префасонирали институциите си, стоят далеч напред в политическата литература и ни предлагат съкровища, на каквито ние в собствената си страна никога не сме имали възможност да се радваме...”

При все това тази страна е образец на парламентаризма, образец на политическия живот, защото всичко това не е нужно, защото то може да бъде мистично, когато човек се посвети само на своя народностен характер, който обаче от деветдесетте години е отречен.

Понеже там е налице една абсолютно определена задача спрямо Съзнаващата Душа от Петия следатлантски период, там и някои начини на мислене имат народностен характер не е нужно те да бъдат начините на мислене на отделните хора, но имат народностен характер -, за които в Централна Европа изобщо липсва пространство. Ще Ви дам един пример за това.

Един от най-великите умове на всички времена е Фарадей. Майкъл Фарадей*164 е изразил отношението си на природоизследовател към въпросите на религията и думите му, бих казал, са монументални:

„Преди да навляза в същинската тема, бих искал да дам едно пояснение, което каквото и да си мислят другите за мен е от извънредна важност: Колкото и високо да е поставен човекът над заобикалящите го същества, пред него все пак се издига нещо по-високо и безкрайно по-възвишено, отколкото е той самият, а пътищата, които могат да изминат

мислите му за един бъден живот и свързаните с него надежди и опасения, са неизброими. Смятам, че истината за този бъден живот не може да бъде извоювана чрез някакво напъгане на неговите мисловни сили, колкото и възвишени да са мислите, които му се удава да изгради. Тези истини му се преподават чрез друг урок, по-различен от човешкия: чрез простата вяра в завещаното свидетелство. Нека никой дори за миг да не си помисля, че самовъзпитанието, което бих искал да препоръчам по отношение на нещата от този живот, има нещо общо с нашите надежди за бъден живот и че човек чрез силата на своя разум може да узнае нещо за Бога. Неподходящо би било тук да се спирам на тази материя по-обстойно, отколкото е необходимо, за да се установи абсолютното различие между религиозната и обикновената вяра. Ще се изтълкува като моя слабост, загдето отричам възможността духовната дейност, която считам като пригодена за високи неща, да се прилага и по отношение на върховните. Готов съм да приема този упрек. Във връзка със земните работи аз самият обаче вярвам, че „невидимите неща на Онзи, който е сътворил света, се виждат ясно и се разбират от сътворените, включително неговото могъщество и божественост“, и никога не съм съзирал нещо несъвместимо между нещата, които могат да бъдат разбрани със заложения в човека дух и онези по-висши неща относно бъдния му живот, които този заложен в него дух не смогва да схване."

С една такава нагласа дори Дарвин например е можел да обоснове своя материалистически дарвинизъм и същевременно да си остане екзалтиран благочестив човек. Нютон е можел да бъде най-екзалтираният човек на своето време в догматичен смисъл. Когато дарвинизмът бил пренесен в Централна Европа и станал хекелизъм, тогава поради своеобразието на мисълта той вече не можел да остане извън религиозното усещане. Ето защо в рамките на хекелизма дарвинизмът се превърнал в религиозна система. Всички тези неща имат своето най-дълбоко основание. Те обаче ни показват как хората без разлика на вяра, националност и така нататък могат да взаимодействат, когато умеят да правят разлика между мисиите, полагащи се именно на отделните народностни характери. И човечеството един ден ще трябва да прозре това. Тогава, от една страна, ще се отдаде на народностните характери заслуженото, а и вече няма да има печални времена, каквито преживяваме днес, които са печални не само заради многото проливана кръв, но и затуй, защото доказаха колко малко усет за истината притежава човечеството най-общо. Затова е редно тук вече да се говори. Защото нашият девиз гласи „Мъдростта е само в истината"*165. И най-вече в горчиви време на е редно да се обръща внимание на тези неща, във времена, когато сърцето особено силно кърви. Защото, наместо хората да се развличат с разни работи, както

постъпват под влияние на журналистиката, по-полезно би било да се заемат с много други неща.

Една позитивна мисъл, за да си състави човек преценка, би била например да се вземе под внимание какви ужасии всъщност произтичат от това, че откъм периферията войната не само изобщо се води, но се води така, че както поради неизбежни обстоятелства, така и поради престъпно поведение тя трае по-дълго, отколкото трябва да трае. Това направо е нещо невероятно, като се има предвид колко важно е една война да не трае прекалено дълго, ако въобще е наложително да се води. От страна на периферията обаче тя не само се води, ами се води така, както никога не би могло да се получи, ако се прозреше, че под влияние на собствения дилетинтизъм и на собственото безсилие все повече и повече продължава да не се върши нищо и че тъкмо поради бездействието работата се протака така безогледно.

И ето сега е настъпил моментът, в който може да се покаже дали онези, от които зависи, не народите те ще покажат само дали в течение на дългите военни месеци са научили нещо или не -, ами онези, от които зависи, продължават да имат, пък било то и привидно в реалността това естествено е нещо друго искрица право да твърдят, че все още желаят въдворяването на мира. Защото не се ли ускори настъпването му, тогава всяко дете ще може да усети къде мирът не е желан! Всяко дете ще усети колко смешни са възраженията, правени и сега. Не беше необходимо да се стига дотам, че да се отделя внимание на едно съобщение, според което а то, изглежда, е било вярно някакво списание от Антантата наред с всичко останало съдържало израза: След всички снаряди, изстреляни от Германия срещу нас, сега се задава най-страшният снарядът на мира.

Не беше необходимо да се стига до такива изстъпления на безумието, та мирът да бъде окачествяван като най-страшен снаряд. Достатъчно щеше да бъде, ако се кажеше, че германците си служат с едни или други тънкости, че имат едно или друго намерение Бриан*166, Лойд Джордж биха могли да измислят какво ли не относно възможните мотиви на германците, ала не за всички тези мотиви става дума; може дори да се приеме, че те са налице. Ако си дадете труда да анализирате всеки отделен мотив, изтъкван досега, Вие непременно ще можете да кажете: Е добре, да допуснем, че е така, както предполага г-н Бриан или някой друг; но тогава у всеки истински приятел на мира би трябвало да се събуди стремеж за възможно по-бързо то му въдворяване! Ех, скъпи приятели, ако наистина можеше не да се въздейства на една преценка, а в максимална степен да се разчисти огромната камара, която днес се трупа пред способността да се преценява!

Вие изобщо не си представяте в каква степен на онзи, който е наясно с нещата, му се къса сърцето, като вижда, че хората без честно, оправдано

възмущение са в състояние да слушат и четат работи като тези, които днес колкото и парадоксално да е могат да се пишат. Защото, ако нямаше достатъчно основание, те не биха могли да бъдат написани. Единствено с ругатни по отношение на журналистиката също не се стига далече. Да не казвам, че днес е възможно да се хвърля прах в очите на някои люде, но поне душевният им взор може да бъде замъглен, ако им се внушава: Внимавайте, някой иска да сее злоба сред нас! Невероятно лесно е човек да се убеди каква безсмислица е това, защото, ако приемем наличието на такова желание такова предположение можем спокойно да направим -, то ни най-малко не пречи, пък и нищо от случилото се досега, ако го анализираме, не пречи да се предприеме онова, което трябва да се предприеме за доброто на човечеството, а именно да се прекрати проливането на кръв!

В състояние съм да си представя само един тип хора, които поради заслепението си не биха се опомнили онези, които са дори сред нас и казват: Искаме да имаме абсолютно непоклатим, напълно съвършен мир и докато не го постигнем, не можем да прекратим войната. Тези хора не са малко, те често се наричат пацифисти. Напоследък някои от тях започнаха да се срамуват от една такава позиция и изразяват по-разумни преценки. Но по време на тягостните събития можеше да се получи така, че хората да казват: Ние се борим за траен мир, без да забелязваме, че в действителност това са само празни приказки; днес обаче празни приказки могат да се говорят, създавайки илюзията, че се оповестяват върховни идеали.

Не, скъпи приятели, онова, което представлява идеал за вечен мир, никога не се постига и чрез капчица кръв, пролята от някакъв инструмент на войната. То трябва да се осъществи по съвсем друг път! И който и да е онзи, който твърди, че се борел за мир и затуй трябвало да води война война за разгромяване на противника, та да има мир, той лъже, макар и да не съзнава това, все едно кой е той!

Това са неща, над които днес човек много не разсъждава. Но Духовната Наука би трябвало да възпитава тъкмо у нас умението да преценяваме. Ето защо аз не се боя понякога да назовавам нещата без заобикалки с оглед на прозрението, което в дадения случаи наистина не е постигнато лесно. Мисля обаче, че днес не можем да говорим до полунощ, поради което сега ще приключим.*167

ОСМА ЛЕКЦИЯ

Базел, 21 Декември 1916

У мнозина се е създал навикът всяка година да отпразнуват физическото раждане на онова Същество, появило се в Земното развитие, за да му придаде смисъл. Ако с оглед на онова, което отново и отново

трябва да изтъкваме като задача на нашето духовнонаучно движение, ние не искаме да изпаднем само в отбелязването на един празник, както това сега може да се установи на много места, ще бъде уместно в настоящо то сериозно време да припомним в душата си някои неща, свързани със смисъла на физическото раждане на Христос Исус.

Пред нашия духовен взор ние често пъти сме представяли как в Христос Исус за човешката нагледна способност в едно цяло се сливат, така да се каже, две същности Христовото Същество и човешката същност на Исус. В рамките на християнското развитие се е спорило много, имало е много сблъсъци на догми относно съчетаването на Христос с Исус в съществото, чието физическо раждане се отбелязва с Коледния празник. Като изходна база ние можем да използваме нашето знание, че в Христос разпознаваме едно космическо, неземно Същество, едно Същество, слязло от духовните светове, за да може чрез раждането си като човек от плът, да придаде смисъл на Земяното развитие. В човека Исус разпознаваме оногова, който по известен нам начин е бил предопределен като човек да се съедини с Христовото Същество, да го поеме в себе си, след като в продължение на тридесет години е бивал подготвян за това.

Имало е несъмнено много пререкания, много сблъсъци на догми за начина, по който Христос се е свързал с Исус, но в същото време в отношението на Христос към Исус се крие едно указание за важни тайни относно цялостното земно развитие на човечеството. А ако се проследи какво е станало до днес, та да може да се разбере нещо за свързването на Христос с Исус, и ако се разсъди какво още предстои да стане в развитието на човечеството, та да може това отношение да се постави в правилна светлина, тогава човек ще се докосне до една от най-великите тайни на човешкото познание и на човешкия живот.

Когато наближил моментът развитието на човечеството да приеме в себе си Христовото Същество, налице била явно като наследство от старите ясновидски времена на мъдростта възможността да се създават известни представи и виждания за цялото величие на Христовото Същество. По онова време съществува ла една мъдрост, за която днешното човечество нерядко се изказва, може да се рече, кощунствено, но за която то едва ли има някаква представа; съществувало е онова, което междувременно е било изкоренено от развоя на човечеството чрез определени течения в общи линии, противодействащи на по-дълбокото християнско откровение съществувал е „гнозисът“*168 една мъдрост, в която се било вляло много от стародавното познание, проявявано в атаквистичното ясновидство на човечеството. Целият наличен устен и писмен гнозис бил унищожен без остатък от западния догматичен развой

на християнството, едва след като самият гнозис се бил опитал от своя страна да даде отговор на въпроса: Кой е Христос?

Днес вече и дума не може да става за връщане към гнозиса той, разбира се, е нещо изтляло. Унищожаването му без остатък несъмнено е било подтикнато от злото, невежеството и враждебността спрямо знанието и мъдростта, но при все това то е произтекло от някаква необходимост на земното развитие. И една от множеството настоящи злонамерености представлява това, дето точно срещу антропософски ориентираната Духовна Наука се отправя упрекът, че искала да извади на мода стария гнозис. Този упрек се отправя от хората, които не знаят нищо нито за гнозиса, нито за антропософията. Въпросът не е да се извади на мода гнозисът, а да се проумее, че той е бил нещо могъщо, нещо велико, нещо, което преди деветнайсет сто летия се е опитало да даде за времето си някакъв отговор на въпроса: Кой е Христос?

Пред очите на гностика, пред неговия духовен взор се откривала перспектива към духовни светове. Той по чудесен начин си представял вертикално разслоения свят на духовните Йерархии. Как Христос е слязъл през света на духовните Йерархии, за да се въплъти в обвивката на един смъртен всичко това е вълнувало душата на гностика. И тази душа искала да добие представа как Христос е дошъл от духовните висоти и е бил приет на земята. Най-добра представа за миналото се получава, когато човек се замисли, че всичко настъпило на света, след като гнозисът бил изкоренен докрай, е било нищожно в сравнение с величието на гностическата представа за Христос. Намиращото се зад Евангелията като същинска мистерийна мъдрост има необятни размери, то е по-голямо от онова, което цялото по-сетнишно богословие било в състояние да извлече от Евангелията. За да разбере колко нищожно и незначително в сравнение с гнозиса е днешното схващане за Христовото Същество, човек трябва да вникне в представата на стария гнозис за Христос. Достатъчно е само да припомни в душата си тази картина и ще се види легнал в прахта пред величавата представа за Христовото Същество, пристигаща от космически височини, от космически ширини, от космически далнини и въплъщаваща се в едно човешко тяло.

И тъй, някога сред хората живеела една велика, възвишена представа за Христос. Тя отстъпила, но нищожни в сравнение с нея са всички догматични разпоредби, достигнали потомците под формата на арианско или на атанасианско вероизповедание*169, нищожни в сравнение с гностическата представа, която свързвала мъдростта за устройството на света с погледа към Христовата същност. От тази велика гностическа представа за Христос са се запазили само отделни остатъци.

Едната страна на Христовото отношение към Исус се състои в това, че Христос е дошъл на този свят по време, когато мъдростта, която е можела

да го разбере, която е искала да го разбере, вече била изкоренена. И за добри християни все още смятали себе си онези, които говорели, че старият гнозис бил ориенталска измислица, която трябвало да се изкорени за доброто на западните люде. В действителност това не било нищо друго освен безсилието на времето, което не било в състояние да съчетае земните представи с небесните. Човек трябва да има усет за трагичното, ако желае да разбере развитието на човечеството.

Колко време след Мистерията на Голгота е било нужно, за да бъде разрушен храмът на Ерусалим седалището на мира? Градът Ерусалим опасвал Соломоновия храм. Онова, което гнозисът таял като мъдрост, Соломоновият храм го таял като символика. Онова, което Соломоновият храм опасвал като символика, съдържало в изображения всички космически тайни. Целта била посетителите на Соломоновия храм, в който изображенията ги заобикаляли отвсякъде и се отразявали в душите им, да приемат в своите души нещо, чрез което те едва тогава ставали хора в истинския смисъл. Соломоновият храм трябвало да влее космическия смисъл в душата на онези, на които било позволено да влязат в него. Съдържащото се в Соломоновия храм не се намирало в непосредствен вид на Земята; защото той съдържал отблясъци на всемирни тайни, възсияли над Земята от далнините на Космоса.

Скъпи приятели, ако по онова време човек се обърнал към някой от посветените, които били запознати със Соломоновия храм, и го запитал защо е бил построен този храм, отговорът щял да гласи приблизително така: За да има тук на Земята знак, накъдето да поглеждат силите, които съпровождат душите, дирещи пътя към земни тела. Нека уточним това. Представим ли си, че тези някогашни посветени са познавали Соломоновия храм, когато съпровождат надолу людето по всички зодиакални знаци в човешките тела, тогава определени души трябвало да се отведат до онези тела, които са в състояние да получат в себе си отразени великите символи на Соломоновия храм.

Това, естествено, давало повод за пораждаване на високомерие. Ако не се приемало в смирение, в пълно покорство, то давало повод да се изпадне във фарисейска мъдрост!

А положението било следното: Земното око поглежда към небето и съзира звезди. Духовното око на онези, които от космическите простори довеждат душите на Земята, поглеждало надолу и съзирало Соломоновия храм с неговите символи. За тях той бил звезда и посредством нейната светлина те можели да съпровождат душите в такива тела, които щели да бъдат способни да поемат смисъла на Соломоновия храм. Той бил средищната звезда на Земята, която излъчвала особено ярък блясък в духовната висота.

Когато Христос Исус дошъл на Земята, когато Мистерията на Голгота се извършила, тогава това велико тайнство трябвало да може да се отрази във всеки отделен човек: „Моето царство не е от този свят!“ Сетне външният, физическият Соломонов храм първоначално загубил своето значение и бил сполетян от трагична орис. И фактически тук вече нямало никого, който по онова време да може с отразяването на всички символи на Соломоновия храм да приеме Христовото Същество изцяло. Но самото Христово Същество било проникнало в Земната еволюция, било налице. А този факт нещо често отбелязвано в нашите среди -, този факт е от изключителна важност. Гностиците били последният ешелон носители на онази мъдрост, която била достатъчно обхватна и интензивна, за да може въз основа на старите атавистични земни познания да разбере нещо за Христос.

Това е едната страна на Христовата връзка с Исус. По онова време била налице възможността за прозиране на Христовото Същество посредством гнозиса. Това не станало, в космически план, въпреки че съществуващото под формата на гнозис съдържало една цялостна Христова мъдрост. И може да се каже, че пътят, изминат от християнството през южните страни Гърция, Италия, Испания и така нататък този път във все по-голяма степен водел към заличаване на разбирането за онова, което всъщност бил Христос. Предназначението на потъващия Рим, на разпадащия се Рим било да осъществи заличаването на разбирането за Христос.

Тук внимание заслужава фактът, че тази връзка на Христос с Исус действа от една страна така, че ние виждаме как в гнозиса пламва една висша представа за Христос и как тя угасва при прехода на християнството през римския свят, и че, от друга страна, при срещата на християнството с народите, които влизат в допир с него от север, възниква представата за Исус. Представата за Христос е угаснала на юг; представата за Исус съвсем не се появява по никакъв възвишен начин, а по-скоро така, че завладява духовете на хората, че в душите по чудодееен начин нахлува нещо, възникващо при мисълта как в коледната нощ се ражда младенецът, приел Христос. Точно както на юг липсвала задоволителна представа за Христос, така на север в незадоволителна степен е усвоено усещането за Исус. Това усещане все пак покъртвало дълбоко сърцата на хората, без обаче само по себе си да е напълно разбираемо. Защото сравни ли се безмерно великото, каквото Христос Исус означава за развитието на човечеството, със сантименталната безвкусица, съдържаща се в множество стихове и песни за „милия Исус“, с които по навик биват възторгвани сърцата, карани в своя егоизъм да вярват, че по този начин наистина изпитват шурмуващи небесата чувства, тогава непосредствено се придобива впечатлението как нещо иска да

улегне, ала това не му се удава напълно, как в случая едно нещо се свързва с друго така, че всъщност онова, в което се крие по-дълбокият смисъл, цялостното по-дълбоко значение, остава в подсъзнанието на хората.

А какво остава в подсъзнанието с появата на представата за Исус, на усещането за Исус, на изживяването за Исус? Удивително е как е ставало това! Разбирането за Христос прониквало в подсъзнателното, а разбирането за Исус просветвало в подсъзнанието. В подсъзнателното, а не в съзнанието, което било немошно, трябвало да се срещнат и изравнят изтляващото изтляващо само за разума съзнание за Христос и появяващото се, засияващото съзнание за Исус. Защо народите, спускащи се от Скандинавия и от днешния север на Русия, не възприели християнството с Христовата идея, която за тези хора отпърво останала съвсем чужда? Защо те възприели християнството с Исусовата идея? Защо тук Коледният празник е празненството, което най-силно се докосва до човешкото сърце и кара от дълбините му да извират безкрайни чувства на свято блаженство? Защо е така? Какво е имало в тази Европа, която поначало получила от юг едно напълно преиначено християнство; какво е имало в тази Европа, та в сърцата да просветне онази идея, която отпосле изживява в Коледния празник своето дълбоко, дълбоко емоционално съдържание?

Хората са били подготвени; донякъде обаче било останало в забвение по какъв начин те са били подготвени: подготвени са били посредством старинните нордски Мистерии. Но замисълът на старинните нордски Мистерии се оказал в забвение. И човек трябва да се върне далеч в миналото, ако рече от вътрешния замисъл на старинните нордски Мистерии да разкрие дълбоката тайна за проникването на усещането за Исус в европейския душевен живот.

В основата на нордските Мистерии лежало нещо съвсем различно в сравнение с Мистерииите на Близкия изток или на Юга. В тези Мистерии на Севера било заложено нещо по-тясно свързано с прякото битие на звездите, с природата, с растежа на земята, отколкото онова, което под формата на символи се показвало в една храмова облицовка. Мистерийните истини не са дреболии, в каквито някои мистични секти искат да ги превърнат днес; мистерийните истини са огромни, мощни импулси в рамките на еволюцията на човечеството. Тъй както с днешната антропософия е невъзможно да се върнем към гнозиса и към старите гностици, по същия начин човечеството не е в състояние да се върне към онова, което например старинните Мистерии на Севера някога са представлявали за еволюцията на човечеството. И би било голямо безразсъдство, ако някой рече да приеме, че такива мистерийни истини бивали разбулвани затуй, защото човек имал желание да се върне някак

си към онова, което е живеело в тях. Днес човечеството трябва да знае какво е живеело в подобни Мистерии, за да може да се опомни. Защото всичко в нордските Мистерии, свързано с цялостното космическо развитие, е стояло във взаимовръзка с онова, което протичало на Земята, точно както вдъхновяваните от Космоса гностически знания са стояли във взаимовръзка с онова, което се разигравало в космическите простори и далнини. Във вида, в който се представя, докато човекът пребивава тук на физическата Земя във физическото си битие, неговата тайна във взаимовръзката и с всички тайни на Космоса е положена на определен етап от Земното развитие в основите на тези старинни нордски Мистерии така дълбоко, както никъде другаде.

Но човек трябва да се върне далеч в миналото, приблизително в третото хилядолетие, а може би и още поназад, за да разбере какво е живеело в душите, приели впоследствие усещането за Исус. Приблизително там, където е разположен Ютландският полуостров с днешна Дания, се намирал центърът, от който в онези древни времена се излъчвали важни мистериини импулси. И тези мистериини импулси имали връзка с факта днешният разум може да преценява това както си ще -, че още през третото хилядолетие преди нашето християнско летоброене там, на север, сред някои племена за наистина достоен обитател на земята бил считан роденият през определени седмици на зимния сезон. Причината за това била, че от онзи тайнствен мистериен център върху Ютландския полуостров, към племената, наричащи се тогава ингевони*170 или наричани поне от римляните и по-точно от Тацит ингевони, храмовият жрец отправял импулс половото сношение на хората да става само в определен период през първата четвърт на годината. Всяко полово сношение на хората извън този период, разпореден от мистерииния център, било недопустимо; а непълноценен човек сред това племе на ингевоните бил всеки, родил се не по време на най-тъмните нощи, в най-мразовития сезон, в навечерието на нашата Нова година. Защото импулсът от мистерииния център се по давал при първото пълнолуние след пролетното слънцестояние. Само тогава между хората, които действително трябвало да се смятат за свързани с духовните светове, както подобава на човека, само тогава между тях било позволено половото сношение. Поради туй, че през цялото останало време усилията, изразходвани при едно полово сношение, бивали спестявани за телесното развитие на човека, се постигала онази характерна сила, на която макар и в нейния залез могъл да се възхити Тацит, който творил едно столетие след Мистерията на Голгота.

Така през първото пълнолуние след пролетното слънцестояние принадлежащите към племето на ингевоните преживявали в отличие от другите германски племена по особено интензивен начин процеса на

зачатието: не при будно съзнание, а в своеобразно съновидение. Те обаче знаели какво трябва да означава това във взаимовръзката между човешката тайна и небесните тайни. На зачеващата жена се явявало едно духовно същество и под формата на видение и възвестявало образа на човека, който чрез нея щял да дойде на земята. Не съзнание, а полусъзнание имало в сферата, изживявана от човешките души при навлизането на човека във физическо-земния Свят. Човек подсъзнателно усещал, че го направляват божества, получи ли впоследствие името "ванове"; чието име се свързва с глагола *wahn* *nen* въображавам си, тоест с онова, което не протича при явно, пълно съзнание на разума, а при „просветлено сънищно съзнание“.

Неща, които по онова време са съществували и са подхождали на времето си, нерядко се запазвали в будното като външни символи. Така и фактът, че в ония древни времена свещената тайна на възплъщението била забулена в подсъзнателното и предизвиквала струпване на всички раждания в определен отрязък на зимния сезон, така че изглеждало почти като грях, когато човек се родял и по друго време, в известна степен се е запазил в това, от което по-късното съзнание в общи линии е възприело само откъслечи, чийто смисъл досега не е разбуден от никое познание. Дори напротив познанието открито признава безсилието си да го разбули. Откъслечи са запазени в така нареченото предание за богинята Херта или Ерта или Нертус. Защото изключая отделни бележки поначало всичко, което във външно отношение се знае относно преданието за Нертус, се съдържа у Тацит*171, който за култа към Нертус или Херта съобщава следното: "Реудигни, авиони, англи, варини, еудоси, свардони, нуитони германски народи, живеещи между реки и гори" това приблизително са отделните племена, принадлежащи към ингевоните „почитат на първо място Нертус, сиреч майката Земя, и вярват, че тя се намесва в човешките дела и пристига с колесница при народите."

В стари времена, въз основа на религиозния култ към вановите, всяка жена, която щяла да дари земята със земен обитател, знаела в своето сънищно съзнание, че на нея ще и се яви богинята, почитана впоследствие като Нертус. Всъщност това божество бивало представяно не като женско, а като мъжко-женско и едва по-късно образът на Нертус бил изопачен и напълно феминизиран. И точно както архангел Гавраил се явил на Дева Мария, така някога Нертус на колесница се явявала на жената, на която предстояло да дари земята със земен обитател. Въпросните жени виждали това в представите си. По-сетне, когато мистерииният импулс отдавна бил отшумял в този си вид, същото събитие се отпразнувало в спомена за него, във вид на символика, което Тацит успял да види и го описал по следния начин:

„На един остров в океана има свещена гора, в която се намира нейната достолепна колесница, покрита с чергило. Единствено на жреца е позволено да се доближава до нея.“

Именно този жрец са си го представяли като посветения в Мистерията на Херта.

Същият знае кога богинята се явява в свещената колесница. Той долавя присъствието на богинята в нейното светилище и съпровожда с дълбоко страхопочитание колесницата и, теглена от крави. И тогава настъпват радостни дни и празненства по всички места, където богинята е благоволила да намине и погостува. Тогава се правят тържества и сватби. Не се водят войни, не се посяга към сабята, оръжието стои под ключ. Само мир и спокойствие цари, докато богинята наситила се на общуването си със смъртни бъде отведена от този жрец обратно в нейното светилище.“

Картината наистина е била такава. В старинни свидетелства от този род нещата се обрисуват доста точно, само че хората не ги разбират. „Тогава се правят тържества и сватби. Не се водят войни, не се посяга към сабята, оръжието стои под ключ.“ Така е било действително в дните, отбелязвани сега от нас като „Великден“, когато под въздействие на своя вътрешен душевен живот хората трябвало да сметнат, че и за тях времето на земното плодородие е настъпило, и зачевали в себе си онези души, които сетне се раждали в дните, наричани сега от нас „Коледа“. Времето за зачеване било по Великден. Него имало предвид понеже всичкото се схващало като космически-свещена мистерия онова, което по-късно намерило своя символ в култа към Нертус. Всичко това обаче било забулено в подсъзнателното и не бивало да изплува в съзнанието. То прозвучава, когато Тацит описва този култ:

„Само мир и спокойствие цари, докато богинята наситила се на общуването си със смъртни бъде отведе на от този жрец обратно в нейното светилище. После колесницата с чергилото и самата богиня биват изми вани в едно потайно езеро. Това служение се извършва от роби, поглъщани начаса от езерото.“ Като гаранция за туй, че всичко, що има представа за тези неща, трябва да потъне в нощта на несъзнателното. „Тайнствен ужас и свещен мрак витаят над едно същество, което може да бъде видно само от обречени на смърт.“

За всяко новопоявило се нещо на света се създава както една луциферическа, така и една ариманическа противоположност. Онова, което в смисъла на ингевоните било съдържащото се в регулираната еволюция на човечеството, се отнасяло за периода на първото пълнолуние след пролетното слънцестояние. Но онова, което в древността било изостанало чрез придвижване на равноденствието напред като призрачно преживяване от стари времена, в по-късен период

бивало измествано все повече и по такъв начин се превръща в нещо ариманическо. Следователно, ако посвещаваното в древността на истинския култ към Херта било преместено с близо четири недели по-късно, то се било превърнало в ариманическо. Така преминаването в ариманическо състояние означавало, че взаимовръзката, съединяването на земната жена с духовния свят е било търсено по непропорционален начин в непропорционално време. Впоследствие то било увековечено във Валпургиевата нощ на 30 Април срещу 1 Май! Тук е редно да виждаме само едно ариманическо времеизместване. Знаете, че луциферическото времеизместване става назад; ариманическото протича обратно, защото стои във връзка с придвижването на равноденствието напред в този случай изостаналото се явява по-късно. Ето как онова, което представлявало ариманическата, мефистофелската обратна страна на култа към Херта, превръщането в дяволското, станало по-сетне "Валпургиева нощ", която е свързана с най-старата мистериозна същност и от която впоследствие останал единствено избледнелият спомен.

Немалка част от тази мистериозна същност продължила да живее, ако човек има правилно разбиране по въпроса, именно в скандинавските мистерии. Там наместо Херта съществува една богиня Фрига, която според своята символика това обаче трябва по-напред да се знае от Духовната Наука се превръща направо в предател на онова, което всъщност е лежало в основата*172.

И още нещо е имало, което трябва да се спомене във връзка с тези мистериозни обичаи. Може да си представите, че ако човешкият плод е узрявал от момента на пролетното пълнолуние до зимния сезон, тогава по правило някое човешко същество е бивало първото, родило се в Святата нощ. Сред ингевонските племена детето, родило се първо в Святата нощ в най-стари времена това ставало на всеки три години -, бивало избирано за вожд, щом навършело тридесет години, и три години трябвало да бъде вожд само три години. Някой ден по-нататък може би е редно да Ви кажа какво ставало с него подир туй.

При съвсем точно проучване се установява, че не само Фрига, Фрия или Фрея представляват, както и нордският Ньорт, своего рода семантичен нюанс на Нертус, но че и самото име Инг, по което се наричат ингевоните, е прозвище на Нертус. Свързаните с тази мистерия назовавали себе си принадлежащи на бога или богинята Инг-ингевони. Във външния свят са се запазили само отломки от онова, което собствено е било налице. Към отломките се числят думите на Тацит, които Ви съобщих. Друга отломка е известната англосаксонска песен за руните*173, съдържаща само няколко реда. Тези прочути редове, познати и изучавани днес от всеки филолог германист, без някой да схваща смисъла им, звучат приблизително така:

„Отпърво Инг бил видян сред мъжете на източните датчани. Сетне се отправил на изток. През вълните крачел той, а подире му идела колесницата.“

В тази англосаксонска песен за руните отзвучава ехото на онова, което някога е ставало: съдържащото се в стария мистериен обичай за зачеването по Великден с оглед на раждането по Коледа. Извършващото се в духовния свят се знаело преди всичко на датския полуостров. Ето защо в песента за руните с право се казва: „Отпърво Инг бил видян сред мъжете на източните датчани.“ Подир туй все повече настъпвали времена, когато тези старинни познания бивали изопачавани; когато оставали да съществуват само спомени и символика, когато въобще в развоя на човечеството в по-голяма степен се разпространявало произхождащото от топлите страни. А от топлите страни произхожда нещо, което в отличие от ставащото в студените страни не е свързано с факта, че годишното време има пряко отношение към онова, което човекът изживява дълбоко в себе си. Получило се разпръскване на човешкия плод по протежение на цялата година, което по тези места естествено също вече било налице в старинното атаквистично ясновидство, макар и пропито от старите принципи, когато в студената зона като божества господствали вановете, а в южните области храмовите мистерии отдавна били заели мястото на природните мистерии. То вече се придвижвало на север, все още примесено със старото, когато вановете били заменени от божествата "ази". Както вановете са свързани с глагола *wahnen* 'въобразявам си', така божествата ази са свързани с битието, поточно с битието във външния, материалния свят, което външният разум цели да обхване. И когато хората от Севера на влезли в една епоха, в която разумът на отделния индивид започнал да се изявява и азите заели мястото на вановете, тогава старият мистериен обичай се изопачил. Той се пренесъл в отделни, разпилени мистериини общности на Изтока. И само един човек онзи, в когото трябвало да се обнови целият смисъл на Земята, само един, в когото трябвало да се въплъти Христос, оставало да обедини в себе си нявгашното съдържание на нордските мистерии.

Ето защо, когато в Евангелието от Лука четем описанието за появата на архангел Гавраил пред Мария, ние трябва да търсим неговото първоначало в истинските видения, намерили израз в онова, което някога се отразило в Нертусовата символика на старите Нертусови мистерии. То се било пренесло на изток. Днес Духовната Наука ни го разбулва и единствено тя осмисля англосаксонската песен за руните. Защото Нертус и Инг са едно и също. А нали за Инг се казва: "Отпърво Инг бил видян сред мъжете на източните датчани. Сетне се отправил на изток. През вълните крачел той, а подире му идела колесницата." През вълните на облаците, разбира се, както и Нерта крачела през вълните на облаците.

Каквото било общо за областите от по-студената зона, станало единично, станало частно. То се проявява като единично, като частно и с него ни среща отново описаното в Евангелието от Лука.

Но онова, което веднъж е съществувало, което е намерило място и се е закрепило в разбиранията на нрава, то остава в нрава, то уляга в душата. И когато един ден Северът получил от римския Юг вестта за християнството, в него той приветствал нещо, което било свързано с един древен мистериен обичай, сега вече живееш не в пълното съзнание, а в подсъзнанието и затова долавяй само смътно. По тази причина там усещането за Исус могло да се развие особено силно. Съдържанието на старата Нертусова мистерия се било изместило надолу в подсъзнанието; но там то било налице, бивало долавяно и усещано.

Когато в стари времена в далечния Север, където земята все още изцяло била покрита от гори, обитавани от зубри и лосове, семействата се събирали в затрупаните си от сняг хижи, когато при блясъка на горящи борини се събирали около новороденото и казвали, че този нов живот им донася и новата светлина, възвестена им от небето през предпролетния сезон нявга това била старата Коледа. На онези, до които навреме то трябвало да достигне вестта за християнството, се разказвало, че в пресветия час се родил човек, избран за велики дела. Това бил първият, родил се след дванадесетия час в нощта, означавана като свята. Старите знания за това вече липсвали, ала старото чувство заговорило, когато дошла вестта, че в далечна Азия се бил родил някой си, в когото живеел Христос, слязъл от звездния свят долу на Земята.

Дълг на съвременността е все повече да вниква в тези неща и по такъв начин действително конкретно да схване смисъла на развитието на земното човечество. Защото в свещените писания се съдържат величави и необикновени неща не тривиалностите, за които днес нерядко се говори при религиозните прояви, а онези пронизващи до мозъка на костите, просмукващи сърцата свещени истини, съпътстващи цялото развитие на човечеството. Това вибрира във всичко, което се съдържа в Евангелията. И тези Евангелия ще станат близки и скъпи на човечеството едва тогава, когато Духовната Наука разбули техния скрит, окултен смисъл. И един ден човечеството ще знае защо в Евангелието от Лука се казва:

„През ония дни излезе от кесаря Августа заповед да се направи преброяване по цялата земя. Това преброяване беше първо, когато Кириний управляваше Сирия. И отиваха всички да се записват, всеки в своя град.

Тръгна и Йосиф от Галилея, от град Назарет, за Иудея, за града Давидов, наречен Витлеем, понеже беше от дома и рода Давидов, за да се запише с Мария, сгодената за него жена, която беше непразна.

А когато бяха те там, дойде и време да роди; и роди своя Син първенец, пови Го и Го положи в ясли, защото нямаше за тях място в странноприемницата."

За него като за първия роден сред онези, които трябва да се намерят в душата, от датския полуостров се била пренесла в отдалечения Изток онази стара свещена мистерийна сила.

„В тая същата страна имаше пастири, които ношуваха на полето и пазеха нощна стража при стадото си. И ето, яви се пред тях Ангел Господен, и слава Господня ги осия; и се изплашиха твърде много."

Така и Нерта, която за старото ванско съзнание, ще рече за подсъзнанието в атавистичното ясновидство, витаела в просторите, възвестявала пристигането на хората на земята.

„И рече им Ангелът: не бойте се: ето, благовестявя голяма радост, която ще бъде за всички човеци; защото днес ви се роди в града Давидов Спасител, който е Христос Господ; и ето ви белег: ще намерите Младенец повит, лежаш в ясли. И внезапно се яви с Ангела многобройно войнство небесно, което хвалеше Бога и казваше."

И тук то казва същото, каквото по време на старинния нордски мистериен ритуал, жрецът на Нерта е казвал на зачеващата жена:

Откровението на божественото иде откъм висините по времето, когато цари мир сред човеците, проявяващи добра воля.*174

По думите на Тацит: „Тогава се правят тържества и сватби. Не се водят войни, не се посяга към сабята, оръжието стои под ключ."

Това е именно величавото, до което човекът трябва да се издигне: да се взре в хода на развитието на човечеството. Защото и Мистерията на Голгота, чрез която цялото Земно развитие е придобило своя по-дълбок смисъл, става напълно понятна, когато се покаже какво място заема тя в цялостното развитие на човечеството. Когато един ден материализмът ще бъде изчезнал и човекът ще знае не само абстрактно, но и в какво точно се състои божествения му произход, тогава отново ще съществува разбиране за свещените мистерийни истини на древността; тогава ще бъде изтекъл преходният период, през който Христос живее на Земята, но само в ограничена степен може да бъде разбран с пробуденото съзнание. Защото разбирането на гнозиса за Христос е угаснало; Исусовото разбиране се е развило само несъзнателно във връзка със стария ритуал към Нертус. В бъдеще обаче човечеството ще трябва да осъзнае и съчетае двете несъзнателни течения. Тогава на Земята все по-голямо пространство ще завзема едно разбиране за Христос, което ще представя връзката на мистерийното познание с един обновен велик гнозис.

Който гледа сериозно на антропософското мировъзрение и на свързаното с него движение, ще съзира в онова, което те имат да кажат на човечеството, не детска игра, а сериозни, велики истини. И ние сме длъж

ни да оставим душата ни да бъде разтърсена, защото великото трябва да ни разтърси.

Земята не е само едно огромно живо същество, тя е едно възвишено духовно същество. И както най-големият човешки гений в напреднала възраст не би могъл да се намира там, където е, ако през детството и младостта си не се е развивал по подобаващ начин, така и Мистерията на Голгота не би могла да стане, божественото не би могло да се слее със земното развитие, ако в началото на земните си дни то не е било слязло на Земята по друг, но също така и по божествен начин. По-различно, отколкото можело да бъде разбираемо впоследствие, е било откровението на божественото откъм висините в старинния култ към Нерта; то обаче е съществувало.

В тази стара мъдрост несъмнено се съдържа едно атавистично, но неизразимо по-високо познание, отколкото в онова, което днес като материалистически мироглед по толкова брутален начин кара човечеството да оскотява, кара го да оскотява по отношение на познанието.

При християнството става дума за един факт, а не за една теория. Теорията е важна за човешкото съзнание, което е редно да се получи при по-нататъшното протичане на земната еволюция; но като факт християнството само по себе си, Мистерията на Голгота е факт и въпросът е там, че християнството най-напред е навлязло именно в подсъзнателните течения. В Мала Азия това все още е било възможно по времето, когато Христос се съединил със Земята.

Пастири, хора, подобни на онези, сред които е живеел култът към Нертус, се описват и в Евангелието от Лука. Всичко това мога да Ви го представя само схематично. Ако можехме да беседваме дълго над него, тъкмо това, което имам да Ви кажа днес, щеше да се окаже дълбоко обосновано. Понеже човекът е слязъл от духовни висини, то и откровението на божественото е дошло откъм небесните висини. Така е трябвало да се говори на хората, които според старата мъдрост знаели, че човешката съдба е свързана с онова, кое то живее в звездите на небесата. Онова обаче, което следва да живее на Земята чрез възплъщението на Христос в един земен човек, ще трябва тепърва полека-лека да бъде разбрано. Вестта е двучленна, двусъставна: „Откровение на божественото откъм висините“ „Мир сред душите по земята, проявяващи добра воля.“ Без тази втора част Колелата, празникът Рождество Христово, губи смисъл!

Христос не само бе роден за хората те го и разпнаха! В това също е заложена една необходимост, без тя, разбира се, да намалява истинността на факта, че хората са разпнали Христос. Възможно е също да се знае, че разпятието, извършено върху дървения кръст на Голгота, не е било

единственото. Ще дойде време, когато ще може да бъде разбрана втората част от коледната мъдрост: „Мир на човечите по земята, проявяващи добра воля." Защото и отрицателното подлежи на долавяне и усещане хората са далеч от способността да проумеят истинския смисъл на Христос и на коледното тайнство.

Нали и на нас ни се свива сърцето, че живеем във време, когато човешкият копнеж за мир бива обругаван*175. Почти невероятно е да се празнува Коледа в тези дни на обругаване на човешкия копнеж за мир. Нека днес, когато все още не сме изправени пред най-лошото, да се надяваме, че в душите може да настъпи поврат, та мястото на обругаването на копнежа за мир да заеме християнското чувство, волята за мир. В противен случай може би не онези, които днес се противят в Европа, а които откъм Азия един ден ще от мъстят за обругаването на копнежа за мир, ще трябва върху руините на европейския духовен живот да възвестяват на човечеството християнството и Мистерията на Голгота. Тогава ще останат неизличими думите: На Коледа през хиляда деветстотин и шестнайсетата година след възвестяването „Да бъде мир на земята сред душите човешки, проявяващи добра воля", през хиляда деветстотин и шестнайсетата година човечеството можа подир коледното възвание да стигне дотам, че да обругае копнежа за мир!

Дано не стане така! Дано добрите духове, действащи в коледните импулси, да предпазят несретните люде в Европа от това!

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 24 Декември 1916

И днес бих искал да помоля никой, без изключение, да не води записки*176; молбата ми е валидна за всичките три дни.

Ще започна най-напред с няколко бележки. От мои по-раншни изявления, правени пред Вас, Вие донякъде сте осведомени за нашите коледни мистерийни сценки*177. Затова днес едва ли е нужно да повтарям неща, които можете да намерите в коледните беседи за тези мистерийни сценки. Ще ми се да се спра накратко само на един израз, който може би не се разбира напълно, за да знаете какво се крие зад него. Дяволът казва:

Да бяха яли Адам и Ева сушево, не би им излязло тъй горчиво.

Сушиво*178 са изсушени на слънце плодове, обикновено круши, но също и сливи. Яде се на Коледа главно по селата. От него правят и хляб, по-точно при печене на хляб в него слагат сушиво. По местата, където немската дума Kleetze е добре известна, нерешителния, боязливия, неставания за нищо мъж го наричат Kleetzenserper (Seeperi или Serpel от Joseph Йосиф), а пък когато говорят на книжовен немски, казват GedorrerBirnen-Joseph (сиреч Йосиф Сухата круша).

Мисля, че всичко останало е ясно. Различните странни изговори като ein Rieben и т. н. са изцяло просторечни. Казват не Rippe (тоест ребро), от което е направена Ева, ами Rieben; не става дума за Rube (тоест ряпа), а за Rippe. Смятам, че в тази „Райска мистерия“ останалите думи са понятни. Има ли някоя друга, която да е направила впечатление и да е трудно разбираема? Струва ми се, че няма.

Повечето от Вас присъстваха миналия четвъртък на нашите разсъждения в Базел*179. Тъй като според мен не е маловажно изложените там мисли да ни станат известни, днес бих искал да представя съвсем накратко какво бе казано миналия четвъртък по една точка.

Аз обясних, че на юг Христовата мъдрост била изкоренена от догматиката, онази Христова мъдрост, постигната от гнозиса, който на свой ред бил изкоренен; защото, каквото е останало от гнозиса, представлява всъщност незначителен сбор от фрагменти. Гнозисът бил остатък от прамъдрост, запазен посредством атавистични знания за духовните светове през древните дни на човечеството. И тази съществувала още по време на Мистерията на Голгота и характерна за гностиците прамъдрост, която макар и с други имена правела преглед на онова, което като Йерархии лежи в основата на мировото сътворение, тази именно прамъдрост била в състояние да си създаде представа, идея за значението на Христос. С гнозиса изчезнала и възможността за разбиране на Христовата същност като космическа същност. На нейно място дошла догматиката, разпространила някои неразбираеми понятия кредо и други подобни за Христовото Същество.

Важно през изтеклите столетия било не знанието за Христос, а фактът, че Христос се обърнал към земята и извършил Мистерията на Голгота. Едно истинско разбиране на Христовото Същество ще трябва тепърва да бъде постигнато чрез по-новия гнозис, различаващ се изцяло от някогашния гнозис, чрез антропософски систематизираната, ориентираната Духовна Наука.

За нас днес по-важно като изходна точка трябва да бъде другото, изложено от мен миналия четвъртък, а именно, че на север в много ранно, предхристиянско време тогава аз казах през третото хилядолетие преди нашето летоброене у едно племе, наричано от Тацит ингевони съществувала известна традиция, според която мистерийните жреци управлявали от едно мистерийно светилище, чийто център се намирал в Ютландия, в днешна Дания. По онова време мистерията можела да действа именно в тези области, тъй като всички климатични условия а пък всичко материално си има своите духовни първопричини в тези по-студени региони били по-други в сравнение с топлите южни региони. Докато топлите региони били по-подходящи за разгръщане тайните на Христовото Същество в гнозиса, то чрез наличието на представи за

някогашни традиции, северните области подхождали повече за формирането на усещания, отнасящи се именно за Исус.

Получило се така, че на юг гнозисът вникнал по-добре, бих казал, във великденското тайнство, в Христовата мистерия. Само че, както вече посочих, представата за нея била изличена от догматиката. На север пък хората, макар и не с представите, които вече не били живи, а с усещанията, които надживели представите, вникнали по-добре в Исусовата мистерия, в усещането за младенеца, навлизай в света заради спасението на човечеството. И това могло да се постигне именно защото усетът за старите традиции продължавал да действа. Получило се така, че докато на юг задачата на църквата била да изличи Христовата мистерия, на север нейна задача станало изкореняването на Коледното тайнство и, бих казал, неговото превръщане в нещо по-безобидно, така че по-сетне, през средновековието, коледната представа се оказало онова, което наистина разчита в много отношения, бих казал, на пробуждащото се все повече за материалистическата епоха филистерство на по-новото време. Защото всичко филистерско изцяло си е едно паралелно явление на материализма. Редно е обаче да се досетим, че по-големи, по-значителни представи са битували под формата на усещания в Централна Европа през VIII, IX, че навярно и през X век, тъй като тези усещания се явявали продължение именно на онова, което все още било налице от старите традиции продължение на шествия и други подобни, които се били запазили в народната памет.

Тези стари традиции бих искал да Ви скицирам още веднъж. Те се състоели в това, че при ингевоните от споменатите мистериини светилища, животът на хората бил строго регулиран дотолкова, доколкото специално бивало определяно времето, през което се полагали грижи за продължаване на рода сношаването на мъжа с жената трябвало да става само през пролетта, приблизително през дните, когато било първото пълнолуние след пролетното слънцестоение. Това било приблизително времето, което ние сега наричаме великденско. В останалото време размножаването не било позволено и в известен смисъл за не съвсем почтен бил смятан човек, родил се по време, доказващо, че зачеването му не е могло да стане през посочения период.

По такъв начин всички раждания на редовно заченатите хора ставали зимно време, след сегашната наша Коледа, така че навремето, за да бъде считан за пълноценен сред ингевоните, наложително било човек да се роди в този период. Следователно ражданията ставали през тъмните зимни дни, когато във снегът покривал дървесата, а хората си били по домовете, в примитивните си обиталища. И ако речем да го изразим по днешному, всяко дете в известен смисъл било коледна рожба, рожба на зимното слънцестоение.

Това се отразявало върху цялостното разположение на духа, върху душевното състояние на хората. Поради това, че през останалото време на годината продължаването на рода отстъпвало на заден план, могло да се запази старото сумрачно ясновидство. А щом наближало времето за зачеване, сиреч въпросните дни през пролетта, тогава настъпвали състоянията на несъзнателност. Зачеването бивало осъществявано изцяло в състояние на несъзнателност, в небудно състояние. По този начин обаче, зачеващата жена реално осъзнавала явяването, видението на един слизащ от духовните светове духовен образ, който възвестявал бъдната рожба. При жената дори се получавало така, че тя навярно е виждала лицето на бъдната си рожба. А по време на Евангелието от Лука това възвестяване, както видяхме, намира отражение в благовещението към Мария, отправено от архангел Гавраил. Ние видяхме, че дори в една англо-саксонска песен за руните съществува фрагмент за онова, което било налице в старото съзнание, че тези традиции наистина са съществували на Ютландския полуостров и че са се пренесли на изток.

Но човечеството, естествено, се намира в развой. Развоят е заложен в човечеството. И тази традиция е могла да съществува само в доста стари времена, защото ако беше продължила съществуването си, тогава нямаше да може да се развие онова съзнание, онзи вид съзнание, който впоследствие се явява задача на Четвъртия, на Петия следатлантски период. Още през II хилядолетие самата традиция едва ли ще да е била смятана за ясновидско съзнание в северните области, където била разпространена и битувала сред различните племена, а изчезва напълно към I хилядолетие, когато именно човешкото зачеване и раждане се разполагат по протежение на цялата година, когато вече не се знае нищо за слизането от космическия свят чрез положението на звездите, както и че за раждането на земния човек, за неговата съдба от голямо значение е той да слезе при определено положение на звездите. Зачеването и раждането на човека се разполагат по протежение на цялата година.

Като успоредно явление протича появата на по-новото съзнание, появата на възможността за свобода на човека и така нататък. Но следа все пак останала, понеже онова, което съществувало в областите на днешна Дания, поело от едно племе към друго, пренесло се на изток и сетне щяло да бъде въплътено в едно замислено в тази взаимовръзка тяло: Христовото Същество. Първородният сред много братя бил в известен смисъл последният роден измежду онези, които били замислени ведно с космическото положение на звездите. При еволюцията, остатъците от старото винаги се свързват с новото. И тъй като в северните области се било развило усещането човекът да се появява на земята по коледно време, пак в тези области бих казал като атавистичен отзвук на онова усещане могло да възникне в частност усещането за Исус. Ето защо Вие

ще установите, че в тези северни области към Евангелието от Лука се проявявал нужният усет и по-добро разбиране, че там Коледното тайнство било по-действено от Великденското, което впрочем било включено в църковните тайнства, докато Коледното станало всеобщо.

Още миналия четвъртък споменах, а тези дни вероятно ще мога да се спра по-подробно на това, че на всеки три години се отделяло специално внимание кой се е родил първи след дванайсетия час на вечерта, наричана днес от нас Бъдни вечер, кой, така да се каже, бил първородният на всяка четвърта година, първо родният след трите изтекли години. Този първороден бивал определян за известни процедури, на които го подлагали, докато навърши тридесет години. До тридесетата си годишнина той бивал възпитаван отчасти доста уединено от мистерийните жреци. На душата му се придавала точно определена насока. През първите тридесет години от живота му, неговата душа бивала насочвана по съвсем специален начин към преживявания, които да го накарат днес някой едва ли би могъл да го проумее, ако черепът, пардон, ако главата му е пълна с материалистически представи, та тези процедури трябвало да го накарат през тридесетата година на своя живот вътрешно да вникне във взаимовръзката между човека и духовния свят. До това състояние той трябвало, стъпка по стъпка, да бъде доведен с помощта на точно определени вътрешни преживявания.

Още като невръстно дете този първороден трябвало най-напред да схване как чрез своя Ангел човекът е свързан с духовното и по такъв начин изолиран от останалия свят, непокурен, така да се каже, от представите, които иначе нахлуват от външния живот в душите на децата да бъде сближен с духовните дейности и с духовните процеси и преди всичко да развие дълбоко съзнание за своята връзка с ръководещото го ангелско същество с вестителя. Ето как именно у това дете бивала изградена душа, приучвана към не що особено по причини, с които може би ще се занимаем през следващите дни. Особеното у това дете се подчертавало, като се казвало, че такова дете ставало „гарван“. Това била своеобразна степен на посвещаване, която била популярна в широки региони, която се съдържала по-специално в персийското посвещаване на Митра и за която отчасти съм Ви разказвал още преди години. В крайна сметка тази душа трябвало да се издигне до по-интензивното усещане на връзката с духовните светове, тайните на духовните светове трябвало да могат да се преживяват в душата.

Днес подобни неща не биха били възможни, понеже нашето съзнание се развива в други условия; но в онези стари времена, когато можело да се развие сънищно съзнание, те били напълно възможни. Когато детето пораснело и станело юноша при всички случаи ставало дума за момче, а не за момиче -, можело да му се възложи водачеството на отделни

краища, на малки племенни групи, а накрая трябвало да съдейства за уреджане на административните, на управленските дела на неголеми общности. Важно е обаче да се изтъкне, че тези управленски дела бивали от такова естество, че възпитаваният по посочения начин винаги да бъде предпазван от външни влияния, в частност да бъде грижливо предпазван от въздействието на егоистичните постъпки, от влиянията, които се формирали въз основа на външни преживявания.

Резултатът от това бил, че в края на въпросните тридесет години той в известна степен можел да се явява представител на цялото племе. А навършел ли тридесет години, той достигал зрелост, за да възприеме със съзнанието си съпринадлежността с целия Космос. Превръщал се в онова, което в мистериите светили ще наричали „слънчев герой“. Сега вече бил пригоден за тригодишно властване над племето. Никой друг не можел да пристъпи към властване освен човек, който бил станал такъв „герой на Слънцето“. И му се полагало да управлява само три години. След три години, по наставление на Мистериите, с него се извършвало нещо друго, на което ще се спра по-нататък. И така, според всички уредби, водещи началото си от племето на ингевоните, никой не бивало да царува по-дълго от три години и цар не можел да стане човек, който не бил подложен на скицираните от мен процедури.

Виждате как в тези общности донякъде се зараждат очертанията на онова, от което Евангелията по-сетне оформят живота на Христос Исус. Тези общности принадлежат на древността. От подобни неща по-късните времена онаследяват само онова, което е своего рода символ на предходното. Така видението на майка та за възвестяване на рожбата се онаследено като ритуал към Нертус, като ритуал към Херта от по-късно време. А за факта, че в древността актът на зачатие трябвало да потъне в несъзнателното, е намекнато още в мита за Нертус, както го описва Тацит сто години след раждането на Исус, намекнато е с това, че когато Херта която обаче е маскулинно-фемининна, не е същинска жена, тъй като съвпада със северния бог Ньорт, с Нертус, когато Херта се задава на своята колесница, което не ще да е нищо друго освен Ангелът вестител, тогава служителите и трябва да бъдат потопени в морето, да бъдат умъртвени, с което като в ехо се намеква нещо за потъването на размножителния акт в областта на подсъзнателното. В този мит за колесницата на Херта и за съпровождащите я роби, които обаче веднага след приключване на служението си биват удавяни в морето, в този мит за Нертус личи доловеното ехо на онова, което по-преди е било астрална реалност, което се е изживявало астрално. А Нертусови шествия продължавали да се провеждат по най-различни места до много късно, чак до първите християнски векове. Такива шествия в чест на Херта имало дори в Швабско, във Вюртемберг. Те били спомен за отминали

времена. У хората, имащи откъслечни познания за предишни хилядолетия от известни култови взаимовръзки, които в древността безспорно продължавали да бъдат налице като отзвук от езичеството, съществувало по отношение на шествията с колесницата на Херта съзнание, което словесно може да се изрази примерно по следния начин: Така е било открай време. Коего пък тогава още можело да се случи като единствено събитие в живота на Исус, било съчетано с онова, дето било общовалидно, по-общо в стари времена; то било по-разбираемо за усещанията, по-разбираемо за чувството.

Ето защо монасите и свещениците положили неимоверен труд да изкоренят до стрък всичко напомнящо за тези неща. Именно тези неща били изкоренени на север със същата грижливост, както гнозисът бил изличен на юг. Иначе чрез съпоставката на онази стара уредба с Мистерията на Голгота щяло да се знае, че доколкото тя е Коледно тайнство чрез нея в съвременността не е привнесено старото, сиреч природосъобразното, но че в известна степен е създаден негов заместител с един слой на съзнанието по-високо в съпричастността към Коледното тайнство. Това обаче не бивало да се осъзнава. Налагало се то да бъде изгласка но в подсъзнателното, защото определени сили непрестанно трябва да разчитат на несъзнателното. А голяма част от историческия процес се състои в това, че съзнателното и несъзнателното биват съчетавани от умеещите да съчетават тези неща.

Вярно, ние с право казваме: При прехода от Четвъртата към Петата следатлантска епоха, но дори още от Третата към Четвъртата, съзнанието на човека все повече се превръщало в съзнание на Аза, в дневно съзнание. Старите, сънищни прозрения в духовния свят са изчезнали. По северния начин на изразяване казва ли, че на мястото на ваните, чието име се свързва с глагола *wahnen* 'въобразявам си', с даденото от видението, дошли азите, които вече са богове за развитото дневно съзнание. През Четвъртия следатлантски период на север продължавали да се изразяват по този начин, докато всички подобни спомени не били изкоренени от свещениците. През Петия следатлантски период, когато се появил материализмът, респ. "християнизъм", тези неща вече били изчезнали. И докато на юг гърците имали своите богове Зевс, Аполон и т.н., хората от Севера си имали азите, чието име се свързва с глаголите *esse, sein**180 'съм', а пък *esse* с *gesehen werden, mit dein Auge gesehen werden* 'бивам виждан, виждат ме с очите си. Но за Третия следатлантски период старите народи, обитавали европейския Север, имали божествата ванове. И именно тези божества стояли много по-близо до хората. Нертус, превърнал се на север в Ньорт, бил такава божество на онези, които възвествявали всяко едно зачатие и раждане.

Вече казах, че в по-сетнишни времена миналото винаги се запазва до известна степен под формата на символи, така че и онова, което дотук Ви обрисовах съвсем бегло и схематично и на което през следващите дни навярно ще можем да се спрем по-подробно, познанието за позволените да назова името му ставането на „цар“, ставането на „Слънчев герой“ се онаследило първоначално в култовия мит, а впоследствие в мита. Ние правим разлика между култовия мит и мита като такъв. Култовият мит е митът, където чрез външния обичай, чрез външната уредба донякъде в едно "сънищно представление" продължава да се представя онова, което напомня за старите ясновидски прозрения.

Така по времето, когато изложеното от мен тук вече не било в сила, в тъй наречения Балдуrow мит, в мита за бога Балдур, представян у различните племена като мистерийна сценка, се наблюдава смътен спомен за въпросното ставане на цар. Някога то е съществувало реално, сетне го представяли като мистерийна сценка и накрая се превърнал в разказван мит. И тогава монасите и свещениците го изкоренили. Балдур вече е божество от азите, ще рече, че като властваща духовна сила той спада към епохата, през която хората вече са се пробудили за индивидуално съзнание. Божествата ванове вече били угаснали, но Балдур едновременно е представител на съществото, което трябвало да стане цар, на онова първородно същество, идващо всяка трета година на бял свят.

Доколкото се разказва, че през определен период на живота си Балдур имал сънища, възвестили му смъртта, и доколкото впоследствие се изпълнили, то това не означава единствено, че той почувствал приближава нето на физическата си смърт, а означава, че в продължение на три години Балдур бил изпълнявал длъжността цар и след изтичането им, от собственото си съзнание, той се бил издигнал към едно по-високо съзнание. Дотогава бил предпазван да не бъде докосван от външния материалистически свят. Редно било естествено такъв цар да живее сред свещеничеството, та всички егоистични помисли да изчезнат от душата му и да не могат да проникнат в него. Повече от три години той не бивало да царува. След три години Балдур почувствал как приближава краят на царския му сан. Но тогава според тези стари възгледи той вече бил зрял да влезе в допир с външния свят. Преди туй имал задачата да управлява, управлението обаче трябвало да става единствено в съгласие с намеренията на духовния свят. А после той трябвало да стане нещо друго трябвало да се озове сред външния свят.

За оновова, който дотогава не се бил докосвал до него, това наистина била своеобразна смърт, намерила израз в неговите сънища. По-нататък нещата се обрисуват така, че боговете уж били чули за тези сънища и се разтревожили. Разказва се, че когато след приключване на царстването си

Балдур тук ние винаги можем да се сещаме за взаимовръзката между човешкото и божественото, както е било в древните Мистерии почувствал приближаването на това време и боговете, сиреч мистериите жреци, се разтревожили, те на карали всички твари да положат клетва, че няма да наранят Балдур. Накарали всички твари и всички земни неща, но бил забравен един единствен дребен храст имелът, коледното растение. То обаче било издирено от врага на азите Локи, комуто се удало при вдигнатия от боговете празник, сиреч при докосването на бога Балдур с материалния свят, да се възползва от имела.

Тук също имаме един старинен коледен празник, а имеловият обичай на този празник и днес още ни напомня за древния коледен обичай, свързан с това, че на мястото на предишния цар трябвало да дойде нов. Този допир с материалния свят пък се представя в сценката и в мита с това, че всички твари, положили клетва да не наранят Балдур, биват използвани от различните богове. С тях замерят Балдур, целят се в него нищо: никое растение, никое животно, никоя болест, никоя отрова, нищо не може да го нарани. Но Локи, дето бил издирил имела, го донесъл сред компанията на боговете, сиреч сред компанията на жреците, и го подал на слепия бог Хьодур или Хьод. Хьодур или Хьод рекъл: Какво да сторя с имела? Аз съм сляп, не виждам къде е Балдур и не мога да го замерям като другите богове. Локи обаче му показал посоката и той запокитил имеловата клонка към Балдур. Балдур бил наранен и умрял.

Така Хьодур бил онзи, който се явява представител на външния материален свят, доколкото този материален свят не се схваща в неговата взаимовръзка с духовното, ами живее като паразит на земята. Същевременно името Nod е идентично със старата дума за борба, война, докато Baldur, в каквото звучене се пази до днес, възлиза към други означения, най-доброто от които още е съхранено в англосаксонския. С оглед на изложеното от мен през последните дни думата за „ден“ (нем. Tag) ведно със самия език и звукоизместването е налице и в по-ранни степени: всъщност Bai day е възможно макар и в англосаксонски като име и в превод би означавало „сияйният ден“ или „денят на светлината“, с което се изразява връзката на Балдур с дневното съзнание, сиреч със съзнанието, възсияло над човечеството едва през Четвъртия следатлантски период. Хьодур е представителят на материалното, на мрака и в същото време на борбата, на схватката. Балдур е представителят на разбирането, на познанието, на светлината, и то на онази светлина, която свети на човешката душа в съзнаващото състояние, развило се от Четвъртия следатлантски период насам.

Така с мита за Балдур пред нас се разкрива един особен вид Коледно тайнство. Нали и съзнанието за взаимовръзката на мита за Балдур с Коледното тайнство също е изкоренено от монасите и свещениците. За

щото Балдур притежава нещо от добрите качества на Луцифер, а Хьодур - нещо от добрите качества на по-късния Мефистофел-Ариман. При това с добри имам предвид не нравствено добри, а необходими за развитието качества. Такива неща обаче отново стоят във връзка с цялостната еволюция. През Четвъртия след атлантски период просто все още е било възможно човекът от определен момент нататък да бъде въведен по стария начин в духовния свят, както е ставало и в тези нордски мистерии. Ала за бъдните времена това трябвало да се промени, тъй като атактичният начин на старото ясновидство не можел да устои на по-грубо проявяващите се изисквания на материалистическата епоха. В митовите тъкмо това отношение на старото ясновидство от Четвъртия следатлантски период към по-късния е намерило израз в противоположността между Балдур и Хьодур. Какво собствено си взаимодействия, кое лежи в основата на това, че Балдур представителят на човешкото съзнание, което може да бъде просветлено от божествената същност, че Балдур може под влияние на злата сила Локи да бъде погубен от Хьодур бога на борбата, на войната, на тъмнината? В основата му лежи, че както отдавна съществува за нашата епоха и ще се задържи още за известно време между светлината и тъмнината винаги трябва да протича взаимодействие. Всъщност чист религиозен егоизъм е човекът да бъде каран да вярва, че нещо във физическия свят, в света на Майя може да бъде изцяло добро. Всяка светлина има своя сянка и тъкмо действителното вникване в това познание, че всяка светлина има своя сянка, е извънредно важно и значимо.

Нека вземем един определен случай. Именно под въздействие на Коледното тайнство ще можем да задълбочим някои положения, която обсъждахме напоследък. Да вземем един определен случай. Нееднократно съм Ви споменавал, че ако Духовната Наука навлезе по-широко сред хората, тя ще обхване например и медицината, лечението. Ще бъдат изнамерени някои по-физически лечебни методи за душевни заболявания, по-духовни лечебни методи за телесни страдания. А съм Ви и казвал защо това днес не е възможно по простата причина, че грехът иде от закона, не законът от греха*181. Докато действат закони, според които материалистическата медицина е законосъобразната а днес е именно така -, дотогава индивидът колкото и проникновени виждания да има не може, пък и не трябва да предприема нищо. Но ще настъпи време и то едва ли толкова далече, когато Кармата на човечеството ще има готовност медицината, лечението да приема импулси, идващи от духовното познание. Отбелязвам го само мимоходом, защото онова, на което държа да наблегна в момента е нещо друго. Знанията за лечебните сили са неотделими от знанията за болестотворните сили, едните не могат да се преподават без другите. Никой на света не може да опознае

лечебните сили, без да е получил знания за болестотворните. По тази причина Вие разбирате каква роля играе нравственото проникване на човека там, където става въпрос за нещо сериозно. Понеже, който може да излекува един човек духовно, той може и да го разболее духовно, и то със същия успех. Ето защо такива истини за боговете могат, разбира се, да се предоставят на хората едва тогава, когато бъде постигната такава степен на нравственост, че лечебното средство да не се превръща в отрова.

Така обаче стоят нещата не само в рамките на този пример, където става дума за отклонения във физическото и душевното състояние на човека, но и по отношение на извършващото се в социалния живот. Защо то от последните разсъждения сигурно изцяло сте се убедили, че и в социалната област действат импулси добри и лоши, направлявани от онези, които разбират нещо от направляването, и често пъти направлявани по забележителен начин. Вие навярно си мислите, че това става просто по необходимост, та човечеството чрез себе си да се научи как се стига до доброто. Добре ми е известно как дори в нашите редове се гледа недостатъчно сериозно на тези неща и как точно спрямо тези неща се отправят какви ли не филистерски упреци; ала в наше време явно не може да бъде другояче.

Както в индивидуалния, така и в социалния живот някои импулси могат да се насочват и отправят в една или друга посока. Особено в социалния живот днес до голяма степен все още е възможно на помощ да се призове несъзнателното, тъй като всяка епоха си има своето несъзнателно. А щом се разчита на несъзнателното или подсъзнателното, постигат се съвсем други въздействия, отколкото с днешното съзнание, понеже днешното съзнание ще придобие космическата си взаимовръзка по естествен път едва през Шестия следатлантски период. Следователно, когато днес се разчита на несъзнателното, нещата винаги се извличат мефистофелски или луциферически от Четвъртия следатлантски период. Обаче ни най-малко не се раз минава с нашите стремежи, ако в тези сериозни времена такива общи истини бъдат прилагани към частно то, към отделния случай, защото нашата цел е не да се вършат теософски детинщини, а да се трупат сериозни познания, които засягат действителността, дори тези сериозни познания да поставят изисквания към безпристрастността на нашите чувства. А коледно усещане е и решимостта да се изправиш пред сериозното в живота. В наше време коледното настроение не бива да се състои просто в блаженото отдаване на всичко онова, което наричат „свети чувства около коледната елха“, а и в изживяването на връзката със сериозните и потресаващи събития на съвременността.

Това личи наистина съвсем ясно във външния живот на хората, но какво става, когато на хората се въздейства чрез подсъзнателното? Точно както един отделен човек може да бъде хипнотизиран и в състояние на хипноза върху него да се упражнява власт, да му бъдат възлагани неща, чието извършване в нехипнотизирано състояние навярно никога не би му хрумнало, с други думи точно както може да се променя състоянието на съзнание на индивида, като в днешното му съзнание заради постигането на някаква цел се вмъкне например някакво състояние на съзнанието, нормално за много по-стари времена, точно така могат да се хипнотизират и човешки общности. За отделния човек, представляващ в нашия физически свят по-силна същност в сравнение с една човешка маса, е необходимо и едно по-силно заглушаване на съзнанието, ако ще трябва да се действа в друго състояние на съзнанието. За една човешка общност, за една човешка група дори не е нужно да се отбелязва заглушаването на съзнанието, защото то може да настъпи много по-неусетно. При все това някои неща биха останали непостижими, ако човек винаги говореше така, както например си говорим ние. Ето защо аз непрекъснато подчертавам: Никога няма да си позволя да говоря другояче, освен с донякъде трудни, апелиращи към интелекта понятия, така че всеки да бъде принуден да се присъедини към мисленето, да участва с понятия в онова, за което става въпрос. И дума не може да става за смайване или за въздействие върху нещо друго освен върху интелекта, когато се гледа напълно сериозно на Петия следатлантски период и на неговите изисквания. Дори ако някои днес не знае нищо за Духовната Наука, но има неопределено съзнание за пребиваването си в Петия следатлантски период, той ще зачита вътрешното свободолубие на хората и ще говори така, че да не надхитрява, така да се каже, чувствата и да не замайва душата.

Нещо друго би било, ако някой желае да постигне въздействия, които се различават от току-що описаните, а именно, ако някой пожелае да се възползва от заглушеното съзнание, което при едно множество от хора може да се създаде много по-лесно, отколкото при индивида; защото тогава не е нужно да се прибегва до хипноза. Вие знаете как едно множество, как една група може да бъде обзета от известно опиянение, стига само да се извърши по правилен начин. И по други поводи съм казвал, че съм се запознавал с оратори пред широка публика, които, ръководени от определени инстинкти, много добре владееха изкуството да се обръщат не към чистата интелектуалност, а по някакъв начин с лозунги, с изключителна образност да говорят на едно объркано, отчасти делириумно съзнание. Както споменах, при индивида заглушаването би трябвало да е по-силно, докато при множеството това съвсем не е нужно. Приведох и съответни примери;

Нека да разгледаме и тези неща изцяло в съзвучие с коледното настроение, в което сега имаме възможност да бъдем, защото те са познания, свързани дълбоко с Коледното и Великденското тайнство. По-преди вече посочих как още на млади години бях впечатлен, когато в действителността се натъкнах на едно такова въздействие. Този пример често съм Ви го разказвал: Кармата навреме се погрижи да чуя проповедите на един превъзходен йезуитски отец*182 и аз можах да видя как чрез подбора на определени думи хората биваха въвеждани в една картина, как биваха убеждавани по начин, говорещ не на техния интелект, а на онова, което произвежда делириумно настроение. Нека сега да се вгледаме в примера. Йезуитът проповядваше за необходимостта от вяра във великденската изповед и каза приблизително следното: „Да, недоверчивите смятат, че великденската изповед била въведена от папата или от кардиналската колегия; но що за представа е това, драги християни? Който твърди, че великденската изповед била въведена от папата и свещеничеството, него можете да го сравните с човек, който вижда как някой артилерист е застанал до едно оръдието, а редом с него стои офицер и отдава заповеди. Задачата на артилериста е само да дръпне шнура и оръдието стреля. Сравнете, драги християни, този артилерист с папата в Рим, а отдаващия заповедите офицер с Бога! Представете си нагледно застаналия там офицер, той командва „Огън!“, артилеристът само дръпва шнура, без своя воля, и оръдието изгърмява. Така е постъпил и папата в Рим. Той чул повелята господня; Господ изкомандвал, папата бил артилеристът, който дръпнал шнура, и ето как се появила великденската изповед. Нима ще твърдите, че артилеристът, който стои до оръдието и е дръпнал шнура, е открил барута? Както не бихте твърдели, че артилеристът е открил барута, така и папата не е изнамерил великденската изповед!“ И всички присъстващи това им личеше бяха, разбира се, убедени!

Тези неща подлежат на усвояване и в рамките на някои общности тяхното образно представяне, използването на картини, използването на градации, привличането на сравнения. Това е цяло изкуство, прилагано нашироко в сивите братства. Но не е нужно непременно да се числиш към някое сиво братство, ако си служиш с такова изкуство. Човек може да е зависим от едно или друго сиво братство, без може би сам да осъзнава своята зависимост, и тогава съумява да си служи с такива неща.

На какво се опират тези неща? Опират се на това, че нашият душевен живот се явява в друг вид, когато разговаряме помежду си, като в съответствие с Петия следатлантски период се обръщаме към интелекта, а не към делириума, сиреч не чрез използването на някои от средствата, които току-що Ви посочих схематично. Този друг вид се състои в това, че през въпросния Пети следатлантски период човекът се учи да не се

поддава на Хьодур, учи се да не се поддава на остатъците от предишни времена, каквото в растителното царство е имелът, превърнал се в паразит. Човекът трябва да се научи да се противопоставя на Хьодур, на несъзнателното, на сляпото, на френетичното, на делириумното.

Разбира се, това можем да постигнем само ако разбирането ни се превърне в такова, че в него да се чувстваме добре изолирани спрямо света, докато онзи, който развива делириумното съзнание, направо привлича космически въздействия, вмъква космически въздействия в настоящето. С нашето Пето следатлантско съзнание ние стоим изолирани на Земята. При делириумното съзнание в душата биват вмъквани космически въздействия. Те естествено трябва да се използват по съответния начин. Нека се спрем на един конкретен случай.

Ако някой в наши дни желае да въздейства на делириумното съзнание с цел постигане на нещо специално, той може да постъпи така: Може да си припомни кога в предишен период при сходни положения на звездите е било налице нещо подобно. И тъй като всичко на този свят става вълнообразно и една вълна след определено време идва отново на повърхността, за постигането на специални въздействия той може при сходни обстоятелства, които обаче имат нещо общо с космическите констелации, да използва някое събитие като копие на дадено предходно събитие, да го направи копие на дадено предходно събитие. Нека приемем, че някой иска да постигне нещо чрез делириумното съзнание посредством точно определени начинания, посредством точно определени факти. Той се връща назад в историята и си припомня нещо, случило се в предишни времена при сходно положение на звездите.

Да си представим, че някой иска да постигне нещо на някоя дата през пролетта на определена година. Тогава той си казва: Петдесетница е, ще се върна назад във времето до някое събитие, сходно на онова, което ми се ще да извърша сега. То обаче трябва да се е случило по време, когато Петдесетница се е падала в почти същите дни, в същите дни на месеца. Така в общи линии положението на звездите за тази дата на Петдесетница естествено е сходно, то просто се повтаря. По този начин би била налице тъкмо специалната възможност за въздействие върху делириумното съзнание. Винаги би могло да се намери група от хора, представляващи своего рода Балдур през Петия следатлантски период, щом някой реши да играе ролята на Локи със слепия Хьодур или чрез слепия Хьодур, като при специалните космически условия поражда делириумното съзнание.

Да вземем един конкретен случай: На 20 Май 1347 г., ще рече в стари времена, било именно Петдесетница. На определен ден по онова време сред една тълпа, която впрочем имала друго отношение към тайнството на Петдесетница в сравнение със съвременността, глашатаите шествали в Рим под звуците на тръби пред Кола ди Риенци*193, оповестил от

престижно място в Рим при звездната konstелация на Петдесетница, която тогава се падала именно на 20 Май, онова, което щяло да го направи трибун на града. Впечатлението било такова, каквото се полагало да бъде за делириумно съзнание на една група, на една тълпа. Защото тази тълпа вярвала, че Кола ди Риенци е довел Светия дух, и макар за съвсем кратко време, чрез използване на съответното положение на звездите било възможно да се постигне онова, което Кола ди Риенци желяел да постигне.

При същата konstелация се получило забележително копие, когато през 1915 г. не Кола ди Риенци, разбира се, а синьор Д'Анунцио*184 по съвсем аналогичен начин призовал една група на същото място! И отново на делириумното съзнание било въздействало с представи, със символи, които чрез своята образност били изключително подходящи да заговорят на това делириумно съзнание. Не желяя да обвинявам ничие съзнание, а искам само да разкажа факти, такива факти, които са изтласкани възможно по-дълбоки в подсъзнанието. Това обаче не променя нищо в тяхната действеноcт. В неделята на Петдесетница през 1915 г. в Рим се случило същото, каквото се било случило в неделята на Петдесетница през 1347 г., която също била през Май, поточно съответно на 20 и на 21 Май, но тук един ден не играе никаква роля, а напротив така konstелацията станала абсолютно същата. Следователно през 1915 г. Петдесетница била повторение на онова, което през 1347 г. се било случило с участието на Кола ди Риенци. По такъв начин била постигната особено силна действеноcт на новото, защото това представлявало навлизане в същите трептения, в същите условия.

Историята ще бъде разбрана едва тогава, когато бъдат опознати такива факти, когато ще се знае какво може да се предизвика с помощта на такива факти. Няма никакво значение под влияние на какво е било постигнато то от гледище на дотогавашния му живот, на въпросния синьор Д'Анунцио вече му е била предоставяна възможността да бъде изложен на най-различни влияния, той отново е имал в себе си силата да на прави тези влияния действени. Отбелязвам само, че заради свои предходни стихове този поет бил назова вай от различни критици в моралистична Италия певец на всички подсъдни извращения. Лично той се представял с името Д'Анунцио, докато във всекидневния живот се казал Рапанета, което както чувам означава „дребна ряпа“.

Синьор Д'Анунцио държал при тази konstелация реч, за която Вие можете сами да съдите, защото бих искал според силите си да Ви я прочета. Добавям само като пояснение, че в онзи момент в Италия имаше две партии така наречените неутралисти и интервенционистите, и синьор Д'Анунцио си поставяше задачата да превърне всички неутралисти в интервенционисти. Неутралистите застъпваха по-нататъшното запазване

на неутралитета и един мъж Джолити*185, който е доста тясно свързан с предходния политически живот в Италия, беше за неутралитета. Това също така го отбелязвам само като коментар. Речта, която Д'Анунцио при същата констелация държал като повторение на някогашната реч на Кола ди Риенци, има приблизително следното съдържание*186:

„Римляни!

Вчера вие представихте на света една възвишена пиеса! Вашето безкрайно, стройно шествие беше копие на онези тържествени процесии в древността, образували се тук, в храма на Юпитер Превелики, и всяка улица, обходена от такава сила, от такава сила в съчетание с такова голямо достойнство, се превръща във Виа сакра*187. Вие съпровождате невидима в средата ви, върху невидима божествена колесница статуята на нашата велика Майка.

Благословени да бъдат римските майки, които вчера видях в потока на тази тържествена самоотверженост, майките, които на ръцете си носеха своите синове, а по челата им личеше отпечатъкът на преданата смелост, на мълчаливата жертва. Нужни ли са назидателни слова там, където говорят камъните? Народът на Рим бе готов да изтръгне от земята паважа, тъпкан от копитата на онези коне, които отдавна би трябвало да стоят като авангард на границата на Истрия, вместо в униние от подобен срам да бранят тук развъдниците на отровни зверове, домовете на предателите! Какво ли огорчение е трябвало да изпитат нашите млади воители, каква дисциплина, какво себеотрицание са засвидетелствали те, докато са защитавали от справедливия гняв на народа онези, които лично ги охулваха и оклеветяваха, които ги унизяваха пред братята им и пред враговете. Нека извикаме: „Да живее войската! Това е повикът на часа!“

Сред множеството недостойни постъпки, извършени от подлещите на Джолити, тази е най-долната: да се охулва нашето оръжие и националната ни отбрана. До вчерашния ден на тях им бе позволено безнаказано да сеят съмнение, подозрение, пренебрежение спрямо нашите войници, спрямо нашите чудесни, добри, силни, великодушни, неударжими воители, спрямо цвета на нашия народ, спрямо безспорните герои на утрешния ден. С какво ли сърце тези воители поставяха щикове, за да отблъснат народа, който искаше единствено да отмъсти за тях? О, великолепно мои другари! Днес всеки добър гражданин е воин на италианската свобода! Чрез вас и с вас ние победихме, внесохме безпорядък в редовете на предателите. Чуйте, чуйте ме сега! Престъплението в държавна измяна беше разкрито, беше доказано, беше публично оповестено. Без честните имена са известни, наказанието е необходимо!

Не позволявайте да ви заблудят, не позволявайте да събудят у вас състрадание. Едно такова стадо не изпитва угрисение на съвестта, нито

разказание.Кой може да промени бита на едно животно, свикнало да се валя в калта, свикнало да се угоява от копанята?

На 20 Май, при тържественото събрание на нашето единство*188, не бива да се допуска наглото присъствие на онези, които от месеци обсъждат с врага продажбата на Италия. Не бива да се разрешава палячовци да навличат трибагрени палта и с продрани гърла да реват святото име на отечеството. Без състрадание съставяйте вашите проскрипционни списъци. Това е ваше право, то е ваш дълг! Кой спаси Италия в тези дни на помрачение, кой друг, ако не вие, чистият, неподправеният народ?

Не забравяйте това! Ония могат да отърват наказанието само чрез бягство. Нека ги оставим да се оттеглят! Това е единственото позволено снизхождение спрямо тях. Нима едно известно лице и тази сутрин не проявяваше склонност да участва в интригите, чиято мрежа се плете между цъфналите розови лехи на под лежащата сега на конфискация вила Пинчо*189 от обитаващия я в момента дебел германски паяк? Ние естествено не сме вярвали нито за миг, че едно съставено от г-н Бюлов правителство би могло да получи одобрението на краля или пък че кралят би могъл да стане негов съучастник.

В широкото си сърце кралят е доловил напомнянето на Камило Кавур, че е ударил върховният час за Савойската монархия!

Да, той е ударил! Ударил е под високото небе, което, о римляни, се издига над вашия Пантеон и над този вековечен Капитолийски хълм! Тук, където плембът се съвещавал, тук, където всяко разширяване на римското господство получавало своята благословия, където консулите правели преглед на новобранците и приемали военната им клетва, тук, откъдето магистратите на републиката потегляли, за да поемат предводителството на войските и да завоюват провинциите, където Германик струпал край храма на Фидестро феите от победата си над германците, където триумфиращият Октавиан тържествено потвърдил римската подвластност на целия средиземноморски басейн, в тази начална и крайна точка на всеки триумф ние се вричаме на отечеството, тук честваме доброволната жертва, тук издигаме свещените и пожелателните си слова: Да живее нашата война, да живее Рим, да живее Италия, да живее войската и флотът, да живее кралят! Слава и победа!"

Така рекъл новият Кола ди Риенци. После поел шпагата, връчена му в знак на особено драгоценен спомен за Нино Биксио. Тази шпага произхождала от стари времена и била на съхранение в семейство Подрека. Тя била връчена простете, но е факт от редактора на "Азино"! "Азино" е един крайно непристоен хумористичен вестник. Д'Анувцио обаче поема шпагата в ръка, целува я тържествено, минава през множеството, качва се не като Кола ди Риенци в това отношение

времената се менят в теглена от коне триумфал на колесница, а в автомобил, като преди туй не пропуска да разпореда биенето на всички камбани. Делириумното съзнание не бива да се изпари начаса всички камбани трябва да прозвучат, за да се задържи известно време. Сетне Д'Анунцио накара да спрат до една телеграфна станция и телеграфирал до "Голоа", чийто редактор да, извинете, загдето не знам как се произнася името на такива чистокръвни французи, но ще го изрека според немските писмени знаци в него, чийто редактор се казва г-н "Майер", не знам как го произнасят във Франция, но се пише г-н „Майер“; та от телеграфната станция телеграфирал на редактора на „Голоа“:

„Рим, 1 часа, голяма битка бе изнесена. Току-що от висотата на Капитолия говорих пред огромно, изпаднало в делириум множество. Камбаните бият тревога, възгласите на народа се издигат до най-красивото небе на света. Блаженство ме опиянява. След френското чудо станах свидетел на италианското чудо.“

Без, разбира се, по някакъв начин да претендирам за коментар или за вземане на страна, аз исках да отбележа някои факти, но в тяхната взаимовръзка, за да мога в частност да посоча как все пак се случват неща, които намират слабо разбиране в заобикалящия ни днешен невнимателен свят. Исках да покажа, че дори „певецът на всички срамни човешки извращения“, както бивал наричан в Италия, да не прояви силна вяра в чудото от Петдесетница, целият начин, по който едно събитие тук се довежда до повторение, носи в се бе си вече значителни сили за делириумното съзнание, а пък да въздейства на някои подсъзнателни импулси с това синьор Д'Анунцио се е справил чудесно. Същият човек, когото в родната му страна наричат певица на всички срамни човешки извращения и който не се е посвенил да напише роман, където по безкрайно непристоен начин е разтръбил пред света връзката си с една прочута жена този човек изнамери във втората си дълга реч, държана в театър "Констанци", цяла поредица други ефектни сравнения. Споменатото от мен образно сравнение с артилериста е, общо взето, дреболия. Невъзможно ми е да Ви прочета цялата реч, защото ще отнеме много време, а само един откъс може би от началото и после края. Началото:

„Римляни, италианци, братя по вяра и копнеж, мои нови приятели и мои сподвижници от по-преди!“ особено пък с това „по-преди!“

„Не към мен, не към мен е отправен този поздрав, изпълнен с дружелюбна топлина и великодушна признателност; аз знам, че не мен, възвръщенеца, приветствате вие, а духа, който ме води, любовта, която ме одухотворява, идеята, на която служи.“

Вашите акламации се издигат над и извън мен и са насочени по-високо. Нося ви посланието на Кварто, което е просто едно римско послание до Рим на Вила Спада и на Вашело.

Тази вечер дневната светлина не си отиде от аврелианските стени, тя не си отива: заревото се задържа върху Сан Панкратио. Сега се навършват 66 години ако на малодушието тази вечер противопоставим героизма, тази вечер се навършват 66 години, откакто предводителят на маните върна от Палестина в Рим своя легион, предназначен още за юнските чудеса; тази вечер и дори точно в този час ако на срама тази вечер противопоставим славата, точно сега преди 55 години хилядата се отморявали по време на прехода си от Марсала за Салеми, преглъщали своя хляб край подпрените си пушки и кротко заспали. В сърцето си имали звездите и словото на предводителя, което и днес още ни звучи живо и повелително: „Ако сме единни, задачата ни ще бъде лека. Затова на оръжие!“

По-нататък същият призив от Марсала казвал със сурова закана: „Който не се въоръжи, той или е страхливец, или е предател!“ Ако Той, Освободителят, можеше да слезе от Яникулум в низината, нямаше ли да обозначи с единия или с другия печат и да обвини в позор всички ония, които тайно или явно се стараят да обезоръжат Италия, да посрамят отечеството, да го тласнат обратно в условията на робство, отново да го приковат към кръста му или да го оставят в агония в леглото му, което понякога ни е приличало на открит гроб?

Едному са нужни 50 години, за да почине в леглото си, другиму са нужни 50 години, за да приключи своята деградация в леглото си. Възможно ли е да оставим чужденците във и извън страната, враговете, живеещи или нахлули в дома ни, да наложат този вид смърт на един народ, който вчера с властнически трепет издигна край морето си изображението на своя върховен мит, паметника на своята истинска воля, която е римска воля, о граждани?

От три дни започва да ни задушава някаква неопределима миризма на предателство."

В този дух нещата продължават нататък. А най-накрая намираме поднесено по друг начин онова, което ни е добре известно от Евангелието. Не кой да е, а Д'Анунцио се осмелява да изговори следните думи*190: „Блажени онези, които имат повече, защото толкова по-много ще могат да дадат, толкова по-пламенни ще могат да бъдат!“

Блажени онези, които двайсет години имат чист дух, закалено тяло, смела майка!

Блажени онези, които очаквайки и вярвайки не прахосаха своята сила, ами я опазиха с воинско благонравие!

Блажени онези, които пренебрегнаха безплодните флиртувания, за да бъдат целомъдрени за тази първа и последна любов!"

точно пък Д'Анунцио: „Блажени онези, които пренебрегнаха безплодните флиртувания, за да бъдат целомъдрени за тази първа и последна любов!"

„Блажени онези, които със собствените си ръце ще изтръгнат една вкоренила се в гърдите им омраза и после ще поднесат своята жертва!

Блажени онези, които до вчера все още се опълчваха срещу събитието, сега обаче мълчаливо ще приемат дълбоката необходимост и оттук нататък ще желаят да бъдат не последни, а първи!

Блажени милосърдните, защото те ще трябва да избърсват бляскава кръв и да превързват лъчезарна болка!

Блажени имащите чисти сърца, блажени завръщащите се победоносно; защото те ще видят новото лице на Рим, обкиченото с нов венец чело на Данте, триумфиращата хубост на Италия."

Понякога и така се говори в наше време! И вече е важно, скъпи мои приятели, тези неща да не се подминават. Защото не всеки постъпва в духа на онзи, чието раждане се отбелязва в святата нощ, щом по такъв на чин разгласява шумни облажавания по света. Ала не принадлежността към мрака, а към светлината, дошла на света, се числи към усещанията, с които човек трябва да се проникне именно на Коледния празник, сгодяването, така да се каже, със светлината, а не с онази невнимателност, която ни носи мракът. В наше то сериозно време това също може да бъде нещо, което на Бъдни вечер сигурно заслужава да отбележим в душите си.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 25 Декември 1916

Вчера се захме да разгледаме мита за Балдур, който както видяхме ни връща към старите традиции и точно чрез едно такова разглеждане може да ни стане ясно как християнството е трябвало да се опре на онова, което човечеството било прозряло по-рано. Ако се спрем на трите големи празника през годината, както днес все още се отбелязват, ще видим, че тези три големи празника през годината стоят в безспорна връзка с неща, получили се бавно и постепенно по време на развоя на човечеството. А онова, което още търси да намери израз в Коледното, Великденското и Петдесетнишкото тайнство, може да бъде разбрано напълно едва тогава, когато човек не се бои да свърже нещата с мисленето, чувстването и усещането на развиващото се в потока на времето човечество. Ние видяхме как представата за Христос ни връща към ранни, ранни времена.

За да го схванете по-добре, необходимо е само да припомните в душата си съдържащото се в моята книга „Духовното ръководство на човека и

човечеството". Там ще видите как лежащото в основата на представата за Христос може да се възведе към тайни на духовните светове, как може да се покаже какъв път в духовните светове е изминало Съществуването, заложено в представата за Христос, та в даден момент на Земяното развитие да се разкрие посредством физическо превръщане в човек. Чрез обсъждането именно на тези понятия за духовното ръководство на човечеството е възможно да се усети каква връзка или пък липса на връзка съществува между антропософски ориентираната Духовна Наука и стария гнозис. В стария гнозис не би било още възможно да се представи пътят на Христос през духовните светове така, както това е изпробвано в книгата „Духовното ръководство на човека и човечеството“. Този стар гнозис обаче е имал своя представа за Христос, своя идея за Христос. Той успял да извлече от атавистично-ясновидското знание толкова много, че по духовен начин да обозре Христос и да каже: В духовния свят протича еволюция Йерархиите или, както е казано там, еоните следват един подир друг и един от еоните е Христос. И в гнозиса се посочва как докато се разгръщали еон подир еон Христос слиза и се разкрива в един човек. Днес това може да се покаже още по-ясно и Вие имате възможност да го прочетете в „Духовното ръководство на човека и човечеството“.

Добре би било, ако в нашето духовнонаучно движение биват усещани различни видове по-дълбоки взаимовръзки, та чрез тях да се освобождаваме от чисто личните дела. Защото нещата все пак стоят така, че в своето развитие човечеството е достигнало през този Пети следатлантски период до една точка, в която на индивида му е много трудно да се освободи от личните си дела. Съществува опасност индивидът да смесва личните си дела, личните си инстинкти и страсти с онова, което е общо за цялото човечество.

Всъщност и различните празненства са се принизили в чисто лични дела, понеже човечеството се е лишило от сериозността и достойнството, които единствени предоставят на човека възможността по правилен начин да се доближи до духовния свят. Много естествено е, че през нашия Пети следатлантски период, когато човекът в известен смисъл трябва да опознае себе си, да се насочи към себе си, е близка до ума опасност като току-що описаната от мен, а именно човекът донякъде да загуби връзката с духовния свят. Порано човечеството е осъзнавало връзката си с духовния свят, но за сметка на това не е осъзнавало друго, което пък изложих вчера. Понастоящем несъзнателни са преди всичко нещата, които в рамките на тези разсъждения посочих с думите: Днес хората не проявяват склонност да насочват вниманието си върху тях. Оставят ги да отминават, без да ги е грижа за тях.

Хубаво е, когато човек точно при такива поводи като Коледния празник си казва: В нашето всемирно развитие участват духовни импулси и за добро, и за лошо. Ние видяхме как от хората, които донякъде са по светени в тези неща, наличните импулси могат да бъдат използвани и в лошия смисъл било за някои лични, егоистични цели, било в интерес на някакъв групов егоизъм. Трябва да се научим да настройваме нашето усещане към по-широкообхватни дела, към по-широкообхватни обстоятелства. Въпреки че за такива усещания не винаги е редно да вдигаме, както се казва, голям шум, ние все пак трябва да можем да ги имаме.

А сега бих искал да Ви дам възможност във връзка с един въпрос начаса да откъснете, така да се каже, душата си от някаква чисто лична интерпретация на антропософията и да я насочите към нещо всеобщо, свързано с нашето антропософско движение. Ако схващате правилно казаното вчера, Вие ще си кажете: Онзи 20 Май 1347 г., онази Петдесетница през Май, когато Кола ди Риенци провел своята внушителна проява в Рим, се повторил в известен смисъл по Петдесетница през 1915 г. Който е проследил събитията, той скоро ще може да види или скоро би могъл да види, че тази Петдесетница през Май е била избрана съвсем нарочно, съвсем съзнателно от една общност, която е можела да стори това. Просто се е знаело, че тогава старите импулси пак ще се съживят, че сърцата и душите, които са податливи на Хьодуровата слепота, ще могат да бъдат овладени, щом Локи се приближи до тях. Но човек може да бъде овладяван само дотогава, докато му липсва воля да създаде у себе си навика да се вглежда в понятни, ясни като бял ден взаимовръзки и те да му правят впечатление. Човек е изложен на оставащи неосъзнати взаимовръзки само дотогава, докато се оплита в личното така, че да не поглежда към бих казал „порядъчните“ взаимовръзки, към взаимовръзките в добрия смисъл, докато няма интерес за общочовешкото, което винаги ни въвежда в духовното.

Обясних Ви, че гнозисът имал свое разбиране относно представата за Христос, че с изкореняването на гнозиса, представата за Христос била догматизирана, поради което същинската представа за Христос в известен смисъл изчезнала. Духовната Наука има за задача във връзка с духовната еволюция, да възобнови вникването в тази представа за Христос, да състави една представа за Христос, която да не е само на думи, а да бъде съдържателна, да е изпълнена с истинско съдържание.

На север изчезнало тъкмо онова, което можело да бъде налице там: усещането за Исус. На север, както казах завчера, до към VIII, IX, X век след Мистерията на Голгота действително било култивирано усещането за Исус. В стари времена във всяка къща, където се раждало дете, бивал приветстван младенецът, който единствен, особено в племето на

ингевоните, можел да бъде приет като достоен член на племето, докато с недобро око естествено без издребняване се гледало на родените по друго време. Ние обаче показахме как онова, което впоследствие се разпространило като външно християнство, изгласкало всичко, което под формата на митове и шествия, сиреч в култови обичаи, поддържало връзката със старото усещане за Исус. И ние видяхме как откъм средата на средновековието усърдно се заробило за изличаването на онова, което се било разпространило от Югландия към Европа и по-специално към Централна Европа.

В датските области се намирала централната Мистерия, разпореждаща и надзираваща така да се каже онези условия, които отпосле се проявявали в регулирането на зачеванията и ражданията. Там се намирало мястото, където било развито общо съзнание за една социално обусловена връзка в човечеството, за една връзка, която същевременно била сакраментална, която представлявала истинско социално тайнство. Самата година бивала разпореждана като тайнство и човекът осъзнавал своето вместиане в годишното тайнство. За тогавашните хора, Слънцето през различните сезони неслучайно прекосявало небосклона по различен начин, а и ставащото на земята било отражение на небесните събития. Тайнството продължава да съществува там, където човекът още не може да разполага или не разполага с влияние, където духове на стихии и природата вършат онова, което днес човекът върши по отношение на социалния живот. Днес в отделни хора живеят, без впрочем хората още да го знаят, много силни ариманически импулси. Изрично подчертавам: без хората още да го знаят. Тези ариманически импулси са насочени към това, на определени духове на стихии и на природата също да им бъде отнето сакраменталното влияние върху Земята еволюция.

Когато модерната техника се усъвършенства дотолкова, че посредством някакви плоскости да може да се произвежда изкуствена топлина, тогава и това наистина ще стане, не съм против, а Ви го представям като потребност, като нещо, което в бъдеще ще стане, тогава от духовете на природата и стихии ще бъде отнет растежът на растенията, на първо място растежът на житото, ще бъдат издигнати не само зимни градини, не само отоплявани помещения за по-малки растителни насаждения, но и за цели житни полета, където житото откъснато от законите, действащи от Космоса ще се отглежда в други сезони, а не както то в известна степен расте от само себе си, сиреч чрез духовете на природата и стихии. Спрямо посевите това ще представлява същото, каквото се случило, когато старото съзнание за тайнството на зачеването и ражданията се генерализирало по отношение на цялата година. Да се изследва, да се проучи как духовните Същества могат да влияят върху социално-сакраменталната взаимовръзка по същия

начин, както те влияят върху поникването и покарването на растенията през пролетта и върху повяхването през есента това била задачата на такива мистерийни центрове като онзи, за който казах, че се намирал в Дания и сакраментално регулирал социалния живот. От там именно се разпространило онова, чиито следи можем да дирим още в III хилядолетие преди Мистерията на Голгота, ала сетне виждаме как то постепенно изчезва и отстъпва място на друго, което трябвало да дойде; в противен случай човекът нямало да може да се извиси до използването на своя интелект. Нещата стават по необходимост и тъкмо тяхната необходимост трябва да се прозира, а не да искаме да се бъркаме в работата на боговете, питайки защо те не са направили едно или друго, защо не са го направили иначе, при което винаги се има предвид по-удобно за хората.

И тъй, възприемчивостта на усещането за Исус тръгнала от Ютландия, от Дания. Вижете, става дума да се разсъждава за ставащото не само при повече или по-малко важни поводи, а да се мисли за взаимовръзките, само че не да се мисли надълго и нашироко, не да се мъдрува, а да се мисли прямо и истинно. Мнозина обичат да мъдруват, но правилното мислене се състои в мисловното свързване на фактическите събития, след което се чака какво ще стане, какво ще произтече от това.

През тези дни, след като изложих всичко това, човек би могъл да си постави следния въпрос и онези сред Вас, които са си поставили този въпрос, сигурно са усетили в душата си нещо вярно. А ако днес още не сте си го поставили, можете да се постараете в бъдеще да си поставите именно такива въпроси; защото те се появяват навред, щом се създаде предпоставка истината да се търси не само в това, което се казва, но и в това, което се върши. Мировото слово, чието рождение празнуваме в Коледното тайнство, ние разбираме правилно само тогава, когато си го представяме възможно най-всеобхватно, когато си мислим, че то действително вибрира и се носи във всичко, което става, което се случва. И ако човек има смирението и всеотдайността да се почувства втъкан в всемирния процес, той открива и съществуващите там взаимовръзки.

Какъв въпрос можеше да си постави душата? През тези дни Вашата душа би могла да си помисли: Ние узнахме, че в гнозиса се е съдържала една величава представа за Христос, на юг тя изчезнала, без да смогне никак си да се придвижи до Севера. Насреща и се задала представата за Исус, която обаче, като усещане, е продължение на ютландските Мистерии. Ето това видяхме.

Ако човек го проумее и се вгледа в тази взаимовръзка, тогава не би ли било естествено да възникне нуждата за съединяване на онова, което не е съумяло да се съедини? При всемирната еволюция на Запада, идея та за

Христос не е могла да се съедини с идеята за Исус. От това следва да се появи нуждата за съчетаване на двете.

Модерната антропософия трябва съвсем скромно да поеме тази задача. На нея ѝ се полага да опита да извърши правилното в случая и да посъбере тези неща във мировата констелация. Следователно, ако бъде направен опит да се обрисова как по-новата антропософия като един, така да се каже, въздигнат в съвременността гнозис отново разбира Христос, тогава би могло да се пожелае съчетаване на идеята за Христос с онова, което може да живее на едно определено място,където някога, както Ви обясних, е живяло по такъв интензивен начин като усещане за Исус. Тогава относно идеята за Христос и за начина, по който тя се включва в духовното ръководство на човечеството, би се опитало воденето на разговор точно на мястото или в зависимост от възможностите ни в близост до мястото, от където е било излъчено усещането за Исус.

Това е отговорът, който можете да си дадете, ако се запитате защо преди години, по повод на една изпратена ми от Копенхаген покана, аз тъкмо там представих Христовата промяна чрез духовните еволюции*191. Защо точно тогава възникна потребността на онова място да бъде развита идеята за Христос така, както тя можеше да бъде вплетена в темата "Духовното ръководство на хората и човечеството"? Там нещо е казано, ала не чрез изречените думи, а чрез констелацията! По-нататък разбирането на такива неща зависи вече от хората. Казах, че около тях не е нужно да се вдига голям шум, но човек може да разбере, че не само чрез това, което бива казано, а и чрез това, което се случва, се изразяват неща и че в тези неща по известен начин живее мировото слово.

Днес обаче изглежда, че към невярното, към злото,ако то бъде поставено в космическата констелация, човечеството съвсем очевидно проявява повече чувство и усет,отколкото да се направи опит онова, което в истински добрия смисъл трябва да се въплъти в развитието на човечеството, да бъде изразено и чрез реален факт. Но тъкмо изхождайки от нещо такова като Коледното тайнство, човек би искал да предизвика усещането, че като участник в антропософското движение той трябва да се чувства живеещ в нещо, което се извисява над обикновената външна Майя, и би искал да бъде вземано на сериозно разбирането, че онова, което се извършва във физическия план, така както то се извършва във физическия план, е именно Майя, а не действителността в по-висш смисъл.

И тъй, когато човек почувства, че извършващото се тук, на Земята, в известен смисъл се извършва ако си позволя да използвам християнския израз също на "небето" и че пълната истина се получава едва чрез свързането им в човешкия дух, ще рече предвид нашето Пето

следатлантско време в човешкия интелект, чак тогава той вижда пълната действителност. Тя се получава чрез свързването на онова, което става на Земята и на Небето. В противен случай не се излиза извън Майя. Днес се изпитва такава голяма нужда от оставане в Майя поради това, че през Петия следатлантски период човек твърде много е изложен на опасността да приема думите за действителни неща. Думите до голяма степен са загубили значението си, като под значение в случая аз разбирам живата душевна взаимовръзка на думата с действителността, лежаща в основата на думата. Думите са се превърнали в обикновени съкращения, а опиянението, в което днес мнозина все още живеят по отношение на тях, вече не е истинско, понеже само задълбочаването в духовния свят може да направи истинно онова, което говорим. Думите ще придобият отново реално съдържание едва когато бъдат пропити със знание за духовния свят. Старото знание е изчезнало и днес ние до голяма степен говорим по този начин поради това, че старото знание е изчезнало, а пък ние сме вътре в Майя и имаме само думи. Трябва обаче да намерим отново някакъв духовен живот, който да даде съдържание на думите. Ние донякъде живеем в един механизъм на думите, както външно полека-лека напълно губим индивидуалността си в един механизъм на техниката и ставаме зависими от външния механизъм.

Нашата задача е да свържем живеещото в духовния свят с онова, което живее във физическия свят. Но за тази цел трябва да пристъпим с голяма сериозност към едно истинско разбиране на действителността. В нашето материалистическо време човекът твърде много е привикнал да обгръща с поглед само малки хоризонти и да се вглежда във всичко само в рамките на малки хоризонти. Дори религията си той е нагласил така удобно, че да му предоставя малък хоризонт. В наше време човекът охотно желае да избягва големите хоризонти и не иска да нарича нещата с имената им. Затова и хората проумяват толкова трудно, че е могло да се стигне до такава Карма като тази, която сега е надвиснала над Европа. Най-малкото на всеки днес му се иска да разглежда една такава Карма главно от тясно национално гледище, както обикновено се казва, макар в това да има голяма доза неистина. В основата обаче лежи една общочовешка Карма, която засяга всекиго поотделно и която може да се изрази с една простичка дума поне по отношение на една точка, а точките въпрочем са много. Човек обаче проявява стремеж да подминава точно онова, което е съществено: съществено е бягството от истината, в което днес са изпаднали душите! Душите буквално бягат от истината, те изпитват ужасно отвращение от разбирането на истината с цялата и сила и обхват.

Вземете за пример следното: С течение на времето ние постепенно придобихме своего рода поглед върху развитието на човечеството и

можем да преценим, че в даден период, в развоя му са се появили войните, че те са били нещо, от което човечеството, така да се каже, е било обзето. Но това е било времето,когато хората са вярвали във войните. Как обаче да се разбира това,че е било времето,когато хората са вярвали във войните? Какво означава вяра във войните? Вярата във войните много наподобява вярата в дуела, в единоборството. Но кога дуелът, кога единоборството има истински смисъл? Само тогава, когато заставащите да се дуелират, вътрешно са напълно убедени, че развързката ще дойде не от някаква случайност, а от боговете. Ако пристъпващите към дуел вярват безрезервно, че онзи, който ще бъде убит или ранен, е получил тази смърт или това раняване поради това, че някакъв бог е отсъдил срещу него, тогава в дуела има истина. Няма истина в дуела, ако това убеждение отсъства; тогава, разбира се, дуелът е реална лъжа. Ала същото е и с войната. Когато хората, които са съставна част на народите, могат да имат убеждението и вярата,че очакваната от войната развързка иде от Бога и че в събитията има божи пръст, тогава е налице истина в онова, което протича като военни действия. Но тогава участващите в тях трябва да са в състояние да свързват с някакъв смисъл думите: предстои да се изпълни една божия присъда.

Задайте си сега сами въпроса дали днес в тези думи се съдържа истина! Достатъчно е само да попитате дали хората вярват, че в днешните военни действия намират израз божии присъди. Вярват ли хората в това? Запитайте се колцина са вярващите, че развързката иде от Бога, но имам предвид честно вярващите; защото сред различните лъжи, обикалящи сега света, е и тази, която се съдържа в призоваването на боговете или на Бога, и то от всички страни, разбира се. Обаче една истинска вира в смисъл, че се изпълнява някаква божия присъда, в тази материалистическа епоха естествено не може да съществува. Следователно човек трябва да погледне на тази работа сериозно и достойно, и да си каже: Всъщност става нещо, в чиято вътрешна реалност никой не вярва. Няма вяра във вътрешната реалност и в тази вътрешна реалност се вярва толкова по-малко, колкото по на запад се отива в Европа, при това с право, защото колкото по на запад се отива в Европа, толкова повече именно този европейски Запад има задачата да подсигурия материализма за Петия следатлантски период.

Но другояче изглеждат нещата, когато се отива все по на изток. Не съм свикнал да теоретизирам по тези въпроси или да твърдя нещо безотговорно, а подплатявам твърденията си с безспорни факти. И днес може те да направите едно откритие, което е забележително: Ако се движите от запад на изток, то още в Централна Европа с доказуема спорадичност се появява вярата,че може да се изпълнява някаква божия присъда. Бъдете сигурни, че на запад това не може да го има, ако не са го

привнесли от Централна Европа, но в Централна Европа у отделни хора донякъде се проявява своеобразен фатализъм и се чуват думите "божия при съда". А стигнете ли съвсем на изток, където се подготвя бъдещето, там естествено ще срещнете множество хора, които в предстоящите развързки съзират божии присъди. Защото руският човек не е като човека от Запада, комуто днес и през ум не му минава да вижда божия присъда в това, което се извършва.

Тези неща трябва да се държат напълно обективно под око. Едва тогава човек е прав, едва тогава свързва днешните думи с някакъв смисъл. И в това се състои задачата на човечеството отново да се научи да свързва думите с някакъв смисъл.

Преди известно време Ви обърнах внимание как днес бих казал направо по религиозен път биват култивирани лекомислие и безчувствие, като не се проявява желание да се знае, че говорейки за "Бога", модерните религии говорят всъщност единствено за някакво Ангелско същество, за някакъв вестител. Казвайки "Бог", модерният човек има предвид само своя Ангел онзи Ангел, който го насочва в живота. И той само си внушава, че говори за някакво по-висшестоящо същество в сравнение с Ангелското. Майя е, че днешният монотеизъм говори за един единствен Бог, а в действителност погледнато от духовно гледище човечеството по принцип проявява склонност да говори за толкова много богове, колкото са хората на земята, понеже всеки говори само за своя Ангел. Следователно най-абсолютното многобожие е онова, дето се крие под мас-ката на монотеизма, поради което дори най-модерните религии са изправени пред опасността да се атомизират, щом всеки застъпва своя идея за бог, свое собствено гледище. На какво се дължи това? Дължи се на това, че днес, през Петия следатлантски период, ние живеем изолирано от духовния свят. Съзнанието остава изцяло в сферата на земното човечество.

През Четвъртия следатлантски период съзнанието на хората все още стигало отчасти до духовната сфера и по-специално до областта на Ангелите, а през Третия следатлантски период до областта на Архангелите. Но единствено през този трети период е могло да възникне онова, което Ви разказах за ютландските, за датските Мистерии. Що за същество е било онова, което възвестявало на всяка майка поотделно бъдната и рожба? Било е същото, за което разказва Евангелието от Лука някакъв Архангел, едно Същество от областта на Архангелите. Онзи, който вдига взор само до Ангелите и назовава свой бог одного измежду тях все едно дали вярва, че това е Всевишният (от значение е реалността, а не вярата), той вече не открива никаква връзка, излизаща извън времето между раждането и смъртта на човека в посока към онзи свят, който днес е забулен от външната Майя. През Третия следатлантски период взорът

му обаче още можел да стигне до областта на Архангелите и по онова време все още съществувала една жива връзка. През Втория следатлантски, праперсийски период онова, което било открито за съзнанието на хората, още поддържало връзка с Архаите и човекът още не се чувствал съпричастен към наричаното днес "природа", а се намирал в един духовен свят. Светлината и тъмнината още не били външни материални процеси, а духовни процеси и така е било също в първоначалната религия на Заратустра през Втория следатлантски период.

Виждате, че човекът постепенно е слизал надолу. През Втория следатлантски период неговото съзнание още се извисявало до областта на Архаите и той още можел да си казва: Като човек аз съм не само съставената от мускули и плът марионетка, както твърдят днешните анатоми, физиолози и биолози, но съм и същество, което изобщо не може да бъде разбрано, ако не се разглежда във връзка с Духа, ако не се разглежда в живото сплитане на светлина и тъмнина в него; защото аз съм плод от сплитането на светлина и тъмнина.

После настъпил Третият следатлантски период. Природното взело връх над човека, каквото си му е естеството; защото процесите на раждане и смърт свързват душевния живот на човека с природното. Те са при родни процеси само за външната Майя. Раждането, зачеването, смъртта са природни процеси за външната Майя. Те са духовни процеси едва когато се отпрати взор натам, където именно в тези природни процеси се намесва духовната реалност, сиреч в областта на Архангелите. Тази взаимовръзка обаче все още била нещо явно през Третия следатлантски период.

Отпосле, начиная с Четвъртия следатлантски период, самата природа постепенно станала за човека, така да се каже, действителност. Преди туй за природа в смисъла, в който днес говорим за природата, изобщо не се говорело. Човекът трябвало да излезе във от духовния свят и донякъде отделно от духовния свят, за да остане насаме с природата. Но чрез едно събитие трябвало да му се даде възможност наново да се присъединява към духовния свят. На него божественото му се явявало съответно през Втория следатлантски период в областта на Архаите, през Третия в областта на Архангелите, през Четвъртия в областта на Ангелите. През Петия трябва да го познае като човек, след като то се е подготвило, понеже в средата на Четвъртия следатлантски период то се е явило като човек в Христос. Ще рече, Христос трябва да бъде разбиран все по-добре и по-добре, да бъде разбиран в своята взаимовръзка с човека. Защото Христос се е явил като човек, само за да може човекът да открие взаимовръзката на човечеството с Христос. С това всеки е длъжен да бъде особено наясно във връзка с Коледното тайнство: Връзката на

човечеството с духовния свят трябва да бъде намерена такава, каквато е изглеждала, след като човечеството излязло въвн от духовния свят, за да заживее в природата. Като факт това се подготвило през Четвъртия следатлантски период. Но то трябва да бъде разбрано едва през Петия следатлантски период, тогава то трябва да бъде разбрано истински!

А хората наистина трябва да се постараят да разберат факта за Христос, да го разберат във връзка с целия духовен свят. Днес какво ли не се разбира под Христос и какво ли не се разбира под Исус, от които две съставни части се състои разбирането за Христос Исус! Който огледа историческата взаимовръзка, може да прозре, че с изкореняването на гнозиса е изчезнало и разбирането за Христос. Който се съсредоточи в мистериината взаимовръзка, намерила израз в мита за Балдур, може да разбере как е било изкоренено усещането за Исус.

Но ако остане правдив, човек дори и по взаимовръзките на съвременността може да познае, че във външния живот се потвърждава онова, което бива извличано от историята. Защото непрестанно трябва да се поставя въпросът: Колко представители на днешната религия вярват със сърцата си не с устата, а със сърцата си в истинското възкресение (нали могат да вярват само ако го разбират), във Великденското тайнство? Колко от свещениците? Съвременните пастори и свещеници вече виждат цялата си просветеност в това, чрез дискусии и софистикации никак си да отрекат наличието на Великденското тайнство, на тайнството на Възкресението; а ако намерят някакво основание да не трябва да вярват в него, те изпитват огромна радост.

Отпърво представата за Христос, която е неотделима от тайнството на Възкресението, била догматизирана; после обаче тя постепенно била подложена на обсъждане и съществува тенденция мистерията на Възкресението да бъде напълно изоставена. Но липсва желание да бъде разбрана и мистерията на раждането. Не искат да се занимават с нея, понеже вече не желаят да я признаят в цялостната и дълбочина, сиреч в нейния мистериен характер. Желанието е тя да бъде призната само откъм жизнеутвърждаващата и страна, а не да се осъзнава, че е слязло нещо духовно. През Третия следатлантски период хората все още са виждали духовното да слиза, обаче те са имали друго състояние на съзнанието. Всъщност онова, което се нарича модерна религия, модерно християнство вече не иска да разбира нито раждането, нито смъртта на Христос Исус. Някои все още искат догматично да вярват в това, да се придържат към него; но едно разбиране на тези неща, издигащо се над обикновения звук на словата, днес е възможно само чрез Духовната Наука. А за тази цел е нужно да се разшири хоризонтът на разбирането. Съществува обаче бягството от истината, човек буквално бяга от онова, което може да води до разбиране на нещата.

Само антропософски ориентираната Духовна Наука е в състояние не чрез историческо подгръване, а от само себе си да пресъздаде някои понятия, които занапред ще съществуват напълно осъзнато, а не атавистично, но които някога са съществували атавистично понятия, за които днешният човек всъщност вече не притежава съвсем правилен усет. Тук Вие си припомнете нещо, за което говорих вчера. Казах Ви, че с цялостното социално устройство, което изложих по повод югландските мистерии, е свързано царството на древните европейски племена. Като предопределено да царува се смятало детето, родило се първо след Святата нощ през третата година. По описания вчера от мен начин то бивало подготвяно за царския сан и от него ставало мъж, който отпосле можел да царува в продължение на три години. Тогава се намирал в стадия, за който Ви казах: Той надраствал националното, сиреч извисявал се над взаимовръзката със своето племе. Петата степен, която у персийците се наричала "персиец" и при всяко племе носела името на съответното племе, била още в рамките на групата; "героят на Слънцето", шестата степен а с тайнството на "героя на Слънцето" трябвало да бъде проникнат онзи, комуто по онова време се полагало да царува три години, трябвало да е надраснал племенната, груповата взаимовръзка и да се намира във взаимовръзка с цялото човечество. Това обаче било възможно само защото се намирал не просто в земна, а в космическа взаимовръзка, бидейки именно "герой на Слънцето", сиреч живеейки там, където властвали не само земни закони, но и законите, в които било вплетено и Слънцето. Но при допира със земното, който неминуемо настъпва, щом човекът трябва да върши земни дела, протича определен процес. Този процес е редно да се опознае. Защото чрез неговото опознаване се постига разбиране за някои преходи, за някои неща, които трябва да се прозрат, ако човек иска да прозре действителността.

Нека приемем, че сме нарекли ингевон някого, който в онези древни времена е принадлежал към племето на ингевоните; "героят на Слънцето", управлявал три години, не можел да бъде наречен ингевон, защото бил надрасъл своето племе. Не би било правдиво "героят на Слънцето" да бъде наричан ингевон той ставал нещо друго. Виждате как по такъв начин едно фино понятие било свързано с една земна реалност поради това, че се чувствало нахлуването на едно излъчване от духовното.

Кой в днешно време, което само парадира с думи, наместо да се придържа към понятия, кой в наше време ще се сети примерно, че папата съвсем неуместно бива наричан християнин, понеже е парадоксално да наричат папата християнин точно както би било парадоксално да наричат царя на ингевоните ингевон? Ако папата иска да бъде действително "папа", сиреч да стои вътре в действителния духовен процес, той изобщо

не би трябвало да се приема за християнин. Ние можем да бъдем християни само чрез това, че папата не е християнин: това би било истината.

На кого днес му минава през ума е желание да размисля над истината за такива важни неща? И на кого му минава през ума да признае въздействието на божествените, на небесните неща върху земните неща поради това, че ги опознава като Майя? Това изобщо не е присъщо на днешното време. Признава го само ако е принуден да го стори; човек само по принуда се подчинява на законите на Космоса. Ако не е принуден да признае, че в определен сезон пшеничното стъбло пониква от земята, израства, изкласява и после на ново трябва да покълне от семето, че в случая се извършва кръговрат, че онова, което възниква, трябва да премине към загиване при това то закономерно трябва да премине към загиване -, тогава човек и това няма да признае!

В онези древни времена хората признавали, че "героят на Слънцето", предопределен да възглавява племето ингевони, трябвало да прекратява царуването си след три години. Закономерността се усещала точно както при растежа на растенията. Важното е да се предприеме опит всичко да бъде схващано съвкупно в хармония и съзвучие. Защото само по такъв начин се стига до истината, само по такъв начин се разширяват хоризонтите. Истината все пак не е детска игра, която може да се устройва според личните интереси, и придържането към истината представлява сериозна, свята служба. Човек трябва да има чувство, трябва да има усет за това. А според цялата си предразположеност днешното време не е склонно към нищо друго освен към абсолютизиране на Майя, към безусловното и обявяване за истина.

Идете днес на някой от историческите семинари: Какво наричат там историческа критика? Грижливото разкриване на съвсем очевидни факти, при което непрекъснато се изпада в заблуда. Защото по принцип, щом човек се стреми да разкрива съвсем очевидни факти, той се озовава в Майя. А Майя е заблуда. Ето защо на историческата наука, която се стреми да елиминира всичко духовно, и се налага да се занимава с Майя и да повежда право към нея. Опитате ли се с днешния семинарен метод, с метода на днешните исторически институти да разкриете истината, като отхвърлите всичко духовно и изтъкнете само извършващото се във физическия план, сиреч очевидния факт, Вие ще се натъкнете непосредствено на Майя и никога не ще съумеете да схванете историята. Разгърнете някой от днешните учебници по история, за който всяка свръхсетивна взаимовръзка е безсмислица и където грижливо са положени усилия да бъдат признати само физическите взаимовръзки, и Вие ще установите стремеж да бъде представена тъкмо Майя. Но Майя е заблуда. Предстои Ви следователно да изпаднете в заблуда и Вие го

правите. Веднага щом повярвате на историята, която се пише днес, Вие се натъквате на Майя и изпадате в заблуда.

Историята обаче не винаги се е пишела така. Днес начинът, по който се е пишела по-рано, бива презиран. И страшна Карма за човечеството е, духовното да се елиминира в известен смисъл още при разглеждане на историята. Нека се върнем, да речем, направо във времето, когато в общи линии още преобладавали вижданията на Четвъртия следатлантски период. Тогава историята се разказвала по съвсем друг начин, разказвала се така, че днешният заразен от ученост човек бърчи нос и отсъжда: Тия хора не са имали никаква критика, давали са вяра на всевъзможни митове и легенди; тия хора са нямали понятие какво е прецизна критика, чрез която фактите да могат да бъдат представени в тяхната истинност. Така говори днешният историк и най-вече, разбира се, неговият подражател. Детински са се държали ония навремето, казват хората. Според днешните представи те наистина са се държали детински! Нека чуем например как била разказвана една старинна преживелица, нещо, което безброй хора все още с вижданията на Четвъртия следатлантски период са смятали за история*192. Нека днес насочим вниманието си върху един пример, за да го имаме като основа при по-нататъшните разсъждения, с които ще се заемем утре:

И тъй, живял нявга в земите саксонски един кайзер, наричан "Червения кайзер, кайзера с червената брада Ото Червенобрадия*193. Този кайзер имал съпруга, която била родом от Англия и която, за да удовлетвори напълно съкровения си потребности, пожелала да бъде основана специална църковна институция. Тогава Ото Червенобрадия решил да основе Магдебургската архиепископия. Тя трябвало да изпълнява особена мисия в Централна Европа и в частност да свърже Запада с Изтока така, че именно от Магдебургската архиепископия християнството да бъде разпространявано сред живеещите в непосредствена близост славяни. Магдебургската архиепископия напредвала добре, в земите околоръст ти оказвала извънредно благотворно въздействие и Ото Червенобрадия виждал какво благотворно въздействие оказвала основаната от него институция. Това му доставяло голяма радост. Делата ми носят благодат във физическия свят, казвал си той и непрестанно желяел Бог да го възнагради за вършените от него благодеяния спрямо човечите. Един бил стремежът му: дано му бъдела отредена божия награда, загдето от благочестие вършел всичко, с което се заемал.

Веднъж, когато бил коленичил в църквата и в молитвата си, въздигната до вгълбено размишление, се молел, като умре някой ден, боговете да възнаградят създаденото от него така, както му било възнаградено във физически план с многото добро, възникнало в околностите на

Магдебургската архиепископия, изведнъж му се явило призрачно същество и това призрачно същество му рекло: Вярно е, че си създал много добро и че на мнозина си оказал големи благодеяния. Вършил си го обаче само за да имаш подир смъртта си благословията на божествения свят, както сега имаш земната благословия. Това е лошо и с него проваляш създаденото от тебе.

Ото Червенобрадия се почувствал нещастен и се по-разговорил с призрачното същество, за което сега вече знаем, разбира се, че било същество из средата на Ангелите. Този допир се основавал на вижданията от Четвъртия следатлантски период. Поразговорил се той със съществото и съществото го поучило: Иди в Кьолн там живее Добрия Герхард; разпитай за Добрия Герхард и ако съумееш да станеш по-добър с по мощта на съвета, който ще ти даде Добрия Герхард, тогава може би ще успееш да предотвратиш настъпването на онова, за което стана дума. Така горе-долу протекъл разговорът между Ото Червенобрадия и призрачното същество.

По малко непонятен за неговото обкръжение начин кайзер Ото бързо стъкмил едно пътуване до Кьолн. В Кьолн той свикал не само кмета, но и всички "великомъдри и благоразположени градски съветници". Още по външния вид на одного от влезлите познал, че той ще да е необик-новен човек и че всъщност единствено заради него бил дошъл. И той запитал архиепископа на Кьолн, който го бил завел там, дали това не е така нареченият "Добрия Герхард" Да, действително бил той. Тогава кайзерът рекъл на градските съветници: Исках да се посъветвам с вас, ала първо нека поприказвам насаме с този тук, пък сетне ще обсъдя с вас онова, което съм узнал, след като сме разговаряли с него.

Градските съветници, сред които само един бил предпочетен, може би пооклюмали нос, на това обаче няма да отделяме специално внимание кайзерът всеки случай отвел съветника, на когото в Кьолн викали "Добрия Герхард", в друга стая и запитал: Защо те наричат Добрия Герхард? Налагало се да постави този въпрос, понеже Ангелът му бил подсказал, че донякъде от него зависело да разбере защо на този мъж му викат "Добрия Герхард"; нали в крайна сметка с негова помощ щял да бъде оздравен. Тогава Добрия Герхард отвърнал приблизително следното: Наричат ме Добрия Герхард, защото хората са лекомислени. Не съм извършил нищо особено. Ала стореното от мен, което наистина е незначително, за което не искам да ти разказвам и няма да ти разказвам, се рачу и понеже на хората им е потребно да си измислят думи за всичко, наричат ме Добрия Герхард. Не, не, възразил кайзерът, не може да бъде толкова просто, а за мен и за цялото ми властване е извънредно важно да знам защо те викат Добрия Герхард. На Добрия Герхард не му се щяло да разкрие това, ала кайзерът ставал все по-настойчив, тъй че

накрая Добрия Герхард рекъл: Тогава да ти разкажа защо ме викат Добрия Герхард,но ти не бива да го разгласяваш, защото в това наистина не виждам нищо особено.

Аз съм обикновен търговец, винаги съм бил обикновен търговец и един ден се стегнах за път. Отпърво пребродих няколко области по суша, сетне поех с кораб, стигнах чак до Ориента и закупах множество ценни платове и ценни предмети, всевъзможни неща на добра цена. Мислех да ги разпродам на едно или друго място за двойно, за тройно, четворно, петорно повече, защото такъв обичай имат търговците; такава ми беше работата, професията. Подир туй по необходимост продължих пътуването с параход, ала неблагоприятен вятър ни отнесе в морето. Изобщо не знаехме къде сме, тъй че отклонен от вятъра аз се озовах в открито море ведно с не много на брой спътници и с драгоценните си предмети и платове. Стигнахме до един бряг,на който се издигаше планина. Изпратихме съгледвач да се изкачи на планината и да види какво има отвъд нея, защото бяхме просто захвърлени на брега. От планината съгледвачът видял на отвъдната страна просторно селище, явно голям търговски град. Кервани се задавали по различни пътища от вси страни, а край него течала река. Съгледвачът се върна и сега вече можахме да намерим пътя, за да спрем с нашия кораб на градския пристан.

Намирахме се в съвсем непознат град. Скоро се разбра, че ние, християните, бяхме попаднали сред езичници. Пред нас видяхме оживено тържище. Реших, че на тържището и аз ще мога да продам едно-друго, за щото в онзи град търговията вървеше добре; но не бях съвсем наясно. И ето че по улицата се зададе човек, към когото изпитах доверие,който ми изглеждаше заслужаващ доверие. Нему казах: Не можеш ли да ми помогнеш да продам стоката си тук? Мъжът очевидно също бе изпитал доверие към мен и запита: Откъде идеш? Отговорих му, че съм християнин и че идвам от Кьолн. Тогава ми рече: Въпреки това ти ми се струваш съвсем добър човек. Досега за християните имах невероятно лоша представа, но ти не ми изглеждаш мерзавец,ще ти помогна, като те подслоня в една страноприемница. Тогаз пък ти ще ми покажеш всичката си стока.

Търговецът, сиреч Добрия Герхард бил подслонен и подир няколко дни езичникът, когото бил срещнал,на минал и огледал стоката, намерил я извънредно ценна и казал: Макар в града да има достатъчно богати люде, тук ни един не притежава толкоз много пари, че да може да купи толкоз много. Това е немислимо. Тук аз съм единственият, който има някаква равноценност за тази стока. Ако ми дадеш всичката си стока, аз мога да ти предложа нещо равностойно, но аз съм единственият, който го има. Човекът от Кьолн естествено пожелал да види нещото и описал всичко

това на кайзера. Ами тогава ела у дома и аз ще ти покажа, че имам равностойна стока, която действително е разменима за твоите изключително скъпи стоки, събирани като драгоценности от цял свят.

Така Герхард отишъл в дома на езичника и веднага разбрал, че си има работа с извънредно влиятелен жител на езическия град. Най-напред езичникът го въвел в едно помещение, където имало дванайсет младежи, оковани като пленници, изтощени и в плачевно състояние. Виждаш ли, рекъл той, това са дванайсет християни, които пленихме в открито море, след като се бяха лугали без посока по водата. Сега ще ти покажа останалата част от стоката. Завел го в друго помещение и му показал още толкоз излинали старци. При вида на старците сърцето на Герхард се свило още повече, отколкото при младежите. Сетне езичникът му показал известен брой жени, струва ми се петнайсет, които също били пленнички. И тогаз му казал: Ако ми дадеш своята стока, аз ще ти дам тези пленници; те са много ценни и ти можеш да ги имаш.

Сетне Герхард, търговецът от Кьолн, узнал, че сред жените имало една, чиято особена стойност се състояла в това, че била дъщеря на норвежкия крал, която ведно с придружвачките си само няколко от онези там, останалите били от другаде претърпяла корабкрушение и била взета в плен от езичниците. Останалите били от Англия. Жените били англичанки, а младежите и старците англичани, поели на път с английския принц Уилям, който отивал да доведе норвежката си годеница. Но когато той взел годеницата си от Норвегия, в морето ги сполетяла беда и цялата компания била отнесена навътре. Принц Вилхелм бил напълно откъснат от другите, те не знаели къде е по-паднал и го смятали за изчезнал. Но упоменатите от мен жените и кралската дъщеря от Норвегия, дванайсетте благородни младежи от Англия, дванайсетте благородни старци, другите жени, участвали с Вилхелм в отвеждането на кралската дъщеря, претърпели корабкрушение и попаднали във властта на този езически княз. Тях значи искал да му продаде езическия вожд за неговата ориенталска стока. Много сълзи изплакал Герхард, ала не заради стоката, а напротив защото в замяна на стоката си щял да получи такава драгоценност и с чиста съвест приел сделката. Езическият вожд бил много развълнуван и си помислил: Християните наистина не са чак такива мерзавци. Даже му приготвил един кораб с всички нужни провизии, тъй че можел да превози през морето своите младежи и старци, кралската щерка и девиците и се сбогувал силно развълнуван, казвайки му: Отсега нататък в твоя чест ще се отнасям много добронамерено към всички задържани от мен християни.

Търговецът Герхард от Кьолн се отправил през морето и когато стигнал мястото, откъдето по очерганиято на сушата можело да се

разбере къде се разделят пътищата за Лондон и Утрехт, казал на спътниците си: Които са за Англия, да поемат за Англия; които са за Норвегия, кралската дъщеря и няколкото нейни придружвачки, ще дойдат с мен в Кьолн и аз ще видя дали онзи, за чиято годеница тя е предназначена, ще я отведе, ако случайно се е намерил.

В Кьолн Герхард се отнасял с норвежката кралска дъщеря по подобаващ на положението и начин. В семейството му се грижели за нея с много обич, като се изключи малката забележка, разбира се, която той, Добрия Герхард, добавил: че когато се завърнал ведно с кралската дъщеря, жена му се понамръщила. Сетне обаче тя наистина я обикнала като собствена дъщеря. Но тези неща са разбираеми, нали така? Та растяла тя, значи, като дъщеря в семейството, към нея се отнасяли мило, само дето изпитвала голяма болка, дължаща се на това, че все плачела за своя любим, за Уилям, защото тя естествено предполагала, че ако се бил спасил, той щял да я търси навред по света и да я намери. Пък той все не идвал и не идвал. А семейството на Добрия Герхард я било обикнало, Герхард имал син и смятал тази красива девица да стане съпруга на сина му. Според тогавашните схващания това би било възможно единствено ако синът бѐдел въздигнат до нейното положение. Архиепископът на Кьолн изра-зил готовност да посвети сина в рицар. Всичко станало, както му е редът. Герхард бил много богат, всичко вървяло много добре. Уреждали се турнири, а след като изчакали още една година дали Уилям няма да пристигне уговорката за тази година дошла от кралската дъщеря, сватбата била обявена.

По време на сватбата се появил някакъв странник, който имал такава брада, че веднага си личало колко отдавна до лицето му не се бил допирал бръснач, и който бил много печален. При вида на странника Добрия Герхард се изпълнил със състрадание и го запитал какво му е. Невъзможно било да кажа какво ми е, рекъл странникът, защото трябвало да продължи да носи мъката си по света; от него ден нататък щял да знае, че мъката му никога вече не ще можело да се облекчи. Това бил именно Уилям, който загубил всичките си спътници, попаднал на някакъв бряг, бродил като странник по света и пристигнал едва в неподходящия миг, когато отредената му годеница вече почти била омъжена за сина на Герхард в Кьолн. Герхард рекъл: От само себе си се разбира, че ще получиш законната си годеница, аз ще поговоря със сина си. Понеже и годеницата изпитвала, така да се каже, по-голяма обич към своя изчезнал, принадлежащ и годеник, работата намерила своето решение и след като сватбата сега вече с Уилям била отпразнувана в Кьолн, Герхард отвел Уилям, престолонаследника на Англия, и неговата съпруга в Лондон. Там той отпърво оставил другите да го почакаат. Нали бил известен търговец, който често пребивавал в Лондон. Влязъл в града и узнал, че точно в

момента било свикано голямо събрание. Царяло неспокойствие, всичко изглеждало революционно настроено; чул, че в страната избухнали безредици, защото липсвал престолонаследник. Престолонаследникът бил изчезнал преди години, не се бил завърнал, той имал привърженици в страната, останалите обаче били разединени и сега искали да се погрижат за наследник на краля.

Герхард облякъл най-хубавите си одежди и отишъл на събранието. Пуснали го да влезе, понеже бил в най-хубавите си одежди, които при този богат търговец били великолепни. Заварил двацет и четирима души, събрали се да обсъдят кой да бъде заместникът на обичния престолонаследник Уилям. Герхард видял, че тези двацет и четирима души били същите, които бил освободил от езическия вожд и които бил насочил към Лондон от мястото, където пътищата за Лондон и Утрехт се разделяли. Те не го познали начаса. Разказали му, че Уилям, техният възлюбен Уилям бил изчезнал. Тогава обаче Герхард и останалите се разпозна ли и той им заявил, че ще им доведе техния Уилям. Така въпросът бил решен. Излишно е да се описва радостта, която обзела Англия. Първоначално, когато в събранието още не знаели кого щял да доведе Герхард, но в него вече били разпознали своя спасител, те даже искали да обявят самия Герхард за крал. Така Уилям станал крал на Англия. И сега Уилям искал да даде на Герхард графството Кент, но той не го приел. Дори от новата кралица, дето толкова време била негова храненица, не приел поне златните съкровища, които желала да му подари, с изключение на един-единствен пръстен и на още нещо дребно, което склонил да вземе за жена си като спомен за храненицата. И си заминал.

Това е, което за жалост се разчу около мен, казал Добрия Герхард на Ото Червенобрадия, и тази е причината хората да ме наричат Добрия Герхард. Но преценката, дали извършеното от мен е добро или не е добро, не е работа на хората, нито на самия мен. Затова съвсем безсмислено е, дето ме наричат Добрия Герхард, ако в думите трябва да се съдържа смисъл.

Кайзерът, Ото Червенобрадия, го изслушал с внимание и сега вече знаел, че освен изградилите се у него виждания имало и други и че тези други виждания можели да се открият дори у един търговец от Кьолн, което му направило поразително впечатление. Върнал се той при съветниците и им рекъл: Можете да се разотидете по домовете си вече знам всичко за Добрия Герхард. Великомъдрите и благоразположени господа съвсем провесили нос, но душевната насока на Ото Червенобрадия изцяло се била променила.

Ето как хората разказвали една история.

Днес, разбира се, такъв разказ бива подлаган на безпощадна критика от историка, който държи да разкрие единствено фактите, разигравачи се във физическия план. Но въз основа на онези исторически виждания, които все още преобладавали през Четвъртия следатлантски период, не само тази случка, а и други събития били разказвани по такъв начин, че наред с физическия факт донякъде се предавал и свързаният с духовния свят смисъл. Взаимно бивали преплитани онова, което се извършвало във физическия план, и онова, което като смисъл пронизвало извършващото се във физическия план.

Дълбок е смисълът, заложен в разказа за Ото Червенобрадия и Добрия Герхард.

Днес исках да Ви представя този разказ, който навремето бил схващан като история, за да можем утре ведно с други неща да го положим в основата на разсъждения, които ще ни открият още по-широки хоризонти.

ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ
Дорнах, 26 Декември 1916

Вчера Ви разказах известната навярно на повечето от Вас история за Добрия Герхард, понеже, изхождайки от нея, бих искал да премина към едно или друго, което може да ни бъде от полза за разбирането на нещата, към чието прозиране се стремим сега. Но преди да се заема с една своеобразна интерпретация до колкото тя ни е необходима на историята за Добрия Герхард, трябва да си припомним нещо, което по различни поводи сме засягали в предходните разисквания. От казаното през тези седмици вече сте могли да схванете, че тягостните събития на нашето съвремие са свързани с импулси, които живеят в Кармата на човечеството от по-ново време, в цялата Карма на Петия следатлантски период. Онзи обаче, който желае да вникне в нещата по-дълбоко, се нуждае от умението да свърже извършващото се външно с част от извършващото се вътрешно, което може да се разбере единствено, ако вниманието се съсредоточи върху развитието на човечеството в смисъла на Духовната Наука.

Вземете най-напред някои факти, които нерядко съм Ви изтъквал, във вида, каквито са сами по себе си; вземете често споменавания факт, че в средата на XIX век се появява стремеж вниманието на човечеството от по-ново време да се насочи върху това, че в околния свят действат не само онези сили и явления, които могат да бъдат опознати от природознанието, но че в него съществуват също така духовни сили, че точно както с очите си, със сетивата си ние по принцип сме в състояние да възприемаме осезаемото, така около нас действат духовни импулси, които хората също могат да използват и да ги включат в социалния

живот, стига поне отчасти да са запознати с нещата, които не подлежат на сетивно възприятие, а са предмет именно на една духовна наука.

Ние знаем какъв път е изминала тази духовна наука, и не е необходимо да го повтаряме непрестанно. И тъй, в средата на XIX век въпросът бил от някакво средище на хората да им бъде обърнато внимание, че съществува, така да се каже, духовно обкръжение. Във времето на материализма това било забравено. Вие знаете също, че такива работи трябва да стават предпазливо, понеже известни познания изискват определена степен на зрелост у хората. Естествено, че не могат да бъдат зрели всички, върху които според закона на нашето време, опиращ се на публичността, въздействат такива познания или до които достигат такива познания. Възможно е обаче потребността на дадено време да наложи поне извършването на проверка дали такива познания могат да получат публичност.

А ето че в средата на XIX век можело да се поеме по два пътя*194. Едната възможност била още тогава да бъде избран пътят, който ние можем да обозначим просто чрез преpraщане към нашата антропософски ориентирана Духовна Наука, път, изясняващ пред човешката мисъл какво с помощна на окултното познание може да се узнае за духовното обкръжение. Това действително е нещо, което можело да се изпробва, ала по онова време, в средата на XIX век, не било изпробвано. Разколебаването дошло преди всичко от един определен предразсъдък на "езотериците", онаследен от стари времена и състоящ се в това, че някои пазени в окултни братства познания тогава те наистина се пазели просто не можели да се правят обществено достояние, а трябвало да си останат в средите на окултните братства. Виждаме, че щом нещата стават по правилен начин, те безспорно могат да станат и в наше време. Като се изключи фактът, че измежду онези, сред които били разпространени тези познания, са се появявали и винаги ще се появяват злонамерени противници, хора, които след като известно време са били привърженици поддавайки се на страстите и на егоизма си стават противници под най-различни маски и с това предизвикват разногласия, та като се изключи този факт и обстоятелството, че когато в една общност се разпространяват окултни познания, много лесно се стига до спорове, кавги и свади на това обаче не следва да се обръща много внимание, защото в противен случай изобщо не би било възможно да се разпространяват окултни познания вреди обаче не могат да се получат, щом нещата се вършат правилно.

По онова време обаче в това не се вярвало. Както казах, робувало се на въпросния стар предразсъдък и първоначално било постигнато споразумение да се поеме по друг път. Неведнъж съм обяснявал, че този опит всъщност се провалил. Избран бил пътят, по който с помощта на

медиумистични откровения окултният свят да получи същото признание сред хората, както сетивния свят, като за целта подходящи лица да бъдат подготвени за медиуми, а впоследствие чрез онова, което по медиумен път изкарвали при потиснато съзнание най-вече, те трябвало да накарат хората да признаят наличието на известни духовни импулси в околния свят. Това бил материалистически път за даване достъп на хората до духовния свят. Донякъде той съответствал на Петия следатлантски период, доколкото този период има материалистически облик.

Идеята, както знаете, тръгнала през средата на XIX век от Америка, но много скоро се оказало, че цялата работа била неправдоподобна. Вместо да настане очакваното, сиреч вместо медиумите да удостоверят, че в околното пространство има някакви елементарни и духовни сили, всички се позовавали на послания от царството на мъртвите. С това не се постигнало каквото се целяло първоначално. Аз многократно съм обяснявал, че човекът може да се доближи до мъртвите едва като развие у себе си възприятия, които не се по стигат чрез потискане на съзнанието. Но тези неща са ни известни. Те естествено са били известни и по онова време, поради което, щом медиумите започнали на своя глава да говорят за послания от мъртвите, вече се разбрало, че цялата работа е неправдоподобна. Не това се очаквало, очаквало се те да посочат как въздействат природните духове, как въздейства човек на човека, какви сили има в социалния организъм и т.н. Хранела се надеждата по такъв начин да се узнае кои сили могат да бъдат използвани от познаващия ги, та хората да не разчитат един на друг само така, както става с помощта на сетивата, а както е обусловено от цялостната човешка личност. Това била едната злина.

Другата била, че в съответствие с материалистическата нагласа на хората много скоро проличало каква на сока щяла да вземе медиумната дейност, ако достигне разпространението, което заплашвала да придобие. Тя щяла да доведе до използване на медиумите за вършене на неща, които е редно да се извършват само под влияние на естествения, на свързания със сетивния свят разум. За някои люде естествено щяла да бъде крайно привлекателна възможността да си назначат медиум, който би им посочил как да се домогнат до нещата, за които ламтели. Разказвал съм Ви колко писма съм получавал, в които ми пишат: Имам лотариен билет или искам да си купя лотариен билет, нужни са ми пари за съвсем безкористна цел; не бихте ли могли да ми кажете кой номер ще бъде изтеглен? Ако медиумите бъдели технически цялостно обучавани, тогава, разбира се, щяло да бъде възможно вършенето на неограничени поразии в тази насока извън всичко останало. Преди сключване на брак човек щял да тръгне по медиуми, за да му препоръчат подходяща невеста или подходящ жених и т.н.

Ето защо от същото място, откъдето била подета голямата акция, целяща да провери дали хората са зрели за възприемане на окултни познания, пожелали да обуздаят пуснатото в ход движение. В крайна сметка се получило точно това, което в по-стари времена, когато у хората още продължавали да действат способностите на Четвъртата следатлантска епоха, се опасявали, че щяло да се получи. Вещиците ги изгаряли просто затуй, защото окачествяваните като вещици лица, в общи линии, също били медиуми и защото чрез тяхната връзка с духовния свят, макар и по съответстващ на материализма начин, могли да излязат наяве неща, които за определени люде щели да бъдат крайно неприятни. Крайно неприятни могли да бъдат например последиците за определени общности, ако преди изгарянето на някоя вещица тя насочела вниманието върху онова, което се криело зад една или друга общност. Защото безспорно вярно е, че при потиснато съзнание се осъществява своего рода телефонна връзка с духовния свят и по такъв начин могат да се разберат какви ли не тайни. Онези, дето изгаряли вещиците, са знаели съвсем точно защо го правят. Поради единствената причина, че за тях можело да се окаже неприятно онова, което светът можел да узнае от устата на вещиците било като добрина, било като злина, ала преди всичко естествено като злина.

И така опитът за изпитване на човешката култура чрез медиуми се провалил. В това се уверили и онези, които подведени от старите повели за пазенето в тайна и от материалистическите склонности на XIX век предприели този опит. Известно Ви е, че медиумната дейност не могла да бъде ограничена напълно, тя продължила да съществува, има я и днес; но в известен смисъл се избягвало медиумите да бъдат обучавани до такава степен, че откровенията им да се оказват от значение. Чрез намаляване на умението им онова, което медиумите все още могат, е повече или по-малко безобидно. А в по-ново време, както знаете, чрез тях не се узнава много повече от някои сладникави неща, с оглед на което е учудващо, че хората им отделят такова голямо внимание. Ала портата към духовния свят, така да се каже, била отворена, при това по начин, който всъщност бил ненавременен и представлявал грешка.

В целия този период попада раждането и дейността на Елена П Блаватска. Би могло да се сметне, че раждането на един човек е без значение, но това би било само преценка от гледна точка на Майя. Работата обаче се състои в това, че цялата тази акция трябвало да бъде обсъдена в братствата и че по този начин в тях били казани, били изприказвани много неща. И тъй като през XIX век вече не било както в предишните векове, когато се разполагало с достатъчно средства за опазване в тайна на неща, които трябвало да се държат в тайна, станало възможно в даден момент един член на окултно братство, който

възнамерявал да използва користо чутото в тези братства, да се свърже с Блаватска, която покрай другите си качества била преди всичко извънредно силен медиум, и да я накара в известна степен да бъде междинно звено при предприемането на ходове, които вече не били толкова почтени като първите. Първите, както видяхте, представлявали грешка, но били почтени. Преди това, което започвам да описвам сега, цялата работа представлявала един почтен, макар и погрешен опит да се провери възприемчивостта на хората. Сега обаче за почва, така да се каже, вече непочтеното предателство на един член на американско окултно братство, който имал намерение да се възползва по користен начин от узнатото и за тази цел искал да си послужи с една личност, разполагаща с такива психически заложби, каквито имала Блаватска. Нека най-напред се вгледаме във фактите, както са се случили.*195

Когато чула от устата на свой съмишленик за какво става дума, Блаватска естествено имала готовност да реагира вътрешно на казаното, защото била психична личност. Тоест тя разбирала от тези работи много повече, отколкото самият човек, който я бил уведолил. Обвити в одеждите на стереотипни изрази, старите предания възпламенили в душата и значителни познания, които тя едва ли щяла да придобие чрез самостоятелно развитие. Но предизвиквайки у нея вътрешни душевни преживявания чрез стари формули, произхождащи още от времето на атавистичното ясновидство и пазени в окултните братства, често пъти без членовете им да ги разбират, у нея били възпламенени голямо количество знания и ти естествено знаела, че тези знания трябвало да са от значение за съвременното развитие на човечеството и че оставало само да се поеме по верния път, за да бъдат оползотворени.

От самата Блаватска, от личността на Блаватска не можело в духа на един висш окултизъм да се изисква съобразяване само с доброто на цялото човечество на нея и хрумнала идеята да преследва определени цели, които сама си поставила. До тук била достигнала по обрисувания от мен начин. Тогава тя настояла да бъде приета за член на едно окултно братство в Париж. Чрез него и се искало да действа на първо време. При обичайните условия нея естествено щели просто да я приемат, независимо че приемът на жена за член би бил своеобразно отклонение от нормите; в случая обаче този факт щял да бъде пренебрегнат, понеже се знаело, че става дума за една забележителна индивидуалност. Но приемането и просто като редови член, на нея нямало да и върши работа и затова тя поставила известни условия. Ако бъдели изпълнени тези условия, много не-ща безспорно щели да протекат другояче, ала в същото време окултното братство в известен смисъл щяло да си произнесе смъртната присъда, сиреч щяло да се обрече на недееспособност. Ето защо от Париж отказали да приемат Блаватска. Тогава тя се обърнала към

Америка и там действително станала член на едно окултно братство. Последствията били, че тя, естествено, получила достъп до не вероятно важни сведения относно намеренията на подобни окултни братства и точно на такива нека го кажа още тук, които изобщо не проявяват никакви стремежи към всеобщото благо на човечеството без каквито и да било разграничения в него, ами преследват корисни цели в угода на определени групи. На природата на Блаватска не било присъщо да действа по начина, както искали да действат тези братства. Така се стигнало дотам, че чрез позоваване на онова, което било наричано нападки срещу конституцията на Северна Америка, ти трябвало да бъде изключена от въпросното братство.

И я изключили. Но тя, разбира се, не била от личностите, приемащи всичко с примирение, и отправила остра заплаха, че щяла да покаже на американското братство какво значи да бъде изключена, след като знае толкова много. Сега вече над американското братство наистина надвиснал дамоклев меч. Ако Блаватска разгласяла каквото била узнала чрез участието си в него, това щяло да бъде смъртна присъда за американското братство. Резултатът бил, че американски и европейски окултисти се обединили, за да поставят Блаватска в положението, наричано окултно пленничество. То означава посредством определени похвати в една душа да се предизвика сфера от фантазии, така че да настъпи помрачаване на онова, което душата е знаела преди, и то в известна степен да стане неизползваемо. Това е процедура, която почтените окултисти не прилагат никога, а дори и непочтените много рядко прибегват до нея, но която в случая била използвана, за да може, така да се каже, да бъде спасен живота, сиреч действеността на онова окултно братство.

Блаватска прекарала години наред в това окултно пленничество, докато с нея не се заели никакви индийски окултисти, които имали интерес да действат срещу американското братство. Виждате, че винаги се намират корисно постъпващи окултни течения. Ето така Блаватска попаднала в тези добре известни Ви индийски води. Индийските окултисти били напълно заинтересовани да противодействат на американското братство. Не защото по принцип смятат, че такива като него общо взето не служат на човечеството, а за щото те самите пък от свое, може да се каже, индийско патриотично гледище искали да действат срещу американското братство. Чрез всевъзможни машинации обаче между някои индийски и американски окултисти се стигнало до своеобразна спогодба. Американските дали дума на индийските да не се месят в онова, което те правели с Блаватска, а индийските се задължили да мълчат за станалото преди това.

Ако се вземат предвид тези неща и се добави посоченото вече от мен, че на мястото на стария учител и водач на Блаватска била поставена една маскирана личност, един маскиран махатма, който обаче фактически служел на една европейска сила и имал за задача онова, което можело да се постигне чрез Блаватска, да бъде използвано в интерес на определена европейска сила, ще се види, колко заплетени всъщност са тези неща. За какво в действителност става дума ще може навярно да се разбере, ако човек се запита: Какво ли щеше да се случи, ако се беше осъществило едното или другото?

Времето е твърде кратко, за да мога още днес да Ви разкажа всичко, но нека засега да се спрем на някои отделни неща, а пък в скоро време може отново да се върнем към тези въпроси. Да приемем, че на Блаватска се бе удало да стане член на Парижката ложа, както тя самата го желала. Тогава ти сигурно нямаше да изпадне под въздействието на онзи, който отпосле бил почитан в Theosophical Society като някакъв махатма, без обаче да бъде такъв, и щеше да се стигне до погубването на парижката окултна ложа. В такъв случай нямаше да се случи много от онова, зад което сега стои същата парижка окултна ложа, или пък то вероятно щеше да се случи в услуга на някоя друга користност. Тогава някои неща са щели да протекат в друга посока, а не както са станали. Защото вече било набелязано психичната личност на Блаватска да бъде използвана за ликвидиране на парижката ложа. И ако я бяха ликвидирали по окова време, тогава зад всичките тези хора, живеещи в историята повече или по-малко като марионетки, нямаше да стои нищо. Силвани, Дуранте, Серджи, Чекони, целия род на синьор Ломброзо*196 и някои други не биха имали окултни кукловоди. А някоя врата, подобна на плъзгащите се, щеше да си остане затворена. Досещате се, че представям нещата донякъде фигуративно: в определени страни има редакции образно казано! с една порядъчна врата и с една плъзгаща се врата; през порядъчната се влиза в редакцията, а през плъзгащата се в някое окултно братство, което действа така, както Ви посочих това през последните дни по различни начини, и от чиято дейност възникват такива резултати, каквито Ви посочих също по различен начин. Следователно най-напред въпросът опирал до ликвидирането на нещо, за да се промени поне посоката, чиято реалност видяхме понастоящем. Тогава синьор Д'Анунцио нямаше да държи приведената тук реч.

А може би щеше да бъде държана някоя друга реч, която би тласнала нещата само в някоя друга посока. Вие виждате обаче, че в момента, когато хора биват движени без пълен контрол над нещата, сиреч някак си с потиснато съзнание, че тогава, когато се касае за окултизъм, който се стреми не към всеобщото благо на човечеството и в наше време преди всичко не към реално познание, а се старее да постигне някои специални

цели, тогава вече при определени обстоятелства нещата могат да вземат лош обрат.

Но както се каза, в тази ложа били достатъчно умни и от гледна точка на ложата отклонили предложението. По-късно пък някои неща били, бих казал, потулени, замъглени поради туй, че чрез своето окултно пленничество Блаватска била възпрепятствана да публикува импулсите на американската ложа с известна обаятелност, както несъмнено е щяла да го стори. След като всичките тези процеси били протекли, полза от Блаватска всъщност имал единствено индийският окултизъм. А че разпространение добили известно количество окултни познания именно с едностранчива индийска отсянка това за съвременността има съвсем определено значение. Те се разпространили по света, те съществуват. Ала повече или по-малко неосъзнато за света останало онова, което било парализирано по посочения начин.

Разчитащите на такива неща винаги се ориентират към дълги отрязъци от време. Те подготвят нещата, оставят ги да се развият; защото това не са отделни хора, а братства, в които приемникът поема задълженията на предхождащия го, за да продължи започнатото в същата насока.

Забелязвате, че в двата примера, в които Ви назовах окултни ложи, от голяма важност е било техните същински импулси да не станат достояние на обществеността. Не бих искал да ме разберете погрешно и за това изрично казах: В основите на първия опит, който Ви описах, лежала известна почтеност. На хората обаче им е извънредно трудно да бъдат наистина обективно човечни, защото в по-ново време склонността да бъдеш обективно човечен е слаба. Чрез груповата душевност хората лесно допускат да бъдат изкушавани не да бъдат обективно човечни, а да служат користо на една или друга група, да се чувстват членове на една или друга група. А това само по себе си е нещо, което вече не се съгласува напълно с момента от развитието на човечеството, до който понастоящем сме стигнали. Той изисква човекът поне в известна степен да се чувства индивидуалност, поне вътрешно да се откъсне от груповото и да се научи, като човек, да принадлежи на човечеството. Макар точно нашето съвремие да показва по толкова гротескен начин до каква степен това не се удава на някои хора, все пак то е едно изискване на нашето време.

Вземете един пример, изхождайки от казаното преди няколко дни от мен тук: че при описанието на народите ние си имаме работа с индивидуалности, които не бива да се сравняват с индивидуалността на даден човек, живеещ тук във физическия план и следващ своето развитие между смъртта и едно ново раждане. Онова, което може да се нарече народен дух, народна душа, представлява, както можете да установите от всичко намиращо се в нашата антропософски ориентирана

Духовна Наука, нещо по-друго в сравнение с душата на един отделен човек. А с материалистически дух, както става днес, да се говори за душата на един народ, като по принцип все пак се знае, че се има предвид нещо подобно на душата на един човек, макар естествено то да не се признава, това общо взето е нелепост. Така днес може да се чуе изразът "френската душа", употребяван нееднократно през последните години. Той е безсмислица, пълна безсмислица, защото представлява просто аналог, взет от индивидуалната човешка душа и пренесен върху народната. За народната душа може да се говори само ако се съблюдава цялостната взаимовръзка, представена Ви в по редицата от лекции за различните народни духове*197. Но да се говори в някакъв друг смисъл, примерно в смисъла, както го правят днес мнозина дори сред журналистите за които може единствено да се каже: нека им бъде простено, защото те не знаят какво говорят -, та да се говори за народната душа в такъв смисъл е именно пълна безсмислица. Чисто празнословие е например да се говори за "келтската душа и латинския дух"*198. Като аналогия такова нещо може да допадне, но реалност с него не се визира.

Ние трябва да бъдем наясно какво означава Мистерията на Голгота. Нали неведнъж сме го заявявали: Мистерията на Голгота се е извършила, за да може онова, което от нея насетне е свързано с еволюцията на Земята, да съществува за цялото човечество, но заговори ли индивидът за някакъв мистичен Христос в себе си, това направо са празни приказки. Както Ви е известно от много казани тук неща, Мистерията на Голгота е обективна реалност. Но с онова, което е извършено заради цялото човечество, се има предвид, че в дадения случай отделният човек се взема под внимание като човек. Христос е умрял заради всички хора, но като човек и заради човеците, а не заради някакъв друг вид твари. Ето защо може да се говори за един християнин, за християнските убеждения на отделния човек, ала пълна глупост е да се говори например за някакъв християнски народ. Това е нереално. Христос не е умрял заради народите, народите не са индивидуалностите, които в случая се имат предвид. Християнин може да бъде един отделен човек, свързан със същността на Мистерията на Голгота; за един християнски народ обаче не може да се говори. Заложено е в на родите като истинска душа спада към плановете, върху които Мистерията на Голгота не се е извършила. Онова, което протича като действия между народи, не може никога да бъде тълкувано или коментирано в духа на християнството.

Насочвам вниманието Ви върху такива неща само защото е необходимо тъкмо Вие, скъпи мои приятели, да прозрете колко много днес трябва да се държи за постигането на чисти понятия. Това е възможно, само ако нещата се разглеждат духовно-научно, в противовес на което човечеството се стреми с възможно по-безсмислени понятия, с

неизчистени понятия да лови риба в мътна вода. Следователно главната цел е да се стигне до изчистени понятия, нещата действително да се погледнат през призмата на изчистени понятия и да се разбере, че в наше време, но предимно чрез хора, вече са действали някои окултни, някои духовни импулси. Това съответства на Петия следатлантски период.

Въпросът обаче опира до това, че ако навремето Блаватска е могла да проговори, на бял свят са щели да излязат на първо място някои тайни, за които вече намерихме, тайни на определени окултни братства, свързани изцяло с желанието на пространни групи от хора. Казвал съм Ви: В основата на възникването и развитието на онова, което може да се нарече народностен характер, лежат закони. Във външния физически свят тези закони обикновено не се познават. И това на първо време не е зле, тъй като те трябва да бъдат опознати само от човек, който ще ги приеме с чисти ръце. Намесата в онова, което като духовни сили пулсира в развитието на човечеството върху почва, на която например се изграждат народностни характери, намесата по користен начин, както го вършат някои съвременни братства с това именно са взаимосвързани най-трудните изпитания на цялото човечество в настоящето и в бъдещето. Всичко, което протича по време на еволюцията, протича закономерно, протича редовно, протича в зависимост от определени сили. Хората се намесват отчасти несъзнателно, а ако са членове на окултни братства – съзнателно.

За преценката на тези неща е нужно наличието на споменатия от мен вчера по-широк хоризонт, придобиването на един по-широк хоризонт. Представих Ви още веднъж в чии ръце Блаватска е била в известна степен играчка, за да Ви обърна внимание как една такава играчка е била подмятана от запад на изток, от Америка към Индия, понеже чрез манипулиране на хора, в играта вече участвали сили за постигането на една или друга цел, като се използват бих казал залегнали в народностния характер страсти и чувства на хората, които обаче по-напред биват подработвани. Ето кое, с други думи, е много важно. В случая въпросът опира до наличието на поглед за нещата, на поглед, за да се съзре как един поставен на определено място човек, чрез вида на намиращите се в него, в кръвта му страсти, може в един или друг смисъл да бъде изложен на известни влияния. При това, естествено, трябва да се знае, че от мястото, на което сетне ще бъде поставен, могат да се постигнат определени неща. Много работи се провалят, поради което се разчита именно на дълги отрязъци от време, разчита се и на много възможности в случаите, където се имат пред вид такива неща. Преди всичко се разчита на това, че малцина са склонни да проявят поне малко усет за големите взаимозависимости.

Сега нека да спрем дотук и да се позанимаем с вчерашната история. Тя се отнася за периода около X век, сиреч когато все още господствало душевното състояние на Четвъртия следатлантски период. Ние видях ме как духовният свят оказва вътрешно въздействие на кайзер Ото Червенобрадия. Целият му живот се преобразява поради това, че под влияние на духовния свят вниманието му било насочено върху Добрия Герхард. От Добрия Герхард той трябвало да се научи на богобоязливост, на истинско благочестие и на това, че не е рядко заради извършеното на земята, да се очаква придобиването на някаква доста егоистична благословия от небето. Но указанието да подири Добрия Герхард той получава от духовния свят. Това едно на ръка включване на духовния свят.

Който действително познава този период не само според външната история, както го представят днес, а такъв, какъвто е бил, нему е известно, че по онова време такова включване на духовния свят под форма та на реални видения като разказаното за кайзер Ото Червенобрадия е било нещо съвсем обичайно и че духовните импулси изцяло са изпълнявали своята важна роля. Авторът на тази история изрично отбелязва, че на младини записвал много други истории, както правели и други негови съвременници. Човекът, документирал историята за Добрия Герхард, живял приблизително по времето на Волфрам фон Ешенбах и се казвал Рудолф фон Хоенемс. Той съобщава, че бил написал и други работи, но унищожил всичко, и то за туй, защото били приказни истории. Тази история обаче погледната външно, тя впрочем също не е историческа, тоест не би могла да стои в нашите днешни, съблюдаващи само физическата Майя учебници по история той я смята за строго историческа, а не за приказка. Вярно, че той я разказва по начин, по който тя не може да бъде сравнена с външната, чисто физическата история, но пък я разказва по-истинно, отколкото може да бъде външната, чисто физическата история, която в основите си е Майя. Разказът му е предвиден именно за Четвъртия следатлантски период.

След като по време на тези разисквания винаги го повтарях, Вие знаете, че тук не става дума да се вземе страна за едно или друго, а да се изложат факти, които да послужат като основа при даването на оценка за нещата. Само желаещият да не бъде обективен, ще упрекне в необективност представянето, което ще се опитам да направя. От човек, който не иска да бъде обективен, не може естествено да се желае да смята за обективно онова, което е обективно. При разказа за Добрия Герхард съществено е не само включването на духовния свят, но и това, че една водеща, направляваща личност получава от духовния свят импулса да се обърне към един член на комерсиалния свят, на света на търговците. И действително историческото в случая е, че по онова време в Централна

Европа представителите на двора, от който бил Ото Червенобрадия, протежирали именно търговската страна на градовете. За Европа това било времето на разрастване на търговското дело.

Впрочем би трябвало да имаме предвид, че се пренасяме във време, когато не е могло да се говори за връзки по море между Изтока и Запада; търговските пътища били изцяло сухоземни. Такива комерчески пред разположени хора като Добрия Герхард, който, както се каза, живеел в Кьолн, спомагали за осъществяване нето на търговските връзки от Кьолн чак до Ориента и обратно. Доколкото се използвали кораби, това по принцип било от второстепенно значение основната роля изпълнявали сухоземните пътища. Ето защо и морските връзки по принцип не били нищо друго освен бих казал опити със средствата на примитивно то корабоплаване да се постигне нещо, което по онова време в далеч по-големи размери се извършвало по суша. Следователно ние имаме работа главно със сухоземните пътища и отчасти с наченките на корабоплаването. Особеното е, че биваме насочени именно към този период. Голямото корабоплаване се появява значително по-късно.

И сега Вие виждате как тук се създава една противоположност, произтичаща изцяло от естеството на нещата. Съвсем естествено е, че докато пътищата по суша осъществявали връзката между Изтока и Запада, централноевропейските страни били водещи; това се разбира абсолютно от само себе си. Животът във въпросните централноевропейски страни също се определял от тези обстоятелства. Той бил съвсем различен в сравнение с по-сетне. Немалко било постигнато точно така и по отношение на духовната култура. През следващите столетия сухоземните пътища били сменени от връзките по море. По-нататъшното развитие Ви е известно Англия постепенно съсредоточила тези връзки по море от различни ръце в една. Като мореплавателни народи испанците, холандците, французите били надмогнати и всичко било обединено под необятното господство, обхващащо една четвърт от цялата суша, сиреч непокрита от морето земна повърхност, към което полека-лека се прибавило и господството по море.

Ако освен туй приемете за вярно казаното от мен преди известно време, че в съзряващите и разрастващи те се особено от Джейкъб I*199 насетне окултни братства от векове се преподавало като непоклатима истина, че цялото световно господство през Петия следатлантски период трябвало да се поеме от англосаксонската раса така се казва в тази взаимовръзка, това вече го обясних, тогава ще откриете една истинска система в това надмогване и в известен смисъл ликвидирани на морското господство на другите. А прибавили се и споменаваното също от мен относно преподаването някога и сега, че тази пета следатлантска раса на английски говорещите народи, както се казва, трябвало да надмогне

народите от латинската раса, тогава вече ще установите систематичното в историческите процеси.

Главното, на което трябва да се обърне внимание, е редуването между английски говорещите народи и на родите, говорещи някаква форма на латинския език. По-новата история не може да се разбере, ако не се знае, че важното преди всичко е и че така се направляват нещата всемирните явления да се уредят в полза на английски говорещите народи така, че да се прекрати влиянието на народите, говорещи някаква форма на латинския език. При известни обстоятелства такова прекратяване може да се предизвика най-добре, като другият бъде насърчаван известно време и по такъв начин бъде направен подвластен. Така може би най-добре се постига неговото поглъщане.

В окултните братства, споменавани от мен по различен повод, на Централна Европа не се отрежда особено значение; защото не е нужно много ум, за да се знае, че Германия например притежава само една трийсет и трета от цялата суша, сиреч покрита със суша земя. Това несъмнено е доста малко в сравнение с една четвърт от цялата покрита със суша земя, към която се прибавя и господството по море. Следователно Централна Европа не е регион, на който да се отделя специално внимание. Специално внимание особено по времето, когато било подготвяно ставащото понастоящем, се отделяло обаче на преодоляването на всички онези импулси, които се формирали сред латинянството.

Удивителни са късогледството при съвременното разглеждане на историята и недостатъчната склонност към задълбочаване в характерните неща. Вече съм изтъквал, че важно е не онова, което ни предлага едно разглеждане на историята, оставено толкова дълго време да бъде прагматично, сиреч: Сега се случва това, после това, после онова, после пък онова, така както нещата следват едно подир друго; въпросът е не в това, а в опознаването на събитията, в рамките на които характерните в различни отношения факти следват един подир друг. Най-важното е да се посочат фактите, да се посочи онова, което бих казал в областта на Майя издава разположените на заден план сили. Прагматичното разглеждане на съвременната история трябва да бъде заменено от едно симптоматично разглеждане на историята.

Който вниква в нещата, той ще може да преценява някои явления по съвсем друг начин в сравнение с онзи, който изчита събитията, наричани световна история тази нагласена работа, в последователността, както се разказват от днешната историческа наука. Съпоставете някои добре известни нам неща с други, върху които аз ще насоча вниманието Ви. Най-напред един прост факт: Както е известно, Тридесетгодишната война започва през 1618 г. с това, че от чешкото славянство били оформени

своеобразни реформаторски идеи. Подир туй благородници, принадлежащи към тези славянски кръгове, оглавили движението и се опълчили срещу това, което може да се нарече контрареформация надигнали се срещу католицизма, покровителстван от двора на Хабсбургите с испанско потекло. Онова, което обикновено се разказва на първо място за Тридесетгодишната война, а именно, че бунтовниците се отправили към Пражката община и изхвърлили през прозорците съветниците Мартиниц и Славата, както и секретаря Фабриций, не е от съществено значение. Любопитство в тази история може да предизвика най-много фактът, че нито един от тримата господа не пострадал, понеже те паднали право върху едно бунище. Ала не това са нещата, които могат да дадат реална представа за Тридесетгодишната война и които разкриват нейните дълбоки причини.

Реформаторски настроените си избрали свой крал курфюрста Фридрих Пфалцки, който през 1619 г. бил избран за крал на Чехия. Последвала, както знаете, Белогорската битка*200. До избирането на курфюрста всичко произтичало от известни страсти на хората към реформаторското движение, от едно противопоставяне на принудителните мерки, които били предприети срещу Реформацията чрез затварянето и разрушаването на протестантски църкви в Браунау и манастира Граб. Не мога, естествено, да разкажа цялата история нямаме достатъчно време за това. Обърнете обаче внимание на следното: Курфюрстът Фридрих Пфалцки бива избран. Доколкото те си избират свой собствен крал, това са може с пълно право да се каже човешки страсти, човешки ентузиазъм, нямам нищо против да го нарека и човешки идеализъм, легнал в основата на събитията.

Но защо пък тъкмо пфалцкият курфюрст бил избран за крал на Чехия? Това ще Ви стане ясно, щом узнаете, че той бил зет на Джейкъб I, на същия Джейкъб I, който стои в началото на обновлението на братствата! Виждате как тук в играта се намесва една ръка, която явно трябва да се има предвид, когато се вглеждаме в симптоматичната история; тук в играта се намесва фактът, че нещата отнякъде трябвало да се насочат в едно съвсем определено направление. Е, навремето това не се удадо. Вижда се обаче как пръстът участва в играта. За онова, което под формата на импулси трябвало да се включи тук, по-важно от всички други взаимозависимости е, че зетят на Джейкъб I, на един от най-значителните хора на окулизма, бил включен точно на това място.

Става дума за това, че през цялата по-нова история ние си имаме работа с едно противоречие между старата романско-латинска същност и същността няма да кажа на английския народ (той много добре би се спогодил със света), а онази същност, която в предостатъчно охарактеризирания от мен смисъл бива получена или трябва да бъде

получена от английския народ, ако той не и се противопостави. За противоречие то на тези два елемента става дума.

А и другото бива придвижвано. Защото в дадена точка на земята може да се постигне много, щом на друго място се предизвикат определени събития.

Нека се спрем на един по-късен момент. Днес можете да вземете никой учебник по история и да проследите хода на Седемгодишната война *201. Разбира се, този ход на Седемгодишната война също е представен повърхностно. А ако човек иска да схване за какво става дума, ако пожелае да изследва историческите сили, които са намесени в случая, той ще трябва да има правилен поглед върху стечението на различни обстоятелства. Ще трябва да има предвид как по онова време южната част на Централна Европа Австрия, била изцяло във връзка с всичко латинско и дори имала сключен истински съюз с Франция, докато северната част на Централна Европа макар и не от самото начало, а едва по-късно – била привлечена от онова, което от определен ъгъл трябвало да бъде изградено в английски говорещата пета следатлантска раса.

Ако се вгледате в съюзите и във всичко, което абстрахирайки се от Майя е ставало по онова време, пред себе си ще имате войната, водена фактически между Англия и Франция заради Северна Америка и Индия. Протичащото в Европа представлява всъщност само нейно бледо отражение. Защото, сравните ли всичко, разиграло се в цялостен вид сиреч разширите ли своя хоризонт! -, Вие ще видите, че по онова време борбата се вихрела между Англия и Франция, но в сметката вече влизали именно Северна Америка и Индия. Ставало въпрос коя от двете сили ще се изхитри да насочи обстоятелствата така, че да отнеме на другата господството над Северна Америка, респективно над Индия. Тук става дума за големи предвиждания, става дума за овладяването на значителни импулси. И наистина влиянието, постигнато от Англия в Северна Америка, която била отнета от Франция, това влияние било извоювано по бойните полета на Силезия през Седемгодишната война!

Погледнете как се променят съюзите, щом нещата започнат да стават деликатни, и от това гледище проследете съюзите!

Ще ви разкажа и още една история. Такива неща е необходимо да се имат предвид, защото щом някой не бива разбираан погрешно, а съществува убеждението, че целта действително е нещата на света да бъдат осветлени, щом човек сам се стреми да бъде мъничко обективен, той няма да се сърди, когато се разказват подобни работи, и ще проумее, че става дума изцяло за разбиране, а не за пристрастие. Поначало често пъти тъкмо онзи, който се смята за засегнат от подобно положение, би трябвало да бъде най-радостен, щом може да се запознае с това положение. Защото по този начин той се издига над слепотата и

проглежда, а за човека няма нищо по-благоотворно от това, със собствените си очи реално да прозре взаимовръзките на света. Нека вземем още един пример, който от друг ъгъл може да Ви покаже как протичат нещата.

По-рано царствата ХанOVER и Англия били свързани помежду си посредством отношения, за които можете да се осведомите от учебника по история. Съществували обаче разни закони за престолонаследничеството и други подобни не е нужно да се спираме на такива неща, достатъчно е да се знае само, че когато кралица Виктория*202 се възкачила на английския трон, ХанOVER трябвало да бъде отделен. На трона в ХанOVER трябвало да дойде друг член на английския двор. Избран бил или работата била нагласена така, че на ханOVERския трон, който преди туй бил свързан с английския, бил докаран Ернст Аугуст*203, херцог на Къмбърланд. Та този Ернст Аугуст, той бил на шейсет и шест години, дошъл на трона в ХанOVER. Характерът му бил такъв, че след като напуснал Англия, за да поеме длъжността си на монарх в ХанOVER, английските вестници писали: Добре, че се махна, и дано никога вече да не се върне! Просто заради цялостния си нрав, заради своето поведение бил известен направо като кошмарна личност. А като се разсъди как е постъпвал и по-специално какво впечатление е правел на своите съвременници, на онези, които си имали работа с него, получава се една картина за характера му, забелязвана от всеки, който има усет за такива характери. Всъщност поданиците на ХанOVER не могли да го разберат, смятали го за грубиян. Груб той наистина бил толкова груб, че поетът Томас Мур казва: Той несъмнено беше от династията на Велзевулите. Но Вие знаете приказката, че в немския език човек лъже, когато иска да бъде учтив. Към грубостите понякога се проявява разбиране, стига да е налице условието, че щом кой ще грубиянства, то той поне ще бъде пряк. А когато Ернст Аугуст грубиянствал, той винаги лъжел и тъкмо това в ХанOVER не могли изобщо да го проумеят. А и други подобни черти му били присъщи.

В ХанOVER Ернст Аугуст отменил най-напред конституцията. Не се посвенил да прогони от университета в Гьотинген дори прочутата "Гьотингенска седморка" Наредил членовете и незабавно да бъдат прехвърлени зад граница, та студентите могли да се сбогуват с тях едва във Виценхаузен, сиреч отвъд ханOVERската граница на негово величество Ернст Аугуст. Не смятам за нужно да Ви разказвам цялата тази история; къде обаче се крие обяснението? Който не търси никакво по-нататъшно обяснение относно този странен образ, за него Ернст Аугуст е грубиян и измамник. Та нали той бил подвел даже Метерних, което съвсем не е малко, и т.н. Но във всичко това има една забележителна последователност. И тази последователност не се променила, въпреки че

по-голямата част от своя живот до шейсет и шестата си година прекарал в Германия, бидейки драгунски офицер.

Който търси някакво обяснение, ще го намери в това, че той по свой начин прилагал импулсите, които човек получава като член на така наречената "Оранжева ложа", защото цялото му поведение свидетелства за реализиране импулсите на Оранжевата ложа, в която членувал.

Целта е човек да опознава историята симптоматично, да разширява своя хоризонт. Целта е да развива усет за онова, което е важно, което действително осведомява. Така ще Ви стане ясно, че Ви разказах историята за "Добрия Герхард", за да покажа как посредством такива неща като Оранжеви ложи и прочее онова, което представлявало Централна Европа, съвсем систематично било привличано на отвъдната страна. Аз не укорявам този факт било е историческа необходимост. Но е редно човек да го прозре и по отношение на подобни работи да не си служи с нравствени преценки. Нещата трябва да се виждат такива, каквито са в действителност! Всичко опира до това, човек да си наложи волята да вижда, да вижда как биват движени хора, да вижда къде може да са заложени импулси, чрез които биват движени хора. А това всъщност е тъждествено с придобиването на усет за истината; защото аз нерядко съм подчертавал, че не става дума да се казва: Да, аз вярвах в това, то беше мое честно, откровено мнение! Не, усет за истината има онзи, който непрекъснато се стреми да изучава истината в нещо дадено, който не престава да изучава истината и който поема своята отговорност дори тогава, когато поради незнание каже нещо невярно. Защото за обективното е все едно дали поради знание или незнание нещо се казва погрешно, както е все едно дали някой от безразсъдство или с определен умисъл пъха пръста си в пламъка той и в двата случая ще се опари.

И тъй, въпросът е да се разбере как с прехода от Четвъртия следатлантски период, където комерсиалното все още изпитвало импулсите от духовния свят, както е посочено в "Добрия Герхард", как с този преход комерсиалното било прехвърлено в нещо друго окултно в онова окултно, което се съпровожда от така наречените "Братя на сянката". Те спазват известни принципи, но от тяхно гледище издаването на тези принципи би било много опасно. Оттук и тогавашното голямо старание, с което се внимавало да не би Блаватска да издаде нещата или пък да не би чрез нея те да попаднат в чужди ръце. От Запада те навярно трябвало да се прехвърлят в Далечния изток, ала на първо време не в Индия, а в друга част на Изтока в руския Изток.

Когато развие усет за намиращото се зад Майя, човек може да разбере, че външните средства, външните мерки донякъде могат да имат различна стойност, различна тежест в общата взаимовръзка. Нека се спрем на един случай от по-новата история. Разказах Ви толкова много окултни факти,

че в известен смисъл изчерпах времето си и сега остава да Ви предложи още няколко бележки от по-новата история. Това е извън предвиденото време. Никой не бива да казва, че съм отнел от времето, посветено на окултизма, понеже тези неща също така са важни.

Та нека вземем един пример от по-новата история. През 1909 г. бе подготвена среща на италианския крал с руския цар. Дотогава едва ли можеше да се забележи някакво особено приятелство между тези две представителни лица, но оттам насетне се смяташе за добре да се изтъква тяхната съвместност. Срещата в Ракоиджи се състояла*204 Не беше лесно и ако проверите какво ли не е трябвало да предприеме тогавашният министър-председател Джолити за предотвратяването на евентуални "атентаторски неприятности", ще видите, че в онзи момент на бедния Джолити му бе дошло доста нагорно.

Сега обаче въпросът беше да се намери подходяща личност, която да поднесе на царя почитанията на Рим. Трябваше да бъде личност от особен вид. Такива неща се подготвят дълго отнапред, та в съответния момент, бих казал от непосредствена близост, само да бъдат насочени. За поднасяне почитанията на Рим към царя, на латинския Запад към така наречения славянски Изток не можеше да се вземе кой да е, ако се целеше постигането на впечатляващо въздействие. Трябваше да бъде някоя изключителна личност; трябваше да бъде дори някоя личност, която нямаше лесно да се отзове. И ето че по онова време "случайно", разбира се, е длъжен да каже човек, ако е материалист, но "неслучайно" ще каже всеки, щом не е материалист именно синьор Натан*205 (както италианско име!) заемаше поста кмет на Рим. Той беше напълно в правото си да бъде демократично настроен и да не проявява никаква склонност за правене на реверанс тъкмо на един цар. По-начало италианското си гражданство бе придобил малко преди да стане кмет на Рим, а дотогава беше английски поданик. Смесената му кръв не можеше да се пренебрегне той беше син на майка германка, а името Натан получил, понеже негов баща бил известният италиански революционер Мацини*206. Това беше положението.

Ако го склоняха да направи реверанс на царя, можеше да се твърди, че демокрацията основно е променила убежденията си. Сторил го е не някой обикновен човек, а такъв, който е врял и кипял в демокрацията, но... бил е също така добре обработен. Оттам насетне някои неща започват да стават деликатни. Днес например се знае, че от този момент нататък за преписката, която се водела в рамките на Тройния съюз, неизменно се получавали своевременни сведения в Петербург! И този път не минало съвсем без участието на човешки страсти, понеже изключителна роля при предаването на сведенията изиграва една дама, създала си "сестрински" път между Рим и Петербург*207. Стига да

поиска, човек естествено може да приписва подобни неща на случайността; който обаче желае да прозре зад света на Майя, няма да ги приписва на случайността, а ще търси сред тях по-дълбоки взаимовръзки. А когато се търсят такива по-дълбоки взаимовръзки, тогава вече не ще бъде възможно да се лъже толкова много, както се лъже сега, вече не ще бъде възможно такова замайване на хората с цел да бъдат отклонявани от истината, от онова, което е най-важното.

Защото това го казвам само в интерес на истината за най-широки кръгове, разбира се, би било крайно неприятно хората да узнаят, че в Белгия нямаше да се извърши никаква инвазия, ако лорд Грей сега той е именно и лорд, ако сър Едуард Грей бе произнесъл онова изречение, за което вече Ви говорих. Тогава цялата история с Белгия щеше да се размине, щеше да се избегне, нямаше да се случи. Но вместо вниманието да се насочи към това истинско първоначало на проблема, което е първоначало дотолкова, доколкото то е могло да бъде предотвратено, по-удобно беше, разбира се, времето на хората да се запълва, като им се говори за "ужасите в Белгия". До тях обаче нямаше да се стигне, ако навремето сър Едуард Грей бе пред приел единствената непосредствена мярка. А за да може простата истина да се обвие в мъгла, нужно е естествено нещо друго, което да действа на човешките страсти, на оправдани страсти, на нравственото. Вярно, срещу това не бива да се възразява нищо. На човек му е потребно нещо друго. А характерното за нашата съвременност е тъкмо това, че до ден днешен и сега то е особено мъчително се правят какви ли не усилия за прикриване на истината, за забулването и пред хората.

Това също е трябвало да бъде грижливо подготвено. Защото, ако някъде в сметките съществувала грешка, тогава то нямало да бъде възможно. Ето защо било наложително да се разполага с цялата периферия, която никой благоразумно си бил създал за тази цел.

Но нещата до едно били изпипани много грижливо както в политическо, така и в културно отношение. Имало готовност за всякакви изненади. А изненади можели да се очакват, тъй като в тези неща понякога цари невероятно безгрижие дори на места, където всъщност никой не би го предполагал. Вземете само един такъв случай, който наистина може да послужи като урок по безгрижие, един обективен факт.

В даден момент Бисмарк поддържал във Флоренция и в Торино връзка с никой си Узедом*208. Аз вече поясних: Съвременна Италия всъщност е възникнала по околел път и фактически дължи съществуването си на Германия; това обаче стои във връзка с много неща. Описваните от мен обстоятелства си имат своите дълбоки първопричини, а в политиката се намесват разнообразни нишки. Така по едно време се намесили нишки, чрез които трябвало да бъдат спечелени именно италианските

републиканци накратко, в даден момент във Флоренция и в Торино съществувала връзка между Бисмарк и Узедом. Въпросният Узедом бил приятел на Мацини, приятел на други хора, които пък имали известна тежест сред някои кръгове от народа. Узедом бил човек, който всъщност прекалявал с позата си на разумен мъж и който назначил за свой частен секретар някакъв псевдомацинист. Впоследствие се оказало, че частният му секретар, за когото уж се знаело, че е посветен в секретните дела на тайните съюзи на Мацини, бил най-обикновен шпионин. Бисмарк разказва тази история съвсем простодушно и като извинение за това, че е бил подведен, добавя: Но Узедом беше изтъкнат франкмасон. Така човек може да разказва дълго, при което често ще се установява, че съпричастните в дадения случай хора са абсолютно невинни, защото простете за тривиалния израз същинските кукловоди остават скрити зад кулисите.

Не е редно да се поставя въпросът: Как е възможно такива неща да бъдат допускани от мъдрото всемирно управление и човечеството, в известен смисъл, да бъде излагано на подобни машинации, след като нещата не подлежат на проумяване? За тяхното проумяване има твърде много възможности, стига човек да ги издирва честно. Но нали нашето собствено общество ни показва колко настървено отделните индивиди се противят, когато става дума да се върви по простия път на истината. Ние виждаме колко неща, които в познавателно отношение би трябвало да се приемат обективно и тогава щяха най-добре да служат за благото на човечеството, се схващат в субективно-личностен план. При все това в рамките именно на нашето общество има бих ги нарекъл колегии, които с голямо внимание прочетоха едно съчинение от общо, струва ми се, двеста осемдесет и седем страници*209, приемайки го напълно сериозно, и които продължават да се потят над него, за да проумеят доколко всъщност човекът, който тук е достатъчно добре познат, има право. Накратко, понякога и в рамките на нашите собствени редици ни се удават открития, които хвърлят известна светлина по въпроса, защо за някои е толкова трудно да прозрат нещата; при положение, че прозирането им съвсем не е трудно, щом човек действително се стреми честно да стигне до истината. Защото през всичките тези години в нашите кръгове бяха казани много работи. Ако се вземе изложеното от 1902 г. насам, ще проличи, че в него се съдържа нещо, което сигурно може да спомогне за прозирането на някои факти от света. Пък и нашата антропософски ориентирана Духовна Наука не се прояви примерно като абсолютен таен съюз, а напротив нещата, на които се отдели внимание, винаги са били обсъждани напълно открито в публични лекции. Тъкмо тази е противоположността, която несъмнено трябва да се има предвид.

И аз още днес смея да изрека: Ако в нашето Антропософско общество би трябвало да продължи съществуването на някои течения, които поради човешка суетност в частност си позволяват да използват за собствена угода онова, което временно се пази в определени кръгове абсолютно по същата причина, по каквата например в университетите към посещаване на втори курс се приканват не кои да е, а само прослушалите първи курс, тогава вече няма да има нищо езотерично. Ако човек не приема нещата в този разбиращ се от само себе си смисъл, а продължава да се изправя пред хората, заявявайки: Това е тайна, това е напълно езотерично, това е окултно, не бива да го казвам! ако в някои течения на нашето общество продължи да се преследва тази политика, ако не се развие усет за това, че трябва да престане всякакъв вид суетност, тогава на всеослушание ще трябва да бъде обсъждано всичко, което днес е наложително да се съобщи на човечеството. После потребностите ще покажат дали някои неща могат да бъдат съобщени. Но Антропософското общество има смисъл само тогава, когато то е "общество", ще рече, когато всеки индивид действително се стреми да се опълчи срещу всякакви суетности, срещу всичко, което от глупост и суета се обвива във фалшиво мистично було и което не подхожда за нищо друго освен да стъписва и озлобява останалите хора. Не тайнственото както при някои окултни братства трябва да бъде цел на нашето общество, а единствено вършенето на онова, което е необходимо за благо на човечеството. Враговете ще стават, казвал съм го, все по-многобройни и по-многобройни. Може би тъкмо заедливостта на хората спрямо нашето общество ще покаже какъв е характерът на нашите врагове. Досега фактически не сме попадали на почтен противник неговият ефект впрочем би могъл да бъде насърчителен! При срещания от нас противник е достатъчно само да се видят начините и средствата, с които той си служи. Независимо дали опонентите ни идват от нашите собствени среди, което често се случва, или от другаде ние можем спокойно да изчакваме! Неотдавна бе оповестен един противник, който щял да ни полее със студен душ. Говори се за издаването на книга*210 с лекции, където някой, който всъщност никога не е бил в нашето общество и който в суетата си е забавлявал хората с всевъзможни двойни Азове, използва наличието на различни национални омрази и страсти, за да се изстъпи срещу нашата антропософия по начин, който именно не свидетелства за чисти похвати.

Нека именно тези неща да не изпускате от поглед и да бъдем наясно, че трябва строго да спазваме посоката към истината и към познанието. Дори когато говорим за факти от съвременността, за нас въпросът може да опира единствено до опознаване на истината. Фактите трябва да се гледат в очите и тогава вече нека всеки по свое виждане да заеме едно

или друго становище. Всяко становище ще може да намери разбиране, но то трябва да бъде основано на истината.

Това вече са думи, които особено днес сме длъжни да отбележим в душата си. Защото в наши дни станаха много събития, които би трябвало да стъписат хората и да насочат вниманието им към необходимостта от съставяне на здрава, достоверна преценка. Станахме свидетели как едва обиколил света копнежът за мир бе обруган. А и все още продължаваме да наблюдаваме как хората направо се сърдят, щом днес от едно или друго място се заговори за мир. Сърдят се не само когато за мир заговори някоя от воюващите страни, но и когато за мир се заговори от неутрална позиция.

Да видим дали светът ще смогне да се начуди на тези неща. В това отношение беше натрупан богат опит. Защото, след като се бе оформила преценката на света за събитията през април и май 1915 г., когато предстоеше доброволното отстъпване на една обширна територия, отхвърлено само за да може да се води война, и след като не бе открита възможност да се намери някоя що-годе подходяща преценка за това, то в такъв случай може да се очаква най-лошото. Може да се очаква най-лошото поради туй, че хората не се стремят да казват това, което е, ами казват, каквото им е изгодно. Има странни начини на мислене, абсолютно своенравни начини на мислене. Нещата обаче трябва да се подхващат откъм вярната страна.

Искам да Ви прочета един кратък текст, написан от един италианец преди избухването на настоящата световна война в момент, когато Италия ликуваше по повод на Триполитанската война, на която аз не правя преценка. Никога няма да имам нещо против това, че Италия си присвои Триполи; тези неща преценява онзи, който е вещ относно необходимото и възможното в отношенията между държавите и народите, за разлика от лъжливите съдници, които днес дават оценки за тези неща с всевъзможни нравствени добродетели. Аз обаче зная един човек на име Прецолини*211, пишещ за една Италия, на която той се радва и която се е развила от една Италия, на която не се е радвал. Най-напред той описва в какво собствено се е била превърнала тази Италия, до каква степен е била западнала и сетне под непосредственото впечатление на Триполитанската война продължава:

"И все пак Италия, изцяло без да осъзнава това стопанско възраждане, преживя в същото време периода на гореописаното униение. Първите, които забелязаха пробуждането, бяха чужденци. Впрочем италианци също вече бяха изразявали мнение, но като фразьори с прочутия и прословут "примат на Италия" на устата. Книгата на германеца Фишер е от 1899 г., а тази на англичанина Болтън Кинг от 1901 г. До ден днешен никой италианец не е издал дори не и по повод на петдесетгодишния

юбилей на "единството" книга, която да се мери с тях. Своеобразната проникателност на тези чужденци заслужава особено внимание, тъй като в странство наистина нито искат, нито са искали да знаят нещо за една модерна Италия. Преди, пък и днес още по отношение на Италия съществува преценката или по-скоро предразсъдъкът, че е страна на миналото, а не на съвременността, че трябвало "да почива в миналото" и да не при-стъпва в настоящето. Желанието било за една Италия на архивите, музеите, хотелите за сватбени пътешествия или за развличане на хипохондрици и гръдоболни, за една Италия на латерните, серенадите и разходките с гондоли, пълна с чичеронета, ваксаджии, полиглоти и палячовци. Чужденците били много по-доволни, когато вместо в дилижанс можели да пътуват в спални вагони, но отчасти съжалявали, загдето тук-таме по уличните кръстовища не срещали някой калабрийски разбойник с дълга пушка и кадифена шапка с форма на чалма.

Ех, това красиво италианско небе, загрозено от фабрични комини; ех, този Неапол *la bella Napoli*, оклепан от параходи и тяхното разтоварване; а и Рим с италианските войници; каква горест по хубавите времена на папския, бурбонския и леополдинския Рим! Тези човеколюбиви чувства продължават да образуват основата на всяка англосаксонска и германска преценка за нас, а за да покажа колко дълбоки са били те, е достатъчно да припомня, че са били изразявани от люде, които в други отношения са били превъзходни, както например Грегоровиус и Бурже. Италия, която се реформира и угои, която започна да носи една или друга банкнота в портфейла си, едва в наши дни придоби вярното съзнание за себе си. И ако в отговор на това тя отива с възторзите си малко по-далеч, отколкото се полага, редно е да бъде извинена и да намери разбиране. Десет години бяха необходими и едва ли са стигнали, за да може идеята да премине от първите, предвидили бъдещето и силата на Италия, върху множеството, което сега е пропито и убедено в тях. Напразно нашите велики мислители щяха да трупат томове списания, статистически издания, философски произведения и книги за най-новото изкуство."

Ето ги вижданията, скъпи мои приятели! "Напразно нашите велики мислители щяха да трупат томове списания, статистически издания, философски произведения и книги за най-новото изкуство." Всичко това – смята той е непригодно, за да вдигне наистина един народ. Този съвременен човек вече няма мира в духовното въздействие, във въздействието на духовното!

"Напразно нашите велики мислители щяха да трупат томове списания, статистически издания, философски произведения и книги за най-новото изкуство; народът никога нямаше да стигне до това убеждение, нито пък чужденецът поне още години наред."

Оказва се, че този човек няма доверие в създаването на духовна култура по този начин.

"Необходим беше великият и брутален факт, който разрушава творенията на фантазията и дава възможност дори в най-малкото и окаяно селище да се почувства националната солидарност и новият подем."

И кому приписва той способността да осъществи онова, което никоя духовна култура не може да произведе? Той казва:

"А за постигането на това послужи войната."

Това е то! Ето Ви вярата, с която се разполагало. Триполи беше налице; притежаването му било наложително, а по-нататък се казва: Войната е потребна за постигането на онова, чието постигане чрез духовна култура не е сметнато за необходимо.

Да, скъпи мои приятели, такива неща представляват свидетелства, когато се съпоставят с това, че после от към същата посока се дочува глас, който твърди: Ние не сме искали войната, невинността ни е безпределна, нас ни нападнаха. Защото пак от тази посока дори се възкликва: За да спасим свободата, за да спасим малките народи, ние бяхме принудени да влезем във войната. Въпросният човек казва:

"Ние, младежите, родени в началото на осемдесетте години, срещнахме живота на този свят с новия век. Нашата страна беше обезкуражена. Интелектуалните среди се намираха на много ниско равнище."

Ще рече, че това се отнася за родените около 1880 г.

"Философията позитивизъм; историята социология; критиката исторически метод, ако не и психиатрия."

В страната на Ломбросо това вече може да се каже!

"След освободителите на Италия бяха дошли грабителите на Италия; не само техните синове бащите ни, но и техните внуци нашите по-големи братя. Героичната традиция на въздигането беше изчезнала и ни каква идея не възвисяваше новото поколение. При най-добрите религията беше потънала, оставяйки обаче празнота. При другите тя беше привичка. Изкуството се люшкеше в едно сетивно и естетическо упоение без основа и вяра; от Кардучи, четен от папата, с глътка тосканско вино и с една каруцарска пура се премина към сегашното Евангелие на по-големия брат Д'Анунцио, облечен по последна мода, натъпкал джобовете си с бонбони женкар и суетен самохвалко."

При все това на празника на Петдесетница през 1915 г. тази марионетка, за която тук се казва, че бил "облечен по последна мода, натъпкал джобовете си с бонбони женкар и суетен самохвалко", тази марионетка даде на хората да разберат, че сега отново им е нужно онова, което едно духовно произведение не може да предложи!

В сериозни времена проличава необходимостта от вземане на решение човек да погледне истината и в известен смисъл да се обвърже с истината. Не желае ли да признае истината, той се отклонява от онова, което наистина е целебно за човечеството. Поради това трябва да се разбере, че именно в тези дни се изричат сериозни думи. Защото ние действително сме в положение, в което би могло да се каже почти напълно слепият може да прогледне, щом забележи, че вече и призивите за мир биват обругавани". Който е в състояние да вярва, че някой се бори за траен мир, обругавайки мирните призови, той може би е способен на що-годе правилна преценка в отделни области на живота, но по отношение на извършващото се сега не може да си даде никаква сметка. И ако на този фон човек не изпитва задължение спрямо истината, тогава положението в света може да стане много, много лошо.

На мен наистина не ми е никак симпатична задачата тъкмо в тези времена да насочвам вниманието към определени неща. Но когато човек дочуе какво се носи отвред, тогава изпитва тази необходимост. Той не бива да допуска куражът му да спада, щом бедата все още не е настъпила напълно; искрицата надежда обаче е малка. От тази искрица надежда през следващите дни зависят много неща; много зависи също от това, все още да има хора, които да разгласяват навред по света цялата абсурдност на подобни работи, както това бе предприето през същите тези дни от някои водещи световни градове.

На света му е нужен мир и той ще търпи големи лишения, ако не се сдобие с мир сега. Той ще търпи големи лишения, ако и занапред по света се вярва на хора, които твърдят "Ние сме принудени да се борим за траен мир", а пък посрещат всяка възможност за постигане на мир със злъчни думи, които умело прикриват. Дошъл е обаче моментът, скъпи мои приятели, когато дори един Лойд Джордж в най-широк смисъл може да бъде смятан за велик човек! Смеем да кажем: Стигна се именно твърде далече!

Но тези неща са само изпитание за човечеството. Те щяха да бъдат само изпитание дори ако се получеше онова, което си позволих да кажа в края на моята коледна лекция, дори ако се получеше в бъдеще да се казва: По коледните празници през хиляда деветстотин и шестнайсетата година след мистерията на Голгота възванието "Да бъде мир на земята сред душите човешки, проявяващи добра воля" бе обругано под най-безсмислени претексти, а ако не са най-безсмислени претексти, ще трябва да е нещо по-лошо. Тогава по това обругаване на всяка идея за мир трябва да бъде разпознато за какво става дума: Че наистина става дума не за онова, което се казва в периферията, а за съвсем други неща. Тогава ще се разбере, че вече може да се говори за това, че днес става дума за щастието или нещастieto на Европа.

Поради напредналото време днес не мога да продължа изложението си. Желанието ми обаче беше да доведе тези думи до Вашето сърце!

ДВАНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 30 Декември 1910

Изходна тема за разсъжденията ни през последно време беше, от една страна, цялостното развитие на човечеството, доколкото Мистерията на Голгота е дала отражение върху него. Следователно предмет на заниманията ни беше най-висшето, най-значителното в развоя на света и човечеството. Напълно понятно е, че от друга страна ние се спирахме на явления от съвременността. В частност това трябваше да става поради обстоятелството, че голяма част от нашите приятели изразиха желание да чуят нещо именно за тези съвременни събития. А освен това длъжни сме да признаем пред себе си, че сериозността на времето изисква да свързваме непосредствените конкретни преживявания на деня с онова, което представлява нерва, съкровения импулс на нашите духовнонаучни стремежи. След разнообразните разисквания, направени от нас, ние все пак можем да кажем, че причините, поради които в развитието на човечеството се стигна до такава катастрофа, каквато се наблюдава около нас, са дълбоки и че всъщност свидетелство за повърхностност е подбудите за събитията от нашето съвремие да се разглеждат, бих казал, само в техните най-горни пластове.

Чрез такива движещи се по повърхността разсъждения никога няма да се добие плодотворен поглед върху сегашните събития. Плодотворен е онзи поглед, който дава на човека възможност у него да се породи представа за излизане от катастрофата, в която се намира светът. Ето защо нека днес да предприемем още някои обстоятени разсъждения; а утре мисля тъкмо от духовна гледна точка да Ви покажа една важна взаимовръзка, която, смятам, е в състояние да докосне душата ни така, че с нея да можем да се озовем в едно дейно, активно осъзнавано разбиране на нещата. Но нека да го подготвим още малко с някои подробности.

Най-напред ще изтъкна още веднъж, че съм абсолютно далеч от мисълта да правя каквито и да било политически разсъждения; това ни най-малко не може да ни бъде задача. Задачата ни се състои в познавателните разсъждения. В опознаване на взаимовръзките, които по естествен начин създават необходимост от насочване на погледа върху отделни подробности. Поради това тези разсъждения трябва да са максимално отдалечени от всяко пристрастие. И именно в това отношение моля да не бъда разбиран погрешно. Защото, каквото и гледище да застъпва този или онзи сред нас относно едни или други национални аспирации, то в никакъв случай не бива да се намесва в дълбоките основания на нашите духовно-научни стремежи. Бих казал, че

ми се иска да дам подтик към преценяване, но не и да повлияя дори в най-малка степен нечия преценка.

Точно в една такава област лесно може да възникне недоразумение и на мен ми се струва, че част от онова, което изрекох при последните си разсъждения, действително допускаше известно недоразбиране. И тъй като при всеки може да се получи недоразумение, нека по принцип веднага отбележа, че например в случаите, когато насочвах вниманието Ви върху процесите, свързани с въпроса за неутралитета на Белгия*213, целта ми наистина беше не да защитавам или да нападам, а само да представя един факт. Дори когато направих забележката за първи път, тя не беше от мен, а се опираше на изложеното от Георг Брандес*214, чиято преценка по мое мнение е наистина неутрална.

В дадените случаи целта ми беше не да таксувам в политически смисъл една или друга мярка на едната или другата страна, а да подчертая колко важен в този свят е принципът на истинността, да подчертая, че Кармата, изпълнила се в човечеството, до голяма степен е свързана с това, че вниманието към света на фактите, вниманието изобщо към историческите и останалите жизнени взаимовръзки през нашата материалистическа епоха не е такава, че да властва истината. А липсващото властване на истината, своеобразното властване точно на противоположността на истината, нищожната склонност към търсене на истината, нищожният копнеж по истината с всичко това е свързана Кармата на нашето време. И това подлежи на изучаване.

Ето защо, ако човек вижда какво се твърди тъкмо през годините, когато човечеството преживява това, кое то днес наричат война, тогава той не бива да възразява, че то се твърдяло само от вестници и други подобни. От значение са последиците. Нещата оставят своята ярка следа. Погледнем ли какво се казва, по какъв начин се схващат и представят нещата, тогава в този начин виждаме властването на онова, което действително не върви в посока към истината. И нека не се смята, че мислите, че твърденията не са обективна сила! Те са обективна, реална сила! И те с абсолютна неизбежност оставят своите следи, дори ако не се превърнат във видими дела. За бъдещето много по-важни са мислите на хората, отколкото техните дела. Защото с течение на времето мислите се превръщат в дела. Днес ние живеем от мислите на минали времена; те се изпълняват в извършващите се в наши дни дела. А нашите мисли, които обхождат света, ще се разтоварят в делата на бъдещето.

Сега за изходна база ще избира нещо, което лесно би могло да породи недоразумения, поради което преди нашите разсъждения държа да направя няколко бележки. Привеждам го, за да Ви покажа донякъде с помощта на един модел как се издирва истината. Някой може да намери за спорно твърдението ми, че за запазването на мира щяло да бъде

достатъчно, ако сър Едуард Грей отговорел утвърдително на въпроса на германския посланик в Лондон дали Англия би останала неутрална при положение, че Германия уважи неутралитета на Белгия. Според мен не може да се отрече, че ако сър Едуард Грей беше отговорил положително, нещата щяха да протекат съвсем иначе; защото в такъв случай накръняването на неутралитета на Белгия щеше да отпадне.

Ако си припомните казаното от мен а на казаното тук трябва да се гледа така, че въпросът да опира до нюанса -, ще видите, че никъде дори с една дума не съм защитавал примерно накръняването на неутралитета на Белгия. Със сигурност не съм го сторил. Ненужно е също така заклеимяването му като правно нарушение все едно, ако река да използвам едно изтъркано сравнение, да носиш вода в морето; защото това, че накръняването на неутралитета на Белгия е правонарушение, беше признато лично от германския райхсканцлер в самото начало на войната и прибавянето на още нещо към това положение или извиняването на нещо в него не може да бъде моя задача. От меродавно, външно погледнато меродавно място, действието е признато за правонарушение.

При това обаче нека днес добре да се разберем, драги мои приятели непроменен остава фактът, че на 1 Август английският министър на външните работи е бил запитан: Англия би ли останала неутрална, ако неутралитетът на Белгия не бъде накрънен от страна на Германия? И че отговорът на този въпрос е бил уклончив! От начина, по който е бил поставен въпросът, никой не бива да се съмнява, че ако в момента отговорът е бил утвърдителен, неутралитетът на Белгия нямало да бъде накрънен.

Възможно е, разбира се, да се каже: От 1839 г. неутралитетът на Белгия е гарантиран, така че при това положение на нещата въпросът всъщност е бил неуместен; защото Германия е била задължена да спазва неутралитета на Белгия. Следователно, за да бъде спасен той, от Англия не е могло да се изисква спазването на нещо друго, не е могло да се изисква ответно обещание за и без това вече съществуващо обещание. Спазването на неутралитета на Белгия не е могло да се поставя в зависимост от това, че Англия ще остане неутрална. Би могло да се каже, че германският посланик само е попитал дали Англия ще остане неутрална, ако Германия изпълни своето обещание.

А ако някой твърди, че даването на уклончив отговор от страна на сър Едуард Грей е било формално коректно, той безспорно има право толкова безспорно, че всъщност е излишно човек да се занимава с това. Но в развоя на световната история никога не става въпрос за правно-формални преценки. Такива преценки никога не се отнасят до дадена реалност! Ходът на световната история е по-друг, за да може нейната

действителност да се обхване с формални преценки. Който рече да дава формални преценки, неговите преценки ще бъдат чужди на действителността; но стига да има достатъчно силен глас, стига да може да се издигне, той винаги ще има право, тъй като един разумен човек бездруго не ще възрази нищо срещу правилността на формалните преценки. Те са и много лесно разбираеми, само дето не обхващат реалността.

Аз Ви моля да си припомните как именно в последната си книга "Върху загадките на човешкото същество"*215 изтъкнах, че важното е преценките не само да бъдат формално правилни, но и да съответстват на действителността. Целта е чрез преценките да бъде обхваната действителността. Никой не може да възрази нещо срещу формалната коректност на отговора на сър Едуард Грей по това няма какво да дискутираме, то се разбира от само себе си. Но ние искаме да се вгледаме във фактите, и то така, че това вглеждане във фактите същевременно да покаже каква преценка човек трябва да дава за явните неща, когато иска да се подготви за придобиване на правилна представа и за окултните. Окултните неща трябва да се обхващат в тяхната реалност; тук формалните преценки не вършат работа. Ето защо е наложително човек да свиква при явните неща също да се опитва, доколкото може, да държи фактите в едно цяло.

Тук бих могъл да се впуска в дълги разяснения само по този въпрос би могло да се говори дни наред. Най-напред, ако се цели да се изгради правна основа защото, щом ще бъде накърняван, редно е неутралитетът да бъде налице -, би трябвало да се отговори на въпроса, дали неутралитетът на Белгия е бил налице по времето, когато уж бил накърнен. В случая не намерявам за открити по време на войната документи*216 това няма да го разискваме, защото на разискване подлежи нещо, по което може да има различни мнения. Но щом се касае за разисквания, тогава ако се визира всичко, каквото може да се изложи по такива въпроси би трябвало навярно със същата тежест, с която обикновено се преценяват нещата в живота, да се каже: Откакто Белгия завладя Конго*217, изобщо не може и дума да става, че продължава да бъде валидна старата формула за неутралитета от 1839 г.; защото възникнат ли нови обстоятелства като встъпването на една държава в международни отношения с възможността свободно да подарява или да продава, или пък по някакъв друг начин да поставя във връзка с други държави такива огромни територии като Конго, тогава вече понятието неутралитет е подкопано.

На мен, разбира се, ми е известно, че през 1885 г. Конго също е било обявено за неутрално, но трябва да се реши въпросът, дали това не подлежи на оспорване. Аз обаче нямам намерение да решавам каквото и

да било, а искам само да насоча вниманието Ви върху съществуващите трудности и върху това, че никак не е лесно човек да си състави действително обективна преценка за подобни неща. Могат да се приведат и други примери от този род; следователно трудностите начеват още тук.

Няма да дискутираме също така доколко, след като Германия е основана едва през 1871 г., все още е било валидно старото споразумение от 1839 г. Но на всичко това искам да Ви обърна внимание само като на нещо, което също се взема пред вид. Защото в обективния ход на събитията нахлуват не само фантастичните понятия, които човек си създава, но и фактическите неща; без той да допринася с нещо за това, фактическите неща нахлуват.

Наистина ли обаче е вярно, че германският посланик е превърнал във въпрос нещо, което всъщност би трябвало да се разбира от само себе си, запитвайки, дали ако Германия удържи обещанието си от 1839 г. когато впрочем Германия още не е съществувала! -, Англия би се държала неутрално. По-преди неутралитетът на Белгия всъщност не се е смятал за разбиращ се от само себе си. Свидетелство за това е следното: Когато през 1870 г. избухва войната между Прусия ведно със съюзените германски държави и Франция, било постигнато споразумение*218 между Великобритания при външния министър Гладстон и Германия, от една страна, и между Великобритания и Франция, от друга страна, въз основа на което Великобритания щяла да остане неутрална, ако другите две държави съблюдават неутралитета на Белгия.

Следователно през 1870 г. Великобритания била изправена пред абсолютно същия случай, но тогава тя не застъпила принципното становище, че старото споразумение от 1839 г. има безусловна валидност, ами в дадения случай наистина поставила в едното блюдо на везните неутралитета на Белгия, а в другото неутралитета на Великобритания. Когато съществува преюдиция, не може да се каже, че в по-късен момент не би следвало да се постъпва по същия начин. В такъв случай нека си припомним нееднократно изтъкваното от мен: В живота, провиращ се през историята, има континуитет; нещата са свързани помежду си. Точно както човек като индивид не може в по-късен момент да извърши нещо, което противоречи на предходното, точно както не може да отмени случилото се, абсолютно по същия начин стоят нещата в живота на народите. Не може да се представя за разбиращо се от само себе си нещо, което преди туй никой не го е смятал за разбиращо се от само себе си.

Това също така е нещо, за което трябва да се държи сметка. Но дори работата да беше съвсем проста и да можеше да се каже, че валидността на договора от 1839 г. се разбира от само себе си, поради което не е наложително от Великобритания да се изисква ответно задължение, на това трябва да се отговори, че на времето инициативата е излязла от

самата Великобритания; тя е отправила запитване към Франция, от една страна, и към Германия, от друга, дали биха съблюдавали неутралитета. Ще рече, че по онова време са би ли подети преговори, а когато се подема преговори, на тях могат да се обсъждат и други въпроси.

Тук може да се добави и следното. Както споменах, аз не подкрепям накърняването на неутралитета това не ми влиза в работата, но мога да заявя: Ако поради това, че Великобритания беше отговорила положително, неутралитетът на Белгия не се погазеше, тогава нещата на запад щяха да протекат по съвсем друг начин. С това обаче аз не приключих своето изявление, а изрично добавих: Освен туй от германска страна била изявена готовност на Франция и колониите и да не бъде причинено нищо, ако Англия остане неутрална. А след като и по тази готовност не бил получен положителен отклик, поставен бил следващият въпрос: при какви условия тогава Англия би останала неутрална? Това означава, че на Англия било предоставено сама да поставя условията, при които би останала неутрална. Всичко това приключило на 2 Август, всичко това се случило на 1 Август. Всичко това обаче било отхвърлено. Великобритания изобщо не по желала да даде отговор на каквото и да е запитване в тази насока. Ето защо спокойно може да се каже, че ако Великобритания била дала някакъв отговор, тогава това личи от самия вършен ход на историята цялата работа на запад щяла да протече другояче.

Но тук аз също не спрях, а Ви казах: Въз основа и на други предпоставки на мен ми е известно, че ако Великобритания давяла подходящия отговор, щяла да бъде избягната дори цялата война с Франция. Това, че съществуват други, по-дълбоки причини, поради които то не станало, си има своето място в друго блюдо на везните. Когато обаче човек желае да си състави мнение относно онова, което през последните две и половина години е обходило света като преценка, той трябва много внимателно да вземе предвид тези неща. Защото днес все още има множество хора, които смятат, че Англия била влязла във войната поради погазването на белгийския неутралитет. А то е могло да бъде избягнато именно чрез нейното оставане извън войната!

Би могло естествено да се възрази, че и целият ход на войната на запад щеше да бъде друг, ако Германия не беше накърнила неутралитета на Белгия. Да, но тогава не се прави разлика между онова, което е коректно, правно-формално, и онова, което от своя страна стои във връзка с трагичността на световната история. Много важно е умението да се прави разлика между трагичното и формално-правилното. Някои неща положително щяха да се случат другояче. Какво щеше да се случи другояче? С молба да не внасяме нравствени елементи в преценката, нека да разсъдим какво щеше да се случи по-иначе.

И тъй, да приемем, че неутралитетът на Белгия беше останал ненакърнен, макар Великобритания да не се бе ангажирала по никакъв начин и да съществуваше опасност ти да се намеси всеки момент във войната. С оглед на тогавашната ситуация при такова поведение на Великобритания това трябва да прозре всеки, който проверява нещата (а на проверка в случая подлежи не само Синята книга, но и всички документи) беше напълно изключено войната на запад да не избухне. Дали тя с оглед на настроението във Франция би могла изобщо да се избегне по този въпрос навярно е възможно да се дискутира, ала едва ли! Но да приемем, че чрез поведението на Великобритания войната на запад все пак беше избухнала какво щеше да се случи тогава, ако неутралитетът на Белгия беше останал ненакърнен? Както казах, не трябва да се прави нравствена оценка нито в едната, нито в другата посока.

Щеше да се случи това, че огромна част от основната маса на толкова обвиняваната германска войска щеше да се впримчи в западните френски крепости и да се изтощи. И тъй като въпреки приказките за пруския милитаризъм френската войска наистина едва ли е по-слаба от германската цифрите са почти съвсем еднакви -, напълно разбираемо е, че германската войска щеше да бъде изразходвана на запад и инвазията от изток, започнала през Август и Септември, щеше да приеме невероятни размери. Защото, както твърдяха експертите, воденето на войната на запад би било невъзможно без трайното ангажиране на почти цяла та германска войска. Това означава, че щеше да се наложи Германия да бъде изложена на произвол, понеже предстоеше да се осъществи инвазията от изток.

Така стояха нещата. Допустимо е някой да каже, че това може да е била погрешна стратегическа преценка. Днес това вече не може да се каже в първите месеци на войната то е подлежало на дискутиране, ала сега вече не. Защото след несполучливия опит, извършен при Вердюн, е налице доказателството за правотата на онези, които навремето казваха, че германската войска се изразходва, ако бъде използвана изцяло на запад.

Следователно изборът бил или над Германия да бъде произнесена смъртна присъда, или пък да се предприеме трагичната крачка за проникване през Белгия, което представлявало единствения изход при положение, че на запад войната в никакъв случай не можела да бъде избягната; защото на изток тя със сигурност била неизбежна! И ако днес някой каже, че е могла да бъде избягната, той би трябвало да има дебелоочието да казва едновременно и да, и не. Ако днес някой, вземайки предвид недостатъчната дарба на нашите съвременници да се замислят дали нещо може да е вярно или не, имат дебелоочието в едно и също време да твърдят и да, и не, то това изглежда примерно така: Ние бяхме нападнати от Централните сили и не носим никаква вина за започване на

войната, но ние няма да прекратим тази война, преди да сме постигнали военната си цел завладяването на това и това!

Ето как едновременно се твърди и да, и не! Не сме ние онези, дето искат нещо, другите са, дето искат не що, другите искат да завоюват и затова ни нападнаха; но ние няма да приключим тази война, преди да сме постигнали нашата отдавна съществуваща цел, а именно домогването до това и това! Не е за вярване, че има хора, които проявяват наглостта да казват в едно и също време и да, и не. Ала тези дни може би ще установите, че има един човек, който в наше време казва едновременно и да, и не. Това навярно е най-долно пробният документ*219, успял в по-ново време да стане достояние на обществеността, тъй като смисълът му стои в разрез с всяка логика. И това е свързано именно с Кармата на нашето време.

Става дума следователно трагичното да бъде отделено от логичното и от формално-правното и да не се изпада в странната заблуда, че в света на Майя, сиреч в света на физическия план е възможно да протичат реалности в смисъла на чисто формално-логичното. Но да продължим понататък. Целта беше не да се оправдае или обори един или друг факт, а да се покаже колко нередно е в момент, когато уязвяваните от нещо разгласено не могат да се защитят, да се разтръбява пред цял свят, че едната от страните водела тази война заради накърнения неутралитет на Белгия, без да се спомене, че накърняването на белгийския неутралитет е можело да бъде предотвратено. Трагичните събития можеха да бъдат избягнати единствено ако Англия беше останала неутрална. Защото, щом някой е държавник, той не бива априорно да произнася смъртна присъда на собствената си държава.

Уместно е, разбира се, всички, които държат да имат именно справедливи преценки, да кажат: Договорите трябва да се спазват. Да, скъпи мои приятели, но ако някой Ви представи списък на всички неспазени договори в обществения и в частния живот и после Ви посочи какви последици е породило тяхното неспазване, едва тогава ще се види кои всъщност са силите, действащи в света на Майя.

Но дали пък съвестта на онези, от страна на които не е прозвучало въпросното да, е била напълно чиста? Фактите всъщност не говорят в полза на това; защото, когато по-късно въпросът за този разговор между германския посланик и сър Едуард Грей отново бил поставен на дневен ред и се споменало, че Англия е държала в ръцете си спасението на неутралитета на Белгия, тогава английското правителство се защитило, действайки обаче благоразумно, като не се позовало просто на формално-правната страна (по онова време в английското правителство несъмнено имаше твърде добри държавници). Въпреки че не променям нищо в преценката за сър Едуард Грей, която Ви приведох*220, но която е

формулирана не от мен, а от неговите английски колеги, той все пак беше доста добър държавник, за да се задоволи просто с театрална поза и с изявлението: Договорът е сключен през 1839 г., така че Германия беше длъжна да съблюдава неутралитета, дори Англия да дадеше уклончив отговор. Английските държавници не постъпиха така, а се оправдаха по друг начин. Грей каза: По онова време Лихновски наистина постави този въпрос, но го постави като частно лице, а не по поръчение на германското правителство; ако беше говорил по поръчение на германското правителство, нещата щяха да стоят другояче. Германският посланик Лихновски бил имал най-добро желание за запазване на мира на запад, ала зад него не стояло германското правителство!

Сега Вие разсъждавате: Това при всички случаи с пълно право се нарича плоско оправдание, плоско оправдание в най-тривиален смисъл! Защото общоизвестно е, че когато посланикът на една държава разговаря с чужд външен министър, той говори пълновластно и по поръчение на своята държава и че ако не желае да се zlepостави пред цял свят, неговата държава не може да не се подпише под думите на своя посланик. И тъй, това си е едно съвсем плоско оправдание, използвано затуй, защото някой не е желаел да се върна на старата позиция и да каже: редно беше. Вече се е усещало бремето на факта, че Англия е можела да предотврати нарушаването на неутралитета, независимо дали то от друга страна е било оправдано или не. Ако някъде се откъсне лавина и никой горе не я задържи, понеже е принуден да не го стори по причина, която може да се сметне за оправдана или не, а намиращият се малко по-долу също не я задържи под претекст, че по-горният трябвало да я задържи не, такава аргументация не минава! Но ако някой иска да прецени тези неща, въпросът пак ще изисква известно тяхно оглеждане. Така например отново трябва да се вземе предвид следното:

Кога се случва всичко това? Втори август сме. На втори август кралят на Белгия помолва Англия за интервенция, тоест той помолва за интервениране пред Германия. Следователно белгийският крал смята за не що съвсем естествено Англия да преговаря с Германия за неутралитета на Белгия. Но Англия първоначално не го прави, изчаква цял един ден, през който сър Едуард Грей говори пред Парламента в Лондон, като премълчава целия разговор с германския посланик и не обелва дума за него. Ако го беше споменал, тогавашното парламентарно заседание щеше да протече другояче!

Така, след като се състоял разговорът с германския посланик, след като кралят на Белгия призовал Англия да интервенира, в Англия се изчаквало, не се предприемало нищо. Какво собствено се изчаквало? Изчаквало се да стане нарушаването на неутралитета на Белгия! Защото, докато то не станело, историята все още можела да продължи в посока

към неговото избягване; нали могъщи сили имали готовност да не го допуснат и то висяло на косъм. И ако молбата на белгийския крал беше изпълнена своевременно, ако Англия беше интервенирала, тогава възниква въпросът дали това нарушение щеше да стане. Кога обаче интервенира Грей? На четвърти, когато германските войски вече бяха на белгийска земя! Защо е чакал той дори след молбата на краля на Белгия? Това са въпроси, чието поставяне е наложително.

Към всичко това би могло да се добави още много, ако документите действително се проучеха, така да се каже, на кръст; но то не е нужно, защото надявам се да съм Ви изяснил, че нещата от години са били добре подготвени. Ето защо не бива да буди никакво учудване, загдето те напоследък протичаха по такъв на чин. Но ако документите се проучват едностранчиво, тогава, разбира се, наяве ще излезе само формалното.

И така, аз нямах намерение да се застъпвам за едната или за другата страна, а исках само да покажа какво е необходимо, за да се получи преценка за подобни неща. Защото в унисон с главната насока на Духовната Наука, стремяща се към една по-висша гледна точка, аз по-скоро бих искал да предвардя да не се дават с лека ръка отрицателни преценки за онова, което произтича в световната история при сблъсъка на държави, понеже работата е там, че война водят не народите, а държавите!

В това отношение се обръща твърде малко внимание на факта, че в световния ход редом с градивните си ли място трябва да имат също така и силите на разрухата, на опустошението. Да не би при отделния човек да е другояче? Развивайки своите способности в течение на целия си живот, ние съсипваме нашето тяло, ние го разрушаваме; и утре аз ще Ви покажа каква дълбока взаимовръзка съществува между нашия душевен живот и беладоната, татула, отровите, срещани от Вас по света. Това несъмнено са истини, които просмукват сърцевината на нещата, но човек трябва да намери кураж да разкрие тези истини и в световната история. Затова по-добре е нещо да бъде разбрано, отколкото преценявано по някакви си така наречени норми. Осъждането на държави и народи по правило е поставено на твърде слаби основи. Човек, дори само за да може в крайна сметка да се извиси в духовния свят и там да успее да открие нещо, трябва да свикне просто да разглежда фактите без критика, която спада към съвсем друга област; едва тогава той разбира какви сили се намесват във всемирното развитие.

Нека от тази гледна точка разгледаме *sine ira* но не и *sine studio**221 някои процеси, които досега съм чувал да се разглеждат почти единствено от морална гледна точка. Моралната гледна точка безспорно е при-ложима по отношение деянията на отделния човек, но прилагането ѝ по отношение на живота на държавите е абсурд. Може би на един или

друг сред Вас ще се стори странно, загдето имам желание да разгледам тези процеси без еснафски морализъм, "безморалинно", както казваше Ницше*222, ала нищо не възпрепятства "безморалинното" им разглеждане.

Могъщата Британска империя включва господството над Индия като един от своите най-съществени фактори. Това господство над Индия се характеризира с различни предстепени. То води началото си от Източноиндийската компания, едно търговско сдружение, на което най-напред били предоставени привилегиите да търгува за Англия само с Индия. И така с течение на времето от различните права на Източноиндийската компания последователно, целенасочено се развило господството на Англия над Индия, та дори и английското имперство Индия. Оттук, и то още в Източноиндийската компания, се развила също така търговията на Англия с Китай. Впрочем от края на XVIII в. между Индия и Китай вече се извършвала оживена търговия, в която още тогава участвала английско-източноиндийската компания. Впоследствие обаче Англия станала главен търговец в света въобще.

Но ето, че в допир с инкорпорираната стихия на търговията в Ориента влязла и една друга, с нея се кръстосала още една стихия. От XVII в. насам в Китай се разпространила привычката да се пуши опиум*223. Вероятно арабите научили китайците на това, понеже преди XVI в. китайците не познавали пушенето на опиум. За хората, които го практикуват, то представлява съмнителна, но силна наслада; защото пушачът на опиум се сдобива с най-разнообразни, по-родени от астралното фантазии, в които живее; това наистина е друг свят, придобит по чисто материален път.

Щом хората, търгуващи по посочения начин от Англия с Китай, забелязали, че привычката, че страстта да се пуши опиум вземала все по-големи размери, те създали в Бенгалия, в Индия, обширни макови насаждения за добиване на опиум; защото на всеки, който познава законите на една такава сфера, е известно, че не само търсенето създава предлагане, а и обратно предлагането поражда търсене. Това, че при достатъчно добро предлагане търсенето на един или друг артикул нараства неимоверно, го знае всеки специалист по народно стопанство. Ето защо Англия отново предоставила на Източноиндийската компания монопола да внася опиума в Китай. И колкото повече се внасяло, толкова повече в Китай се разраствало това зло пушенето на опиум. От 1772 г. били внасяни по николко хиляди сандъка годишно, всеки от които на стойност от около четири хиляди и осемстотин марки.

Избирам точно този пример, защото подобно нещо действително притежава по-дълбока културноисторическа основа, когато под внимание се вземат всички фактори. Не бива да забравяте, че тъй като опиумът

въздействия на душата, с неговото разпространяване Вие наистина се намесвате в целия духовен живот на един народ или на онези хора, на които доставяте опиум. Мога да избира този пример, защото въобще не възнамерявам да твърдя, че някой не постъпвал правилно, щом смята да търгува; търговията по света трябва да бъде свободна. Този принцип също е оправдан. Не ми минава и през ума, да изкарвам виновен някого, който създава макови насаждение в Бенгалия, за да добива от тях опиум за Китай и срещу него да получава злато.

Китайците обаче виждали горките изнемощели пушачи на опиум. Постепенно пушачът на опиум отпада напълно и с течение на времето станало ясно какво пагубно влияние оказвало пушенето на опиум върху широки слоеве от населението на Китай. Когато китайците осъзнали това, резултатът бил, че през 1794 г. те забранили опиума. Вече не искали да допускат никакъв опиум в страната си.

Но както става обикновено, забраните понякога не пречат да се търгува с онова, което е забранено намират се средства и пътища стоката все пак да се доставя. По онова време също се оказало, че въпреки формалното съществуване на забраната, въпреки издадения от китайците закон, че не бива да се внася опиум, търговията с опиум процъфтявала. Нали има различни начини рушветите са само едната страна на въпроса наред с много други подобни. Накратко, търговията с опиум процъфтявала и от няколко хиляди сандъка през 1773 г. за няколко десетилетия нараснала през 1837 г. на трийсет хиляди сандъка годишно. Спечеленото от тях около трийсет милиона франка годишно, се стичало към Британска Индия.

Когато работата придобила такива размери, китайците не измислили друг изход, освен да подложат на конфискация докарваните товари с опиум. В Кантон, където най-често пристигали товарите с опиум, те изпратили един способен китаец, един енергичен мъж на име Лин, който конфискувал пристигащите сандъци с опиум. Като служител в консулството в Китай англичаните също имали един много способен мъж капитан Елиът който бил енергичен и веднъж дори му се удало да пробие с военен кораб китайската блокада.

И сега целта била да се намери изход от аферата: Огромното количество сандъци с опиум били пристигнали. Китайците обаче не отстъпвали и се създадо деликатно положение. Тогава Елиът накарал понеже това било възможно 20 283 сандъка да бъдат прехвърлени и разписани на негово име като лична собственост, след което ги предал на китайските власти. Така на първо време било открито някакво решение.

Но чрез него търговията с опиум не била ликвидирана. Едната страна изобщо не била склонна да ликвидира търговията с опиум. Китайците не съумели да открият друг изход, освен да създадат нов закон и този закон

вече бил много строг. Лин разпоредил всички замесени в търговията с опиум лица да бъдат осъжда ни от китайските съдилища на смърт, а корабите занапред да бъдат конфискувани. Иначе казано, китайците си представяли, че щом някой търгува с опиум, ще бъде изправян пред китайски съд и осъждан на смърт.

Британците обаче не заявили, че за да не загуби никой главата си, търговията с опиум наистина трябва да бъде преустановена; о, не, никой не рекъл така, ами заявили буквално: "С подобно искане китайските власти окончателно погазиха всяко чувство за сигурност." Най-напред пребиваващите в Китай англичани би ли призовани да напуснат страната, а от Индия била повикана въоръжена помощ Областта била, така да се каже, окупирана. И тъй като китайците доста храбро отстоявали позицията си и продължавали да упорстват за обезглавяването на всеки, който търгува с опиум, такава търговия привидно не се извършвала; а и понеже китайците възнамерявали да конфискуват британските кораби с опиум, кораби привидно не били изпращани. В Индия опиумът просто бивал натоварван на американски кораби! И сега с американски кораби в Китай пристигал не по-малко, а дори и все повече опиум, защото бизнесът се разраствал.

Служителят Елиът заявил: Сега ясно изпъква въпросът, около който се води нашият спор дали Китай желае да има с нас честни и разширяващи се търговски връзки, или иска да поеме вината, загдето бреговете му стават жертва на открито пиратство. С индийска помощ пристанището на Кантон било блокирано. При разприте, би могло да се каже при дребнавите разпри, които възниквали тогава, един китаец бил убит от английски моряк. Китайските власти естествено настоявали да им бъде предаден английският моряк. Но се получило така, че по време на преговорите китайците все по-често изпитвали умора и им се приискало в крайна сметка някак си да запазят правото на своя страна, ала без да уязвяват англичаните. Това също може да се постигне! По онова време случайно се удавил някакъв английски моряк и тогава Елиът, който бил много умен мъж, се споразумял с представителя на китайските власти Лин да идентифицират удавения се моряк като оня, дето бил убил китаеца. Удавникът бил предаден и с това въпросът бил уреден. В края на краищата обаче през 1840 г. всички тези неща довели до избухването на война между Англия и Китай.

Така ходът на събитията протичал по необходимост и не можел да се получи обрат. Но с материални средства върху душевния живот било оказано голямо влияние и се разиграло нещо, свързано с целия световен процес. В Англия се "знаело" за какво става дума! А какво се знаело? Знаело се, че Англия била "нападната" от страна на Китай, както се говорело тогава, и то заради туй, защото китайците не желаели да търпят

Англия да разполага със свои опиумни, със свои макови насаждения в Индия и защото китайците искали сами да разсаждат своя мак. Така се говорело. Това се "знаело" съвсем точно, а освен това било известно, че китайците са варвари! Ето какво се знаело по онова време в Англия. Лорд Палмерстон заявил, че в Индия трябвало да се активизира защитата на маковите насаждения и че именно за защитата на маковите насаждения в Индия ставало дума; освен туй ставало дума за това, че специалистите по народно стопанство в Китай не желали от страната им да изтичат техни пари, които обаче по право се полагали на Индия. Всичко това били неща, които в Европа навярно намирали разбираше!

И ето че войната бушувала. По време на война естествено се извършват жестокости. Жестокости били извършвани от китайска, били извършвани и от английска страна. По онова време били намирани цели села, чиито обитателки плували в кърви; китайците се биели храбро, а щом забележели, че трябва да се само убият или да се предадат, те първо убивали жените и децата си. Печална била тази война, войната от 1840 г. Един ден Елиът, който станал свидетел на цялата война, легнала всъщност на съвестта му, се сдобил със странна, но може би заслужена слава сдобил се със славата, че бил склонен да започне мирни преговори с китайците. Тогава го свалили. Дошъл... не Лойд Джордж! Името му било Потинджър, някой си Потинджър заел мястото на Елиът, който възнамерявал да започне мирни преговори. Войната трябвало да се води до горчивия ѝ край, тоест докато бъдат превзети остров Хусан, градовете Нингпо и Амой, докато англичаните напреднат до Нанкин и докато през 1842 г. Китай бъде напълно сломен. Хонконг също станал подвластен на Англия, търговията с опиум получила неограничен достъп до пет китайски пристанища, назначени били британски консули, деветдесет и седем и половина милиона репарации, сиреч освен как да кажа измъкнатите дотогава двайсет и пет милиона не ми се ще да го наричам, но друга подходяща дума в момента не се сещам, та към измъкнатите дотогава двайсет и пет милиона сега били прибавени още деветдесет и седем и половина милиона репарации...

Вече казах, че дори на сън не ми хрумва да схващам този процес другояче освен като историческа необходимост. Дори на сън не ми хрумва да обвинявам някого. Защото който умее да прозира необходимостите, който умее да прозира как стават нещата във физическия план, той знае, че такива неща неизменно присъстват при нормалното физическо протичане на мировото развитие. Онова, което е било извлечено от опиума, се съдържа в националното богатство на Англия, а в националното богатство на Англия се съдържа значителна част английска култура. И точно както не би имало смисъл да се омаловажава английската култура, така няма смисъл да се подлага на

съмнение необходимостта, поради която е станало подобно нещо, макар може би малкият сатиричен епиграм, разиграл се впоследствие, да не спада напълно към необходимостите:

Когато постъпила първата вноска от деветдесетте и седем и половина милиона репарации, намерили се хора да твърдят, че са онези, на които някога били иззети сандъците с опиум, и че полученото от тях на времето обезщетение съответствало само в незначителна степен на техните загуби. Касаело се, значи, за хора, които някога били продали опиум за Китай, на които опиумът бил закупен и които били получили малко обезщетение. И сега казвали: Установи се, че в нашето отечество продажбата на опиум за Китай се смята за правомерна; тогава ние решително трябва да предявим претенции за получаване на пълно обезщетение, защото единственото сторено от нас е това, заради което тази война беше водена от нашето отечество.

Следователно, след като войната била спечелена, господата смятали за полагащо им се право да получат пълно обезщетение. Тогава министърът, в чиито компетенции било решаването на въпроса, извадил от чантата си нота, която навремето бил предал на капитан Елиът, и в тази нота пишело, че дотогава, докато китайските закони забраняват търговията с опиум, английското правителство в никакъв случай няма да се съгласи да обезщетява когото и да било за претърпени загуби при търгуването с опиум. Отговорът гласял, че тъй като по онова време китайските закони са били в сила, никой не може да предявява искания, след като е нарушавал китайските закони, които едва чрез войната загубили своята валидност. Ненужно е да се преценява дали този епиграм също така спада към историческите необходими, но вглеждането във фактите безспорно е необходимо. Избухването на Англо-китайската война през 1840 г. е начална точка тъкмо на онова време, за което често сме разговаряли. Тази година именно съм Ви посочвал като година, когато материализмът преживява разцвет. Добре е такива работи да бъдат схващани в тяхното развитие.

Вече бе казано: точно както не би имало смисъл по някакъв начин да се омаловажава английската култура, английският бит или английската цивилизация, така няма смисъл да се приема, че в цялостната взаимовръзка на английското развитие такова нещо е можело и да не настъпи.

То принадлежи към него. А да се прави морална преценка по този въпрос е напълно неправилно. Защото тогава ще се изпадне в грешката общности, групи да бъдат преценявани така, както бива преценяван индивидът. А тъкмо това е нещото, което се оказва невъзможно.

Вярно е, че днес такова твърдение често се среща. Току-що отново получих една брошура нали сега има толкова много брошури,

проповядващи мир -, в която пише. Също като човешкия индивид държавите имат свои специфични мисли, чувства и желания. Това естествено е най-голямата безсмислица, която може да се изрече, тъй като онова, което е реалност в друг, по-висок план, не бива просто по аналогия да се пренася върху човека, чиито мисли, чувства и желания съществуват във физическата сфера. Те несъмнено си имат свои особености, народните духове, народните души, ала във вида, в който ще ги откриете при споменатата наскоро поредица от лекции за народните духове*224. Чиста нелепост е обаче при народите да се говори за мисли, чувства и желания така, както при отделния човек.

И така, драги мои приятели, днес исках да Ви приведа няколко примера по простата причина, че вече беше наложително чрез ярки илюстрации да се стъпи на известен материал. Утре ще се спрем на някои гледни точки, които ще ни отведат по-нататък.

ТРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 31 Декември 1916

Ще проявите разбиране, че когато човек е съпричастен към съдбата на човечеството, тъкмо днес, в навечерието на новата година, му е трудно да говори и може би ще бъде понятно, ако поднесеното в този ден не ще може да бъде в завършен вид, както би било при друг случай, тъй като "новогодишният подарък"*225, сервиран на човечеството, едва ли допуска свободна изява на душата днес.

Вчера направих опит да представя едно историческо събитие и да покажа, че едно такова историческо събитие не бива да се тълкува от морално гледище и че онова, което лежи в основата на историческата необходимост, не може да се преценява с еснафско притворство или "моралинно", ако река да си послужи още веднъж с този израз на Ницше. Защото трябва да бъдем наясно, че както Мистерията на Голгота няма нищо общо с народи или човешки групи и сиянието на това събитие пада само върху индивидуалния човек, по същия начин е недопустимо обикновената морална преценка за мислите, чувствата и желанията на отделния човек да бъдат пренасяни просто по аналогия върху групи от хора.

В други случаи също така не могат да се прилагат морални критерии; не може примерно на някого да му хрумне да приложи морален критерий, да речем, спрямо изграждането на една къща и да реши, че заради формата си един покрив е по-неморален от някой друг. Само че тук въпросът, разбира се, е поставен по-радикално и в случая хората не биха се сетили да използват морални преценки; в подобен случай те не са предразположени да се залъгват с морални преценки. Затова пък близо до ума е онова, което реално не произтича от морални подбуди и за което

също никой не би се застъпил по морални съображения, щом не иска да лицемерничи, да бъде украсявано с морални подбуди в случаите, когато се търси въздействие върху човешките души, които винаги са възприемчиви за подобни неща. Ето защо аз представих едно събитие, което може би подхожда за осветляването на известни мотиви, проявяващи се във физическия план при еволюцията на човечеството.

За неща като обрисуваната вчера пред Вас "опиумна война" не бива да се дава морална преценка нито в положителна, нито в отрицателна насока. Защото до какво всъщност би довела една морална преценка и дали тя самата би била такава, че на хората в известна степен да им стане съвестно? Нека приемем, че се намери някой, дето ще каже: Вярно, навремето това е било неморална постъпка, но то е било толкова отдавна. Това също така би било преценка,предназначена обаче само за да ни залъже! Защото благодарение на многото милиони, изтекли по онова време от Азия към Европа, днес в цялостния си вид съществува онази империя, на която в такъв случай би трябвало да ѝ стане съвестно.

Но тогава от гледище на съвестността сегашните машинации също така би трябвало да бъдат осъдени не по-малко остро и сурово, както осъждат събитие като "опиумната война"! В противен случай ще се получи същото, както ако при една къща вниманието се насочи само върху втория, третия, четвъртия и таванския етаж и се пренебрегне нещо, което не подлежи на изключване, а именно първият етаж. Спечеленото навремето спада към цялостната конфигурация на онова; което днес съществува като Британска империя. Навярно сте чували примера с колко би нараснал един пфениг или един сантим, ако е бил даден на лихвен влог още при раждането на Христа. От това можете да заключите какво множене на богатствата е възможно с течение на годините. Ако днес преценявате приходите от "опиумната война", тогава ще трябва да включите и тях като интегриращ фактор и да си кажете: Онова, което се е получило от тогавашните милиони (нали историята има вече едновековна давност), е същото, което днес се гласи да управлява света, да залее света; в него се крие спечеленото по онова време!

Следователно не е редно от един непрекъснат развой да се взема просто отделен отрязък това би противоречало на всякаква истина. Ето защо трябва да се каже: Онова,което се е получило, е отчасти резултат от "опиумната война" То може да бъде схванато съвсем обективно, без да се заема положителна или отрицателна в морално отношение позиция. фактът не бива да се прикрива с някакви морални драперии, иначе би се попречило на възможността по-късно да се вникне и във всичко онова,което става понастоящем. От кармическо-морални съображения ние трябва да приемем за възможно, че ако след десетилетия или столетия хората погледнат назад към сегашните събития, те със същата

убеденост и сигурност ще осъдят това, което днес бива защитавано от благороден морален патриотизъм. Защото за идните столетия днешните работи ще придобият много сходен вид.

На нас ни се полага да се вираме малко по-дълбоко в такива протичащи във физическия план неща, особено когато се намираме в момент, който както през тази нощ би трябвало, от една страна, да събуди празнично настроение в човешката душа, а от друга тъкмо тази година неминуемо ще протече толкова горчиво, и който би трябвало да трогне сърцата ни, ако не желаем да бъдем повърхностни. Без оглед на каквото и да било пристрастие сега всекиму трябва да е ясно, че от думите, които прочетохме днес*226, може да зависи най-страшното, което предстои да се стовари върху човечеството.

Казах, че на нас, застъпващите гледната точка на духовното познание, ни се полага да се вираме в нещата малко по-дълбоко. Поради това днес искам нали не знам още колко време в Европа ще може да се разисква по такива духовни въпроси да обърна внимание на нещо, което може да послужи за пример, за да се вникне по-дълбоко в обстоятелствата, разкриващи се донякъде външно чрез явленията във физическия план. Виждате ли, в доста по-голяма степен, отколкото в науката за физическото, човек трябва да бъде на ясно, че за Духовната Наука фактите и техните взаимовръзки не стоят така просто, а са извънредно сложни. Аз нееднократно съм посочвал тази сложност на фактите и съм Ви молил да сте наясно, че усвояваните чрез Духовната Наука общи формули, идеи и закони за взаимовръзките в живота са абсолютно верни, но че те, разбира се, придобиват по-голямо многообразие в зависимост от конкретните случаи.

Връщайки се към многобройните въпроси, които сме обсъждали, ние си припомним, че между смъртта и едно ново раждане изминава време; човекът слиза във физическия свят, за да въплъти своята душевно-духовна субстанция в едно физическо човешко същество. Следователно можем да си кажем: Обърнем ли духовен поглед към духовните светове, там горе винаги има души, които със силите, изградени от тях между смъртта и новото раждане, се готвят да се спуснат и вселят във физически тела. Това означава, че долу се намират в очакване възможности за възникване на едни или други физически тела, а горе са налице сили в душите, които проявяват стремеж Към тези физически тела.

Наред с току-що казаното трябва да имате предвид още нещо. Както знаете, като възражение срещу много кратния живот на земята често се изтъква следното: Нали броят на хората нараства откъде се вземат душите?

Неведнъж съм отвърщал колко повърхностно е това възражение, тъй като не се държи сметка, че така на реченото нарастване на броя на

хората се наблюдава едва през последните години и че например много точните изследователи, които толкова се гордеят със своята прецизност, доста биха се смутили, ако във връзка с разпространението на хората по земята им се постави въпросът за статистиката през 1348 г., когато Америка още не е била открита. Най-често изтъкваните доводи свидетелстват за невероятна повърхностност. Налице обаче е също така фактът, че на отделни места по земята раждаемостта намалява, докато другаде се увеличава, така че гъстотата на населението в различни точки по земната повърхност се мени. Оттук произтича известна дисхармония. Възниква такава възможност, че в зависимост от инкарнационните условия душите, намиращи се между смъртта и прераждането, чрез създадени от предходни инкарнации сили да се чувстват предназначени за възплътяване в определена точка на земята, ала за множеството души в тази точка на земята да стоят, така да се каже, доста малко тела на разположение; това е напълно допустимо. Възможно е също така да настъпи и нещо друго. И това друго нещо, което може също така да настъпи, е редно да го разглеждате във връзка с току-що споменатото.

Преди известно време посочих по това впрочем ще установите, че лекциите, изнесените от мен тук през последните седмици, не са лишени от взаимовръзка как Джон Стюарт Мил*²²⁷ заедно с руския философ и политик Херн*²²⁸ са изтъквали, че в Европа в много отношения наставка своеобразно китаизиране*²²⁹, че Европа се "покойтайчва". Тогава тази моя бележка не бе направена случайно. Защото, щом Джон Стюарт Мил, притежаващ изострена наблюдателност, намира, че у хората около него се проявяват странни китайски особености, той не може да няма право в известно отношение.

Разсъдете върху следното: Съществуват души, които през XIX и в началото на XX век въз основа на предходните си условия са предразположени да се възплътят в китайски тела. Но тъй като броят на населението в Китай далеч не е такъв, както в предишни времена, то китайските души така или иначе не могат всички те да се възплътят там; в Европа обаче, където напоследък населението е отбелязало значително физическо нарастване, могат да бъдат подслонени много души, които всъщност са предназначени за възплътяване в китайски тела. Ето Ви една от причините, поради които личности с изострена наблюдателност отбелязват известно китаизиране на Европа.

Но това не би било достатъчно, за да може Европа да бъде подготвена за получаването на онази европейска Карма, която би следвало да се получи, ами се е касало, така да се каже, само за подпомагане на великите закони на битието в определена насока. Когато в продължение на дълги периоди се причинява онова, за което Ви намерих вчерта изнуряване на множество тела от една народностна общност -, тогава се

стига дотам, че с течение на времето тук долу възникват тела, към които не се отправят душите, проявявали първоначално предразположеност към тях. Поради това, че китайските тела били "опиумизирани" и се създали поколения, възникнали под въздействие на опиумните сили, китайците били осъдени да приемат в се бе си отчасти доста незрели, доста посредствени души, на чиито качества не желая да се спирам. За сметка на това пък душите, определили себе си за китайски тела, бивали възпрепятствани да влизат в тези опиумизирани тела. Те били отклонявани към Европа, за да предизвикат сред европейското население онова, което цитираните от мен наблюдателни лица явно са забелязали.

Оттук виждате, че едно такова събитие във физическия план, каквото била "опиумната война", съвсем ясно е имало своя духовна подбуда. Тя се водела не само по причина на онова, заради което първоначално избухнала, а именно обогатяването на хора с милиони, но и за да възпрепятства сегашното инкарниране на определени души, които иначе щели да слязат от духовния свят в подкрепа на европейските културни сили в наше време, и наместо туй в европейски тела да бъдат вкарани китайски души. Колкото и парадоксално да изглежда това, то несъмнено е вярно. Несъмнено вярно е, че важното, съдбоносно събитие е станало факт: у значителен брой европейци е предизвикано онова несъответствие между душевното и телесното, което току-що очертах. А чрез несъответствието между душевното и телесното, винаги се поражда не възможността с инструментите на телесното да се борави по подобаващ начин. Оттук и възможността за използване на заблудата. Заблудата не може да се използва лесно, стига поради утвърдили се порядки на епохата, гласът на онзи, който я прозира, да не е осъден да бъде, така да се каже, глас в пустиня.

Така Вие виждате, че онова, което вчера обрисовах пред Вас, наистина съм Ви го разказал не за да свържа по непочтен начин въпросното събитие с една народност, а за да онагледа с пример как чрез извършвано то от хората тук, във физическия план, се предизвикват дълбоки промени и в духовната еволюция на човечеството. И запомнете, че всичко относно центровете за заблуда, относно начините, по които днес се поражда илюзорност и залъгване, съм Ви го разказал не за собствено удоволствие, а за да доуточня как са устроени много неща тъкмо в нашето материалистическо време. Днес пък се опитах да Ви посоча една от причините, които се открояват, когато вършеното от хората се разглежда не само в неговото физическо протичане, но и когато се анализира с оглед на окултната му подбуда. Тогава именно нещо от рода на онази "опиумна война" действително означава преместване на душевния елемент от една точка на земята, където му е мястото и където навярно би могъл да бъде полезен, понеже може да се вмести в подходящи за него тела, в друга

точка на земята, където може да стане инструмент в ръцете на сили, които по един или друг начин съвсем не мислят, така да се каже, доброто на човечеството.

Трябва да бъдем наясно, че като последица от "опиумната война" опирацията се на видимото културен историк е длъжен естествено да констатира някаква дегенерация в известни кръгове на китайската народно ст. Онзи обаче, който съсредоточава вниманието си върху духовната културна история, трябва да вижда по-надълбоко и да съзре какво в случая се причинява на цялото човечество. Защото само в този изцяло просмукан от материализъм Пети следатлантски период е възможно едно виждане, което само по себе си е дълбоко ариманическо, ала днес пропива всяка мисъл и всички идеи, и то е човек да си въобразява, че сред една част от човечеството би могло да става нещо редно или нередно, което да не се отразява на цялото човечество. Онова, което засяга една част или се върши от една част, винаги ще дава отражение върху цялата еволюция на човечеството поради факта, че силите зад кулисите на физическото битие се подреждат по определен начин.

Едва през Шестия следатлантски период сред хората може донякъде да се утвърди онази отговорност, която се изразява в това, че завършеното от него всеки се чувства отговорен не само пред себе си, но и пред цялото човечество. Днес ние сме изпаднали в такова катастрофическо настроение затуй, защото валидност придоби точно обратното и защото човечеството се готви противоположният начин на мислене постепенно да изкристализира от възгледите на сегашната епоха просто като правилен.

Та нека това бъде един пример, който да Ви покаже, че ставащото във физическия план действително простира въздействието си чак до духовния свят и по тази причина не само има значение за физическия план, но и дава отражение върху събитията в духовния свят, а оттук и на целия свят. В мистериината драма*230 това е изразено напълно съзнателно не само за постигането на известна поетичност, но и за олицетворява нето на една истина, която трябва да се вложи в съвременността, както става с всички неща, намерили място в мистериите.

Днес човечеството не е толкова далече от придобиването на широки хоризонти за съзерцаване на света. В известен смисъл широките хоризонти за съзерцаване на света са нежелателни. И съвременната наука просто се стреми все повече и повече да стеснява хоризонтите. Впрочем в основата на това лежи стаен страх страхът от онова, което представлява истината. Този страх от истината все по-силно завладява човечеството по отношение на частния случай от всекидневието, ала също така и в по-

широк смисъл. И ако го нямаше в по-широк смисъл, то не би могло да настъпи във всекидневието. Сега например войната нямаше да бъде продължавана заради наличния страх, че при едни истински разговори за разбирателство навяв би ха излезли определени неща, от които именно се изпитва страх.

Някои сред Вас сигурно си спомнят, че голяма част от онова, което години наред е бивало разисквано от носно тенденциите на нашето време, аз обобщих в цяла поредица от лекции във Виена през пролетта на 1914 г. Там заострих вниманието върху това, че би могло да става дума за социален карцином*231. Трябва да призная, че винаги съм оставал малко стъписан, загдето подобни бележки, осветяващи в дълбочина някои от съществуващите факти, често пъти биват приемани никак си като нещо, което понастоящем и при други случаи просто се казва и в известна степен задоволява любопитството.

Целта ми беше да посоча, че в нашия съвременен живот в началото на 1914 г. действат известни импулси, сравними с онзи импулс във физическия човешки организъм, който лежи в основата на карцинома, на раковото заболяване. Тогава аз казах, че все по-голяма задача пред човечеството трябва да бъде следното: точно както бива изучаван болният организъм, доколкото той е физически, точно така да се изучава социалният организъм, където болестната отрова безспорно не съществува по същия начин, както във физическия организъм, ала от това характерът и на болестна отрова не намалява. Но в такъв случай човек трябва да има усет за духовното. Той не може да има усет за духовното, ако отрича съществуването му. В социалното, разбира се, не се стича такава бактериална отрова или нещо подобно, както във физическия организъм. В социалния организъм ти може да бъде открита само ако човек има усет за онова, което духовно преминава през битието. Но ако е дадена възможност не само да се правят аналогии, които са неуместни, но също така нещата действително да се проследят, бих казал, в различни планове, тогава зад тези неща човек вече ще може да си представи едно или друго.

Тук е възможно да възникне въпросът: Как изобщо се постига нещо като споменатото от мен, а именно в социалния живот на земното кълбо цяло едно множество от души да бъде отведено от една точка в друга, подобно на изкуственото култивиране на някои болести в човешкия организъм? Когато човек има разбиране за тези работи, когато най-напред ги проучи независимо от онова, с което се сблъскваме в човешкия живот, тогава вече могат да бъдат забелязани някои неща. Нека си припомним, че растителният свят, животинският свят, както естествено и минералният, притежават своеобразието да отделят някакви отрови. Известно Ви е, че тези отрови имат двойки свойства. От една страна, те са

онова, което изразява думата отрова: Разрушават съответния по-висш живот, разрушават и умъртвяват например човешкия организъм. Но взети в подходяща доза и приготвени по подходящ начин, те от друга страна са лечебно средство.

Това почива на една дълбока взаимовръзка в цялото естествено битие. Ние постепенно трябва да си създадем някакви представи за това. Тези представи не бива да ги извличаме от хипотези, а още по-малко от измислици, но ако се стремим към духовна наука, ние вече сме в състояние да си създадем известни представи за тях. Ние разполагаме например с истината, че развитието на човечеството и на свързания с него свят е минало през Сатурн, Слънцето и Луната, та чак до Земното битие, и знаем, че Земното ни битие се е предхождало от Лунно битие. Това аз отчасти съм го описал, но досега според мен повече физически, отколкото откъм субстанциалностите на самото Лунно битие. От дадените от мен описания можете да видите, че това Лунно битие е било напълно физическо, че то поне в известни развойни стадии е било толкова физическо, колкото и нашето Земно битие. Макар минералното царство да не е било налице, Лунното битие е било физическо. Физическите образувания са се намирали в други условия, то обаче е било физическо. Тук пък може да се появи въпросът: Доколко наличната на Луната субстанциалност допуска сравняване с наличната на Земята субстанциалност, с онова, което, така да се каже, тече и пулсира в субстанциите на нашата Земя?

В това отношение чрез окултните изследвания се установява: Онова, което понастоящем е налице на нашата Земя така, че примерно човешкото тяло, ползващо го като храна, да може да се съчетае с него, всъщност е възникнало в днешния си вид едва по време на Земното битие. Минало е естествено през по-ранни стадии, ала във вида, в който съществува днес, то е възникнало по време на Земното битие. За някаква "пшеница" или за някакъв "ечемик" на Луната не би могло да се говори.

А какво на Луната е било налице от субстанциалността, която съществува в царствата на нашата Земя? Онова, което в минералното, растителното и животинското царство днес тече като отрова, което днес наричаме отрова и което действа като отрова, е било нормалната субстанция на Луната! В тази връзка е нужно само да си припомним многократно изтъкваното от мен наличие на циановодородна киселина на Луната като нещо напълно нормално*232. Това също така често съм го споменавал от 1906 г. насам, когато в Париж го посочих за първи път. Всички тези неща са свързани с циановодородна киселина.

Оказва се, че за Луната днешните отрови са абсолютно същото, каквото са за земята растителните сокове, които човекът може да понася. А защо днес все още съществуват отрови? По същата причина, поради

която съществува Ариман: Те представляват остатъци остатъци във физическа форма. Следователно ние разполагаме с онова, което е поносимо за човека, което по нормален начин е отишло напред, както и с онова, което е останало в лунен стадий, ще рече в отровния стадий.

Но въпросът има и една друга страна. Знаем, че до възможността за днешната духовност ние сме се домогнали едва с преминаването ни от Луната на Земята. Каквото продължило да се развива нормално, то протичало донякъде успоредно на нашето развитие и в субстанциалността на долните царства. Само отровите се запазили като остатъци. Съществува обаче взаимовръзка между онова, което не в духовен, а във физически смисъл представлява субстанциалната основа на нашия по-висш човек, сиреч между по-висшите органи, които всъщност ни правят хора; съществува взаимовръзка между субстанциалната основа на тези органи в човека, развили се едва на Земята, и отровните субстанции на Луната. В известна степен ние носим в себе си по-нататъшния развоен стадий на отровите. Туй, което днес виждаме като отрови, се намира в остатъчен стадий. Каквото в подолните царства е поносимо за човека, то се е развило донякъде по възходящ начин; онова обаче, което се е развило по възходящ начин и което живее у нас така, че може да се преустрои в носител на нашия Аз, това са преобразуваните отровни субстанции на Луната.

Само поради това, че в себе си носим тези преобразувани отровни субстанции на Луната, ние притежаваме известна способност да бъдем същества, осъзнаващи своя Аз. Това вече съм го изтъквал дори в публични лекции, казвайки, че за да живее, на човека са му необходими не само градивни, но и разрушителни сили; защото, ако не можехме да разграждаме, ние не бихме могли да разполагаме с интелигентността на Аза. Разграждането, стареенето и смъртта са необходими от момента на раждането, тъй като в разграждането, а не в изграждането са ни дадени ос-новите за нашето духовно развитие. Градивното ни отпуска; винаги, щом у нас се задейства градивното, настъпва отпускане. Това затъмнява съзнанието. Съзнанието може да живее само чрез изразходване на духовни сили. Структурите, които се намират у нас със своите субстанции за това изразходване на духовни сили, са преобразуваните отровни субстанции на Луната; само че те са преобразувани именно по определен начин и не действат така, както са действали на Луната.

Е, никак не е лесна тази представа за известни отровни субстанции, но редно е все пак развитието на тези отрови да си го представим в смисъл, че тяхната интензивност е спаднала на една седма, на две или пък на три седми. Следователно, ако в цветята имате определени отровни субстанции, то в днешния си вид те се явяват остатъци от Луната. Действието на други отровни субстанции е отслабнало многократно и в

хода на еволюцията ние сме се имунизирани срещу тях. Поради това ние сме в състояние, живеейки, да остаряваме. Поради това ние сме също така в състояние да упражняваме онова отровно въздействие (защото то е отровно въздействие), състоящо се в това, че при размножаването на човечеството мъжкото въздейства на женското. Тук отровното въздействие се изразява в това, че чрез самия женски елемент при всички случаи е налице само тенденцията за създаване на едно етерно същество. Тази тенденция е налице и без отровно въздействие. За да може това етерно същество да се оформи физически, избуяващият етеричен живот трябва да бъде отровен. Навремето го загатнах във физиологическата лекция в Прага*233.

И тъкмо това отравяне е актът на оплождане, точно както в растителния свят въздействието на веществото от етерното върху плодника актът на оплождане при растението, е всъщност отровното въздействие на светлината.

Ето ви нещо, възникнало за самия човек едва на Земята – размножаването. В известен смисъл то е дестилирано отровно въздействие, едно въздействие, което на Луната като отровно въздействие е било налице със същата интензивност, с която се е запазило в отровите, намиращи се в долните царства. Оттук разбирате тезата, която днес бих искал да издигна: Същинските отрови, които субстанциално са ариманически още от времето на Луната, представляват противници на системно напредващата еволюция; дестилирани, в известна степен разредени, те са онова, което е субстанциален носител на духовния ни живот.

Но когато възниква някое болно образувание а върху такива неща медицинската наука все повече ще трябва да съсредоточава вниманието си, за да заеме позиции от гледище на духовнонаучното -, какво всъщност става тогава? Еволюцията напредва с определена скорост, а с нея и нашето собствено физическо устройство. И ако се появи някакво образувание при това едно образувание не е нужно да бъде непременно тумор, а според мен и нещо друго, което в организма се проявява като течност или пък дори не и като течност, та ако се появи такова нещо, тогава субстанциално имаме налице това, че в сравнение с нормалния ход една част от организма се развива с по-голяма бързина. Точно един карцином почива на това, че една част се обособява и в рамките на еволюцията придобива по-голяма скорост от тази на останалия човешки организъм. В субстанциалния живот това е нещо луциферическо. То няма нищо общо с морално-луциферическото, а е просто обективно луциферическо. Компенсира се посредством отровата, понеже тя е ариманическото, тоест тъкмо обратното. Следователно, намерите ли вярната полярна противоположност, тогава чрез отровата или ариманическото Вие ще

компенсира луциферическото; ариманическо и луциферическо могат да се уравнишат, когато действат по правилен начин.

Това показва, че понятията луциферическо и ариманическо могат да се проследят много добре надолу чак до живота в природата. Но те могат да се проследят и нагоре до живота на хората, до социалния живот. Някой, комуто се иска да мине за по-умен от боговете, би могъл да рече: Защо боговете не са изфабрикували света без тези отровни въздействия? Но тогава той би трябвало да бъде точно толкова умен, колкото онзи крал на Испания, който първи казал това по определен повод*234. И точно както такива отровни въздействия субстанциално са налице в човешкия организъм, така те духовно са налице в социалния живот. А в социалния живот те могат да бъдат насочвани и управлявани. Но какво по принцип е сивата магия? Сивата магия не е нищо друго освен насочване на отровните въздействия така, че да причиняват някъде вреда, да предизвикват заболявания.

Така днес аз най-напред заострих вниманието Ви върху нещо, подлежащо на съблюдаване от онзи, който има сериозно намерение да се запознае с живота. За да не се натрупва много материал, нека продължим разискванията относно отровата, болестите и здравето примерно утре.

Сега у Вас може би напира въпросът: Какво следва от всичко това? От всичко това следва (и ако поразмислите, сами ще откриете взаимовръзката), че пред човечеството, извисило се над предишните атавистични познания за взаимовръзки от подобен род, днес стои задачата с помощта на придобитото друго съзнание да се стреми действително към истината. Другояче не става. Взаимовръзката със старите атавистични познания е прекъсната точно защото човечеството е трябвало да се освободи и да даде възможност за все по-пълна изява на съзнанието на Аза. Затова ние виждаме как угасват взаимовръзките, които за старото атавистично съзнание все още са били напълно обозрими и които намират израз в някои митове. Ето защо аз Ви изложих взаимовръзката на един такъв мит като този за Балдур с велики, всеобхватни явления в развитието на човечеството.

Докато нашите учени глави, изследващи легендите, не стигат по-далеч от твърдението, че в подобни митове се изявявала, както те казват, главно творческата фантазия на народа, в тях в действителност се съдържат дълбокомислени истини, които се проявяват най-вече в това, че те в буквалния смисъл са изпипани в подробности. Митът за Балдур например дава добра представа за градацията на отровното, както и за много други неща. Това, че едно паразитно растение упражнява в определена степен отровно въздействие, личи по чудесен начин от факта за убийството на Балдур именно с имел; то свидетелства, че на света е съществувало съзнание за градация във величината на отровността че сокът на

растението имел е имал друга степен на отровност в сравнение с тази, която човекът може да понесе. Защото всяко нещо се различава по своята величина.

Когато се каже, че определени неща представляват отрова, това означава единствено: Те представляват по-силна отрова и са се съхранили в лунен стадий, без да продължат развитието си; но в крайна сметка всичко представлява известна отрова или поне във всичко има малко от нея, само че по степен това е различно. Въпреки че не желая да се съглася с онзи лекар и професор, дето се застъпил за алкохола и казал, че може да докаже, че от отровата вода били починали много повече хора, отколкото от отровата алкохол, той все пак е посочил нещо важно, а именно, че всяка отровност се степенува, защото истина е, че от вода са умрели повече хора, отколкото от алкохол. Работата е там, че едно нещо може и да е истинно, но че прилагането му по отношение на даден случай не е възможно, без то да стане неистинно. По тази причина многократно съм изтъквал, че сама по себе си истинността на нещо не е достатъчна, за да го подкрепяме; главното е то да бъде включено в реалността, в действителността, да придобие стойност в реалността.

Старите истини в значителна степен са угаснали. Затова и съществени указания относно истините в стари митове, срещащи се все още например у така наречения "Неизвестен философ", у Сен-Мартен, са остана ли напълно неразбрани от дошлите подир него. Сен-Мартен, който смятал себе си за ученик на Якоб Бьоме*235, все още изтъквал важността, истинната сърцевина на митовете. Ала това било през XVIII в., докато XIX в. действително извършил най-най-невероятното по отношение безразсъдното тълкуване на митовете. На всичко това обаче в крайна сметка се дължи фактът, че нашата съвременност съвсем не изпитва силна, неутолима жажда за истина; защото, ако тази жажда за истина беше достатъчно силна, тя щеше да бъде достатъчна, за да отведе човечеството до духовния живот в далеч по-осезателни мащаби, отколкото сега. Незначителната жажда за истина е причина толкова малко хора да усещат копнеж за духовно задълбочаване.

Но това се проявява и във външното, в конкретното, тъкмо от тези печални, пропити със страдания сегашни събития личи, че чувството за истинното често пъти без вина от страна на хората не пулсира като душевна кръв по света. Чувството за истинното е онова, което реално трябва да бъде пробудено. По тази причина през последните седмици бяха наложителни известни указания за сетивно-конкретното, доколкото то е израз на стоящи зад него духовни импулси и духовни събития. Защото изцяло от стремежа към истината или по-скоро от липсата на стремеж към истината в наши дни зависи как биват третираны нещата от съвременността и как днес могат да се кажат някои неща, на които вярват

най-широки кръгове и които при все това не са нищо друго освен чисто преиначаване на истината. В една епоха, когато е възможно истината по най-различен начин да бъде оформяна така, както на човек му се иска в зависимост от неговите антипатии, страсти и инстинкти, в тази епоха е необходимо твърде много, ако трябва да се пробуди онова силно чувство за истината, което пък сетне отвежда към духовния живот. Това се вижда от подробностите.

Нека помислим само какво ли не се каза през тези повече от две и половина години, откакто бушува събитието, назовавано война. И нека да помислим по-точно на какво ли не повярваха хората. Както вече споменах вчера, само от тази гледна точка изхождат всички разсъждения, които биват представяни тук от гледна точка на стремежа към истината, от гледна точка на издирването на истината, а не за да се вземе страната на едните или на другите. Впрочем, когато човек изразява мнение, когато в душата си го изразява само пред себе си (това несъмнено също така са реалности), той трябва да има готовност да вземе под внимание доколко в определена област едва истина може или не може да му бъде достъпна, доколко да съдържа чувствата си и най-напред да издирва условията, които дават възможност да се направи преценка за дадено нещо.

Да вземем един конкретен случай. Какво ли не беше разгласено в Америка относно взаимовръзките в европейския начин на живот, довели да тези военни събития! От немалкото, отекнало като ехо обратно в Европа, можа да се види на какви ли не работи са повярвали в Америка. Защо? Защото хората там, в Америка, естествено са имали точно толкова недостатъчни предпоставки, за да разберат европейския начин на живот, колкото и англичаните след "опиумната война", за да разберат китайския начин на живот. И ако някой поради известни скрупули понечи да каже, че това е било просто гаф, нему ще припомня, че сред онези, които в лондонския парламент с голямо въодушевление са окарачили изхода от "опиумната война" като "постигание на британската култура", бил старият Уелингтън*236, тоест не кой да е.

Още преди доста време за американците предназначи статията си един човек, когото те очевидно не чуха, и сега в заключение бих искал да Ви прочета отделни извадки от неговите писания, за да видите как преценява някой, когато се опитва да опознае нещата. Не казвайте: Щом някому е известно това, което разгледахме през последните седмици, той може да стигне до друга преценка. Положително, тогава той може да намери подълбока обосновка за нещата. Но за достигане до една преценка тези неща не са нужни; за достигане до една преценка е достатъчно дори само едно истинно чувство за обективността на външните факти, които се разиграват. Ала до това чувство за обективност човек трудно се домогва.

Ето какво Джордж Стюарт Филъртън*237, професор от университета в Ню Йорк, е написал за Германия. Позволете ми, използвайки статията му като документ, да Ви прочета нещо от нея в противовес на онова, което сега обхожда света като новогодишна вяра, като новогодишен документ. Фулъртън пише:

"Аз съм американец и в жилите ми не тече нито капка германска кръв. Следователно при мен е изключено подозрението да съм пристрастен спрямо Германия, характерно за американците от германски произход. Нещо повече, аз претендирам да бъда считан за истински американец като малцина други, защото моята фамилия е била американска, откакто има американска нация. Обичам моето отечество и храня надеждата и желанието на него да му е отредено велико бъдеще и благополучие, основаващо се на правото и справедливостта. Но никой няма право да бъде само американец, а трябва да помни, че е и човек и че като човек трябва да желае да вижда спазването на справедливостта и в други страни освен в своята. Ние, американците, сме неутрални, но имаме право да узнаем фактите за голямата война и наш дълг е да се стремим към всеобхватното и проникателно разбиране на ситуацията."

Това не е окултист, а човек, който прави преглед на нещата с трезва преценка!

"Познавам Германия от 30 години и живо съм се интересувал за нейната литература, наука, политическо и икономическо развитие.

Първоначално гледах страната, така да се каже, само с очите на турист, но през последните години имах възможност да я опозная много по-подробно. Видях как един в миналото сравнително беден, не много силен, още не напълно слял се в една сплотена общност народ се замогва, става могъщ, единен и в социалното си развитие толкова напреднал, че вътрешната му организация не може да не предизвика възхищение в икономиста, както и в социолога. Страната е постигнала огромен успех при своята разумна работа в мирните дела. В Австрия често пребивавах, а миналата зима изнесох лекции като първи гостуващ професор на разменни начала в австрийските университети на Виена, Грац, Инсбрук, Краков и Лвов. В обществения и частния живот се срещам с множество хора и по този начин имах предостатъчно възможност да усетя пулса на общественото мнение. Без всякакви уговорки заявявам, че никой нито в Германия, нито в Австрия не е проявявал и минимална склонност да предизвиква тази ужасна война. Мирът беше желан честно и почтено дори по чисто икономически причини. Войната обаче бе натрапена на двете нации. Това, че тя дойде точно сега, може да се окачества като случайност. Защото войната при всички случаи трябваше да дойде.

Тъй като мнозина от моите сънародници познават в недостатъчна степен съществуващите в Европа условия; тъй като те самите живеят сред

толкова разнообразни условия, че им е трудно да си създадат вярна представа дори за значението на факти, които им се предават достоверно; тъй като те на всичко отгоре системно са бивали дезинформирани от някои партии, на които между другото се е удало да прережат германските кабели, предвид на всичко това не е изненадващо, че в Америка политическото положение в Европа до голяма степен остава принципно недоразбрано. Считаю за свой дълг да дам малък принос за изясняване на тези неясноти.

От известно време американците слушат много за германския милитаризъм и по този начин придобиват най-често само смътната представа, че той означавал опасност за европейската цивилизация. За истинския смисъл на тази дума те нямат ясно разбиране. В Америка ние сме имали, така да се каже, кратки пристъпи на милитаризъм (например по време на испанско-американската война или когато се вдигне прекомерен шум за евентуална война с Мексико), но милитаризъм като трайно състояние у нас няма. И след като той не се среща в голямата република на новия свят, защо тогава трябва да съществува в Германия? На този въпрос американецът, който не е запознат с Германия и с нейното разположение, не намира задоволителен отговор. При все това такъв отговор е много близо до ума.

Германците са кротък народ. Ние, американците, знаем, че сред собственото ни население няма по-обичащ реда, по-трудолюбив и по-верен на конституцията елемент от германския. Същите предимства отличават германците в Германия. В страната цари ред, населението е просветено, дисциплинирано и приучено към уважаване на закона. Ревниво се спазват правата дори на най-нископоставения. Съдилищата са неподкупни. Успехите на германците са последица от грижлива подготовка и неуморно прилежание. Дори търговската конкуренция е стриктно уредена със закон и законите срещу всичко, което се смята за "нелоялна конкуренция", се прилагат най-строго. Никой, който живее сред германци и ги е опознал, не може да има впечатление, че си има работа с войнолюбив и грабителски народ. А който пък като мен е прекарал в Германия месец август на текущата година" има се предвид 1914 г. "и по време на двуседмичната мобилизация непринудено се е смесвал с тълпата на улицата, когато обществената възбуда бе достигнала своя връх, може само безкрайно да се удивлява, че един толкова кротък, съдържан народ е способен на това дръзко безстрашие, овладяло междувременно с шурм уж непревземаеми крепости и извоювало по суша и море лаври по начин, на който трябва да се възхищават всички, които не са били държани в неведение относно фактите.

И все пак този уреден и миролюбив народ, един народ, който не само е обичал мира, но и в течение на 44 години го е пазил на непосилна цена,

докато други народи са воювали, един народ, който чрез усъвършенстване уменията на мира е сполучил да се сдобие с богатство и благоденствие през всичките тези години този народ за всеки случай е обучавал своето мъжко население на воинско мъжество и е създал страховита военноморска мощ В края на краищата той потегли във войната срещу една сила, която като че ли го превъзхождаше съкрушително; в настъпление премина не някаква прослойка от населението, а народът. Нито кайзерът, нито правителството, нито офицерите от войската или флота са отговорни за всенародните чувства, които превърнаха този процес в национално възвисяване. Даже социалдемократите и някои други, които застъпват сходни схващания, мъже, които в никакъв случай не можеха да бъдат упрекнати в сервилност спрямо кайзера и правителството или да бъдат подозирани в пристрастие към войската и флота, застанаха до един на страната на отечеството и сега, презирайки смъртта, се бият и загиват на фронта, без да се оплакват. През последните три месеца в никоя служба, от най-високата до най-ниската, не срещнах нито един германец, който с цяло сърце и душа да не беше за войната. Не чух оплаквания от родителите, които изпращаха синовете си; не чух упрек срещу отечеството от такива, които бяха загубили най-свидното, а познавам мнозина, намиращи се в това състояние.

Странно явление за един миролюбив, работлив народ, за един народ, който насърчава изкуствата и науките със същото усърдие, както и промишлените начинания; за един цивилизован народ, който не живее в някаква варварска обстановка, така че за него войната да е добре дошла – по-скоро като развлечение, отколкото като несрета. За американеца, който не смогва да застане на германско гледище, това явление е необяснимо. От какъв дявол е била обладана Германия, та е извършила такава грамадна военна подготовка? Какво я тласка сама да се бие срещу един въоръжен свят и в тази гигантска битка да залага на карта всичко, каквото има?

Бих искал да помогна на сънародниците си за момент да заемат гледището на германците. Ние, американците, населяваме страна, която само с една пета е по-малка от цяла Европа, включително Русия. Тя е 15 пъти по-голяма от германската империя, а има само 98 милиона жители, сиреч би могла да бъде сравнена със семейство, броят на чиито членове трябва непрекъснато да нараства, за да обитава помещенията на един голям, добре обзаведен дом. На нас и през ум не ни минава, че нашите по-близки или по-далечни съседи биха могли да ни заплашат сериозно. Кой би посмял някога да се надява, че ще ни нападне успешно? Кой би бил в състояние да застраши националното ни съществуване или пък да ни постави в някакво положение, наподобяващо робство?

На север имаме Канада един празен дом, една страна само със 7 милиона жители, които дори да искаха не биха могли да ни сторят нищо. На юг е разположено Мексико, което е способно да всява размирици в собствените си граници и може би да накара няколко американци да съжаляват, загдето са направили капиталовложения там; иначе за Съединените щати то не е по-страшно от един опърничав клас в училище. На запад и на изток ни заобикаля морска шир. Япония би могла да раздуха вражда и да навреди малко на външната ни търговия."

Тук го обзема голям оптимизъм! Ала това никак не спомага за тогавашната преценка.

"Япония обаче е надалече" но нищо не ѝ пречи да се доближи! "и ние добре знаем, че тя е твърде бедна и още доста време ще си остане твърде бедна, за да може да води дълготрайна война. Това, че европейски държави, поотделно или съюзени, биха могли да ни унищожат, е много абстрактна възможност, за да се появи на нашия хоризонт. По вода и суша ние се въоръжаваме толкова, колкото ни се струва нужно за нашите цели и никога не ще ни хрумне да искаме от друга сила разрешение, за да увеличим войската или флота си. Откъде накъде мистър Карнеги трябва да складира в дома си големи запаси хляб за предотвратяването на евентуален глад в щата Ню Йорк? Защо г-н Рокфелер трябва да скътва в чорап златни и сребърни монети и да ги крие под дюшека си? Ние ще сметнем за умопобъркан собственика на някоя ферма в Небраска, комуто би текнало за всеки случай да си построи годен за плаване кораб. Ние, американците, вършим каквото при съществуващите в Америка условия ни се струва разумно и целесъобразно, и на нас една германска армия ни е почти толкова необходима, колкото револвер на един квакер от Филадельфия по време на годишното му събрание. Ала онова, което по наше мнение действително ни е необходимо, ние енергично ще си го доставим по всяко време.

Нека обаче да си представим, че нашата територия не беше прекалено голяма за едно вражеско нахлуване. Да приемем, че на север от нас имаше просторна страна с многобройно население от над 100 милиона, която се намира под авторитарно управление и разполага дори в мирно време с огромна армия. Да приемем, че освен туй тази страна десетилетия наред непрестанно се е стремела да разширява границите си за сметка на своите неспособни да се защитават съседи. Да приемем, че нейното население се е намирало на много по-ниско културно стъпало в сравнение с нашето. Толкова ниско, че преобладаващото мнозинство е принудено да живее в ужасна според представите за цивилизованост нищета, в тъпо, безропотно невежество, изцяло като инструмент в ръцете на една бюрократична класа, на която най-малко би се наложило да страда от неизброимите неволи, съпътстващи неминуемо всяко едно

военно положение. Сетне да приемем, че сме узнали, че от известно време този същият съсед струпва войските си на нашата граница по на чин, който би могъл да се тълкува единствено като заплаха. Да приемем по-нататък, че на юг граничим не с Мексико, а с една състоятелна, разполагаща с богати допълнителни източници, намираща се на високо стъпало на цивилизованост нация от 40 милиона души със силна, добре обучена войска, превъзходно въоръжена за случай на война. Да приемем, че от 40 години тази страна не крие, че храни към нас най-ожесточена омраза и се надява някой ден да ни отмъсти. Да приемем още, че тя се е съюзила с горепосочената и с друга една сила, за която ще стане дума, така че ние с пълно право би трябвало да се боим от съгласувани действия на споменатите сили с цел да ни разгромят.

А сега да разгърнем нашите хипотези така, че и тази трета сила да попадне сред тях. Нека си представим, че по източната и западната си граница ние нямахме морската шир, която ни дава достъп до пътищата на световната търговия, и че има една трета сила, географски разположена така сполучливо, че откъм сушата не може да бъде нападната, а в същото време държи под пряк контрол нашите единствени изходни точки към море. Приемаме, че за нашето благополучие външната търговия е далеч по-важна, отколкото е в действителност; че нашето благосъстояние във висша степен е обусловено от експорта ни. Приемаме, че споменатата въпросна сила е достатъчно богата, за да поддържа един флот, чиято големина е колкото на шия собствен заедно с този на една друга велика сила, с която бихме могли да сключим съюз, и тази трета сила не крие намерението си чрез запазване на това съотношение на силите да запази превъзходството си по море. Приемаме, че господството по море дава възможност на тази сила да прерязва международни кабели и да допуска до обществеността само толкова от онова, което вършим и което другите предприемат срещу нас, колкото изглежда да е от полза за нейната политика. Накрая приемаме, че тази сила се е споразумяла с другите две гореспоменати сили и ние би трябвало да се боим, че ти ще се присъедини към едно съвместно нападение срещу нас.

Как бихме постъпили ние, американците, в такава ситуация? Познавам моите сънародници. Аз съм свидетел на Испанската война, видях как беше опустил нашият университет, защото и професори, и студенти се бяха стекли под знамената, за да се бият за отечеството. И все пак за Америка Испанската война беше нещо съвсем маловажно. Разгромяването на Съединените щати и подчиняването им можеше да се удаде на Испания точно толкова, колкото и да спре движението на луната. Но какво щяха да сторят Съединените щати, ако страната действително изпаднеше в опасност или ако ние сериозно сметнехме, че това е така? Дали щяхме да проявим кротост и търпение, склонност да

правим отстъпки, да се откажем от притежавани от нас земи, да позволим да ни принудят към ограничения върху нашата войскова и флотска мощ? Дали щяхме смирено да дадем съгласието си за оттегляне от надпреварата в индустриалните завоевания или да молим друга сила да ни допусне до световните търговски пътища? Аз познавам моите американци и такива въпроси могат само да ме развеселят.

На тези страници искам единствено да се опитам да поставя американците на мястото на германците. Дали е желателно или не Германия или Австрия да бъде принизена на равнището на Полша или Финландия, дали Франция отново трябва да притежава Елзас и Лотарингия, дали Англия трябва да се освободи от един толкова интелигентен и способен съперник, за да запази мирновременното си надмощие и властта над морските пътища за Америка, Азия, Африка и Австралия с всички тези въпроси нямам намерение да се занимавам. Бих искал само съвсем ясно да изложа, че при същите условия Америка щеше да извърши същото, което извърши Германия. Не без основание германците са се боели, че ще бъдат нападнати от Русия и Франция, и години наред са работили, за да ги изпреварят. Германската наука и промишленост са спомогнали за неимоверното разрастване на германската търговия и германците в никакъв случай не са възнамерявали да поставят търговията си в зависимост от милостта на Великобритания. При това управление Германия направо процъфтя. Милитаризмът германците намират малко обидно с тази дума да се обозначават необходимата защита срещу фактически опасности и оправданите мерки за самоотбрана, милитаризмът далеч не е докарвал на германците такива трудности, каквито те е трябвало да преодоляват, когато не са били в състояние да се отбраняват. Милитаризмът е бreme, в това няма съмнение. Но той нито е спъвал напредъка на Германия в областта на науката и изкуството, нито е бил пречка за нейните блестящо прокарани социални реформи, благодарение на които всички класи от германското население получиха необичайна финансова сигурност. Освен това милитаризмът не е поставял препятствия пред създаването на нейните вътрешни резерви, нито пред разширяването на нейната външна търговия, превърнала я в богата страна. Обективно погледнато, милитаризмът може да бъде и непосилно бreme, то обаче не е смазало Германия и това, разбира се, е факт от голяма важност за германците.

В крайна сметка всеки се поддава на въздействието на едно непрекъснато повтаряно клише. За германския милитаризъм американците са слушали толкова много, и то най-вече от чуждестранни източници, че те по необходимост трябва да повярват, че германците са единствената нация в Европа, която притежава голяма армия. А фактически Русия има далеч по-голяма и от дълги години я използва за

агресивни цели. Франция, чийто брой на населението е много по-малък от този на Германия, има почти същата по големи на военна мощ и затова с далеч по-голямо право би могла да бъде упрекната в милитаризъм. А във Великобритания може би съвършен заместител на една силна войска предлага нейният колосален флот, който тя поддържа с огромни разходи и който от време на време все още увеличава, без да крие, че не ще разреши на никоя друга нация да и оспорва неограниченото господство по море по този велик световен транспортен път, по който всички трябва да минават, но никоя нация не бива да го нарича свой собствен. Колко страшен този заместител на една войска може да се окаже за други нации показва сегашната криза. В Европа няма нация, която без разрешението на Англия да може да навлезе в Атлантическия океан, да прекоси Гибралтарския проток, да изпрати кораби в Средиземно море или да мине през Суецкия канал за Азия. На общия път е сложила ръка една нация, той е превърнат в частна собственост на Англия.

Жалко, че "навализъм" не е хубава английска дума, защото тя изразява точно една особеност, характерна за Англия от едно столетие. Навализмът може да се превърне в една много по-голяма опасност от милитаризма, който в общи линии застрашава непосредствените съседи, докато навализъмът упражнява натиск върху всяка отделна нация по цялото земно кълбо.

Повтарям изрично, че тази статия не цели да се занимава е въпроса, дали за света би било по-добре, ако тази или онази нация извоюва победата. Мненията ни за такива неща никога не са продиктувани от чист разум."

Много разумно го е казал човекът!

"Иска ми се да изясня само същинския спорен въпрос и да отстраня заблудите, създавани с разни клишета и фрази. Няма да говоря за неутралитета на Белгия, нито пък мисля, че си заслужава труда да се разисква въпросът, кой от едната или другата страна първи е обявил войната. Погледнато в светлината на всичко, което светът междуременно изпита, днес това са съвсем маловажни работи. Обяснението за позицията на германския народ е скрито много по-дълбоко. И аз твърдя, че при същите условия ние, американците, щяхме да действаме като германците. А пък дали е щяло да бъде правилно или е нямало да бъде правилно решението за това предоставям на американците.

Някои американци, немного на брой, по природа са склонни да съблюдават статуквото една малко нееднозначна дума, чувана особено често от устата на хора, на които им изглежда целесъобразно да настояват за продължаването на дадено състояние, което цари отдавна или е настъпило отскоро. Ако Австрия беше съблюдавала статуквото, тя щеше

да остави революционните домогвания на Сърбия в границите си и убийството на своя престолонаследник без наказание и нямаше да окаже съпротива на Русия. Ако Германия беше съблюдавала статуквото, тя нямаше да се въоръжава, нямаше да реагира на руската мобилизация по границите и нямаше да се помъчи да предотврати разделянето на Австро-Унгария. Щеше да подложи буза, за да получи плесницата от Франция; щеше да остави Англия по добра стара традиция да си властва необезпокоявана по море. И какво щеше да се случи на Австрия и Германия, ако бяха съблюдавали статуквото по този начин? За германците това несъмнено щеше да има най-неприятни последици. Яснотата по този въпрос беше всеобща и затова всички селяни и благородници, католици и протестанти, консерватори и социалдемократи преодоляха всякакви колебания и с небивал възторг, със сърце и душа поеха на война. Редно ли би било да изискваме тъкмо от Германия в по-голяма степен, отколкото от други нации, да съблюдава статуквото и да проявява деликатно зачитане на европейското "равновесие"? Всяка интелигентна, трудолюбива нация, която в почти 50-годишен мир се е развивала в индустриално отношение и по такъв начин е станала богата и силна, по естествена необходимост ще наруши това "равновесие". В тази на сока по-нецивилизованите нации, които не са толкова трудолюбиви или са по-войнствени, се намират в по-неизгодно положение. А що се отнася до статуквото, то няма при-мерно Сърбия, няма Русия, Франция, Англия или Япония някога са го съблюдавали? И накрая как се е отнасял към него американецът?

Да не би ние да сме съблюдавали статуквото, когато прогонвахме индианците? Или при обявяване на Декларацията за независимостта през 1776 г.? Нима му оказахме уважение, когато се възпротивихме срещу претърсването на американски кораби и насилственото привличане на американски моряци отстрана на Великобритания в годините преди 1812? Нима през 1861 г. сме мислили за статуквото, когато отказахме да признаем въстаналите южни щати и настоявахме за целостта на съюза? Нима по време на войната ни с Испания проявихме страхопочитание спрямо статуквото?

Статуквото е клише. Равновесието на силите е нещо, което в нормалния ход на човешката история непрестанно бива нарушавано, непрестанно трябва да бъде поставяно на нови основи. Не смятам, че ние, американците, сме войнствени, отдавна обаче сме разбрали, че времената се менят, а с тях и ние. Опитваме се наново да се пригаждаме към новите условия и безспорно бдим достатъчно ревниво над всичко, което считаме за наши справедливи интереси било стари, било нови. При нужда изобщо не бихме се поколебали да ги опазим дейно чрез незабавно изпробване на силите. Но на първо място сред нашите справедливи интереси винаги би

стояла защитата на националните ни блага и предимства, извоювани от нас с интелект и прилежание и с грижи за умението да се живее в мир.

Ние сме неутрални, но имаме право да знаем истината и за Централна Европа. Неправилно е да бъдем държани в неведение или чрез неверни представи да ни довеждат до прибързано анатемосване на нации, с които поддържахме приятелски отношения. Когато виждаме една велика, близо 70-милионна нация, една високо цивилизована, богата, култивирана нация, добре осъзнаваща, че като малко други може да просперира, стига да бъде оставена да преследва целите си в мир; та когато виждаме една такава нация да тръгва на война срещу превъзходящ я противник и в тази битка да рискува съществуването си, ние действително би трябвало да не сме с ума си, ако речем да повярваме, че цялото и население по природа обичащо мира и реда е полудяло и се е отдало на варварство. Този проблем сме длъжни да го приемем за неразрешим дотогава, докато не ни бъдат дадени верни сведения и не стигнем до правилно разбиране.

Американци, забравете условията, при които живеете вие лично! Постарайте се мислено да се поставите в положението на германците! И тогава си задайте въпроса, какво щяхте да сте сторили при същите тези обстоятелства!"

Така впрочем говори човек, който е изявил воля да погледне нещата такива, каквито са, а не да дава ухо на онова, което казват излизащите в периферията вестници и писания. Но дали в края на краищата само подобни хора са говорили така? Подобни хора притежават реален усет за истината. Те са говорили така.

Вчера това е съвсем понятно прелистих вестник "Базлер нахрихтен"; там имаше един пасаж, който действително е бил изречен. Хубаво, че са го оповестили. През 1908 г. пасажът бил изречен пред англичани от един англичанин, за да посочи, че Германия явно е имала основание да се ориентира към известен милитаризъм и че от нейна страна е щяло да бъде неразумно да не възприеме този днес толкова охулван чрез клишета "милитаризъм". Думите, изречени от един англичанин пред англичани, са следните:

"Не можете ли да проумеете колко оправдани са опасенията на Германия? Ако се намирахме в същото положение като Германия от едната страна Русия, от другата Франция, които в случай на европейска война биха били наши врагове, тогава нямаше ли да се въоръжаваме? Нямаше ли да се готвим за война? Естествено, че щяхме да го правим!"

През 1908 г. Лойд Джордж*238 заявява това със същата дълбока убеденост, с която днес разгласява своите тиради по света! Защото тези думи, произнесени през 1908 г., са думи на Лойд Джордж!

Б Е Л Е Ж К И

*1. Съдържа се в "Goethes Naturwissenschaftliche Schriften" (Гьотевите природонаучни съчинения), 5 тома, издадени и коментирани от Рудолф Щайнер в "Kurschners Deutsche National-Literatur", Събр. Съч. № 1а-е, фототипно издание, Дорнах, 1975; т. V: "Sprüche на Prosa" (Мъдрости в проза), стр. 360. През 1913 г. Изразът е избран за мото към устава на Антропософското Общество.

*2. Й. В. Гьоте. Фауст", преведе в стихове Димитър Статков, второ преработено издание, изд. "Народна култура", София, 1962, стр. 111.

*3. Rudolf Kjellen, "Die Ideen von 1914. Eine weltgeschichtliche Perspektive" (Идеите на 1914. Една световно-историческа перспектива), Лайпциг, 1915.

*4. Стария режим (френ.), тоест монархическото управление във Франция преди 1789 г.

*5 Rosa Mayreder (1858-1938), "Kriegsphasen" (фази на войната). В "Интернационале рундшау", Цюрих, 1916, стр. 648 сл. За Роза Майредер срв. Rudolf Steiner, "Mein Lebensgang" (Моят жизнен път), Събр. Съч. № 28 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962), както и "Briefe 1, 1881-1891" (Писма), Дорнах, 1955.

*6. Например в Мюнхен на 18 Март 1916 г. в "Mitteleuropa zvyischen Ost und West" (Централна Европа между Изтока и Запада), Събр. Съч. № 174а (Събрани съчинения, Дорнах, 1971) и в Берлин на 28 Март 1916 т. в "Gegenwartiges und Vergangenes" (Настояще и минало), Събр. Съч. № 167 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962).

*7. Arthur Polzer-Hoditz, "Kaiser Karl" (Император Карл), Цюрих – Лайпциг Виена, 1928, стр. 19, където авторът под формата на забележка пише: "Абстрахирам се от факта, че разгромяването на Хабсбургската монархия от дълго време беше окончателно решено от онези политици, които между другото казано след рухването на Централните сили си поделиха главните роли в световната политика. Във връзка с това нека посочим картата за подялбата на Европа, която англичанинът Лабушер публикува в издавания от не го сатиричен седмичник "Truth" (Истина) през 1890 г., тоест двайсет и четири години преди избухването на световната война. Тя е почти идентична с днешната карта на Европа: Австрия е изчезнала като монархия и е отстъпила място на една република от обединени народи. Бохемия е самостоятелна държава приблизително във вида на Чехословакия, Германия е вкарана в днешните си тесни граници и се е разпаднала на републикански държавици. Върху площта на Русия е написана думата desert (пустош), държави за социалистически експерименти." Срв. също С. О. Harrison, "Das transzendente Weltenall" (Трансценденталната вселена). Шест

лекции за тайните науки, теософията и католическата църква. Втора лекция (Лондон, 1894; второ издание 1896; превод на немски от граф фон Лайнинген-Билингхайм, 1897). Преиздадена по време на световната война в Теософската издателска къща Лайпциг: "Една могъща империя, която с деспотично управление споява известен брой регионални общности Русия. Остатъците от едно кралство Полша, чиято единствена свързваща сила се крие в религията ѝ и която при все това накрая пак ще бъде включена в руската империя. Редица народности, потискани от чуждоземни турци, са отхвърлили игото и изкуствено са утвърдени в малки държави, чиято независимост ще изтрае най-много до следващата европейска война... Руската империя трябва да загине, за да може руският народ да оцелее, а осъществяването на мечтите на панславистите ще възвести, че шестата арийска подраса е повела свой собствен интелектуален живот."

*8. Цитирано по S. Rado, "Der Sturz des Zarismus" (Свалянето на царизма), Лайпциг, 1915

*9. Никола Пашич (1846-1926), от 1903 г. до смъртта си виден държавник на Сърбия.

*10. Цитирано по S. Rado, пос. съч. стр. 16 сл.

*11. "Aus dem Leben des Königs Karl von Rumänien" (Из живота на румънския крал Карол), записки на един свидетел, 4 тома, Щутгарт, 1894-1900.

*12. Николай Николаевич (1856-1929), велик княз, вуйчо на последния цар, до 1915 г. главнокомандващ руската армия. Цитирано по S. Rado, пос. съч., стр. 20.

*13. Александър Михайлович Горчаков (1798-1883), княз, от 1856 външен министър, 1862-1882 министър-председател. Руско-турската война трае от Април 1877 до Март 1878 г. (Санстефански мирен договор). Писмото на Александър II до крал Карол е цитирано по S. Rado, пос. съч. стр. 22.

*14. Експортните цифри са цитирани по Sir Roger Casement, "Irland, Deutschland und die Freiheit der Meere und andere Aufsätze" (Ирландия, Германия и свободата на моретата и други статии), Мюнхен, 1916, стр. 129.

*15. Dr. Jakob Ruchti "Zur Geschichte des Kriegsausbruchs. Nach den amtlichen Akten der Königlich Großbritannischen Regierung dargestellt" (Към историята на избухването на войната. Представена според официалните документи на Кралското великобританско правителство), Берн, 1916. Второто издание (Берн, 1917) е рецензирано от Рудолф Щайнер във вестник "Нойебадише цайтунг", Манхайм, бр. 193 от 17 Април 1917 [С. Я. Picht, "Das literarische Lebenswerk Rudolf Steiners" (Жизненото литературно творчество на Рудолф Щайнер), номер 743]. На

стр. 47 сл. Рухти пише: "На 3 Август Грей изнася в долната камара своята голяма реч с цел подготвяне на духа за обявяване на война от страна на Англия. При това той премълчава по следните предложения от страна на Германия и изчислява, че ако Англия се включи във войната, за нея щетите няма да бъдат по-големи, отколкото ако стои настрана. На 6 Август премиерът Аскуит застава пред парламента, за да аргументира обявяването на войната. Той изгражда аргументацията си върху предложенията на германския райхсканцлер от 29 Юли, отхвърля с израз на най-дълбоко морално възмущение дръзките претенции на германското правителство, укрива точно като своя "достопочтен приятел" Грей преговорите с германския посланик от 1 Август и дава на парламента, на английския народ и на целия свят една преднамерено недостоверна представа за фактите."

*16. Жорж Клемансо (1841-1929), 1917-1920 министър-председател на Франция. Уилям Арчър, английски писател, преводач на Ибсен, виден журналист. Георг Брандес (1842-1927). Статията е озаглавена "Farbenblinde Neutralitat" (Страдащ от далтонизъм неутралитет), сп. "Интернационале рундшау", Цюрих, 1916, стр. 633 сл. и представлява отговор на William Archer, "Colour-blind Neutrality, an Open Letter to Doctor George Brandes" (Страдащ от далтонизъм неутралитет, отворено писмо до д-р Георг Брандес), Лондон, 1916. Цитатите по-долу са взети от нея.

*17. Сър Едуард Грей (1862-1933), 1905-1916 външен министър.

*18. Има се предвид почетният орден "Червен орел".

*19. Красивото силезийско обиталище е замъкът Шчебовиц в австрийска Силезия (по-късно Чехословакия), където Рудолф Щайнер гостувал на стопанката поетесата Мария Щона.

*20. Срв. Bernhard Furst чоп Bulow, "Denkwurdigkeiten" (Мемоари), Берлин, 1930, т. 2, стр. 350 сл. с факсимиле на "Дейли телеграф" от 28 Октомври 1908.

*21. Karl Max Lichnowsky (1860-1928), "Meine Londoner Mission" (Моята лондонска мисия), Цюрих, 1918.

*22. Rudolf Steiner, "Gedanken wahrend der Zeit des Krieges. Fur Deutsche und diejenigen, die nicht glauben, sie hassen zu müssen" (Размисли по време на войната. За германци и за онези, които не смятат, че трябва да ги мразят), Берлин, 1915, в "Aufsatze uber die Dreigliederung des sozialen Organismus und zur Zeitlage 1915-1921" (Статии за троичното устройство на социалния организъм и за периода 1915-1921 г.), Събр. Съч. № 24 (Събрани съчинения, Дорнах, 1961). Дословно изречението гласи: "Нека от наличието на това смущение се разбере защо мнозина не могат да схванат, че войната сама поражда ужасите и страданията на войната, и

защо хулят противника като "варварин", когато остра нужда го застави да употребява бойните средства, създадени от съвременността."

*23. Gotthilf Vohringer, "Meine Erlebnisse während des Krieges in Kamerun und из englischer Gefangenschaft" (Моите преживявания по време на войната в Камерун и в английско пленничество), сказка в Хамбург, 1915.

*24. О, ужас, ужас! Ум го не побира, /езикът думи няма да го каже! (Шекспир, "Макбет", преведе от оригинала в стихове Любомир Огнянов, Народна култура, София, 1961, стр. 70).

*25. Henri Lambert, "Рах оeconomica", в "Интернационале рундшау", Цюрих, 1 ноември 1915.

*26. Байрон нарича съюза между Англия и Ирландия "съюз между акула и нейната плячка". По Sir Roger Casement, пос. съч. стр. 96.

*27. Става дума за Ремон Поанкаре (1860-1934), многократен министър-председател, а през 1913-1920 г. президент на френската република. Тук текстът явно е непълен.

*28. За Метерлинк срв. лекцията на Рудолф Щайнер от 5 ноември 1914 г. в "Aus schicksaltragender Zeit" (От съдбоносно време), Събр. Съч. № 64 (Събрани съчинения, Дорнах, 1959).

*29. Alexander чоп Gleichen-Rußwurm (1865-1947), внук на Шилер. "Menschenrechte und Menschenwürde" (Човешки права и човешко достойнство), във "Вестерманс монатсхете", Брауншвайг, 1916, стр. 239 сл. Рудолф Щайнер цитира Глайхен-Руевурм също така във "Weltwesen und Ichheit" (Световна същност и индивидуалност), Събр. Съч. № 169 (Събрани съчинения, Дорнах, 1959), в първата лекция.

*30. Charles Webster Leadbeater (1847-1934).

*31. Annie Besant (1847-1933), от 1907 г. председателка на Теософското дружество. През 1913 г. отдавна настъпилото вътрешно отделяне на германската секция, чийто генерален секретар е Рудолф Щайнер, от Теософското Общество се извършва също така външно чрез нейното изключване и чрез основаването на Антропософското Общество.

*32. Richard Graf von Pfeil (1846-1916), офицер и писател, написал между другото (1907) "Neun Jahre in russischen Diensten unter Alexander III." (Девет години на руска служба по времето на Александър III). Цитатът е взет от Alexander Redlich, "Der Gegensatz zwischen Osterreich-Ungarn und Rußland" (Антагонизмът между Австро-Унгария и Русия), Щутгарт, 1915, стр. 19.

*33. Виж Rudolf Steiner, "Die okkulte Bewegung im 19 Jahrhundert und ihre Beziehung zur Weltkultur" (Окултното движение през XIX век и неговото отношение към световната култура), Събр. Съч. № 254 (Събрани съчинения, Дорнах, 1969) и Harrison, "Das transzendente Weltenall" (Трансценденталната вселена, срв. бел. 7). В лекция първа Харисън пише: (Koot-Noomi) "е един нает от руското правителство вероломен мерзавец,

комуто за известно време се удава да заблуди г-жа Б., но чийто истински характер и личност тя в крайна сметка разкрива" Освен туй и в приложението към лекция първа: "А от "Хора от оня свят" на полковник Олкът знаем, че през 1874 г. "маестрото" (или ръководителят) на госпожа Блаватска се обявил за "духа" на някакъв смел морски разбойник на име Джон Кинг, който през XVII век се радвал на голяма почит... При това самият полковник Олкът първи изказва предположението, че "Джон Кинг" не ще да е бил никакъв умрял морски разбойник, ами като творение на някакъв орден съществувал сред хората на земята, а по отношение на успехите си бил зависим от хора, действащи в сянка" [Olcott, "People from the other world" (Хора от оня свят), стр. 454]. После тя изчезнала и наскоро подир туй се разчуло, че заради охулване на конституцията на Съединените щати някоя си госпожа Блаватска била отлъчена от едно американско братство и отишла в Британска Индия, за да приведе в сила една закана, за чието осъществяване тя имала добри изгледи."

*34. Moriz Benedikt (1835-1920). Бенедикт описва случая с Войдаревич в "Aus meinem Leben" (Из живота ми), Виена, 1906, стр. 273 сл.

*35. Отнася се за руския император Александър III.

*36. Милан Обренович (1854-1901), управлявал през 1868-1889 г., от 1882 г. като крал на Сърбия. Никола (Никита) I (1841-1921), княз, по-късно крал на Черна гора, управлявал през 1860-1918 г.

*37. Княз Александър Горчаков, срв. бел 13.

*38. Александър I Батенберг (1857-1893), български княз, управлявал през 1878-1886 г., абдикирал на 7 Септември 1886 г.

*39. Richard Cobden (1804-1865), търговец, политик, радетел за свободна търговия, мир и разоръжаване. John Bright (1811-1889), квакер, политик, министър.

*40. Петър I (1672-1725). Виж Ludwig Polzer-Hoditz, "Der Kampf gegen den Geist und das Testament Peters des Großen" (Борбата срещу духа и завещанието на Петър Велики), Щутгарт, 1922. Днес "Завещанието" се смята за полски фалшификат от наполеоново време [срв. Wittram "Peter der Große, der Eintritt Rußlands in die Neuzeit" (Петър Велики, навлизането на Русия в съвременността), Берлин/Гьотинген/Хайделберг, 1954].

*41. В Работническата просветна школа в Берлин.

*42. Rudolf Eucken (1846-1926).

*43. По-нататък ораторът се позовава на Hans Delbrück, "Die Motive und Ziele der russischen Politik nach zwei Russen" (Мотивите и целите на руската политика според двама руснаци проф. Митрофанов и княз Кочубей), Берлин, 1915. Тук писмото на Митрофанов е с дата 12 Април 1914 г., а не от средата на Май, както се казва в лекцията.

*44. Война на лука (френ.).

- *45. От само себе си (лат.).
- *46. Т. Ionescu (1858-1922), през 1912-1914 г. министър на вътрешните работи на Румъния.
- *47. Hermann Bahr (1863-1934), "Die Stimme" (Гласът), Берлин, 1916. "Das osterreichische Wunder" (Австрийското чудо) е озаглавена една малка брошура от Херман Бар. Тук очевидно има някакво смесване.
- *48. "Himmelfahrt" (Възнесение), Берлин, 1916. Срв. също Rudolf Steiner, "Welt-wesen und Ichheit" (Световна същност и индивидуалност), Събр. Съч. № 169 (Събрани съчинения, Дорнах, 1963).
- *49. Julius Wiesner (1838-1916), австрийски ботаник.
- *50. Wilhelm Oswald (1857-1932), химик в Лайпциг, носител на Нобелова награда за 1909 г.
- *51. Gustav von Schmoller (1838-1917), икономист.
- *52. Charles Richet (1850-1935), френски физиолог, носител на Нобелова награда за 1913 г.
- *53. Sigmund Freud (1856-1939), виенски невролог, създател на психоанализата.
- *54. "Himmelfahrt" (Възнесение), стр. 220. Пак там, стр. 246 сл.
- *55. Пак там. Стр. 246 сл.
- *56. Erzherzog Franz Ferdinand von Osterreich, род. 1863, убит в Сараево на 28 Юни 1914.
- *57. Срв. Rudolf Steiner, "Menschenschicksale und Volkerschicksale" (Човешки съдби и народни съдби), Събр. Съч. № 157 (Събрани съчинения, Дорнах, 1963), втора и пета лекция, както и "Weltwesen und Ichheit" (Световна същност и индивидуалност), Събр. Съч. №169 (Събрани съчинения, Дорнах, 1963), трета лекция. В една лекция, изнесена в Щутгарт на 30 Септември 1914 г. д-р Щайнер заявява: "След като неведнъж съм изтъквал как по-иначе изглеждат нещата тук във физическия план и как в духовния план често пъти се проявява противоположният им образ, за мен също бе изненада, когато можах да сравня индивидуалността, станала обект на това покушение, преди и след смъртта. Случило се е нещо уникално: Тази личност се е превърнала в космическа сила." В "Die geistigen Hintergründe des ersten Weltkrieges" (Духовните подбуди за Първата световна война), Събр. Съч. № 174b (Събрани съчинения, Дорнах, 1974).
- *58. "Himmelfahrt" (Възнесение), стр. 362 сл.
- *59. "Die neuen Menschen", Цюрих, 1877 пиеса от Херман Бар
- *60. "La Marquesa d Amaegui", Цюрих, 1888 сценична раздумка.
- *61. Либерално движение за сближаване на немскоезичната част на тогавашна Австрия с Германия.
- *62. "Die große Sünde", Цюрих, 1889 пиеса с бюргерска тематика.
- *63. George Boulanger (1837-1891), генерал и политик националист.

- *64. Alphonse Daudet (1840-1897), автор на "Писма от моята мелница", "Тартарен Тарасконски".
- *65. Срв. Rudolf Steiner, "Briefe 1" (Писма I), Дорнах, 1955, стр.259, забележката към номер 7.
- *66. Nikolaus Lenau (1802-1850), псевдоним на Niembsch von Strehlenau, австрийски поет.
- *67. Anastasius Grun (1806-1876), псевдоним на Anton Alexander Graf чоп Auersperg, австрийски поет.
- *68. "Die demolierte Literatur" (Порутената литература), Виена, 1897, от Karl Kraus (1874-1936), издател на списание "Die Fackel" (факел).
- *69. Maurice Barres (1862-1923), писател националист.
- *70. "Expressionismus" (Експресионизъм), Мюнхен, 1916.
- *71. Не са споменати словенците.
- *72. Erzherzog Rudolf (1858-1889), причините за чиято смърт в Майерлинг са останали неизяснени.
- *73. Става дума за "Омладина", виж следващата лекция.
- *74. "Тъй рече Заратустра", IV, Песен на опиянението, превод Ж Николова-Гълъбова, изд. "Христо Ботев", София, 1990, стр. 328
- *75. В тази лекция данните за Сърбия са взети от статията на Leopold Mandl "Der Mord als Mittel der Politik in Serbien" (Убийството като средство на политиката в Сърбия) в "Йостеррайхише рундшау", 1915, стр. 241 ел. Относно "Омладина", "Народна одбрана" срв. Също Lennhoff, "Politische Geheimbiinde im Volker geschehen" (Тайни политически съюзи в историята на народите), Берлин, 1930.
- *76. Михаил Обренович (1823-1868), от 1839 княз на Сърбия, през 1842 прокуден в изгнание, през 1860 отново се възкачва на трона, убит през 1868.
- *77. Йован Ристич (1831-1899), влиятелен политик, автор на многотомни съчинения за външните отношения на Сърбия и дипломатическата история на тази страна през втората половина на XIX век.
- *78. Александър Карагеоргиевич (1806-1885), през периода 1842-1858 княз на Сърбия.
- *79. Милан Обренович (1854-1901), през 1889 се отказва от престола в полза на сина си Александър и се установява да живее главно във Виена.
- *80. Цитирано по Mandl, срв. бележка 75.
- *81. Александър III (1845-1894), коронован през 1881.
- *82. Сръбско-българската война от 1885 г.
- *83. Драга Машин (1867-1903), вдовица на инженер, придворна дама на майката на краля кралица Наталия Сръбска, и любовница на Александър I. През 1900 Александър се оженил за Драга Машин и я напраща вил кралица на Сърбия. Дватамата били убити на 11 Юни 1903. Срв. Dr. Vladan Georgevitch "Das Ende der Obrenovitch. Beitrage zur Geschichte Serbiens

- 1897-1900" (Краят на Обреновичите. Приноси към историята на Сърбия 1897-1900), Лайпциг, 1905.
- *84. Срв. Mandl, цит. съч. стр. 254.
- *85. Крилата фраза от О. Е. Lessing, "Nathan der Weise" (Натан Мъдрец), VI, 2.
- *86. Срв. бележка 22.
- *87. David Lloyd George (1863-1945), от 1905 министър, през 1916-1922 министър-председател.
- *88. Lord Archibald Rosebery (1847-1929), през 1886 и 1892 външен министър, през 1894 министър-председател. Изказването е от 1893 и е цитирано по Bernhardt, "Deutschland und der nächste Krieg" (Германия и следващата война), II и III издание, Щутгарт, 1912, стр. 82. Бернхарди от своя страна цитира Hanotaux, "Faschoda et le partage de l'Afrique" (фашода и подялбата на Африка), Париж, 1909.
- *89. Срв. бележка 7.
- *90. Цитирането на Gabriel Hanotaux, "Faschoda..." е по Bernhardt, пос. съч., стр. 83 сл. (срв. бележка 88).
- *91. J. O. Fichte, "Reden an die deutsche Nation" (Речи към германската нация), Тюбинген, 1859, стр. 202, тринадесета реч: "Също така чужда на германеца е толкова често проповядваната в наши дни свобода на моретата; но дали в действителност се има предвид тази свобода или само способността някой сам да може да я отнеме от всички други?"
- *92. Сергей Димитриевич Сазонов (1861-1927), през 1910-1916 външен министър на Русия.
- *93. Извънредно показателно като потвърждение и илюстрация на казаното за Англия е краткото съчинение на подалия оставка при избухване на войната английски министър лорд Морли Morley, "Memorandum on Resignation" (Изявление за оставка), Лондон, 1928.
- *94. Eduard VII (1841-1910), крал на Англия през 1901-1910.
- *95. Преговорите между руския външен министър Изволски и австрийския министър на външните работи барон Ерентал в Бухлау. Paul Herre, "Weltpolitik und Weltkatastrophe" (Световна политика и световната катастрофа), Берлин, 1916, твърди, че Изволски бил получил съгласие за отваряне на Дарданелите (стр. 9). В мемоарите си княз Бюлов (Bernhard von Bulow, "Denkwürdigkeiten") посочва, че за Бухлауските преговори е получил съобщение както от Изволски, така и от Ерентал. Изволски се чувствал надхитрен от Ерентал, откъдето водела началото си омразата му към него. Любопитно е, че в една реч, която държал няколко дни преди смъртта си, Жорес казал следното: "Господин фон Ерентал направил знак, схванат от Изволски като "Да", и той разрешил на Австрия да анексира Босна и Херцеговина. А когато Русия понечила да поиска от Австрия насрещната услуга съгласие за отваряне на Дарданелите,

Ерентал отвърнал: Откъде Ви хрумна това, та аз нищо не съм казвал!" (срв. "Дьомен", Женева, 1916, бр. 1). В тази връзка би могло да се спомене, че според една книга, излязла в Париж по време на Първата световна война (Jacques Prolo, "Une politique.. Un crime! Le meurtre de Jean Jaures" [Една политика... Едно престъпление! Убийството на Жан Жорес]), непосредствено преди избухване на войната Жорес бил твърдял в кулоарите на камарата, че Франция се клатушкала в посока към войната, тъй като посланикът на Русия в Париж, г-н Изволски, не бил получил 40-те милиона, които още когато бил външен министър барон фон Ерентал му бил обещал за съгласието на Русия Австрия да анексира Босна и Херцеговина. [Daniels, "Preußische Jahrbücher" (Пруски годишници), Берлин, том 164, стр. 123]

*96. Александър Петрович Изволски (1856-1919), от 1906 до 1910 външен министър на Русия, а след това посланик в Париж.

*97. Нещо по-конкретно в това отношение не е известно.

*98. Bernhardt, пос. съч. стр. 105 и 113 (срв. бележка 88).

*99. На 12 Декември 1916 г. чрез една реч на Бетман-Холвег в Райхстага Централните сили направили предложение за мирни преговори, което било отклонено от Антантата. Срв. лекцията на Р. Щайнер от 31 Декември 1916 в "Zeitgeschichtliche Betrachtungen" (Разсъждения върху съвременната история), втора част, Събр. Съч. № 174 (Събрани съчинения, Дорнах, 1966).

*100. Brooks Adams, "Das Gesetz der Zivilisation und des Verfalls" (Законът на цивилизацията и упадък), с едно есе от Теодор Рузвелт. Академично издателство Виена и Лайпциг, 1907.

*101. Theodore Roosevelt (1858-1919), от 1901 до 1909 президент на Съединените щати.

*102 "Животът е най-красивото й изобретение, а смъртта неин хитроумен трик, за да има живот" из химна "Природата", включен в "Goethes Naturwissenschaftliche Schriften" (срв. бел. 1), том II: "Zur Naturwissenschaft im Allgemeinen" (За природознанието изобщо), стр. 8.

*103. Henry VIII (1491-1547). Вж. R. Steiner, "Gegenwartiges und Vergangenes im Menschengeste" (Настояще и минало в човешкия дух), осма лекция, Събр. Съч. № 167 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962).

*104. Thomas More (1480-1535).

*105. Giovanni Pico della Mirandola (1463-1494), италиански философ, срв. R. Steiner, "Gegenwartiges und Vergangenes im Menschengeste" (вж. бел. 103), пета лекция.

*106. "Pe optimo statu rei publicae deque nova insula Utopia", Льовен, 1516.

*107. Karl der Große (768-814).

- *108. Dante Alighier (1265-1321), "Pe monarchia" (За монархията), издадено най-напред в Базел през 1559. "Божествена комедия", Чистилице 7, стихове 91-96.
- *109. Rudolf von Habsburg (1218-1291), от 1273 германски крал.
- *110. През 1451.
- *111. На 24 Юни 1859.
- *112. Camillo Cavour (1810-1861).
- *113. На подготовката на Италия за влизане във войната на страната на Антантата е била посветена книжката "Италия" от поредицата "Suddeutsche Monatshefte" (Южно-немски ежемесечник), XII, кн. 9, Юни 1915, използвана между другото от оратора при дадените тук описания.
- *114. Victor Emanuel II (1820-1878), управлявал през 1861-1878.
- *115. Francesco Crispi (1818-1901), 1887-1896 министър-председател на Италия.
- *116. Франция анексира Тунис през май 1881. По този въпрос срв. Kjellen, "Dreibund und Dreiverband" (Троен съюз и Тройно съглашение), Мюнхен, 1921, стр. 60 сл. Тройно съглашение: пакт между Франция и Русия от март 1894, между Франция и Англия от 1904, между Англия и Русия от август 1907.
- *117. Според г-жа Мария Щайнер, която е присъствала, това е проф. Анджело де Губернатис.
- *118. Срв. Kjellen, цит. съч. стр. 61.
- *119. Речта на Бисмарк в Райхстага от 6 февруари 1888. Срв. Rudolf Steiner, "Das Volk Schillers und Fichtes" (Народът на Шилер и Фихте), в "Aus schicksaltragender Хей" (виж бележка 28).
- *120. Hippolyte Loiseaux, от когото в енциклопедичния речник "Grand Larousse" се посочва "Le Pangermanisme, ce qu'il fut ce qu'il est" (Пангерманизмът какъвто е бил и какъвто е), Париж, 1921. Andrzej Chycki, автор на "L'Europe et la question de l'Autriche au seuil du XXe siecle" (Европа и въпросът за Австрия в началото на XX век), Париж, 1901.
- *121. Wilhelm Oberdank студент, иредентист, направил на 17 Август 1882 г. в Триест опит за покушение срещу император Франц Йосиф. Оберданк бил екзекутиран, а Кардучи го възхвалил в една ода.
- *122. Централна организация на френските франкмасонски ложи.
- *123. Giosue' Carducci (1835-1907).
- *124. В написаната през 1888 г. статия "L'opera di Dante" (Делото на Данте), срв. "Prose di Giosue' Carducci" (Бележестика от Джозуе Кардучи), Болоня, 1905, стр.1131.
- *125. "Преди римляните да ги завладеят, галите, британите и германите още не били нации и водели само племенно съществуване. Тяхното покоряване и включване в Римската империя отбелязало времето на кърмаческата им възраст. Римският закон бил тяхна дойка и техен

закрилник. След дойката дошъл настойникът. Разрушаването на Римската империя и издигането на папството ознаменували периода на детството или началото на техния интелектуален живот... Възмъжаването на нова Европа настъпва през XVI век." От Harrison, "Das transzendente Weltenall" (виж бел. 33), втора лекция

*126. Срв. бел. 8, както и Harrison (бел. 33), втора лекция: "Наместо да проследяваме обекта по-нататък, достатъчно е да изречем, че националният характер ще ги направи [славянските народи] способни да провеждат социалистически, политически и икономически експерименти, които в Западна Европа биха причинили безброй неприятности."

127. Звучните b, d, g, беззвучните p, t, k, придихателните ph, ch и други звукове. Относно закона за звукоизместването срв. също Rudolf Steiner, "Das Reich der Sprache. Die Sprache als Spiegelung des Lebens hoher Wesen" (Царството на езика. Езикът като отражение на живота на по-висши същества), Дорнах, 1935, и "Geisteswissenschaftliche Sprachbetrachtungen" (Духовнонаучни разсъждения за езика), Събр. Съч. № 299 (Събрани съчинения, Дорнах, 1970).

*128. Не е идентифицирана.

*129. Виж бел. 17

*130. Herbert Henry Asquith (1852-1928), граф на Оксфорд и Аскут, министър от 1892, премиер 1908-1916.

*131. Това, разбира се, не се е отнасяло за официалната стенографка Хелене Финк, която по поръчение на д-р Щайнер от 1916 г. е записвала всички лекции.

*132. Sine ira (et studio) обективно, безпристрастно, букв. без гняв (и пристрастие) (лат.).

*133. Михаил Бакунин (1814-1876), анархист.

*134. Й. В. Гьоте, "Фауст" (виж бел. 2), стр. 116: "Благодарете богу всеки ден, / че римският престол свещен / на вас в наследство се не падна!"

*135. "Държавата, това съм аз!" (фрея.).

*136. Относно основаването на Германския райх и по въпроса за кайзерската титла срв. Bismarck, "Gedanken und Erinnerungen" (Мисли и спомени), глава 23: Версай. Популярно издание, Щутгарт, 1915, т. II, стр. 146 сл.

*137. По Hans P. Helmolt, "Die geheime Vorgeschichte des Weltkrieges" (Тайната предистория на Световната война), Лайпциг, 1914, стр. 17.

*138. Карлайл до "Таймс" от 11 ноември 1870 по "Strauß-Repent-Cartyle, Krieg und Friede 1870" (Война и мир 1870), "Инзел-Бюхерай", номер 184, стр. 61 сл.

*139. Цитирано по Helmolt (вж. бел. 137), стр. 38 сл.

*140. По Helmolt (вж. бел. 137), стр. 33.

*141. "Франкфуртер цайтунг" от 23 Ноември 1906, бр. 323 (утринно издание). "Париж, 21 ноември. Според публикуваната от няколко вестника версия на изявлението за външната политика, дадено от министър-председателя Клемансо по повод интерпелацията на сенатора Годен дьо Вилен, то гласи както следва: "Твърдите, че съм бил привърженик на английската политика, без да добавяте нищо по-конкретно и без да е известно какво собствено значи това, но го използвате, за да пророкувате голямо нещастие за Франция" (Годен дьо Вилен го апострофира: "Да или не, има ли военно споразумение с Англия?"). Клемансо продължава: "Смятате ли, че мога да отговоря на такъв въпрос с да или не?"

Въпреки че господин министърът на външните работи изпрати и на мен, и на колегите си от кабинета депеша, някои от които могат да се отнасят за англо-френското съглашение, аз не съм проучвал въпроса за съществуването на военно споразумение" (Вилен го апострофира: "Това е възмутително!"). Клемансо: "Кое е възмутително?" Вилен: "Това, което казахте! Вашето признание!" Клемансо: "Тогава Вие сте говорили за диктатура и министри реваншисти. Това е дума, която нямате право да произнасяте. Какво да Ви отговоря? Да не искате да дезавуирам настроенятията, които мнозина французи таят в сърцето си? Това е, за което се осмелявате да настоявате. (Шумно одобрение отляво.) Да не искате да изложи Франция на безогледни авантюри, като признава, че сте прав? За един добър французин това е недостойно." Последва гласуване вот на доверие на правителството с 213 срещу 32 гласа. [По Helmolt (вж. бел. 137), стр. 41 сл.]

*142. По време на Хагските мирни конференции през 1899 и 1907 г. са правени предложения и за разоръжаване.

*143. Цитирано по Helmolt (вж. бел. 137), стр. 26 сл.

*144 Визира се румънският поход, който в края на Декември 1916 г. успешно бил приключен от Централните сили. Сръбската армия, наброяваща четири дивизии, била новосформирана и под предводителството на съглашенския главнокомандуващ, френския генерал Сарай, воювала на изток успешно срещу българите. [Stegemann, "Geschichte des Krieges" (История на войната), Щутгарт, 1921, т. 4, стр. 136.]

*145. Липсва в стенограмата. Добавено по M. Harden, "Krieg und Friede" (Война и мир), Берлин, 1918, т. 1, стр. 36.

*146. "Almanach de Mme de Thbbes. Conseils pour ktre heureux" (Алманах на мадам Дьо Теб. Съвети как да бъдем щастливи), Париж, 1912. Срв. и "Aus dem mitteleuropaischen Geistesleben" (Из духовния живот на Централна Европа), Събр. Съч. № 65, Събрани съчинения, Дорнах, 1962, стр. 583

*147. Robert Arthur, Marquess of Salisbury (1838-1903), десетилетия наред един от най-изтъкнатите британски политици. Британски пратеник на Берлинския конгрес 1878.

*148. Останала до момента неустановена.

*149. Вж. бел. 100.

*150. Herbert Spencer (1820-1903). Политически статии: "The Proper Sphere of Government" (Истинската сфера на властта), 1842; "Social Statics" (Социална статика), 1850; "Essays" (Очерци), 1858; "Political Institutions" (Политически системи), 1882; "Man versus the State" (Човекът спрямо държавата), 1886.

*151. John Stuart Mill (1806-1873). Политически статии: "On Liberty" (За свободата), 1856; "Thoughts on Parliamentary Reform" (Размисли за парламентарната реформа), 1859, "Considerations on Representational Government" (Разсъждения за представителната власт), 1861; "England and Ireland" (Англия и Ирландия), 1868; "Subjection of Woman" (Зависимостта на жената), 1869.

*152. Готхолд Ефраим Лесинг (1729-1781), германски писател и философ от епохата на Просвещението. "Laokoon oder uber die Grenzen der Malerei und Poesie" (Лаокоон, или За границите между живописата и поезията), 1766.

*153. По този въпрос срв. Rudolf Steiner, "Der Schauplatz der Gedanken als Ergebnis des deutschen Idealismus im Hinblick auf unsere schicksaltragende Zeit" (Арената на мислите като резултат от германския идеализъм по отношение на нашето съдбоносно време) в "Aus schicksaltragender Zeit" (От съдбоносно време), Събр. Съч. № 64 (Събрани съчинения, Дорнах, 1959).

*154. Преди включването на Италия във войната Австрия изявила готовност да изпълни до голяма степен териториалните ѝ искания. На 4 Май 1915 г. на Италия било предложено да и бъдат отстъпени целият Южен Тирол и областта по десния бряг на река Изонцо, доколкото имат италиански характер, автономия на Триест, построяването на италиански университет в него и признаването на италианско господство във Валона. [Herre, "Weltpolitik und Weltkatastrophe" (Световна политика и световна катастрофа), Берлин, 1916, стр. 249.]

*155. Върху лист с бележки на Рудолф Щайнер за тези лекции са отбелязани имената Salandra, Sonnino, Tittoni. Касае се за изтъкнати италиански политици от окова време: Антонио Саландра (1853-1931), министър-президент през 1914; Джорджо Сидней Сонино (1847-1927), външен министър през 1914, сключил през 1915 в Лондон пакта с Антантата; Томазо Титони (1855-1931), посланик в Париж през 1914-1916, председател на Сената през 1919-1928.

*156. Jakob Bohme (1575-1624), германски мистик.

- *157. Louis Claude de Saint-Martin (1743-1803), мистик.
- *158. K. Steiner, "Die soziale Grundforderung unserer Zeit. In geanderter Zeitlage" (Главното социално изискване на нашето време. В променената съвременна обстановка), Събр. Съч. № 186 (Събрани съчинения, Дорнах, 1963), трета лекция: "Die Entwicklung mechanischer, eugenetischer und hygienischer okkulturer Fähigkeiten из der Zukunft" (Развиването на механични, евгенетични и хигиенни окултни способности в бъдеще то), както и Harrison, "Paz transzendente Weltenall" (срв. бел. 7), първа лекция.
- *159. "Защото грехът без закона е мъртъв" (Рим. 7:8).
- *160. John Emrich Acton (1834-1902), английски историк.
- *161. Тайна на властта (лат.).
- *162. Потвърдено от сър Роджър Кейсмит в "Irland, Deutschland und die Freiheit der Meere" (Ирландия, Германия и свободата на моретата), стр. 164
- *163. В стенограмата фигурират само първите думи на цитата. Допълнението е по лорд Актън, "Uber das Studium der Geschichte" (За изучаването на историята), Берлин, 1897, стр. 7.
- *164. Michael Faraday (1791-1867), химик и физик. Цитатът липсва изцяло в стенограмата. От изданието на Бенс Джонс "The Life and letters of Faraday" (Живот и публикации на Фарадей), Лондон, 1870, т. 2, стр. 320, бе избран един пасаж, който в особено сбита форма възпроизвежда изказваната често от Фарадей мисъл.
- *165. Срв. бел. 1.
- *166. Aristide Briand (1862-1932), френски министър-председател, бил е министър 26 пъти, от които 15 пъти външен министър и 11 пъти министър-председател.
- *167. Заключение думи след лекцията. В четвъртък вечер сме в Базел, а тук ще се срещнем отново следващата неделя в 5 часа. В събота лекция няма да има поради това, че по Коледа някой може би ще бъде ангажиран другаде, а освен туй, както вече ми бе казано, тази седмица около събота предстояло да се подготви нещо толкова хубаво, че се налагало да се репетира и в събота. И така, ако нямате нищо против, в неделя ще се срещнем отново тук. Ако някой желае да предложи друго време, моля да вдигне ръка.
- *168. Относно това понятие срв. R. Steiner, "Christus und die geistige Welt. Von der Suche nach dem Heiligen Gral" (Христос и духовният свят. За издирването на Свещения Граал), Събр. Съч. № 149 (Събрани съчинения, Дорнах, 1977), първа лекция.
- *169. На Никейския събор (325) била призната правомерността на атанасианското вероизповедание (единосъщие на Божия син с Отца). Арий оспорвал единосъщието и изтъквал неповторимостта на Бога. Той

се сдобил с много последователи особено сред германските племена и борбите между двете течения продължили през IV и V век, докато накрая арианството загубило своето влияние.

*170. "Манус имал трима сина, по чиито имена народите край Северно море били наречени ингевони, онези от вътрешността херминони, а останалите истевони" (Tacitus, "Germania", 2).

*171. "Germania", 40

*172. По тези въпроси срв. K. Steiner, "Die Mission einzelner Volksseelen im Zusammenhang mit der germanisch-nordischen Mythologie" (Мисията на отделни народни души във връзка с германо-скандинавската митология), Събр. Съч. № 121 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962), както и "Die Julzeit und die Christfeststimmung" (Северните зимни празници и коледното празнично настроение), Дорнах, 1966.

*173. Така нареченото стихотворение за руните, XXII руна. Срв. Wilhelm Grimm, "Über deutsche Runen" (За немските руни), Гвотинген, 1821, стр. 223.

*174. Официалният превод на завършека на този пасаж (Лук. 2:1-14) гласи: "Слава във висините Богу, и на земята мир, между човечите благоволение!"

*175. Срв. бел. 99 относно предложението на Централните сили за мирни преговори.

*176. Срв. бел. 131.

*177. Същия ден се състояло представление на Обердорфската "Райска мистерия". Срв. "Weihnachtsspiele aus altem Volkstum. Die Oberuferer Spiele" (Коледни мистерийни сценки от стария народностен характер. Обердорфските мистерии), Дорнах, 1976, и "Ansprachen zu den Weihnachtsspielen aus altem Volkstum" (Беседване по коледните мистерийни сценки от стария народностен характер), Събр. Съч. № 274 (Събрани съчинения, Дорнах, 1974).

*178. За нем. диал. Kleetze в оригинала.

*179. Предходната лекция от 21 декември.

*180. В изданието от 1966 г. е написано есе, sehen. Промяната бе извършена след сравняване със стенограмата, в която може би има пропуски.

*181. Срв. бел. 159.

*182 Pater Klinkowstrom, срв. K. Steiner, "Gegenwartiges und Vergangenes und Menschengeste" (Настояще и минало в човешкия дух), Събр. Съч. № 167 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962), четвърта лекция.

*183. Cola di Rienzi (1313-1354), политик, провъзгласил през 1347 г. възвръщането на народна държава и приел сам титлата народен трибун.

*184. Gabriele d'Annunzio (1863-1938), италиански поет: Широко разпространеното схващане, че в действителност Д'Анунцио се казвал

Рапанета, се обяснява според сведенията, получени от издателя от Италия, с това, че бащата на Д'Анунцио поначало се казвал Rapagnetta, но като дете бил осиновен от едного на име d'Annunzio. Оттогава по закон се казвал d'Annunzio-Rapagnetta. Но при съставянето на акта за раждане на Габриеле д'Анунцио наместо с двойното име новороденото било записано само с фамилното име Д'Анунцио, така че той по рождение бил наречен Д'Анунцио. В броя си от 16 май 1915 г. римският вестник "Аванти" окачествява Д'Анунцио като "певец на всички срамни извращения" Романът "Il fuoco" (Огънят) отразява връзката на автора с прочутата актриса Елеонора Дузе.

185. Giola di Giolitti (1841-1928), десетилетия наред един от най-влиятелните италиански политици.

*186. Речта е от 12 май и е отпечатана в "Зюддойче монатсхефте", XII, 1915, кн. 9, в статията на Robert Da vidsohn, "Vom Mittelalter zu unseren Tagen" (От средновековието към нашите дни).

*187. Букв. "Свещеният път" улица в древния Рим, по която минавали триумфалните шествия.

*188. Д'Анунцио има предвид предстоящото заседание на парламента, на което било взето решение Италия да се включи във войната.

*189. Сградата на германското посолство. Посланик бил княз Бюлов.

*190. "Облажаванията" съставляват края на речта в Генуа от 5 Май 1915 г. "Зюддойче монатсхефте" (вж. бел. 186), стр. 498.

*191. "Die geistige Führung des Menschen und der Menschheit" (Духовното ръководство на човека и човечеството), три лекции от 6-8 юни 1911, Събр. Съч. № 15 (Събрани съчинения, Дорнах, 1974).

*192. "Der gute Gerhard" чоп Rudolf von Ems (13. Jahrh.) ["Добрият Ерхард" от Рудолф фон Емс (XIII в.)], издадена от М. Хаупт, Лайпциг 1840, преиздадена от Рудолф Трайхлер в Изд. "Freies Geistesleben", Щутгарт, 1962.

*193. Ото II (955-983).

*194. Срв. R. Steiner, "Die okkulte Bewegung im 19. Jahrhundert und ihre Beziehung zur Weltkultur" (Окултно то движение през XIX век и неговото отношение към световната култура), Събр. Съч. № 254 (Събрани съчинения, Дорнах, 1969).

*195. Срв. също С. О. Harrison, "Das transzendente Weltenall" (вж. бел. 7), първа лекция.

*196. От една статия на М. Rennert, "Die Freimaurer in Italien" (франкмасоните в Италия). "Всички водачи на радикалите, на нашите главни врагове, са членове на ложите: професорите Силвани (Болоня), Дуранте (Рим), Серджи (Рим), Чекони (Торино), Ломброзо с целия си род..." ("Зюддойче монатсхефте", вж. бел. 186).

- *197. "Die Mission einzelner Volksseelen im Zusammenhang mit der germanisch-nordischen Mythologie" (вж. бел. 172).
- *198. Edouard Schure, "L'ame celtique et le genie de la France" (Келтската душа и духът на Франция), издаде на през 1915 г. трето издание Париж, 1921.
- *199. Jacob (1566-1625), от 1567 крал на Шотландия под името Джейкъб VI, през 1603 става крал на Англия. Срв. R. Steiner, "Geschichtliche Symptomatologie" (Историческа симптоматология), Събр. Съч. № 185 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962) и "Weltwesen und Ichheit" (Световна същност и индивидуалност), Събр. Съч. № 169 (Събрани съчинения, Дорнах, 1963), седма лекция.
- *200. На 8 Ноември 1620 г. между "зимния крал" Фридрих V Пфалцки (избягал след загубата на битката в Нидерландия) и католическата лига.
- *201. Водена през 1756-1763 г. между Прусия при Фридрих II и съюзилите се Австрия, Русия, Швеция и Франция.
- *202. Victoria (1818-1901), през 1837-1901 кралица на Англия.
- *203. Ernst August von Hannover (1771-1851), възкачил се на трона през 1837 г. Отмяната на конституцията от 1819 г. станало през ноември 1837 г. Към "Гвотингенската седморка" се числяли например братята Грим и историкът Гервинус. Относно Оранжевата ложа и оранжистите (Orangemen) Lennhoff, "Politische Geheimbünde" (Тайни политически съюзи), Берлин, 1932, пише: "С течение на времето оранжистите се разпространили из цяла Англия, имали свои ложи в армията и в колонииите и упражнявали силно влияние върху политиката. Вярно, че през 1828 г., когато къмбърландският херцог, бъдещият крал Ернст Аугуст Хановерски, станал първомайстор, антикатолическата клетва била премахната и като цел на сдружението се посочвали само "запазването на истинската, законно установената религия", "запазването на протестантско то престолонаследие и защитата на всички оранжисти и на тяхната собственост", но това не променило абсолютно нищо от истинската му природа. – Методите, които продължавали да бъдат следвани, се намирили в крещящо противоречие е обета за християнско милосърдие и търпимост, който новоприеманите членове трябвало да положат... Сигурно е, че една парламентарна комисия отправила към Оранжевия орден тежкия упрек, загдето неговата неотстъпчивост, наместо да укрепва протестантизма, по-скоро го отслабила, разпалвала страстите, корумпирала съдебната машина и упражнявала недопустимо влияние върху части на армията. Коего обаче не пречело на Ордена да продължи съществуването си." (стр. 271 сл.)
- *204. През Октомври 1909 г.

- *205. Ernesto Nathan, род. 1845 г. в Лондон, поч. 1921 г. в Рим, през 1907-1913 г. кмет на Рим. По данни на Enciclopedia italiana придобил италианско поданство през 1888 г.
- *206. Giuseppe Mazzini (1805-1872).
- *207. Една от сестрите на кралица Елена била омъжена като черногорска принцеса за един руски велик княз.
- *208. Срв. Bismarck, "Gedanken und Erinnerungen" (вж. бел. 136), т. 1, стр. 229.
- *209. "J'accuse, von einem Deutschen" (Аз обвинявам, от един германец), 2 изд., Лозана, 1915. Срв. K. Steiner "Zeitgeschichtliche Betrachtungen" (вж. бел. 99), първа лекция.
- *210. Останала неидентифицирана.
- *211. Giuseppe Prezzolini (род. 1882), италиански писател. Споменатите в цитата книги са P. P. Fischer, "Ita lien und die Italiener" (Италия и италианците), 1901; Bolton-King, "A History of Italian Unity" (История на италианското единство), Лондон, 1899, "Italy today" (Италия днес), Лондон, 1901.
- *212. Вж. бел. 99.
- *213. Това, че погизването на неутралитета на Белгия е било не причина, а претекст за намесата на Англия във войната, личи съвсем ясно от споменатия "Memorandum on Resignation" на лорд Морли (вж. бел. 93).
- *214. Вж. бел. 16.
- *215. "Vom Menschenratsel": Изречено и неизречено в мислите, вижданията и стремленията на редица германски и австрийски личности, Събр. Съч. № 20 (Събрани съчинения, Дорнах, 1957).
- *216. Става дума за белгийски легационни доклади, открити от германците в Брюксел и публикувани.
- *217. През 1885 г.
- *218. "Наскоро след избухване на войната Англия сключи с воюващите сили два идентични по съдържание договора, съгласно които всяка от двете страни се задължаваше да спазва неутралитета на Белгия, до колкото и другата го върши, а пък Англия обещавахе в случай, че това не стане, да поеме защитата на белгийския неутралитет." Frank, "Die belgische Neutralitat" (Белгийският неутралитет), Тюбинген, 1915. Срв. също Morel, "Truth and the War" (Истината и войната), стр. 15.
- *219. Визира се явно издадената в края на 1916 г. заповед на царя до войската и флота: "... Този момент [за водене на мирни преговори] още не е настъпил, врагът още не е прогонен от окупираните от него области. Русия още не е изпълнила наложените ѝ от войната задължения. Владеенето на Цариград и протоците, както и създаването на свободна Полша... все още не е подсигурано... Но преди всичко святата памет на падналите по бойните полета синове на Русия не допуска дори за миг

мисълта за мир, преди врагът да бъде напълно разгромен... Едва когато той [врагът] окончателно се признае за победен и предложи на нас и на нашите верни съюзници определени гаранции, че вече няма да предприема подобно подло нападение, едва когато бъде принуден да спазва задълженията, наложени му от нашия мир, едва тогава може да се мисли за прекратяване на войната." (Вестник "Базлер нахрихтен" от 28 декември 1916 г.)

*220. Срв. бел. 139.

*221. Срв. бел. 132.

*222. "Безморалинно" за нем. *moralinfrei* към изкованата от Фр. Ницше дума *Moralin* 'моралистично притворство, еснафско тесногърдие по въпросите на нравствеността'.

*223. Сведенията за опиумната война тук и на следващите страници се опират на изложеното в статията на К. А. v. Müller, "Der Opiumkrieg" (Опиумната война), Зюддойче монатсхефте, XII, кн. 4, януари 1915.

*224. Срв. бел. 197 и 172.

*225. Съвместната нота от 30 декември 1916 г. на десетте големи и малки държави от Антантата до президента Уилсън (в отговор на неговия призив за мир от 18 декември). В нотата между другото фигурирало изречението: "В момента един исторически факт е неоспорим, а именно агресивността на Германия и Австро-Унгария, целяща да подсигури тяхното надмощие в Европа и икономическото им господство над света."

*226. Вж бел. 225.

*227. John Stuart Mill (1806-1873), английски философ и икономист.

*228. Александър Херцен (1812-1870), руски писател. Сведения за преписката между Херцен и Мил се съдържат у *Mereschkowski*, "Der Anmarsch des Pobels" (Настъплението на тълпата), Мюнхен 1907.

*229. Срв. К. Steiner, "Aus schicksaltragender Zeit" (вж. бел. 28), лекцията от 29.10.1914, където той се позовава на *Mereschkowski* (вж. бел. 228).

*230. R. Steiner, "Der Seelen Erwachen" (Пробуждането на душите), във "Vier Mysteriendramen" (Четири мистерийни драми), Събр. Съч. № 14 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962), осма картина:

В свещенодействие мистично туй, що вършим,

Значението му съвсем не се изчерпва само тук.

В съдбовен ход всемирната история протича

през думи и дела на служба жертвена и строга.

*231. R. Steiner, "Inneres Wesen des Menschen und Leben zwischen Tod und neuer Geburt" (Вътрешна същност на човека и живот между смъртта и новото раждане), Събр. Съч. № 153 (Събрани съчинения, Дорнах, 1959).

*232. През 1906 г. Рудолф Щайнер заявил в Париж, че закономерността на Старата Луна се е запазила в кометите и че в атмосферата на кометите

се съдържа някакво цианово съединение, което през 1910 г. бе потвърдено от природознанието.

Срв. също: К. Steiner, "L'Esoterisme chrétien, esquisse d'une cosmogonie psychologique, transcrit par Edouard Schure" (Християнският езотеризъм, очерк за една психологическа космогония, регистрирана от Е. Шуре), Париж, 1957.

*233. К. Steiner, "Eine okkulte Physiologie" (Окултна физиология), Събр. Съч. № 128 (Събрани съчинения, Дорнах, 1978), осма лекция.

234 На Алфонс Х Кастилски (1252-1282) се приписва изявлението, че ако бил Бог, щял да устрои света по-разумно.

*235. Срв. бел. 156.

*236. Sir Arthur Wellesley Wellington (1769-1852), британски военачалник и държавник, удържал победа над Наполеон при Ватерло.

*237. George Stuart Pullerton, "Weshalb die deutsche Nation den Krieg führt" (Защо германската нация води войната), "Зюддойче монатсхефте", XII, кн. 4, януари 1915.

*238. Реч в "Куинс хол" от 28 юли 1908 г. Вж. Morel "Truth and the War" (Истината и войната), стр. 95.